

Az ószövetségi Izrael története

Sola Scriptura
Teológiai Főiskola
Budapest, 2011

A könyv Stramszki István - Nagy Viktória: A Megváltás története / Izrael története című SSTF kéziratos jegyzet átdolgozott, bővített kiadása.

Az átdolgozást végezte:

Nagy Viktória

2011

A bibliai idézetek forrása a Károli Gáspár által fordított Szent Biblia

1. Bevezetés

1.1. A könyv célkitűzése

Az utóbbi évtizedekben megnőtt az ókori Izrael történelmével foglalkozó, magyar nyelvű kiadványok száma¹. Tankönyvünk leginkább új szemléletével, nem szakember által is könnyen érthető stílusával és tanulást segítő szövegtagolásával tér el a korábbi, hasonló könyvektől. Fő célkitűzésünk, hogy – rendhagyó módon – az Ószövetség történeti könyveit elsődleges forrásnak tekintve foglaljuk össze a zsidóság korai történelmét. A könyv ezért tudatosan nem tér ki a különböző történetkritikai elméletekre és bonyolult teológiai vitákra. Jelen megközelítésünk szerint ugyanis a könyv célja nem az, hogy áttekintést adjon arról, hogy egy-egy tudós hogyan vélekedik az Ószövetség történeti valóságáról, vagy egy-egy szövegrész értelmezéséről, hanem az, hogy megismertesse a Biblia álláspontját izrael népe ószövetségi történelmével kapcsolatban. A szövegeket a maguk összefüggésében vizsgáljuk és az egyes történetek elemzésén túl, ahol erre lehetőség nyílik, ott a bibliai leírás időpontjait, helyszíneit és szereplőit is igyekszünk beilleszteni az ókori Közel-Kelet történelmébe. Célunk tehát nem egy klasszikus teológiai tankönyv összeállítása volt, hanem az, hogy hasznos és egyszerű segítséget nyújtsunk az Ószövetség történeti könyveinek tanulmányozásában. A könyv ezért nem pusztán teológia szakos hallgatóknak készült, hanem minden olyan olvasónak, akit mélyebben érdekel az Ószövetség világa.

1.2. Izrael története, mint a „megváltás története”

¹ A teljesség igénye nélkül pl. Bright, John: Izrael története, Református Zsinati Sajtóosztály, Budapest, 1983; Jagersma, Henk: Izrael története az ószövetségi korban I., Református Zsinati Sajtóosztály, Budapest, 1991; Allerhand, Jacob: A zsidóság története- Ókor, Makkabi, Budapest, 1993.; Finkelstein, Israel- Silberman, Neil Asher: Biblia és Régészet – Az ókori Izrael történelmének két arca, Gold Book, Budapest, 2001.; Miller, Maxwell-Hayes, John: Az ókori Izrael és Júda története, Pázmány Péter Katolikus Egyetem, BTK, Piliscsaba, 2003; Bock, Sebastian: A bibliai Izrael története, Jel Kiadó, Budapest, 2006; Nagy Antal Mihály: Izrael története, Sárospataki Református Teológia, Sárospatak, 2007; Karasszon István: Izrael története a kezdetektől Bar-Kochbáig, Új Mandátum, Budapest, 2009.;

A Biblia történelem- és ember-szemlélete

Mielőtt Izrael ószövetségi történelmét tanulmányozni kezdenénk, helyezzük el ezt a hozzávetőlegesen kétezer éves időszakot a Biblia történelem- és ember-szemléletében.

A Biblia történelemszemlélete lineáris. Azaz azt állítja, hogy a föld nem volt mindig és nem lesz mindig. A földi történelem kezdőpontja a teremtés, végpontja a föld pusztulása és újjáteremtése.

„Kezdetben teremté Isten az eget és a földet, a föld pedig kietlen és pusztá vala.” (1. Móz. 1:1)

„Ezután láték új eget és új földet, mert az első ég és az első föld elmúlt...És mondá az, aki a királyiszekben ül vala: Ímé mindent újjá teszek...” (Jel. 21:1,5)

A Biblia tehát a föld teremtésének történetével kezdődik és annak pusztulásával, illetve újrateremtésével ér véget. A kezdőpont és a végpont közötti korlátozott időszak az emberiség története.

A Biblia szerint az első emberpár maga választotta a bűnt és ezzel megpecsételte mind saját, mind az egész emberiség történelmét. *„ Annakokáért egy ember által jött be a világra a bűn és a bűn által a halál, és akképpen a halál minden emberre elhatott, mivelhogy mindenek vétkeztek.” (Róm.5:12).* Az első bűnesettől kezdődően életünket egy *„nagy küzdelem”²* mentén éljük, amely a jó és gonosz erők között folyik saját belső lelki világunkban, illetve az emberi társadalomban. *„...a bűn az ajtó előtt leselkedik és rád van vágódása, de te uralkodjál rajta” (1. Móz.4:7); „Öltözzétek fel az Istennek minden fegyverét, hogy megállhassatok az ördögnek minden ravaszságával szemben. Mert nem vér és test ellen van nekünk tusakodásunk, hanem a fejedelemségek ellen, a hatalmasságok ellen, az élet sötétségének világbírói ellen, a gonoszság lelkei ellen, amelyek a magasban vannak.” (Ef.6:11-12); „Józanok legyetek, vigyázzatok, mert a ti ellenségeitek, az ördög, mint ordító oroszlán szerte jár, keresvén, kit elnyeljen: akinek álljatok ellen ...” (1.Pét.5:8-9).*

² A kifejezés Dán.10:1-ből származik, ahol a cábá' (צבא) héber kifejezés pontosabb fordítása: küzdelem, konfliktus, háború, sereg.

A bűn ellen folytatott küzdelem isteni segítség nélkül teljesen esélytelen. *„Elváltoztathatja-é bőrét a szarvas, és a párduc az ő foltosságát? Úgy ti is cselekedhettek jót, akik megszoktátok a gonoszt.” (Jer.13:23); „Bizony bizony mondom néktek, hogy mindaz aki a bűnt cselekszi, szolgálja a bűnnek.” (Ján.8:34); „Mert gyönyörködöm az Isten törvényében a belső ember szerint, de látok egy másik törvényt az én tagjaimban, mely ellenkezik az elmém törvényével és rabul ad engem a bűn törvényének...” (Róm.7:22-23).* Az ember ebben a bűnnek eladott, tehetetlen állapotában segítségre, bibliai fogalommal élve: megváltásra szorul.

A megváltás fogalma a Bibliában

A *"megváltás"* kifejezés az ókor, a bibliai kor embere számára a mindennapokból ismert fogalom volt. Az ókori rabszolgatartó társadalmakban emberek tömegei éltek teljes jogfosztottságban, kiszolgáltatottan, mintegy "beszélő szerszám"-ként. Ezeknek az embertömegeknek a helyzete teljesen reménytelen volt: elvesztették önrendelkezési jogukat, mások tulajdonát képezték, amin csak akkor tudtak változtatni, ha visszavásárolták szabadságukat. Ez azonban az akkori gazdasági-jogi viszonyokat tekintve szinte teljesen lehetetlen volt, mert mindenük gazdájuk tulajdonát képezte. Helyzetük olyan csapdát jelentett, amelyből nem volt kiút, és segítség csak kívülről, egy másik embertől jöhetett, aki felszabadította, megváltotta őket szolgaságukból.

A Biblia fogalomvilágában a „megváltás” mélyebb értelme a Megváltó helyettes áldozatára utal. A bűnnek kiszolgáltatott állapotunkban csak olyan valaki segíthet rajtunk, aki „ki tudja fizetni” helyettünk bűnadósságainkat, azáltal, hogy magára vállalja bűneink büntetését. Noha rabságunk erkölcsi jellegű, helyzetünk csöppet sem jobb, vagy könnyebb, mint az egykori rabszolgáké volt. Ugyanúgy nem vagyunk a magunk és akaratunk urai, sőt még mélyebb a megkötözöttségünk, mivel az természetünkből, jellemünkből, azaz belülről fakad. Ráadásul sokszor nem is vagyunk tudatában elesettségünknek. Kifejezetten *“jól érezzük”* magunkat *“szolgai állapotunkban”,* a *“bűn ideig óráig való gyönyörűségében.”* (Zsid.11:25) Mindezek mellett azt is hozzátehetjük, hogy az ember rabszolgatartója, Sátán, aki *“emberölő volt kezdettől fogva “* (Ján 8: 44) semmi áron nem hajlik arra, hogy áldozatát szabadon engedje.

Csak az isteni erő képes arra, hogy beleegyezésünkkel és velünk együttműködve átformálja lelkünket, ténylegesen megszabadítson bennünket azoknak a bűnöknek a fogságából, amelyekkel már nem akarunk együtt élni. A Biblia tanítása szerint az ember önerőből - neveléssel, vagy önfegyelemmel - soha nem tudna végérvényesen kilépni Sátán bűvköréből, ellenben Krisztust segítségül hívva " *valósággal szabad*" lehet. (Ján. 8:36)

Végiggondolva az ember "különleges rabszolgaságát", még pontosabban rajzolódik ki előttünk az értünk folyó nagy küzdelem és Krisztus áldozatának, a megváltás művének nagyszerűsége és értelme. *„Tudván, hogy nem veszendő holmin, ezüstön vagy aranyon váltattatok meg a ti atyáitoktól örökölt hiábavaló életetekből; Hanem drága véren, mint hibátlan és szeplőtlen bárányn, a Krisztusén: A ki eleve el volt ugyan rendelve, a világ megalapítása előtt, megjelent pedig az idők végén ti érettetek,” (I.Pét.1:18–20)*

A megváltási terv fogalma

Az egyes emberért és az egész emberiségért folytatott isteni küzdelem nem véletlenszerű, hanem egy előre lefektetett terv – nevezzük „megváltási tervnek” – szerint zajlik. Az Újszövetség ezt *“titoknak”* nevezi, amelyet Isten már a világ megalapítása előtt kigondolt, azonban teljes értelme csak lassan bontakozik ki a világmindenség lakói előtt. *"Megismertetvén velünk az Ő akaratjának titkát az Ő jó kedve szerint, melyet eleve elrendelt magában, az idők teljességének rendjére nézve, hogy ismét egybeszerkeszt magának mindeneket a Krisztusban, mind a melyek a mennyekben vannak, mind a melyek e földön vannak; Ő benne, a kiben vettük is az örökséget, eleve elrendeltetvén annak eleve elvégzése szerint, a ki mindent az ő akaratjának tanácsából cselekszik."* (Ef. 1:9-11). A megváltási terv célja tehát a bűn teljes megsemmisítése, hogy Teremtő és teremtmény között újra helyreálljon a harmónia. A világmindenségnek ez az újbóli egysége azonban csak a Megváltó áldozata árán válik lehetségessé. A Biblia *“evangéliuma”*, vagyis *“jó híre”* az, hogy Krisztus halála, ugyanakkor győzelme által a bűn végül örökre eltűnik majd a teremtetett világokból.

A megváltási terv fő szakaszai

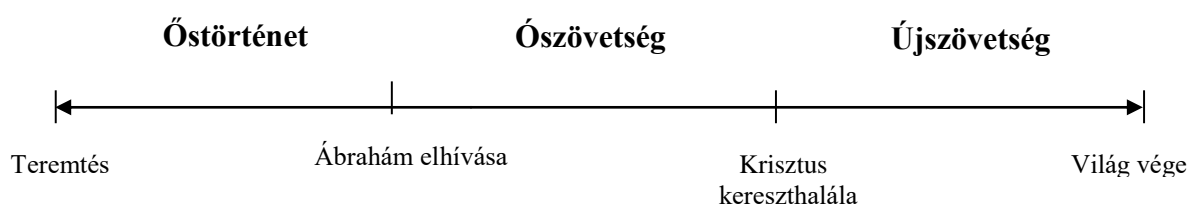
Isten a történelem folyamán számos formában – írott kinyilatkoztatás, próféciák, Istentől

küldött közvetítők, egyéni tapasztalatok – próbálta felhívni az emberek figyelmét a jó és gonosz közti nagy küzdelemre, a szabad választás fontosságára és a vele való szövetség egyedül szabadító voltára. A Biblia történelmünket alapvetően három nagy korszakra bontja.

1. **Őstörténet** – ahol Isten egyes emberek által próbálta bemutatni Önmagát és az ember helyzetét. (Pl. Énoch, Noé). Az emberiségnek erről a közös, kezdeti történetéről szól I. Móz.1-11. fejezete a teremtéstől a vízözönig és Bábelig.³
2. **Ószövetség** – ahol Isten egy választott nép, a zsidóság által igyekezett bizonyágot tenni törvénye áldásairól. Könyvünk ezt az időszakot tekinti át.
3. **Újszövetség** – ahol Isten ugyan egyénileg hív ki embereket a világból, de közösségbe vezeti őket, hogy a kihívottak ezen közössége (az egyház kifejezés eredeti értelme) által vezesse diadalra a nagy küzdelmet.

Mindhárom korszakban azonban alapvető igazság, hogy minden ember csak személyes hite, az Istennel való közvetlen kapcsolata által juthat győzelemre önmaga és a bűn fölött.

„Az igaz az ő hite által él” (Hab. 2:4 vö. Róm. 1:17)



³ Bővebben erről a korszakról lásd a főiskola Genézis című jegyzetét.

2. Kronológiai áttekintés

Az ószövetségi események pontos időpontjának meghatározása a bibliai kronológia feladata. Ez a látszólag egyszerűnek és egzaktnak tűnő kérdés hosszú évszázadok óta komoly vita tárgya a bibliakutatók között. Az egymásnak ellentmondó kronológiák felállítása mögött több ok is meghúzódik:

- 1.) Nem minden bibliakutató tekinti megbízható forrásnak az Ószövetséget, legtöbb leírására később betoldott hagyományként tekint, ezért az egyes események időpontjának megállapítását nem tekinti feladatának.
- 2.) Sok esetben a Biblia nem ad kronológiai támpontot egy-egy történetével kapcsolatban.
- 3.) Az ókori történelem kronológiája, amelyhez a bibliai eseményeket és szereplőket kapcsolni próbáljuk, szintén nem egzakt terület. A legutóbbi évtizedekben is heves vitákat kavart az ókor nagy civilizációinak időrendje.⁴

A fentiekből következik, hogy az általunk megadott évszámok a legtöbb esetben hozzávetőlegesek. Ugyanakkor a Bibliában nagyon fontos téma az idő. Bár Isten téren és időn felül áll, mégis fontosnak tartotta, már a teremtés pillanatától kezdve, hogy az ember egyfajta ritmusban éljen és az egymást követő napokat nyilvántartsa. *„És monda Isten: Legyenek világító testek az ég mennyezetén, hogy elválasszák a nappalt az éjszakától és legyenek jelek, és meghatározói ünnepeknek, napoknak és esztendőknak” (1Móz.1,14)*

Időszámítási rendszerek az ókorban⁵

A legkorábbi időkben a fejlettebb civilizációkban (pl. Egyiptom, Mezopotámia) az évek egymást követő sorát vagy bizonyos fontos események szerint tartották nyilván (eseményévek), vagy egy-egy uralkodó uralkodási éveit jelentették az időszámítás alapját (uralkodói évek). Mindkét módszerre találunk példát a Bibliában is. Ámós próféta szolgálata kezdőpontjául eseményévet ad meg: *„Ámós beszédei, aki a tékoabeli pásztorok közt volt,*

⁴ Jegyzetünkben a bibliai kronológia kiindulópontjának Edwin Thiele munkásságát tekintjük. A legutóbbi évtizedek nagy kronológiai vitáját David Rohl indította el, aki megkérdőjelezi az egyiptomi kronológia néhány sarok évszámát. (Rohl, David: *Pharaohs and Kings: A Biblical Quest*, Crown Publishers, 1995.)

⁵ Ez az alfejezet Hahn István: *Naptári rendszerek és az időszámítás* című könyve alapján készült.

azokról, amiket Izrael felől látott Uzziásnak, Júda királyának idejében és Jeroboámnak, a Joás fiának, Izrael királyának idejében, két esztendővel a földindulás előtt” (Ám 1,1) Ugyanakkor Királyok és Krónikák könyve egy-egy uralkodó uralkodási éveéhez köt bizonyos eseményeket pl. „És Iőn Roboám király ötödik esztendejében, feljött Sisák, az Egyiptombeli király Jeruzsálem ellen...” (1Kir 14,25). Az események szerinti időszámítás meglehetősen pontatlan volt, az ennél stabilabb időszámítást eredményező uralkodói évek számontartása viszont sok esetben ellentmondásokat teremtett.⁶

Az évek nyilvántartására a fent említett két kronológiai rendszeren kívül kialakult egy sokkal pontosabb is: az ún. eponim években való gondolkodás. „Az eponim keltezés abban áll, hogy minden évet egy-egy, rendszerint papi (de mindenképpen nagy tekintélyűnek tartott) hivatal évenként váltakozó viselőjéről neveztek el, és keltezésekben az ő nevét tüntették fel. Ezt az eljárást alkalmazták Észak-Mezopotámiában és később az asszír birodalomban. Itt az eponim hivatal viselőinek, az ún. limmuknak neveit tartalmazó listák nagy számban kerültek elő, és kb. i. e. 900-tól az asszír birodalom bukásáig szinte hiánytalan kronológiát adnak. Mivel minden évet csak arról az egy limmuról neveztek el, aki az év első napján hivatalba lépett, ezek a listák – eltérően a királylistáktól – egyértelmű kronológiai felvilágosítást adnak. Ha egy csillagászati adat alapján csupán egyetlen limmu-évről meg tudjuk állapítani annak pontos kronológiai helyét, ebből megbízható támpontokat nyerünk arra az egész időszakra nézve, amelyből folyamatos limmu-lajstromokkal rendelkezünk.” (Hahn István: Naptári rendszerek és az időszámítás. Elérhető: <http://mek.niif.hu/04700/04744/html/naptarirendszerek0004.html>)

Ezen korai időszámítási rendszerek hátránya, hogy csak a múltbeli évek számontartására voltak alkalmasak, illetve sok esetben nem köthetőek egyértelműen abszolút évszámhoz (kivételek a csillagászati adatok), azaz csak az uralkodók relatív, egymást követő sorrendjét határozzák meg. Ezen problémák kiküszöbölésére szolgáltak később azok a kronológiai rendszerek, amelyek egy-egy meghatározott kiindulópontból elindulva már folyamatosan számolták az évek egymást követő sorát. Nagyjából az ie. 8 század közepétől ismerünk ilyen

(Elérhető: <http://mek.niif.hu/04700/04744/html/naptarirendszerek0004.html>)

⁶ Csak egyetlen példa ezzel kapcsolatban: Ha egy uralkodó meghalt, utolsó uralkodási éve egyben utódjának trónra kerülési éve is volt. Sok esetben előfordult, hogy így egyetlen év két uralkodó uralkodási éve közé is bekerült, azaz „megduplázódott”. Így ha az egymást követő uralkodók uralkodási éveit pusztán mechanikusan összeadjuk, akkor az nem egyezik meg a ténylegesen eltelt naptári évek számával.

kronológiai rendszereket. A görögök az első olimpiai játéktól (ie.776), a rómaiak a város alapításától (ie.753), a mezopotámiai területen élők Nabú-nászir babiloni király uralkodásától (ie.747) kezdték meg időszámításukat.

Mindezen kronológiai rendszerek tanulmányozása alapján az ókori időszámítási rendszerekkel foglalkozó kutatók szerint legrégebbi ismereteink nem nyúlnak vissza ie. 3000 előttre (Egyiptom), azonban ettől az időponttól kezdve sem minden történelmi periódust ismerünk pontosan. Ebből fakad, hogy szakkönyvtől és kutatói iskolától függ, milyen kronológiát vehetünk kézbe az ókori Közel-Keletre vonatkozóan.⁷

Az ószövetségi kronológia „kulcsévszámai”⁸

Az ószövetségi leírások számos ponton kapcsolódnak az ókori Közel-Kelet történetéhez. A legegységértelműbb közös események, amelyekre mind a külső források, mind a Biblia hivatkoznak, kulcsot adnak a Biblia teljes kronológiájához. Ezen „kulcsévszámok” közül emelünk ki hármat:

1.) Kurkh sztéle vagy Monolit felirat

Az asszír eponim listák alapján tudjuk, hogy III. Sulmánu- asarídu (ie. 858-824) hatodik évében, **ie.853**-ban vezette első hadjáratát nyugat felé. A szír, izraeli és júdabeli király seregei, valamint kilenc másik kisebb királyság csapatai együtt vették fel a harcot Qarqarnál, az Orontész folyó mentén az asszírokkal szemben. A sztéle felirata részletesen beszámol a csatáról, amelyben **Akháb izraeli király neve is szerepel**, aki 2000 harci szekeret vonultatott fel. Noha az asszír uralkodó állítása szerint legyőzte az ellenállók szövetségét, seregei mégis visszavonultak – azaz győzelme kétséges.

2.) Fekete obelisz

Egy másik forrás, a Fekete obelisz felirata szerint 12 évvel később - III. Sulmánu-asarídu uralkodásának 18. évében -, **ie.841**-ben az asszír uralkodó egy „ia-a-u” nevű izraeli

⁷ Esetünkben az egyiptomi kronológiánál Kákossy László: Ré fiai, Százszorszép-BUK, 1993; a mezopotámiai kronológiánál Kalla Gábor: Mezopotámiai uralkodók, Kossuth Kiadó, 1993, a perzsa kortörténetnél Ghirsmann: Az ókori Irán, Médek, perzsák, pártusok, 1985; a héber királyok kronológiájánál Thiele, Edwin: A chronology of the Hebrew Kings, Zondervan Publishing House, Grand Rapids, 1978. című könyvét vettük figyelembe.

⁸ Ez az alfejezet Nagy Viktória: Az ószövetségi történelem vázlatos kronológiája Sola Lap 2010-3 cikke alapján készült.

uralkodótól kapott hadisarcot, akit a történészek egyöntetűen a bibliai **Jéhuval** azonosítanak. A Biblia szerint 12 év telt el Akháb halála és Jéhu trónralépése között. Ennek alapján ie. 853-at Akháb halála éveként, ie. 841-et Jéhu uralkodása kezdeteként határozhatjuk meg.

3.) Babiloni krónikák

Az ószövetségi kronológia harmadik, megbízható kulcsa az újbabiloni uralkodóhoz, II. Nabú-kudurri-usur (továbbiakban: II. Nabukodonozor) köthető. Trónra lépésének és uralkodása első 11 évének eseményeit az ún. babiloni krónikák szövegei örökítették meg. Ezek alapján több bibliai dátumot is egészen pontosan ismerünk. (**ie.605** a karkemisi csata éve, egyben **II. Nabukodonozor trónra kerülésének és Jójákim júdai királynak a 4. éve**; illetve **ie. 597 Jeruzsálem bevétele, Jójákin király fogságba vitele éve.**)

Ezek a világtörténelemből ismert kulcsévszámok hozzásegítenek minket ahhoz, hogy az Ószövetség főbb eseményeinek időpontját meghatározzuk.⁹

Az ószövetségi kronológiával kapcsolatos legfontosabb igehelyek és évszámok

A Biblia időbeli utalásait figyelembe véve a „kulcsévszámokból” kiindulva tudjuk kiszámolni és összeállítani az Ószövetség vázlatos kronológiáját.

I. Kir. 6:1 A salamoni templom építésének kezdete az Egyiptomból való kivonulás utáni 480. esztendőben történt, ami egyben Salamon uralkodásának 4. éve volt. Salamon uralkodását a Királyok-Krónikák könyve alapján tudjuk kiszámolni¹⁰, mivel tudjuk, hogy II. Nabukodonozor trónralépési éve, egyben Jójákim júdabeli király uralkodásának 4. éve, ie. 605 volt.

Ez alapján Salamon 4. éve ie. 966, az Egyiptomból való kivonulás éve ie. 1445¹¹

⁹ Az 1.sz. függelékben egy összefoglaló táblázat mutatja be, hogy az ókori Közel-Keleten milyen események zajlottak párhuzamosan az ószövetségi történetekkel. A táblázat a bibliai kronológia alapján adja meg az időbeli szinkronizmusokat.

¹⁰ Az Ószövetséget kutatók között Királyok-Krónikák könyvének kronológiája okozza az egyik legfőbb problémát. A korszak kronológiai problémáinak (szinkronizmusok, kettős datálások, társuralkodások) megoldásával Edwin Thiele jutott a legmesszebbre, ezért az általa használt kronológiát követjük, annak ellenére, hogy részleteiben ez sem teljesen kitisztázott.

¹¹ Némi bizonytalanság (néhány hónap, maximum 1 év) abból fakadhat, hogy a zsidó naptár ősztől számolja az éveket, míg a mi naptári rendszerünk januártól. Ráadásul a zsidó naptári rendszer luniszoláris, azaz napévvel, de holdhónapokkal számol, valamint 19 éves ciklusban gondolkodik, míg a mi naptári rendszerünk négyévenként egy szökőnapot iktat be.

Gal.3:17 és Exod.12:40 szerint 430 év telt el a zsidó nép ősatyjának, Ábrahámnak adott ígérettől a Sínai-hegyi törvényadásig, amely a Biblia szerint az Egyiptomból való kivonulás évében történt. Azaz Ábrahám elhívásának éve ie. 1875.

ie. 1875	ie. 1445	ie. 966	ie. 605
+	+	+	+
Ábrahám elhívása	Kivonulás	Salamoni templom felszentelése	II. Nabukodonozor trónra lépése

Kiegészítő igehelyek

II. Móz. 16:35 és Ap. Csel. 13:18 szerint a kivonulás után Mózes és a zsidó nép 40 esztendőn keresztül vándorolt a pusztában.

Azaz a honfoglalás ie.1405-ben kezdődött.

Józs. 14: 7, 10, 15 szerint a honfoglalás főbb hadmozdulatai, amelyeket Józsué vezetett kb.7 év alatt véget értek. (Kb. ie. 1405-1398). A honfoglalás után Kánaán nem került teljes egészében a zsidók kezére. Bírák könyve többször is utal arra, hogy az egyes törzsek nem fejezték be a rájuk bízott területek megtisztítását. (pl. Bír.1:19, 21, 27-36).

A honfoglalástól a királyválasztásig, azaz kb. i.e. 1400-tól 1050-ig 350 éven át bírák vezették Izrael törzseit¹² A bírák gyakran egymást fedő szolgálati éveit csak hozzávetőlegesen tudjuk meghatározni.

Ap. Csel. 13:21, II. Sám.5:4, I. Kir. 2:11, I. Krón. 29:27, I. Kir.11:42 szerint Izrael első három uralkodója egyenként 40-40 éven keresztül uralkodott.

¹² Ap. Cel. 13:20 450 évét gyakran kapcsolják ehhez a korszakhoz. Az igehely pontosított fordítása azonban az eredeti kéziratokra épülő Nestlé-féle görög nyelvű Biblia alapján: „*És miután (Isten) eltörölt hét népet Kánaán földjén, örökségül adta nekik azoknak földjét. Mindez mintegy négyszázötven évig tartott. Ezután bírákat adott egészen Sámuel prófétaig.*” (Idézi Archer, G.L.: Az ószövetségi bevezetés vizsgálata. Keresztény Ismeretterjesztő Alapítvány, Budapest, 2001. 265.o.). Azaz az igehelyben említett 450 esztendő a kánaáni népek kiűzésére vonatkozik és nem a bírák korára. A 450 év értelmezése vitatott. Vannak, akik szerint az ábrahái időktől a honfoglalásig terjedő időszakot jelenti, míg mások amellet érvelnek, hogy a kánaáni népek kiűzése csak a kivonulás utántól kezdődött meg és Dávid koráig tartott. Mindkét említett korszak hozzávetőleges hossza valóban 450 év.

Azaz az egységes királyság ideje 120 évig tartott ie. 1050-930-ig.

Jer. 25:11, Dán-9:1-2,19 szerint a zsidó királyság bukását követően a babiloni fogság 70 évig tartott, azaz ie. 605-535-ig.

Az Ószövetség nagy történeti korszakait a fentiek alapján a következőképpen határozhatjuk meg:

Pátriárkális kor ie. 1875-1445

Kivonulás, pusztai vándorlás: ie.1445-1405

Honfoglalás: ie. 1405-1398

Bírák kora kb. ie. 1400-1050

Egységes királyság kora: ie.1050-930

Megosztott királyság kora ie. 930- ie. 586 (Közben az szaki királyság bukása ie. 722)

Babiloni fogság: ie 605-535

3. A pátriárkák kora (I.Móz.12fej.-50. fej.)

A pátriárkák kora azt a kb. 400 évet foglalja magában, amikor Izrael népének ősatyái, a pátriárkák éltek. Ez Ábrahám és őt követő utódainak (Izsák, Jákob, József) négy nemzedéknyi időszaka.

A Biblia feltűnő részletességgel tárgyalja ezt az időszakot. Míg az emberiség történetének első kb. 2000 évével mindössze 11 fejezet foglalkozik, addig Mózes első könyvének fennmaradó 39 fejezete csak ennek a négy nemzedéknek a korát tárgyalja. Ez az aránybeli hangsúly arra utal, hogy a pátriárkák élettörténete mai napig megszívlelendő tanulságokat hordoz. Itt is igaz Pál apostol következtetése: *„Mindezek pedig példaképpen estek rajtuk, megíratnak pedig a mi tanulságunkra, akikhez az időknek vége elérkezett.” (I.Kor.10:11)*

3.1. Ábrahám¹³

¹³ Az ősi, ókori és az ún. primitív népeknél a személynevek az egyén egy - egy jellegzetes külső vagy belső tulajdonságát fejezik ki. Ezzel a jelenséggel a Biblia szereplői esetében is találkozunk. Az Ábrám név jelentése

"Magasztos atya", amelyet maga Isten módosított Ábrahámra, vagyis "Sokaság atyjára". (I. Móz.17. fej.)

Ábrahám és a választott nép elhívásának szükségessége

A pátriárkák korától kezdve Isten egy egész népet kívánt megbízni kinyilatkoztatása, valamint a helyes életelvek őrzésével, terjesztésével és bemutatásával. Arra hívta el őket, hogy egy egész nemzet méreteiben mutassák be az igaz élet elveit és az ezekből fakadó áldásokat. Isten különleges körütekintését és alaposságát mutatja, hogy nem egy már létező nemzetet hívott el, hanem kiválasztott egy őszintén hívő embert, akinek a leszármazottaiból kívánt egy a küldetés betöltésére alkalmas népet nevelni (Ésa. 5:1-7).¹⁴

Ábrahám elhívása (I. Móz 12,1-3)

Ábrahám elhívását és az ehhez kapcsolódó isteni ígéreteket I.Móz.12:1-3 versében olvashatjuk:

"És monda az Úr Ábrámnak: Eredj ki a te földedből, és a te rokonságod közül, és a te atyádnak házából, a földre, amelyet én mutatok néked. És nagy nemzetté tészlek, és megáldalak téged, és felmagasztalom a te nevedet, és áldás leszel. És megáldom azokat, a kik téged áldanak, és a ki téged átkoz, megátkozom azt: és megáldatnak te benned a föld minden nemzetségei."

Az Isten és Ábrahám közti szövetségekötés – az emberi mintát követve – bizonyos feltételekből és – ezek teljesítése esetén ígéretekből állt.

A három feltétel:

- 1.) Ábrahám költözzön el ősei földjéről.
- 2.) Hagyja el tágabb családját, nemzettségét.
- 3.) Telepedjen le azon – a számára ismeretlen – földön, amelyet Isten majd mutat neki.

¹⁴ Istennél a kiválasztás soha nem véletlenszerű, vagy elfogult. A Teremtő minden esetben olyan egyént választ, aki

jelleménél, erkölcsi képességénél fogva alkalmas arra, hogy Isten szövetségese legyen. Az elhívásban épp ezért a

feltételes áldások ígéreténél hangsúlyosabb szerepe van a másokért végzett szolgálatnak, a küldetésnek. Ábrahám és

a zsidó nép kiválasztottsága is ezt a tartalmat hordozta magában. (Lásd később.)

A három ígéret:

- 1.) Nagy nép származik majd az ekkor még gyermektelen házasságban élő pátriárkától.
- 2.) Áldás ígérete a pátriárka szűkebb és tágabb családja számára. Ennek az ígéretnek a részleteiből az is kiderül, hogy ez a különleges áldás végső soron a "*föld minden nemzetségé*"-hez (!) el fog majd jutni. Ábrahám ekkor még nem tudhatta, de Isten előrelátása miatt már igen, hogy a pátriárka utódai között lesz a világ megváltója, a Messiás is, akiben ez az ígéret teljes egészében valóra válik majd. (vö. *Gal.3:16*)
- 3.) Isten közvetve már ezen a helyen utal rá ("*a földre, amelyet én mutatok néked*"), később – az ígérek megismétlésekor *I. Móz.15,13-16*-ban – pedig konkrétan is megfogalmazza, hogy a választott nép számára majd otthont, országot is biztosít ("*ígéret földje*")¹⁵

A feltételek betöltése

Isten kb. ie. 1875-ben szólította meg Ábrahámot és ajánlotta fel neki szövetségét, amelyet a pátriárka elfogadott és hűségesen teljesített. Atyjával és tágabb nemzetségével elköltözött ősei városából, a mezopotámiai Urból. Úgy tűnik, hogy előbb a Kánaán felé vezető út feléig, Harránig jutottak, ahol letelepedtek, majd Tharé (Ábrahám atyja) halála után Isten újabb felhívását és további vezetését követve átköltöztek az „ígéret földjére”, Kánaánba. Ábrahám ekkor betöltötte a szövetség második feltételét is, mert innen már csak legszűkebb családját – feleségét, Sárát, és korán elhunyt testvére fiát, Lótot - vitte magával. Nemzettsége többi tagja Harránban maradt. (*I. Móz.11: 31-32*)

16

¹⁵ Ábrahám és az őt követő 3 generáció (Izsák, Jákob és József) valóban jövevényként éltek Kánaán földjén,

amely ebben az időben az egyiptomi birodalom fennhatósága alatt állt. *II. Móz. 12:40* szerint összesen 430 esztendő telt el Egyiptom földjén – a Szeptuaginta értelmező fordítása szerint Egyiptom és Kánaán földjén -,

amely időszak a bibliai kronológia szerint kb. ie. 1875-1445.

¹⁶ Felmerülhet bennünk a kérdés, hogy Isten miért akarta eltávolítani Ábrahámot Urból, majd Harránból, illetve

rokonai köréből, hiszen így látszólag sokkal nehezebb helyzetbe került, mint amilyenben korábban volt. Bizonyított, hogy mindkét mezopotámiai városban Hold- szentély állt. Talán ez a pogány befolyás hosszútávon káros lett volna a választott nemzetség lelki fejlődésére, annál is inkább, mert ezt a bálványimádó vallást feltehetően a pátriárka nemzetségében is követték. (vö. *Józ. 24:14*). Ábrahámnak tehát ki kellett kerülnie a negatív hatások alól. Isten perspektívájából nézve mindig az emberi lét lelki oldala a hangsúlyosabb. Ha más megoldás nincs, akkor a Teremtő nehezebb létfeltételek közé helyezi az embert, hogy

Ábrahám szülővárosa: Ur ¹⁷ kultúrája és vallásossága

Ur ókori városát Tell el-Mukajjarral (Szurok-halom) azonosítják, mely Dél-Irakban, Baszrától mintegy 150 kilométerre nyugatra, az Eufrátesz folyó közelében található. Területe kb. 50 ha. Az ie. 3. évezred végén és a 2. évezred elején - tehát Ábrahám idejénis - korának egyik legvirágzóbb nagyvárosa volt. Sir Leonard Wooley¹⁸ 1922 - 1934 -közötti ásatásaival kezdte meg a többretegű település feltárását.

Ur városa ie. 2000 körül az Eufrátesz egy mesterséges csatornája által két részre osztott, többszörös városfallal körülvett metropolisz volt. Két belső kikötője és a Perzsa - öböllel való kapcsolata révén fontos kereskedelmi pozíciót töltött be Mezopotámiában. Az egyik városrész, a szentélykörzet volt, ahol a vallási élet központja, az eredetileg háromlépcsős, napon szárított téglából épült zikkurát (toronytemplom) állt. Mellette kisebb szentélyeket és raktárakat építettek. Az eredetileg kb. 25 m magas, 62 x 43 m alapterületű toronytemplomot a mezopotámiai hitvilág holdistenének Nannának és fiának Nigálnak szentelték. A négyzetes alapú építmény tetején egy - valószínűleg – mázas téglából rakott szentély állt, amelyhez egymást derékszögben metsző lépcsősorok vezettek fel. Minden évben itt zajlott az ún. "szent nász" vallási ünnepe. Ebben a termékenységekultusz - szertartásban a király a tavaszi növényzet isteneként lépett fel és Innin istennővel (An vagy Anu, "a legistenibb isten" felesége) szent nászban egyesült. Szintén a szentélykörzeten belül került elő egy nagylétszámú temető is, amelynek több mint ezer sírja nagyobb részt az ie. 3. évezred végére keltezhető. 17 különösen gazdag, ún. "királysírban" értékes és finoman megmunkált ékszereket, fegyvereket és használati tárgyakat találtak, amelyek a korabeli mesterek korábban fel nem tételezett, rendkívüli

lelkét jobban megszólíthassa, formálhassa. *"Mert mit használ az embernek, ha az egész világot megnyeri is, de az ő lelkében kárt vall?"* (Mát.16:26). A kánaániták egyébként erkölcsileg rosszabb állapotban voltak, mint a mezopotámiaiak, a tapasztalat mégis azt mutatja, hogy könnyebb ellenállni egy idegen közeg rossz befolyásának, mint azokénak, akikhez szoros szálak és a mindennapos életközösség fűz.

¹⁷ A Biblia "káldeai Urnak" nevezi a várost (I.Móz.11:26). A pátriárkális korban ezen a területen még a sumérok éltek, a káld törzsek csak hosszú évszázadokkal később lettek a környék lakóivá. Az elnevezés arra a héber szokásra utal, hogy a szent iratok másolásakor gyakran modernizálták a földrajzi neveket, hogy az olvasók, hallgatók számára érthetővé tegyék a feljegyzett események helyszíneit is.

¹⁸ Sir Leonard Wooley (1880-1960) angol származású régész, az oxfordi Ashmolean Museum tudományos munkatársa volt. Számos ásatásban vett részt Núbiában és Mezopotámiában. Kalandos életútja során az I. világháború alatt hírszerzőként tevékenykedett, ami miatt börtönbe is került. 1922-ben Ur ásatásakor tért vissza a

szakmába, ami a nem várt világhírnevet is meghozta számára. (Wooley: Ur of the Chaldees New York, 1930)

szaktudását bizonyították. Az idillisztikus képet beárnyékolja, hogy a legnagyobb sírgödrökben emberáldozat nyomaira bukkantak. Egy esetben 74 (!) emberi maradvány, a urukkal együtt eltemetett szolgák mellett ott sorakoztak a kicsiny méregpoharak is.

A városban uralkodó termékenység kultusznak és a sokszor tömeggyilkossággal kísért temetéseknek a hátterén talán jobban megértjük, hogy Isten miért hívta ki Urból Ábrahámot és nemzetségét.

Az Eufrátesz-csatorna másik oldalán terült el maga a zsúfolt, több tízezer lakosú város. A feltárt házak arra utalnak, hogy Urban az emberek rendkívül műveltek és jómódúak lehettek. Egy jómódú polgár 10 -14 szobás, emeletes, meszelt falú házban lakott, amelynek helyiségei között a hálón és konyhán kívül fogadószoza, raktár, házi szentély és esetleg levéltár is volt. A bútortat gazdag választékot kínált, a leggyakoribb berendezés összecukható székekből, vesszőből font vagy fából készült tartókból és ágyból állt. Rengeteg "szakma" képviselője élt a szűk sikátorokkal és terekkel teli városban: például üzletemberek, papok, jósok, tanárok, mesteremberek. Az előkerült, agyagból égetett, ékjelekkel teleírt táblákból az is kiderült, hogy az uri gyermekek iskolába jártak, matematikát, geometriát, csillagászatot, írást, olvasást, vallási ismereteket tanultak.

Ne felejtsük el, hogy Ábrahám ebben a közegben lett felnőtt, magába szívhatta ezt a városi kultúrát, aztán ismereteit magával vitte Kánaánba és minden bizonnyal átadta utódainak is¹⁹. *"A héber pátriárkákról alkotott eszméinket alapos revízió alá kell vennünk, amint megismerjük, hogy milyen kifinomult környezetben töltötte Ábrahám ifjú éveit. Nagyváros polgára volt és egy ősi, jól szervezett civilizáció hagyományait örökölte"* (Wooley : Ur of the Chaldees1930, pp.168 – 169.)

A Kánaánba való átköltözés életmód-váltást is jelentett. Ábrahám és családja mindedig civilizált, magas kultúrájú városokban lakott, mostantól félnomád pásztorként, sátorokban lakva vándoroltak kis falvak, települések között. Életfeltételeik sokkal nehezebbekké váltak. Kánaán szélsőséges időjárás viszonyai és létbizonytalansággal teli hétköznapijai Ábrahámot és családját megtanították a közvetlen isteni vezetésben való hitre, a feltétlen bizalomra és az egyszerűsége. A Biblia hitbeli tettként értékeli, hogy az első pátriárka úgy költözött át az

¹⁹ Ur városával kapcsolatban felhasznált és ajánlott irodalom: Az istenkirályok kora (3000 – 1500), Dunakönyv, 1993., Roaf, Michael: A mezopotámiai világ atlasza, Helikon, 1990., Klima, Josef: Mezopotámia,

“ígéret földjére”, hogy *“nem tudta hová megy”* (!), valamint azt is, hogy Kánaánban való lakozása viszontagságai során egyetlen egyszer sem fordult meg a fejében, hogy visszatér a kényelmesebb, gazdagabb mezopotámiai városokba. (Zsid.11: 8-10, 15-16).

Ábrahám az Istennel kötött szövetség minden pontjában hűségesebbnek bizonyult. Az ígéretek feltételül szabott mindhárom kérést betöltötte. Az átélt nehézségek megedzették hitét, közelebb került Teremtőjéhez, aki mintegy „barátja” lett. (Jak.2:23).

Az ígéretek megvalósulása

A Biblia szerint Ábrahám 75 esztendő volt, amikor Isten elhívta²⁰. Bár a feltételeket maradéktalanul teljesítette, az ígéretek – emberi szemszögből nézve – csak lassan váltak valóra. A pátriárka hűsége, kitartása – éppen a rábízott feladat és népe küldetésének súlya miatt – próbára tétetett.

1.) Ábrahám 100 esztendő volt, amikor az isteni kegyelem jeleként és az ígéretek teljesebbé válásának első reménysugaraként megszületett fia, Izák. A „nagy néppé válás” azonban csak évszázadokkal később – a 3. nemzedék idején -, József korában valósult meg. Ábrahám leszármazottai – a zsidó nép – megsokasodására Isten gondviselése révén Egyiptomban került sor, hiszen a termékeny, sűrűn lakott Kánaánban nem nézték volna jó szemmel és nem is engedték volna egy jövevény nép megerősödését, meghatározóvá válását.

2.) - A második ígélet, Egyiptom (a szolgaság) elhagyása, a zsidó nép kivonulása, a honfoglalás és az új föld birtokbavétele is csak a messzi utódok idején kb. 400 évvel Ábrahám után – Mózes és Józsué korában – teljesebbé vált. Isten erre a hosszú várakozási időre előre felkészítette Ábrahámot és utódait. *„Tudván tudjad, hogy a te magod jövevény lesz a földön, mely nem övé és azolgálatra szorítják és nyomorgatják őket négyszáz*

Gondolat, 1983.

²⁰ A Biblia az emberi történelem korai szakaszában, különösen az őstörténet és a pátriárkális kor idején még egészen magas emberi életkorokat határoz meg. Az általa megadott számok mai szemmel nézve irracionálisan magasnak tűnnek. A legtöbb teológus ezeket az éveket szimbolikusan tekinti. A Biblia történelemszemlélete azonban következetes. Ezek szerint a vízözön előtti és a vízözönhöz közeli világ teljesen más volt, mi a mai. Földünkön nem az evolúció, hanem a bűn megszületése után, éppen ellenkezőleg, a visszafejlődés törvényi hatottak. A kezdeti, teremtésbeli tökéletesség után minden egyre silányabb,

esztendeig...Csak a negyedik nemzedék tér meg ide, mert az emoreusok²¹ gonoszsága még nem tölt be.” (v.ö. I.Móz.15: 13-16) A „késlekedés” nemcsak amiatt volt szükségszerű, mert a választott nép még nem volt elég erős a honfoglaláshoz, hanem sokkal inkább azért mert az itt lakó *“emóreusok gonoszsága még nem telt be”*.²²

3.) - A három ígélet közül az utolsó érdemel leginkább figyelmet, hiszen ebben fogalmazódott meg a végső cél, aminek az elérésében az előző kettő csak eszköznek számított. Ez a cél pedig nem volt más mint az áldás, áldások közvetítése az egész emberiség számára. Az ígéletek végső "címzettje" tehát nem Ábrahám családja volt. Természetesen ők is részesültek Isten áldásaiban, azonban csak azzal a feltétellel, ha tisztán mutatták be és közvetítették mások felé Isten törvényeit és szeretetét. A végső cél az egész emberiség, minden nemzet megszólítása volt. *"Mostan azért ha figyelmesen hallgattok szavamra és megtartjátok az én szövetségemet, úgy ti lesztek nékem valamennyi nép közt az enyéim; mert enyim az egész föld. És lesztek ti nékem papok birodalma és szent nép. Ezek azok az ígék, melyeket el kell mondanod Izráel fiainak."* (II.Móz. 19,5-6)

A pátriárka és utódai kánaáni tartózkodásának éppen ez a papi, közvetítői szerep volt a fő értelme. Ezért kaptak hazát, ezért telepítette le őket Isten a korabeli világ szívében. Isten az ő életpéldájuk, kitartó és megpróbált hitük által szerette volna megismertetni magát és törvényeit az itt élő népekkel. Ugyanezt az alapelvet tanította Jézus is. Követőinek gyakorlati cselekedetekkel, tiszta jellemmel kell „világítani”, azaz utat mutatni az emberi világ sötét, sátáni útvesztőjében *"Ti vagytok a világ világossága,. Nem rejtethetik el a hegyen épített város. ...Úgy fénylik a ti világosságtok az emberek előtt, hogy lássák a ti jó cselekedeteiteket és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat."* (Mát. 5, 14-16).

A fentiek alapján kimondhatjuk, hogy Isten nem önkényesen kedvezett a zsidó népnek, mintha jobbak, vagy értékesebbek lettek volna másoknál. Ábrahám utódainak kiváltsága

gyengébb, kisebb és rövidebb életű lett.

²¹ Az emóreusok (amoriták) a nyugati-sémi népcsoportok közé tartoztak, akik az i. e. 2. évezred végén vándoroltak szét a mai Szíri területéről dél (Kánaán) és észak-kelet (Mezopotámia) felé. A Biblia a kánaáni népekhez sorolja őket (I.Móz.10, 15-18).

²² A Biblia szerint mielőtt Isten ítéletet gyakorolna egy ember, vagy egy nép fölött, előtte mindig ad alkalmat és időt a hozzá való visszatérésre. Mindaddig tart ez a "kegyelmi idő", amíg az egyén vagy a nép megszólítható. Ha az emberi lélek végleg elzárkózik az élet törvényétől, ha önpusztító és másokat is fenyegető lesz, vagyis *"gonoszsága betelik"*, akkor kikerülhetetlenül bekövetkezik Isten – a jó megmentésére is irányuló – ítélete. Vastörvény ugyanis: *„Ha kegyelmet nyer a gonosz, nem tanul igazságot, az igaz földön is*

éppen egy feladat teljesítésében állt, abban, hogy az Úr ismerete a *“ föld végéig terjedjen”* (Ésa.49:6).

“ Mi tekintetben különb hát a zsidó?...mindenek előtt, hogy az Isten rájuk bízta az ő beszédeit” (Róm.1:1-2). Az első két ígéret csupán földi áldás és eszköz volt annak érdekében, hogy a harmadikban foglalt egyetemes küldetés megvalósulhasson. Mindezek hátterén válik érthetővé, hogy mennyire tévesen értelmezték sokszor maguk a választottak is ezeket az ígéreteket.. A zsidó nép tömegeit kísértette meg a gőg – rosszul felfogott kiválasztottságuk tudatában -, ami válaszul gyűlöletet szült a többi népben – mindkét fél kárára.

A Biblia és azon belül is főként az Ószövetség tanúsága szerint Istennek ez a terve (ti. az áldások közvetítése az emberiség számára) csak részben tudott megvalósulni a zsidó nép által, csak bizonyos korokban és bizonyos emberek révén. Az ígéret a maga teljességében a testi leszármazását tekintve ugyancsak Ábrahámra visszavezethető Messiásban mint Megváltóban teljesedett be. Jézus Krisztus földi élete és halála minden ember számára megnyitotta az utat a legfőbb áldás, az üdvösség, azaz az örök élet felé. Ezek alapján az *I. Móz. 12 : 1-3* -ban feljegyzett harmadik isteni ígéret kettős jövendölésnek is tekinthető, amely – elhangzásától számítva – több mint 1800 évvel később vált valósággá (!)²³

Ábrahám Kánaán földjén

Ábrahám élete, noha Isten választottja volt, nem volt mentes a nehézségektől. Sőt, Isten komoly csiszolásnak vetette alá jellemét, hogy alkalmassá váljon arra a feladatra, amelyet felvállalt. Ábrahám elhívása, Kánaánba való költözése, az ottani nehezebb életkörülmények mind-mind arra tanították, hogy ne a maga erejében bízson, hanem az Úrra támaszkodjon. Hosszú, tartalmas élete alatt különlegesen tiszta jellemtulajdonságok fejlődtek ki benne. Nyilván az előrelátó Isten éppen emiatt választotta ki az akkor élő emberek közül, hogy mint *"nemes szőlővessző"* (Ésa.5,2), ősatyjává váljon egy különleges feladattal megbízott népnek. Ábrahám utódai így – az öröklés és a nevelés révén – sokkal nemesebb erkölcsi

hamisságot cselekszik, és nem nézi az Úr méltóságát.” (Ésa.26,10).

²³ Istennél *“egy nap olyan, mint ezer esztendő és ezer esztendő, mint egy nap”* (II.Pét.3: 8). Ami emberi léptékkal mérve késlekedésnek tűnik, az Isten mércéjével mérve a maga menetrendje szerint halad előre. Nem véletlen, hogy a Biblia az emberi jellem egyik legfőbb erényeként állítja eléink a türelmet, a gondviselésbe vetett kitartó hitet. Aki őszinte bizalommal fordul Teremtője felé, az nem kételkedik abban,

alapokat kaptak, mint kortársaik. A későbbi események azonban azt mutatták, hogy Ábrahám megsokasult utódai, a későbbi zsidó nép, hosszú távon képtelen volt betölteni küldetését.

Ábrahám pozitív jellemvonásai

Ábrahám Kánaánban nomád-félnomád életmódot folytatott. Állatait legeltetve körkörösén vándorolt a Júdeai-hegység déli lejtőin. Nem folytatott látványos „missziós tevékenységet”, hanem mindennapi életével tett bizonyosságot arról, akiben hitt. A vele érintkező idegen népek gyakran felfigyeltek különleges jellemére, mély emberszeretetére, igazságosságára és bölcsességére.

A Biblia a következő történeteket emeli ki ezzel kapcsolatban:

1.) Ábrahám tisztességgel felnevelte, asszonnyal és vagyonnal (állatállománnyal) látta el fogadott fiát, Lót. Amikor a legelők már szűknek bizonyultak a sok juh és ökör számára, Ábrahám elérkezettnek látta az időt, hogy különváljanak egymástól. Noha mind a korabeli szokás, mind a tisztesség úgy kívánta volna, hogy Ábrahám, az atya mondja meg a jövőbeli legelők határait, ő kivételes előzékenységgel a választást az ifjú Lótnak engedte át. Még az sem háborította fel, hogy Lót „szemeit felemelve” mohó önzéssel választotta ki a jobbik, termékenyebb vidéket magának. Ábrahám, az „ígéret földjének” örököse szó nélkül beleegyezett Lót akaratába. (1. Móz. 13,8-11).

2.) Ábrahámban semmilyen rossz érzés nem maradt unokaöccsével szemben, sőt a későbbiekben is

szeretettel támogatta őt. Lót kapzsi választása ugyanis rossz döntésnek bizonyult. Az anyagi haszon rövid távú előnye keservesen megbosszulta magát. A gazdag Szodoma, ahol Lót és családja lakott felkeltette a zsákmányra éhes szomszédos királyságok irigységét, akik megtámadták és kifosztották a várost. Lót és családja maga is fogságba került. Miután Ábrahám hírért vette a tragédiának, azonnal a lakosság megmentésére sietett. Noha csak 318 fegyveres embere volt, mégsem tétovázott. Példát mutatott a határozottságban és bátorságban. (1. Móz. 14,11-16).

3.) Ábrahám választottként is tisztelettel fordult azok felé, akik a Teremtő Istennek szolgáltak. A győztes csata után az üdvözlésére siető Salem (Jeruzsálem) királyának, aki egyúttal a *"magasságos Isten papja is volt"* tizedet fizetett mindenből. (I. Móz14,17-20).²⁴

4.) Nem viselkedett anyagiában, amikor győzelme után Szodoma királya hálából felajánlotta neki a hadizsákmányt. Ugyanakkor katonái költségeit pontosan elszámolta vele. (I.Móz.14, 21-24).

5.) A pátriárka mindig, mindenki iránt vendégszerető volt, ezt a szokását még a tőle elszakadt Lót is megőrizte (I.Móz.18:1-8, v.ö. 19:1-9).

6.) Éppen vendégszeretete által lehetett újabb, különleges isteni tapasztalat részese, amikor tudtán kívül angyalokat vendégelt meg, akik feltárták előtte Szodoma és Gomora közelgő végzetét. Mélyen átérezve a veszendők nyomorúságát kitartóan könyörgött az ott lakók életéért. (I.Móz.18:23-33)

Szodoma és Gomora a két Jordán melléki, gazdag nagyváros melegágyai voltak a bűnnek. Az erőszak, fajtalanság és a homoszexualitás általánosan "bevett" erkölcsi kategória lehetett a lakosok között. (Lásd I.Móz.13:13, 19:4 - 10) . Isten ezért megelőző jelleggel, a rontás kiteljesedése, egyetemessé válása előtt akarta orvosolni a kialakult állapotokat. A büntető ítélet elmaradása esetén sokkal gyorsabb lett volna ezen bűnök terjedésének folyamata. Az, hogy nem találtatott még tíz igaz ember sem a lakók között és ezért meg kellett halnia az összes embernek, állatnak-növénynek, arra utal, hogy ez az egész terület "fertőzött" volt a bűntől, alkalmatlanná vált a továbbélésre. Mint ahogy a test egészsége érdekében szükséges a gennyes, gyulladt felület eltávolítása, kitisztítása, hasonlóképpen Kánaán lelki épsége érdekében is szükséges volt Szodoma és Gomora megsemmisítése. A megelőzés eszközeként Isten a két települést ítélet által pusztította el. A Teremtő személyesen és természetfölötti eszközökkel avatkozott bele az emberi történelembe a jó tiszta fennmaradása érdekében. „Tűz és kénkö” szállt alá az égből, majd maga az egész terület elsüllyedt. (I. Móz19:25.)

Érdekes és sokat vitatott párbeszéd, amely Isten és Ábrahám között folyt Szodoma, Gomora városáért. Az Úr nyilvánvalóan tudta az alku végeredményét. Ebből következik,

²⁴ Ez a bibliai történet arra is utal, hogy a tizedfizetés nem "zsidózó szokás", hanem ősi, isteni rendelkezés, amelynek érvénye minden időben fennállt és fennáll. (v.ö. I. Kor. 9:14)

hogy a beszélgetésre nem miatta, hanem Ábrahám miatt került sor, hogy a pátriárka megértse a súlyos ítélet okát. Isten ezért meglátogatta Ábrahámot, feltárta előtte a városok erkölcsi állapotát, a rájuk váró tragédiát, majd lehetőséget adott arra is, hogy egy ember "közbenjárjon" társaiért. Ez a találkozás minden bizonnyal tovább fejlesztette Ábrahámban a felelősségérzetet és az együttérzést.

Szodoma és Gomora drámáját több újszövetségi hivatkozás is megerősíti, többek közt maga Jézus, aki párhuzamot vont az emberi történelem végét uraló erkölcsi állapotok és Szodoma, Gomora gonoszsága között. (Luk.17:28 - 32) Visszautal a pusztulásra Júd.7 is, mely a történetek megerősítésén túl útmutatást ad arra nézve is, hogy a Biblia - az eredeti zsidó gondolkodás - mit értett az "örök tűz" - sokakat joggal elrémítő - kifejezése alatt. Az "örök" kifejezés ebben az értelemben ugyanis nem az ítélet soha véget nem érő voltára utal, hanem annak visszavonhatatlan, többet nem korrigálható jellegére. Amennyiben ez nem így értendő, akkor a Júd.7. alapján a két város "örök tüzének" a mai napig láthatóan jelen kellene lennie a földön.

Ebla levéltára

Ebla a szíriai Aleppó közelében fekszik (Tell –Mardikh). 1964 - 1978 között Paolo Matthie vezetésével egy olasz expedíció végzett feltárásokat kb. 56 ha területen. A hosszú életű nagyváros egyik virágkora éppen a pátriárkális korra esett. A 26 000 lakosú város szabályos elrendezésű, négy kerületből álló település volt, amelynek hatásköre a környékbeli falvakra is kiterjedt. Legjelentősebb épületei a palotaegyüttes és a templom lehettek. Levéltára ma kb. 15 000 "eblai", ókánaáni nyelven íródott agyagtáblából áll, amelyek a palota egyik szobájában, egy tűzvészben megégett és összeroskadt fapalc maradványi között kerültek elő.

Eblának a bibliai régészet szempontjából nagy jelentőséget ad az, hogy hatalmas - korábban nem sejtett - birodalmának legnagyobb királya ugyanazt a nevet viselte, mint Ábrahám legendabeli őse, nagyapjának dédapja: Eber (1.Móz.11:15 - 16) A király neve: Ebrum vagy Ebrium Az eblai agyagtáblák szövegeiben számos más olyan személynév és helynév is felbukkan, amelyek később a Bibliából mind ismerősek számunkra: olyan helynevek, mint Sínai, Gáza, Jeruzsálem, - egyes kutatók szerint Szodoma, Gomora és Czoár - és személynévek, mint Ábrahám, Izmael, Dávid, Saul, Izrael. (Természetesen az említett nevek nyilvánvalóan nem a bibliai személyek nevei, de mindenképpen bizonyítják a

pátriárkális kor személy -, illetve helységnevei korhűségét.)

7.) Ábrahám mindennapi élete nagy hatással volt Kánaán lakóira, felismerték benne a különlegesen tiszta jellemű, Istennel járó embert (*I.Móz.21: 22, 23:6*)

8.) A pátriárka nagy gondot fordított gyermekei nevelésére. Személyesen tanította fiait Isten ismeretére. Elmesélte saját élettapasztalatait és meghagyta, hogy Isten útját, az igazság és igazságosság elveit kövessék (*I.Móz.18,19*).

9.) Ábrahám legnagyobb hitpróbája, ugyanakkor Isten iránti elkötelezettségének legnyilvánvalóbb kifejezése azonban kétség kívül az volt, amikor arra készült, hogy az ígéretek örökösét, törvényes egyszülöttjét az Úr parancsára megáldozza. (Lásd lentebb).

Ábrahám gyengeségei

Ábrahám bibliai jellemrajza nem egysíkú, őszintén mutatja be a választottsága ellenére is esendő és küzdő embert. A zsidó nép ősatya, „Isten barátja” sem volt mentes az emberi gyengeségektől.

A Biblia néhány konkrét, jellemző esetet jegyez fel ezzel kapcsolatban.

1.) A pátriárka visszatérő gyengesége volt, hogy egy-egy konfliktus megelőzése érdekében nem mondott igazat, amivel komoly problémát okozott másoknak, leginkább saját feleségének. Két ízben is megtörtént, hogy az időjárás kedvezőtlensége miatt Ábrahám és családja máshová költözött. Sára, Ábrahám felesége, aki egyben féltestvére is volt (*I.Móz.20,12*), talán mezopotámiai világosabb bőre és haja révén különösen feltűnő jelenség lehetett a Kánaánban és Egyiptomban élő sötétebb bőrszínű népek között. Ábrahám „előremenekülve” az ebből fakadó, feltételezhető konfliktusokból, mindkét esetben azt javasolta Sárának, hogy tagadják le házastársi kapcsolatukat és mondják inkább csak azt, hogy testvérek. Ez a féligazság mindkét esetben a visszájára fordult, mert az Istent nem ismerő egyiptomi fáraó, később pedig Gérár királya, akik valóban magukkal ragadták a szép, idegen nőt, hamarosan méltatlankodó szavakkal küldték őt vissza férjének. „*Miért mívelted ezt velem? (I.Móz.12,18); „Mit láttál, hogy ezt a dolgot cselekedted?”*

(I.Móz.20,10) – kérdezték mindketten szinte ugyanazt. Egy hívő ember szájából szájalmasan hangzottak a kicsinyhitű szavak: „*Bizony azt gondoltam, nincsen istenfélelem e helyen és megölnek engem az én feleségemért*” (I. Móz.20,11). Ábrahám hitbeli megingása és előítélete kétszeresen is megszégyenült. Tanulnia kellett ezekből. A történet ugyanakkor utal a nők korabeli kiszolgáltatott helyzetére és arra is, hogy minden embernek megvan a maga – sokszor meglehetősen következetlen – gyengéje, amelyből nehezen tud véglegesen kigyógyulni.

Ábrahám Egyiptomban?

Sokáig vitatott volt, hogy Ábrahám és Sára egyiptomi tartózkodásuk idején találkozhattak - e a fáraó udvartartásával. Az újabb egyiptológiai kutatások megállapították, hogy éppen Ábrahám korában a középbirodalom utolsó, XII. dinasztíája északon rendezte be székhelyét. Az új központ neve Itj - Tauí volt és a mai List közelében feküdt. (Nevének jelentése: A Két Ország Meghódítója - Egyiptom ugyanis két fő egységből, Alsó - és Felső Egyiptomból állt.)

A XII. dinasztia uralkodói főleg a déli határok kiterjesztésére törekedtek, míg északon inkább csak védelemre rendezkedtek be. I. Amenemhat alatt (kb. i. e. 1991-1962) kiépült az ún. Uralkodói Fal, ami szigorú felügyeletet gyakorolt az átutazók fölött. Nem volt ritka eset, hogy Kánaánból az éhínség miatt kisebb csoportok vándoroltak be a birodalom területére hiszen maga Kánaán Egyiptom része volt.²⁵ Ezzel kapcsolatban különösen érdekes egy Beni Haszánban előkerült nemesi sírkamra, amelynek freskója egy Kánaánból, vagy a Sínai-félsziget déli részéről származó kánaáni (amorita) karavánt mutat be i. e. 1900-1800 körül. Vezetőjük neve Absha, vagy Abisha. Az ábrázoláson feltűnő férfi-, női- és gyermekfigurák külseje alapján elképzelhetjük, hogyan nézhetek a korabeli pátriárkák. Minél színesebb és hosszabb volt valaki ruhája, annál előkelőbbnek számított.

Az elvi lehetősége tehát fennállt, hogy a pátriárka családja kapcsolatba kerüljön a királyi várossal.

2.) Az előzőnél sokkal súlyosabb következményekkel járt Ábrahám legnagyobb hibája, amely türelmetlenségéből fakadt. Annak ellenére nevezhetjük ezt a hibát türelmetlenségnek és hitgyengeségnek, hogy Ábrahám jó 10 éven keresztül hűségesen várt Istenre. Az Úr ugyan megígérte neki, hogy majd számtalan utóda lesz, de az elhívás óta

eltelt 10 esztendő alatt Sára nem esett teherbe. Meddőnek bizonyult. A házaspár közös elhatározással végül arra jutott, hogy Sára egyiptomi szolgálója, Hágár kell, hogy megszülje az ígért gyermeket. (1.Móz.16,1-3). A sokak számára érthetetlen, sőt meghökkentő javaslat jobban érthetővé válik, ha tudjuk, hogy ez a szokás általános volt a korabeli Közel-Keleten. Természetesen ez a szokás nem kisebbítette a páttriárka hibáját.

Hammurápi törvénykönyve

Hammurápi (uralkodott talán kb. ie.1792-1750) amorita uralkodó volt, aki a sumér III. Ur-i dinasztia bukása után először egyesítette újra Mezopotámia jó részét. Fővárosa, Babilon ettől az időszaktól kezdve lépett a világtörténelem színpadára. Az uralkodó kiváló hadvezér és megfontolt államférfi volt. Uralkodói portréját leginkább törvénykönyve és levelezése alapján ismerjük.

Törvénykönyvét 1901-02-ben francia régészek találták meg Szúzában, ahová hadizsákmányként került. A fekete dioritból készült kőoszlop 2,25 méter magas, tetején 60 cm széles sávban egy az uralkodót és Samas napistent ábrázoló relief látható. A 100 soros törvénytöredék babiloni írással íródott és három részből áll: prológu, törvénycikkek, epilógus. Ez a mezopotámiai törvénygyűjtemények hagyományos felépítését tükrözi. 282 törvénycikke a mezopotámiai jogalkotás csúcsa, az első feljegyzett törvénykönyv. Nem kötelező érvényű törvény volt, csak útmutatás: „igazságos ítéletek gyűjteménye”. A király nem törvényhozóként, hanem bíróként nyilatkozott. A szokásjogból indult ki, de nem volt teljes gyűjtemény, csak olyan területekkel foglalkozott, amelyeket problémásnak ítélt meg. Ebből kifolyólag kissé esetlegesnek, rendszertelennek tűnik. A törvényeket témájuk szerint csoportosította, a legnagyobb részt a családjog, örökségi kérdések, föld-és háztulajdon, kereskedelem, testi sértés témái teszik ki. Ezeken kívül foglalkozott a munkabér, a mesterek felelőssége, a rabszolgák adásvétele kérdéseivel is.

Hammurápi törvényoszlopának 146., 170., és 171. paragrafusa szoros kapcsolatban áll a bibliai Ábrahám élettörténetének azon döntésével amikor a Sárával való közös megegyezés nyomán mellékfeleségként magához vette Hágárt. A törvénykönyv szerint ez megszokott eljárás volt a korabeli Közel-Keleten.

"146. §. Ha egy ember megnősül és felesége rabnőt ad urának, azután annak (ti. a rabnőnek) gyermekei születnek, és a rabnő egyenrangúnak tartja magát úrnőjével, akkor úrnője azt pénzért el nem adhatja ugyan, mivel gyermekei születtek, de bélyegezzék meg és

összák be a szolgálok közé"

"170 §. Ha egy embernek gyermekei születnek a feleségétől, azután a rabnőjétől is születnek gyermekei, akkor ha az apa még életében ezt mondta a rabnőtől született gyermekeinek? " A gyermekeim vagytok !" - úgy ezek a feleség gyermekeivel egy sorba kerüljenek, és az apa halála után a feleség gyermekei és a rabnő gyermekei egyformán örököljenek az apai vagyonból."

"171. §. De ha az apa nem mondta életében a rabnőtől született gyermekeinek, hogy "gyermekeim vagytok !" - , akkor akkor az apa halála után a rabnőtől született gyermekek nem örökölhettek együtt a feleség gyermekeivel együtt az apai vagyonból." (Idézi: Bibliai atlasz, Református Sajtóosztály, Budapest, 1988.15,37 p.)

Ábrahám kezdetben örömmel vette tudomásul, hogy Hágár teherbe esett. A két asszony közötti civódás azonban felborította a korábbi családi békét. Isten még az Édenben alapította meg a házasság intézményét. Az eredeti elgondolás szerint a házasság két ember szoros lelki és testi kapcsolata volt, azonban a bűn földre kerülése után igen hamar elterjedt a többnejűség is. Isten az Ószövetség idején megengedte a többnejűséget és a válást, de eredeti szándéka nem ez volt. Ahogy Jézus később megfogalmazta: „*Mózes a ti szívetek keménysége miatt engedte volt meg nektek, hogy feleségeiteket elbocsássátok, de kezdettől fogva nem így volt.*” (Mát.19, 8). Mindenki a saját bőrén és életén keresztül tapasztalhatta meg mi az ára annak, ha nem követi az isteni alapelvet. Tulajdonképpen Isten minden törvénye esetében igaz, hogy azok meg nem tartása önmagában szenvedést hordoz, mert nem aszerint élünk és működünk, amire meg lettünk teremtve.

Hágár Sára örökös szidalmait elől végül elmenekült a táborból. Isten ekkor egy látomásban hozta tudtára a fiával kapcsolatos jövőt. „*Az pedig vadtermészetű ember lesz: az ő keze mindenk ellen és mindenk keze őellene; és mindig az ő atyjafiának ellenében üti fel az ő sátorát.*” (I.Móz.16:12).

Ábrahám első gyermekének az Ismael (nevének jelentése: „Isten meghallgat”) nevet adta. Remélte és hitte, hogy ő az ígéret gyermeke. Isten azonban egyértelműen újra kijelentést adott arról, hogy a megígért fiú anyja Sára lesz. Ismael életében az isteni jövendölés valóra vált. Az arab népek ősatya lett, akik történelmük folyamán mindig is szemben álltak az

Ábrahám második fiától, Izsáktól származó zsidósággal.

Ábrahám és Sára ezek után még újabb 14 évet vártak arra, hogy Isten ígérete valóra váljon. Isten akkor adta meg számukra a gyermekáldást, amikor az már biológiai teljességgel lehetetlen volt. Ez a csoda is mutatta: Istennek minden lehetséges és hogy ez a gyermek az, akire az ígéretek vonatkoztak.

Sára és Ábrahám minden bizonnyal hatalmas szeretettel vették körül a kis jövevényt. Neve is azt jelentette: „Örömet szerzett nekem az Isten”.²⁶ Azonban idővel a család életét egyre jobban leterhelte a két anya és két fiú közti konfliktus. Ábrahám sokat őrlődött, míg Isten határozott utasítását követve végül elküldte a táborából Hágárt és az akkor már felnőttnek számító fiát, Ismaelt.²⁷

A legnagyobb hitpróba

Ábrahám korábbi hibája és gyengesége, hogy szolgálójától nemzett gyermeket, fájdalmas törést hozott az életében. El kellett szakadnia idősebb fiától hogy a két fiú közti ellenségeskedés végzetessé ne fajuljon. Isten ugyan megígérte neki, hogy Ismaelről is gondot visel és nagy néppé teszi utódait, de egy olyan apa számára, aki évtizedeket várt gyermekére, mindez komoly szomorúságot jelenthetett. A Biblia arra tanít, hogy minden döntésünk felelősség. Minden rossz döntésünknek van rossz következménye, még ha azt a döntés pillanatában nem is látjuk, vagy sejtjük. A gravitáció természeti törvényéhez hasonló következetességgel igaz, hogy a bűn mindig rossz végeredményt és szomorúságot hoz az életünkbe. *„A bűn zsoldja a halál...” (Róm.6,23)*

Ugyancsak a korábban elkövetett hiba és a választottsághoz méltatlan hitbeli gyengeség miatt Isten egy hihetetlenül nehéz próbát engedett meg Ábrahám életében. Felszólította őt, hogy áldozatként mutassa be neki Izsákot, immáron egyetlenét, a Mórija-hegyén.

²⁶ Az I. Móz.21,6 vers pontosabb fordítása. Sára nem panaszként jegyezte meg, hogy idős volta miatt kinevetik őt a terhesség miatt, épp ellenkezőleg, arról beszélt, hogy aki csak meghallja az ő történetét, az vele együtt örül neki.

²⁷ Izsák 14 évvel később született mint Ismael, ezért Ismael nem lehetett olyan kis gyermek, hogy Hágár a hátán cipelje őt. (I. Móz.21:14). Ez egy fordítási hiba, amely Szeptuagintán keresztül átöröklődött a nemzeti nyelvű bibliafordítások többségébe. Az eredeti héber szöveg szerint: „Felkelt azért Ábrahám jó reggel, vett egy kenyeret, és egy tömlő vizet és adta Hágárnak. Feltette azt a vállára és a gyermekkel

(I.Móz. 22.fej.). Ábrahám három napon keresztül, elszántan haladt fiával az áldozat hegye felé. Nem keresett kibúvót, noha megannyi lehetőség kínálkozott volna rá, - hiszen Isten törvénye tiltja az emberölést, tiltja az emberáldozatot, vagy hogy ez akadály lehet az ígéretek beteljesedésének – ehelyett engedelmeskedett. Azt mondta a fiának, hogy "az Isten majd gondoskodik..." róluk. (I. Móz, 22:8) Mindeközben "úgy gondolkozott, hogy Isten a halálból is képes feltámasztani" Izsákot (Zsid. 11,19). Ábrahám ekkorra kifejlődött, élő hite minden időkben példája lett Isten követőinek.

Isten közvetlenül az áldozat bemutatása előtt állította meg Ábrahámot, aki elegendő bizonyosságát adta engedelmességre való készségének. Az Isten szájából ekkor elhangzó "...most már tudom, hogy istenfélő vagy" (I. Móz. 22,12) kijelentés magyarázatra szorul. A próba célja ezek szerint tehát annak bizonyítása volt, hogy Ábrahám korábbi hibája csupán pillanatnyi megingás volt, de lényét alapvetően az Isten iránti engedelmesség jellemzi. A Teremtő előre látását ismerve kimondhatjuk, hogy erre a „bizonyításra” nem Ómiatta volt szükség. Ez a tapasztalat egyrészt magát Ábrahámot erősítette meg, másrészt kézzel fogható bizonyosság volt hitéről mindazon mennyei lényeknek, akik ezeket az eseményeket látták és akik előtt feltehetően ugyanolyan támadás érte Ábrahámot, mint azt Jób esetében is olvashatjuk (v.ö. Jób 1,1; 6-12). A pátriárkára mért próba súlya egyedülálló, Ábrahám kivételes hitéhez mért volt. Soha még csak hasonlót sem kért Isten embertől. Azalatt a három nap alatt, amíg a Mórija-hegye felé haladt, lelkében is nagy utat tett meg. Volt lehetősége végiggondolni az egész életét, az Úrral való kapcsolatát, a tőle kapott ígéreteket, a vele szerzett tapasztalatokat. Óriási fájdalom és értetlensége ellenére hitben győzni tudott félelmei felett. Lelke megerősödött és saját maga számára is még egyértelműbbé vált Isten iránti feltétlen bizalma, ragaszkodása. Tökéletes hite képessé tette arra, hogy ezt a nem mindennapi áldozatot meghozza és ezzel előképévé váljon annak az önzetlen lemondásnak, amelyet maga az isteni Atya hozott meg az emberiségért. Ábrahám próbáját Isten félbeszakította. Apa és fia egy bozótban fennakadt kost tett az oltárra, akit a gondviselés hozott eléjük. Ez a különleges áldozati hely és körülmény mindennél jobban szemléltette az eljövendő Messiás és a megváltás titkát. Jézus földi élete folyamán visszahivatkozott erre az emlékezetes tapasztalatra : *“Ábrahám, a ti atyátok örvendezett, hogy meglátja az én napomat, látta is és örült.”* (Ján. 8,56). Ritkán gondolunk bele abba, hogy Jézus Krisztus kínszenvedése és halála óriási fájdalmat jelentett magának

az Atyának is. Mivel a Fiú az emberiség bűneit magára véve szenvedte el a helyettes áldozat kárhozatát, Isten éppen az ember kiváltása miatt, nem tehette meg, hogy közbelép. Jézustól visszavonulva, őt magára hagyva, "tehetetlenül" kellett végignéznie haláltusáját. (v.ö. Dán. 9, 26, Mát. 27,46). Az ember bűnből való megváltása csak így lehetett tökéletes. Ábrahám gyötrelme Izsák megáldozásakor, így az isteni Atya szenvedésének előképe is volt.

Összegezve Ábrahám jellemét, elmondhatjuk, hogy kisebb megingásoktól eltekintve mindvégig hűséges és állhatatos szövetségese volt Istennek. Életpéldája mind a zsidó, mind a keresztény gondolkodásra nagy hatással volt. Pál apostol leveleiben visszatérően mindig Ábrahámot nevezi minden hívő – a testi és lelki Izrael – atyjának Töretlen bizalma minden időben példaértékű marad: *" aki a reménység ellenére is reménykedve hitte... ", " Az Istennek ígéreteiben sem kételkedett hitetlenséggel, hanem erős volt a hitben... ", " És teljesen elhitte, hogy amit ő ígért, meg is cselekedheti, azért is tulajdoníttaták neki igazságul (Róm. 4 ,18-22).*

3.1.1. Lót

Lót élete mintegy ellenpéldája Ábraháménak. Megfigyelhetjük, hogy látszólag jelentéktelen, apró hibák távolították el Istentől, amelyek azonban végül önmaga és egész családja tragédiájához vezettek.

Lót Ábrahám testvérének, Háránnak volt a fia. Miután édesapját korán elveszítette, nagybátyja vette magához és mintegy saját gyermekeként nevelte, megtanította az igaz istenfélelemre. Bár Ábrahám kapta Isten ígétét, de a vele vándorló Lót is élvezhette annak áldásait. Együtt indultak el Ur városából, és sokáig együtt éltek Kánaán földjén is. Amikor Lót felnőtt lett, Ábrahám megházasította és vagyont (állatállományt) adott neki.

Ábrahám és Lót elválása után Lót a gazdag Szodoma városát választotta lakóhelyül. Később kiderült, hogy ezzel a látszólag jó választással olyan jóvátehetetlen hibát követett el, amelynek következményeit egész családjával együtt megszenvedte. Meglepő, hogy hívő ember létére a fizikai védelmet a városban és nem Istennél kereste. (Tanulságos, hogy miközben Ábrahám sértetlenül sátorozott látszólag védtelen otthonában, a természetben, Lótot és családját négy ellenséges király csapata hurcolta fogságba.) Különös, hogy Lótot ez

a tapasztalat sem gondolkodtatta el, nem vizsgálta felül korábbi döntését és nem hagyta el a várost, noha *"az istenteleneknek fajtalanságban való forgolódása miatt elfáradt; ... azok között lakván, a gonosz cselekedeteket látva és hallva, napról-napra gyötri vala az ő igaz lelkét"* (II.Pét.2:7-8). Ekkor még elkerülhette volna a későbbi tragédiát.

A Szodomában töltött évek során azonban Lót fokozatosan elveszítette a családját. Négy lányából kettő beházasodott a városba és eltávolodott apjától.²⁸ Két hajadon lánya is megfertőződött a szodomabeliek erkölceitől, ezt mutatta megdöbbenő viselkedésük a város pusztulása után, amikor öntudatlan atyjukkal háltak. (I.Móz.19:30 – 38) ²⁹ Felesége pedig a menekülés pillanatában sem volt képes megválni anyagi javaiktól, férje szavára elhagyta ugyan a várost, de közben folyamatosan hátrafelé tekintgetett, mert szívében nem tudott elszakadni mindattól, amit maga mögött hagyott. (I. Móz.19, 26)

Lót teljes egészében csak Szodoma megítélésének és pusztulásának éjszakáján szembesült eddigi élete kudarcával. Ő maga is habozó, tétova magatartást tanúsított, szinte teljesen elveszítette cselekvőképességét. Már senki nem hitt neki, családjának *"úgy tetszett, mintha tréfálna"*(I. Móz. 19:14) Hosszú együttélése a rosszal hiteltelenné tette mondandóját. Végül pusztán csak életét és két hajadon leányát tudta megmenteni, akik azonban már nem rendelkeztek tiszta erkölcsi látásmóddal. Ő maga túlélte ugyan a tragédiát, *"de úgy mintha tűzön ment volna keresztül"*(I. Kor.3:15), senkije, semmije nem maradt.

Összegzés

Lót szomorú élettörténete nagy tanulság minden kor hívő emberének a szeretteinkért érzett felelősség és környeztünk, a befolyások megválasztása tekintetében. Ez a jól induló, de az anyagiasság miatt megcsúszott, következetlen élet még jobban kidomborítja Ábrahám engedelmességének, állhatatos hívő magatartásának nagyszerűségét és értelmét. Az Újszövetség párhuzamot von a Lót korabeli állapotok és a történelem végén élő emberiség állapota között: *"Hasonlóképen mint a Lót napjaiban is lett..."* (Luk 17:28). A hasonlóságot nyilván nem csupán a körülményekben ismerhetjük fel (erkölcsi állapotok, anyagi jólét), hanem az emberi viszonyulásokban is: mindenkinek el kell döntenie, hogy

²⁸ Tanulságos összehasonlítani ezt a magatartást Ábrahám gondosságával Izsák társának kiválasztásakor (I.Móz.24.fej.)

²⁹ Lót leányainak vérfertőző viszonyából származott két, a későbbi zsidósággal rokon népcsoport: a moabiták és az ammoniták (lásd későbbi történetüket a zsidó honfoglalásnál)

Ábrahám, Lót vagy a szodomabeliek példáját kívánja követni.

3.2 Izsák³⁰

Izsák Ábrahám megígért utóda volt, aki hosszas várakozás után (25 év!), isteni csoda útján született meg. Féltestvére, Ismáel ekkor már 14 esztendő volt és mind ő, mind Hágár féltékenyen figyelték a kisfiú növekedését. Amikor Sára észrevette rosszindulatukat, tarthatatlan lett a helyzet a felemás családban. Ábrahám Isten határozott útmutatását követve, ugyan nehéz szívvel, de elbocsájtotta táborából Hágárt és fiát. Izsák innentől kezdve Ábrahám egyetlen törvényes utóda maradt. Az idős pátriárka minden bizonnyal hatalmas szeretettel és féltő gondnal nevelte gyermekét, megosztotta vele bölcsességét, istenfélelmét és emberszeretetét.

A négy pátriárka közül Izsákról olvashatunk a legkevesebbet, mégis egyértelmű, hogy nem véletlenül került a hithősök közé. (*Zsid.11:9, 20*).

A Biblia a következő nagy hitbeli döntéseket jegyezte fel vele kapcsolatban:

1.) Az *I. Móz. 22. fejelet* leírásából közvetve kiderül, hogy amikor Isten az ő megáldozására szólította fel apját, Ábrahámot, akkor Izsák már erős ifjú lehetett (ld. fahordás ténye). Édesapja éppen 100 évvel volt idősebb nála. Noha az ifjúnak nyilván módjában állt volna elmenekülni az oltárra helyezés elől, nem tette meg, de arról sem olvashatunk, hogy dulakodott vagy veszekedett volna atyjával. Sokkal inkább elképzelhető, hogy tudatosan és önként vállalta fel megkötözését és égőáldozati szerepét. Kivételes istenfélelme, engedelmissége az előre megjövendölt Messiás előképévé avatta.

2.) Házasságkötésénél apja éppen az ő érdekében ragaszkodott az isteni elvekhez és ezért távoli vidékről, az igaz hitet követő rokonsága köréből hozatott neki feleséget. A gondviselésre való ilyen mértékű támaszkodás nem csak Ábrahám hitét bizonyítja és dicséri, hanem Izsákét is, aki el tudta fogadni, hogy a választás egy istenfélő szolgán keresztül történjék meg az ő személyesen jelenléte nélkül. Bizalmának jutalma nem maradt el, hiszen Isten olyan társat rendelt számára, akivel évekkel később is meghitt közösségben

élt és aki feledtetni tudta vele szeretett édesanyja halálát. (ld. *1.Móz.24.fej.* és *26:8*)

3.) Izsák életének pozitív döntései között kell megemlékeznünk arról is, hogy apja hibájából tanulva kész volt 20 évet várni a gyermekáldásra, anélkül, hogy emberi megoldásokat keresett volna. A Biblia erről külön nem tesz említést, csak azt írja le, hogy Rebekka meddő volt és hogy Izsák sokszor, kitartóan imádkozott érte, egészen az isteni segítség megérkezéséig. (*1.Móz.25:21*)

Természetesen azonban Izsák élete sem volt mentes a hibáktól:

1.) Ábrahám ismert, korábbi rossz választását követte, amikor már felnőtt férfiként ő is letagadta és húgának mondta szeretett feleségét, csak hogy saját életét megvédje. (*1.Móz. 26:7*). Megdöbbenő a tanulság, miszerint egy szülő negatív példája a gyermek mintakövetése révén mennyire gyakran és erőteljesen köszön vissza az utódok életében.

2.) Szinte beláthatatlan következményei lettek annak, hogy ikerfiai között – érzelmi okokból – különbséget tett, az egyiket jobban szerette a másiknál. (*1. Mózes. 25:28*) Elfogultságát akkor is kimutatta, amikor Isten útmutatásával ellentétben az elsőszülötti áldást Ézsaura akarta kimondani Jákob helyett. Különbőségtevő szeretetével nagyban hozzájárult kisebbik fia, Jákob erkölcsi bukásához és az egész család békességét feldúló érzelmi megosztottsághoz. (Lásd lentebb).

Nomádok Kánaánban

A Biblia leírása alapján rekonstruálhatjuk a páttriárák kánaáni tartózkodásának főbb állomásait. Úgy tűnik, hogy ún. félnomád életmódot folytattak. A mezopotámiai nomadizmus eltért a „klasszikustól”, mert alapvetően kisállattartásra (juh - kecske - szamár) korlátozódott. Ezen belül is elsősorban a szamár víz - és táplálékigénye jelölte ki azt a területet, amelyen belül mozogtak. (Általában 40 - 50 kilométeres körzet). A korszak legjelentősebb történeti forrása Szinuhe története, aki az egyiptomi birodalomból politikai okok miatt menekülő magas rangú tisztviselő volt. Beutazta az ókori Kánaán és Szíria területét, feljegyzéseket készített. Kánaánt – a Bibliával egybecsengően – termékeny, nomád, félnomád népek által lakott tartománynak írta le, ahol a gazdagság fokmérője az

³⁰ Nevének jelentése : *“Örömet szerzett nekem az Isten”* *1.Móz.21:6* pontosított fordítása

állatállomány mérete volt.

A Biblia a pátriárkákkal kapcsolatban több helyen is megemlíti a házasított tevét. Ezt a korábban képtelennek és kortévesztőnek tartott állítást a legújabb kori palesztinai telepásatások igazolták, ugyanis nem egy esetben előkerültek a házasított teve csontmaradványai.

A Biblia által a pátriárkák központi településeként említett Hebron, amelynek közelében Ábrahám sírkamrát is vásárolt, a régészeti feltárások szerint valóban lakott volt ezekben az évszázadokban. A Jeruzsálemtől kb. 32 kilométerre délre fekvő település 920 méterrel a tengerszint felett található. Az itt lehulló évi kb. 300 - 450 mm csapadék és az egyéb éghajlati adottságok miatt a korai időktől fogva alkalmas volt mind az állattartásra, mind a földművelésre. Kezdetben csak egyszerű menedékként szolgált, de később fallal körülvett település lett. Lakói i. e. 1900 – 1600 között alapvetően pásztorkodásból éltek. Ezt igazolja egy a településről előkerült agyagtábla is, amely egy korabeli pásztor számadása lehet.³¹

3.3 Jákób

Jákób neve alapvetően születése körülményeire utalt : *"sarkot megragadó"*, vagy *"ügyeskedő"*, „csaló” (I. Móz. 25:26), de találóan jellemezte a felnőtt Jákób személyiségét is. Egész életét végigkísérte az ügyeskedő, számító, alapvetően a maga erejében bízó férfi küszködése, aki bár igyekezett Istenre támaszkodni, mégis gyakran választotta a biztosabbnak, gyorsabbnak tűnő, önmagára építő megoldást. Sok keserűség és szenvedés származott jellemének ebből a gyengeségéből, mígnem egy nagy hitbeli küzdelem után összetörve és újjá születte más emberré lett. Ezt az óriási átalakulást egy névváltozás is kifejezte, Csalóból Izrael, azaz *"Isten harcosa"* lett. (I.Móz.32:28).

Jákób első csalása

Húsz év türelmes várakozása után Izsáknak ikerfiai születtek. Bár Ézsau (nevének jelentése: szőrös, nyers, durva) látta meg elsőként a napvilágot, Isten mégis öccsét, Jákóbot jelölte meg az elsőszülötti áldások örököseként.³² (I. Móz. 25:23). Az Úr választása nem

³¹ The New Encyclopedia of archeological excavations in the Holy Land I. - IV. Vol. New York - Jerusalem, - Tel - Aviv, 1993, pp.606-609.

³² Az elsőszülötteknek járó áldás a pátriárkák korában a legfőbb értéknek számított. A többi örököshöz képest tulajdonuk kétszeres részt foglalt magában az atyai vagyonból, valamint ők lettek a család vezetői,

véletlenszerűen esett a kisebbik fiúra. Ézsau vakmerő, érzelmi-indulati ember volt, Jákob szelíd, céltudatos és okos. Izsák Ézsaut, Rebeka Jákobot kedvelte jobban. Óriási hiba volt a szülők részéről, hogy ezt a két egymástól annyira eltérő jellemű fiatalembert nem egyformán szerették és ezzel a köztük lévő – természetük különbségéből is fakadó - ellentétet tovább mélyítették. Meggondolatlan elfogultságuk olyan tragédiát indított el, amely a mai napig megszívlelendő tanulságokat rejt a többgyermekes szülők számára.

Ézsau negyvenévesen megnősült. A pogány népek szokásait követve – az utódszaporulat érdekében - egyszerre kettő feleséget is választott, akik ráadásul hettiták voltak, vagyis nem követték Ábrahám és Izsák Istenét. Izsák és Rebeka nehezen fogadták el fiuk házasságát, *“megkeseredett a lelkük”* az ebből származó konfliktusok miatt. (1.Móz.26: 35)

Az alapvetően otthoni munkákat és földművelést végző Jákob egy alkalommal éppen ételt főzött, amikor a vadászatból éhesen hazatérő Ézsau enni kért tőle. A fiatalabb fiú – nevéhez és céltudatosságához híven – egy cselt eszelt ki, hogy legfőbb vágyát az Isten által neki ígért, - de teljesebben egyenlőre nem nagyon látszó - elsőszülöttségi áldást megszerezze. Csak azzal a feltétellel volt hajlandó főzeléket adni fáradt és mohó bátyjának, hogy ha az cserében lemond erről az értékes jogáról. Méltánytalan volt ilyen hatalmas árat kérni egyetlen tál ételért, ugyanakkor könnyelműség volt a durva ajánlat elfogadása is. Ézsau nem becsülte sokra az elsőszülöttséggel járó isteni áldásokat, így igazából nem is volt méltó rájuk. A testi szükséglet parancsa erősebbnek bizonyult benne az Úr által felkínált szövetségnél. (Zsid.12 :16) Nyilván ezt a tulajdonságát, az istenfélelem hiányát látta előre a Mindenható és ezért jelentette ki, hogy a másik fiú lesz az áldások örököse. Jákob, az *“ügyeskedő”*, minden bizonnyal jól ismerte bátyjának azt a gyengeségét, hogy a testi kívánságok ilyen erővel hatnak rá és becsutellenül éppen ezért próbálkozott ezen a módon célja elérésével.

A történetből az is kitűnik, hogy Jákob – testvérével ellentétben – nagyon értékesnek tartotta az elsőszülöttségi áldás elnyerését, az Istennel való szövetségben járást. Még a hétköznapi munkavégzés – főzés – közben sem felejtkezett el róla, azon töprengett, hogyan juthatna közelebb hozzá. Kitartása, szíve vágya alapvetően jó volt ugyan, de nemtelen eszközökkel közelített hozzá. Nem várta meg Isten megoldását, hanem az első számára

papjai is. Főképpen ez az utóbbi ígéret bírt különleges értékkel, hiszen az Isten Ábrahámnak adott áldásait és ígéreteit foglalta magában.

“kedvező” alkalommal cselekedett. Maga látott hozzá, hogy célját megvalósítsa. (Ugyanaz a tipikus emberi gyengeség jellemezte, amivel már eddig is találkozhattunk a bibliai történetek során: a türelem hiánya.)

Amikor aztán a halálát közel érző, meggyengült látású Izsák elérkezettnek látta az időt, hogy az áldást ünnepélyesen kiadja gyermekeinek, a család minden tagja hibát követett el, ami beláthatatlan következményekkel járt.:

- Hibázott Izsák, aki bár jól tudta, hogy Isten a kisebbik fiát választotta, mégis a nagyobbikat szerette volna megáldani. Meglepő módon közelebb állt szívéhez a nyers természetű Ézsau, aki mindig a "*szájaíze szerint*" tudta elkészíteni a vadételt. (I.Móz.25:28).

- Hibázott Ézsau, aki nem akart emlékezni rá, hogy öccse javára egyszer már ünnepélyesen

lemondott elsőszülöttségi jogáról. (Akkor távolinak és bizonytalannak tűnt ez az esemény,

de most, amikor elérhető közelségbe került, megnőtt az áldás értéke az ő szemében is).

- Hibázott Rebeka, aki kisebbik fiát szerette jobban és noha Isten ígéretét kívánta valóra váltani, de elfogult szeretetében nemtelen eszközhöz, csaláshoz folyamodott.

Házastársát és

idősebb fiát megkerülve, őket kijátszva cselekedett. Mennyivel egyszerűbb és tisztább lett

volna, ha aggályait feltárja azelőtt az ember előtt, akit ifjúkora óta szeretett. Hány és hány

emberi kapcsolat, házasság mérgeződik meg a mai napig is az őszintétlenség, a ki nem mondott megbántottság, az eltitkolt gondolatok és cselekedetek miatt. Rebeka ezzel szemben ravasz tervet eszelt ki és eloszlatta a Jákóbban felmerülő racionális aggályokat.

Helytelen döntése negatív következményei hamarosan beértek. Megbántotta házastársát,

elveszítette Ézsaut és kisebbik fiát is, akinek ezek után menekülnie kellett a szülői

házból

bátyja haragja elől és akit soha többé nem látott viszont. (1.Móz.27:8-13).

- Hibázott Jákób, aki nem a bűn elkövetésétől félt, hanem a lelepleződéstől. Nem erkölcsi aggályai voltak, hanem gyakorlati szempontokon vívódott. Végül édesanyja ösztönzésének engedve és ötletét követve álcázta magát és "Ézsauként" besétált vak édesapjához. Hogy Izsák gyanakvását eloszlassa, többszörös hazugságba keveredett, - amibe

még Istent is belevonta - (1. Móz. 27:20), lelkiismeretét elhallgattatva konokul haladt célja felé. A vak Izsák minden kérdése egy-egy akadály lehetett volna a bűn elkövetésének útjában. Ahogy Isten korábban bűnbánatra próbálta készíteni Ádámot és Kaint, most ugyanúgy küzdött Jákob lelkéért is. A vak Izsák aggályai mind-mind Jákob lelkiismeretét szólították meg. Az ismétlődő, gyanakvó kérdésre, hogy "*ki vagy te fiam*", a természetes válasz "Jákób" lett volna, azaz én vagyok, a "csaló", "íme épp most is, megint csalog". Mégsem mondta ki az igazságot. Óriási harcot vívott önmagával, és elbukott. Végül ugyan elérte, amit akart, de nem lett benne tiszta öröme. A hőn áhított áldást elnyerte, azonban családját, apja és bátyja bizalmát, édesanyja jelenlétét elveszítette. El kellett menekülnie, nincstelen földönfutóvá vált. Emberileg egyetlen reménye maradt, Rebeka tanácsát követve elindult, hogy megkeresse Háránban maradt rokonait.

Isten azonban a csalás ellenére sem hagyta magára Jákobot. Erre a meg nem érdemelt kegyelemre egyedül az szolgálhat magyarázatul, hogy Isten, aki az indítékokat is ismeri, látta Jákob szívét, a benne rejlő jó lehetőségeket. Tudta, hogy nem az elsőszülöttségből származó anyagi előnyök, hanem az áldás, az elhívás örököse szeretett volna lenni. Nemes célok vonzották, de ügyeskedő jellemét követve nemtelen eszközökkel kívánta elérni azokat. Isten a szándékra való tekintettel vehette védelmébe a most már megalázott, összetört és jövője felől is teljes bizonytalanságban levő fiatalembert. A mindent előre ismerő Úr előtt nem volt elrejtve, hogy Jákob életében az ezután következő próbák és küzdelmek – mert tette következményeit viselnie kellett - megtisztítják majd jellemét és így az áldások méltó örököse lesz.

Rögtön a csalás után már az isteni gondviselés mentette meg Jákob életét, mert "*éppen*

csakhog

kiment vala Jákób az ő atyjának Izsáknak színe elől; az ő bátyja Ézsau is megjöve a vadászásából". (I. Móz. 27:30). Ézsau hatalmas haragra lobbant öccse iránt, amikor értesült a történekekről. Halálra kereste Jákobot, hogy bosszút álljon rajta. A „csaló” azonban már messze járt, menekült észak felé.

Nem sokkal ezek után Jákob Béthelnél különös látomást kapott. Isten biztosította őt személyes gondviseléséről és az elsőszülöttségi áldást is megismételte. (I. Móz. 28:12-15). A hontalanná vált fiatalembernek bizonyára hatalmas erőt és vigasztalást adott ez a megkeresés, hiszen joggal érezhette úgy, hogy csalásával méltatlanná vált az Úrral való szövetségre.

Jákób Háránban

Háránban, Ábrahám családjának korábbi állomáshelyén éltek Jákob anyjának, Rebekának a rokonai, ahol Jákob végül menedékre és családra lelt. Hamarosan megszerette nagybátyja fiatalabb lányát, Ráchelt, de a kor szokása szerint bizonyítania kellett, hogy képes a leendő család fenntartására. Az ő helyzetében – mivel vagyontalan volt - ez az igazolás csak úgy volt lehetséges, hogy 7 évi szolgálatot vállalt leendő apósánál. A 7 év letelte után sor került a várva várt házasságkötésre, de a nászéjszakán keserű csalódás érte Jákobot. Most neki kellett megtapasztalnia, hogy milyen az, amikor valakit érzelmeiben kegyetlenül megcsalnak. Az éj leple alatt ugyanis nem a szeretett lányt, hanem annak nővérét, Leát vezették lefátyolozva sátorába. Mire észrevette a cserét, a házasság már megpecsételtetett és sorsát egy életre egy olyan asszonyhoz kötötte, akit nem szeretett és akinek első cselekedete közös életükben az volt, hogy becsapta őt.

Megrázó tanulság lehetett ez Jákóbnak, annál is inkább, mert lehetetlen, hogy ne idéződött volna fel benne a saját korábbi csalása. Annak idején ő is az élet egyik legnagyobb áldását vette el bátyjától úgy, hogy visszaélt apja vakságával. Most tőle lopták el legtisztább érzéseit, kihasználva az éjszaka és a fátyol által előidézett „vakságát”. Minden bizonnyal a korábbi, bétheli bűnbánatánál is mélyebben átérezte korábbi tettének súlyát és azt a fájdalmat, amit szereteteinek okozott.

Jákob ezután – talán „jogosnak” érezve megcsalattatását és bűnhődését - nagy türelemmel újabb 7 évet szolgált ravasz apósánál Ráchelért, majd még további 6 évet a saját vagyonáért. Összesen tehát 20 évet töltött Háránban, amikor Isten felszólította, hogy térjen vissza ősei földjére, Kánaánba. Ekkorra már 4 felesége³³, 11 fia, 1 lánya, sok állata és szolgálója volt. Jákob végül családjával együtt titokban hagyta el Lábán házát, mert nagyon jól tudta, hogy apósa saját jószántából nem engedné el őket. Lábán valóban fegyveresekkel indult a menekülők keresésére, de Isten közbelépésére végül szabadon folytathatták útjukat Kánaán felé. *1. Móz. 31. fejelet* megörökíti Jákob és Lábán párbeszédét, amelyből kiderül, hogy az após nagyon sokszor élt vissza veje nehéz helyzetével, amiben csak lehetett megcsalta őt. Jákob így saját jellemgyengeségét látta meg másban és szenvedte el a következményeit is. Ez a kemény lecke lassan megtanította arra, hogy ügyeskedései helyett Isten segítségére támaszkodjon, és az egyenes utat kövesse.

Nuzi agyagtáblái

Nuzi ókori városát a mai Irak területén fekvő Yorghana Tepe-vel azonosítják. A településről kb. 5000 agyagtábla került elő, amelyek az i. e. 15-14. századra keltezhetőek. A hurrita adminisztrációs központ bibliai régészeti jelentőségét az adja, hogy a cseréptáblák számos olyan korabeli szokásjogot rögzítenek, amelyek párhuzamait a Bibliából ismerjük.

"A következő példa Nuziból világosan megmutatja, hogyan támasztják alá az ókori feljegyzések a bibliai történeteket. Egy adoptálási szerződés tájékoztat bennünket az örökbefogadás szabályairól. Egy Nashwi nevű gazdag ember fiává fogadta az ifjú Wullut. Ez az ifjú feleségül veszi gyámapjának leányát, de köteleznie kellett magát, hogy gyámatyját haláláig eltartja. Nashwi halála után Wullu öröklő a családi vagyont, beleértve a család bálványisteneit is, ha közben Nashwinak nem születnének fiai. Ha fiai születnének, akkor az örökbefogadott ifjú a természetes fiakkal együtt egyenlő arányban osztozik a vagyonban, de a családi istenek a fiak tulajdonában maradnak.

A Nuziból származó más szövegek arról tájékoztatnak, hogy az adoptált fiú gyermekei a nagyapa életében a nagyapa gyermekeinek számítottak. Ha ezt a helyzetet alkalmazzuk Jákobra és Lábánra, akkor majdnem tökéletes az összhang a bibliai történetek és a Nuzi-i szövegek által tükrözött állapotok között. Feltehetőleg Lábánnak nem voltak fiai, mikor Jákobot a családba fogadta és ezért adoptálta őt. Jákob feleségül vette Lábán leányait, és

³³ A kor szokásainak megfelelően – a minél több utód érdekében - a feleség mellé egy szolgálány (ágyas) is járt. Így lett Jákobnak 2 felesége és 2 ágyasa.

Jákób fiai apósának gyermekeivé váltak az após életében. (I. Móz. 31:28, 43) Később Lábánnak fiai születtek (I. Móz. 31:1). Ez a körülmény megváltoztatta Jákób és feleségei törvényes helyzetét. Ezért nem volt joguk Lábán családi isteneit magukkal vinni, amikor távoztak tőle, ezt a tényt Jákób és Lábán is elismerték (I. Móz. 31:30–32).

A Nuzi-i szövegek szerint szokásos volt az is, hogy a hozomány részeként a férjhez adott leányoknak egy-egy szolgálólányt is adtak, mint ahogyan Jákób is kapott Lábántól ajándékként mindegyik feleségével egy-egy szolgálólányt (I. Móz. 29:24, 29)."³⁴

Úton hazafelé - küzdelem a Jabboknál

Kánaánba érve a Jabboknál, a Jordán egyik mellékfolyójánál Jákób arról értesült, hogy bátyja, Ézsau 400 fegyveres emberrel vonul felé. Egyértelművé vált, hogy az idősebb testvér nem felejtette el az évtizedekkel korábban esett sérelmet és nem bocsátotta meg öccsének az elsőszülöttségi áldás elvesztését. Nem az üdvözlés, hanem a pusztítás szándékával közeledett. Ézsau, - akire Jákób távollétében szüleik minden vagyona szállt -, feltehetően azt is gondolta, hogy testvére a ráeső, sőt esetleg a kicsalt kétszeres örökrészre tart igényt és ezért tért vissza Kánaánba.

Jákób ismerte Ézsau természetét, jól tudta, hogy korábban okot is adott a haragra, ezért - hűen önmagához - minden tőle telhetőt megtett, hogy családját és önmagát megvédje. Megszokott leleményessége most sem hagyta cserben:

- egy-egy kis csapat állatot küldött előre ajándékként,
- egymás után, hullámokban küldte őket, hogy fokozatosan megnyugtassa Ézsau lelkét és nyilvánvalóvá tegye, hogy nincsenek anyagi szükségletei,
- az ajándékot kísérőknek "a te szolgád"-ként kellett Jákobra hivatkozniuk, amivel kifejezték, hogy az ajándékokat küldő elismeri Ézsau előjogait.

Jákób azonban ennél tovább is ment intézkedéseiben. A család biztonsága kedvéért kettéosztotta seregeit, hogy ha az egyikre rátámadnak, akkor a másik időt nyerjen. Családját a folyó túlsó partjára menekítette, ő maga pedig egyedül maradt. Az adott helyzetben ember ennél többet nem tehetett, ennél leleményesebben, ügyesebben nem

járhatott volna el. Jákób azonban már nem a régi Jákób volt, ebben a nehéz órában különösen szükségét érezte annak, hogy Istenbe kapaszkodjon. Imádsága önmagával és Istennel vívott, kétségbeesett küzdelemmé vált. Nem értette az Úr szándékát. Az eltelt húsz év alatt számtalanszor megbánta bűnét, Isten ígéreteit és áldásait bírta, majd kifejezetten az Ő parancsára érkezett haza Kánaánba. Ézsau most mégis az életére tör.

Imádság közben azonban Jákób helyzete egyszerre még kilátástalanabb lett: váratlanul megtámadták. A sötétből egy férfi bukkant elő, akivel tusakodni kezdtek. Jákób számára úgy tűnt, hogy Isten végleg elfordult tőle, és magára hagyta őt. Nem oltalmazza többé, noha éppen Őt keresi.

A lelki, majd fizikai küzdelemtől végletekig elgyötört Jákób számára reggelre kiderült, hogy ellenfele természetfölötti lény, voltaképpen magával Istennel harcol. Ez a felismerés azonban nem eltávolította, hanem még közelebb vitte Teremtőjéhez. Az átélt tapasztalatok, nehézségek és a jelenlegi szorongattatás hatására minden korábbi bűnbánatánál tisztábban látta saját mivoltát és Isten nagyságát. Vágyta, hitte és igényelte, Isten ígéreteit. Két kézzel, kétségbeesetten kapaszkodott mennyei ellenfelébe és áldásért, kegyelemért, hite, személye elfogadásáért könyörgött. Ekkor tette le végleg sokéves bűnének terhét, magában bízó, ügyeskedő természetét és Jákób nevét. Isten innentől kezdve győztes harcosának nyilvánította és *„Izraelnek”* nevezte el. Innentől kezdve Jákób-Izrael megtanult hinni Isten ígéreteiben, akkor is, ha azok beteljesedése lehetetlennek látszott, akkor is, ha csak lassan teljesedtek és akkor is, amikor úgy tűnt, mintha maga Isten is ellene fordult volna.

A Biblia szerint éppen ez az „irrationalitás” adja az igazi hit lényegét: *„A hit pedig a reménylett dolgok valósága és a nem látott dolgokról való meggyőződés”* (Zsid.11:1). Ez hiányzott korábban Jákób életéből és ez idézte elő egykori bukásait is. A Jabboknál töltött éjszakai hitküzdelem, („Jákób éjszakája”), után azonban Jákób más emberré lett. Küzdő imádsága minden igazán hitre jutott ember közös tapasztalata. Csak az az ember képes Istenre támaszkodó életet élni, aki egyszer teljes mélységében megértette önnön gyarlósága és Isten tökéletessége közt húzódó, emberileg áthidalhatatlan távolságot, aki kész arra, hogy mindezeket látva a saját erejéből élt élete csúfos kudarcait beismerje, énjének összezúródását felvállalja, és mindennél jobban vágyja, könyörögje és akarja az

Istenben elrejtett élet békességét.³⁵

Jákob új életet kapott Istentől, ugyanakkor még sok szenvedést kellett átélnie további életében is: szeretett felesége, Rákhel halálát, lányának, Dinának tragédiáját, fiai erkölcstelenségét, kedvenc gyermeke, József elvesztését. Nem volt állandóság az életében, nyájait követve vándorolt Sikhem, Béthel és Hebrón környékén. Amikor 17 évvel halála előtt az egyiptomi fáraó a kora után érdeklődött, csak így foglalta össze életét : “ *Az én bújdosásom esztendeinek napja 130 esztendő*” (I.Móz. 47,9)

3.4. József

József (nevének jelentése: „Isten gyarapítson”) élete Jákóbéhoz hasonlóan a hit erejéről tanúskodik. Az apa életében a változást szemlélhettük, ahogyan csalóból Isten harcosává vált, a fiú története pedig azt bizonyítja, hogy annak is szüksége van a hitre, aki eredendően jól indul, hiszen az élet megpróbáltatásai közepette csak így őrizheti meg jelleme tisztaságát minden körülmények között. József életútja szélsőséges körülmények között vezetett. Megtapasztalta, milyen apja kedvenc gyermekéből rabszolga sorba kerülni idegen földön, mit jelent igaztalanul megvádoltatni éppen akkor, amikor ellenáll a kísértésnek. Azt is átélhette, milyen ugyanannak a napnak a reggelén rabként ébredni a börtönben és kormányzóként térni nyugovóra, Egyiptom uraként. Mindezen körülmények között hűséges tudott maradni önmagához, hitéhez, a becsületességhez és legfőként Istenhez.

József gyermekora

József Jákób 12 fia közül az utolsó előtti volt. Rácheltől, kedvenc feleségtől származott, aki később második fia, Benjámin születésébe belehalt. Jákób megkülönböztetett figyelemmel vette körül jó adottságokkal megajándékozott, szelíd természetű fiát, amit igen meggondolatlan módon ki is mutatott: a korabeli viszonyok között jelentős értékkel bíró drága – többféle színből szőtt, hosszú ujjas - öltözetet vett neki, ami felkeltette a másik három feleségtől származó féltestvérek irigységét és ellenszenvét. Megdöbbenő, hogy a

³⁵ Jákob hitharca, küzdelmes imádsága, jellemének átformálódása a Biblián belül olyan példává vált, melyre az egész Ószövetség visszatérően hivatkozik. Lásd pld. *Ézsa. 59:20, Mik. 5:7* illetve Vankó Zsuzsa: A küzdő imádság című cikkét. (Jó Hír 1990/2).

nevelés terén Jákob mennyire nem tanult szülei hibájából.

A testvérekben élő ellenszenvet csak tetézték azok az álmok, amelyek szerint Józsefre nagy dicsőség vár és az egész család meghajol majd egyszer előtte. (I. Móz.37:5-11) Ráadásul a cifra ruhában, megkülönböztetett módon élő fiúcska sokszor rossz híreket vitt apjának testvérei kicsapongásairól is. Így a 11 idősebb testvér amikor alkalom adódott rá, - távol az apai háztól -, József kiszolgáltatott helyzetével visszaélve, meg akarták őt ölni, de végül „megelégedtek” azzal, hogy eladták Egyiptomba rabszolgának.

Az eset feltehetően a Gileádból jövő karavánúton történt, amely Egyiptomba vezetett. A kereskedők főként a gyógyászatban és a balzsamozásnál használt termékeket szállítottak a birodalomba. A Biblia kétféle elnevezést is használ a Józsefet megvásárló kalmárookra. (I.Móz.37:28) Az izmaelita kifejezés nem népnévként, hanem tágabb értelmű gyűjtőfogalomként értendő, jelentése akkoriban egyenértékű volt a kereskedővel. A karaván utasai azonban nemzetségüket tekintve midianiták voltak. A testvérek meglehetősen olcsón 20 ezüstért – áron alul – adták el Józsefet. Akkoriban egy fiatal rabszolgafiú átlagértéke 30 ezüstpénz volt.

Az egyiptomi rabszolgasors, amit a testvérek Józsefnek szántak, a várható következményeket tekintve gyakorlatilag egyenértékű volt a halállal. Indítékaik mibenlétét, irigységüket, féltékenységüket a "*meglátjuk, mi lesz az ő álmaiból*" (I. Móz. 37:20) szavaik árulják el.

A hazatérő fiúk kegyetlenül becsapták édesapjukat, Jákobot. Azt hazudták neki, hogy öccsüket vadállatok tépték szét. Bizonyoságként magukkal hozták József általuk széttépett és vérrel mocskolt gyűlölt, cifra ruháját is. Jákob fájdalma határtalan volt és az évek múlásával sem enyhült. Sejtelve sem volt arról, hogy fiai ugyanúgy becsapták őt és érzelmeit, mint annak idején ő is apját, Izsákot. A 10 fiút innentől kezdve összekötötte a gyilkos titok, a hazugság, ami azonban egyre jobban égette lelkiüket.

Potifár házában

József becsületes magatartása Egyiptomban meghozta gyümölcsét. Noha rabszolga volt,

szorgalma és az azt kísérő isteni áldások ráirányították gazdája figyelmét, aki a testőrség parancsnoka volt. Hamarosan megbízták az egész ház ügyeinek irányításával. Amikor azonban József a ház asszonyának közeledését elutasította, és az bosszúból feljelentette őt, a fiatalember sorsa ismét rosszabbra fordult, börtönbe került.

Megint méltatlanul, ártatlanul kellett szenvednie.³⁶ Vétlensége minden bizonnyal mások számára is egyértelmű volt, hiszen ha hitelt adtak volna az asszony vádjainak, akkor halállal büntették volna a rabszolga vakmerőségét. A felmentés lehetetlennek tűnt, mert az az előkelő nő meghazudtolásával lett volna egyenértékű. Potifár köztes megoldásként választotta a fiatal szolga bebörtönzését.³⁷

A börtönben

József a börtönben sem csüggedt el, nem süllyedt önsajnálatba, nem fordult el Istentől, nem lázadt fel ellene, nem vonta kérdőre az álmok teljesezésének elmaradásáért. Ellenkezőleg: megpróbálta ezen a helyen is megtalálni feladatát: mások szenvedésének enyhítése kötötte le figyelmét. Kitartóan várta az ígéretek teljesezését. (Mennyire másképp viselkedett az állhatatosságát próbára tévő helyzetben, mint fiatal korában atyja, Jákob.) A börtönben hamarosan a rabtartók segéde lett, így találkozott össze a fáraó két vizsgálati fogságban lévő főemberével is, akik álmodtak. József Istentől hitet téve megfejtette azok értelmét. Magyarázatát az idő ugyan igazolta, de kérése és jótette ellenére az udvarba visszatérő főpohárnok nem emelt szót József szabadsága érdekében. Tipikus hibába esett: megfélemezett a háláról. (*1. Móz. 40. fejelet*.) József számára az álmok megfejtésekor felcsillant a szabadulás reménye, ami azonban a főpohárnok feledékenysége miatt – emberileg nézve – ismét tovatűnt. Mindezek után még 2 évet (!) töltött a börtönben. A keserű tapasztalat továbbra sem törte meg állhatatosságát. Nem vádolta Istent. Türelemmel várta a szabadulást és az ígéretek teljesezését.

Egyiptom uraként

³⁶ József szelíd alázata, ártatlanként elszenvetett vádoltatása és a meghurcolások közben tanúsított istenfélleme Jézus életének ismert mozzanatait juttatják eszünkbe.

³⁷ Az, hogy maga Potifár is tisztában lehetett felesége csapodár természetével, kitűnik abból, hogy amikor Józsefet a ház gondviselőjévé tette, akkor egyetlen dologra hívta fel nyomatékosan a figyelmét – noha sokkal kézenfekvőbb kísértések is lehettek volna egy szépreményű rabszolgafiú számára – és ez a felesége személye, illetve a tőle való távolságtartás volt. (*1. Móz. 39:9*)

József 13 éve élt Egyiptomban rabszolgaként, amikor Isten a fáraónak is álmokat adott. Ez a különleges esemény hirtelen fordulatot hozott a rab fiatalember életében. Az álmok 7 év bőségről és az azt követő 7 év ínségről szóltak. A fáraó az álmok titkát csodálatosan megfejtő Józsefre bízta a jövő ismeretében szükséges előkészületek megtervezését és végrehajtását.

József így egyetlen nap leforgása alatt kikerült a börtönből és a fáraó után Egyiptom első számú vezetője lett. A sorsában bekövetkezett váratlan fordulat, a hírnév, a vagyon – amelyek annyira képesek megszállítani az emberi természetet - nem tették őt mássá, ugyanaz az istenfélő ember maradt, mint aki balsorsában is volt. Ezt a feladatát is becsületesen, szerényen és alázattal látta el.

A bőség éveiben termett gabonát szorgalmasan összegyűjtette és az általa építtetett tárolókban elhelyeztette, majd a szükség éveiben szétosztatta a nép körében.

Ebben a magas hivatali tisztségében találkozott újra testvéreivel, akik az ínség második évében a birodalomba érkeztek élelmiszerért. Józsefre senki nem ismert rá bátyjai közül, ami természetes volt, hiszen az egykor 17 éves fiú ekkora már 39 éves férfivá érett és gazdag, egyiptomi öltözetben, rangjához illően jelent meg. A testvérek egyébként sem hitték, hogy József életben maradt, még kevésbé gondoltak arra, hogy Egyiptom ura lett. Mit sem sejtve meghajoltak az „egyiptomi hivatalnok” előtt, beteljesítve ezzel József valamikori álmát, ami ellen akkoriban rugódoztak, ami miatt saját öccsükre kezet emeltek. Döbbenetes, hogy éppen ők, akik az álom megvalósulása ellen cselekedtek, vitték mégis azt közelebb, a beteljesedéshez. *"Mert semmit sem tehetünk az igazság ellen, csak az igazságért"* (II.Kor.13 :8)

József és testvérei

Különös, hogy József nem árulta el testvéreinek azonnal, hogy kis is ő valójában. Ehelyett – igen bölcsen - próbák elé állította bátyjait, hogy meglássa mi lakik bennük, változtak-e az elmúlt 22 év alatt. A legérzékenyebb területen vetette őket vizsgálat alá, arra volt kíváncsi, mennyire él még bennük a féltékenység, irigység.

A testvérek következő látogatása során, amikor legkisebb öccsük, – József egyetlen, csecsemőként látott édestestvére –, Benjámin is velük volt, megpróbálta őket. Előbb, hogy esetleges féltékenységet felgerjessze, kivételezett a fiatal fiúval, utóbb azonban halálos veszedelembre hozta őt. Azt figyelte, mit cselekednek bátyjai, kihasználják –e a mostani alkalmat arra, hogy megszabaduljanak apjuk másik kedvencétől is.

A 10 testvér nem tudva, hogy József érti beszédjüket, nyíltan szóltak egymás között. Szavaikból kiderült, hogy alapvetően megváltoztak. Minden mondatukból érződött a Benjámin és Jákob iránt érzett szeretetük, felelősségük. Nyoma sem volt már a régi féltékenységből fakadó gonoszságnak. Az is nyilvánvalóvá vált, hogy iszonyú büntudatuk van a korábban József ellen elkövetett gaztett miatt. Megtörten, sírva, magukat vádolva és Benjámint görcsösen védve próbáltak úrrá lenni nehéz helyzetükön. Végül teljesen megtörtek és eljutottak az önfeláldozás vállalásáig (*1. Móz. 44:32-34*).

Ekkor József érkezettnek látta az időt, hogy felfedje kilétét. Testvérei a kezdeti félelem után megértették, hogy József bocsánata őszinte, tiszta szívből jövő, és hogy bűnük végső soron Isten hatalma és kegyelme által az idők folyamán jóra fordult. Lelkük, lelkiismeretük hosszú évtizedek óta először nyert feloldozást. A szétszakított család végre újra egyesült és Jákob is visszanyerte elveszettnek hitt, legkedvesebb fiát.

József története az álmok és a gondviselés története. Isten minden akadály és nehézség ellenére véghezvitte akaratát. Tervébe, amely József küldetésére vonatkozott, „előre bekalkulálta” a testvérek gyűlöletét és a rabság éveit is. Minden esemény, minden szenvedés ugyanazt a célt szolgálta: József és a választott nép javát. *„Tudjuk pedig, hogy azoknak, akik Istent szeretik, minden javukra van...” (Róm.8,28).*

Összefoglalóan: József Egyiptomi tartózkodása alkalmas volt arra, hogy

- megmentse Egyiptomot és a hozzá tartozó Kánaánt - így Jákob családját is- az éhhaláltól
- beváltsa Isten ígéretét József személyes életútjának felemelkedésével kapcsolatban
- József Egyiptomban betöltött különleges szerepe révén Ábrahám utódai

- áttelepedjenek a
termékeny, állattartásra is alkalmas Nilus völgyébe (Gósen földjére) és az ottani
kedvező
feltételek között nagy néppé váljanak
- testvérei megjobbuljanak

József töretlen hite és élettörténete tanulság arra, hogy egyetlen ember is képes lehet történelmi mértékű tettekre, családja, nemzetek és a megváltási terv megvalósulásának szolgálatára, amennyiben Istenre támaszkodik, és minden körülmények között benne bíz.

A hükszoszok³⁸

A Biblia nem említi név szerint a hükszoszokat, azonban József története a bibliai kronológia alapján kapcsolódik ehhez a népcsoporthoz. A Biblia belső időrendje szerint József sok próbatétel után egy hükszosz fáraó főembere lett, Jákob páttriárka és családja pedig ugyanezen fáraó uralma alatt telepedett be Egyiptomba és vált itt nagy néppé, valamikor i. e. 1650 körül.

A hellenisztikus kori egyiptomi történetíró, Manethón, „*hekau-haszutnak*”, azaz „idegen uralkodóknak”, vagy „ázsiaiaknak” nevezte azokat az észak-keletről érkező jövevényeket, akik i. e. 1750-1700 körül legyőzván az egyiptomi fáraókat elfoglalták a Nílus-Deltát és a XV-XVI. dinasztiát alkották Egyiptomban. A egyiptomi fáraócsalád megmaradt tagjai és az udvar délre, Thébába költözött és a XVII. dinasztia uralkodóit adta. A párhuzamosan uralkodó fáraók pontos sorrendje nehezen rekonstruálható.

„Tutimaiosz. Uralkodása alatt, nem tudom, mi módon, ránk viharzott az isten, és váratlanul kelet felől ismeretlen fajtájú emberek nagy bátorságra kapván, országunk ellen hadba indultak, és harc nélkül, egyetlen rohammal, könnyedén elfoglalták, az ország uralkodóit leverték, majd városait vadul felégették, az istenek szentélyeit lerombolták, az ország lakóival a legellenségesebb módon viselkedtek, egyeseket lemészároltak, másoknak gyermekeit és asszonyait rabszolgaságba hurcolták. Végül maguk közül egy királyt is választottak, akinek neve Szalitisz volt. Ez Memphiszben uralkodott, az ország felső és alsó

³⁸ A hükszoszokról bővebben lásd: Nagy Viktória: A Biblia népei 2 – A hükszoszok. (Sola Scriptura Lap 2011/2).

részét adókkal sújtotta, s a legalkalmasabb helyeken őrségeket hagyott. Leginkább a kelet felé eső országrészeket helyezte biztonságba...A szaiszi nomoszban igen alkalmas városra bukkant, mely a Nílus bubasztiszi torkolatától keletre fekszik, s egy ősi vallásos tan értelmében Avarisznak nevezik. Ezt újjáépítette és falakkal felettebb megerősítette. Itt gyakorolta királyságát a nyári évszakban, innen mérte ki az élelmet és adta a zslidot (katonáinak), s az idegenek rémületbe tartása végett itt gyakoroltatta őket szorgosan különböző fegyvergyakorlatokkal.³⁹

A kutatók többsége ma már vitatja Manethón kb. 1400 évvel az események utáni, késői történeti feljegyzéseit. Szerintük a hükszoszok valószínűleg nem egy rohammal foglalták el Egyiptomot, hanem hosszú időszakon keresztül, lassan szivárogtak be a Nílus-Deltába, ahol később megdöntötték a fáraók uralmát.⁴⁰ Ezt az álláspontot igazolná, hogy az egyiptomi történeti források szerint a hükszoszok korát megelőzően, a XIII. dinasztia korától kezdődően (kb. i. e. 1780) már számos idegen eredetű, nyugati-sémi népcsoport élt a Nílus-Deltában, akik részben hadifogolyként, munkásként, kereskedőként, katonaként, vagy tengerészként kerültek a birodalomba. Utóbb a jövevények száma annyira felszaporodott, hogy könnyűszerrel átvehették az uralmat a meggyengült egyiptomi fáraóktól.

A hódítók pontos etnikai összetétele ma is vitatott. A nevek alapján többségében nyugati sémi eredetűek (kánaánita vagy amorita) lehettek, de voltak köztük más, indoeurópai népcsoportok is. A hükszoszok fővárosa a Manethón által említett deltavidéki Avarisz volt. Avarisz - a mai Tell el-Dab'a - egy korábbi, de a hükszoszok által meghódított egyiptomi város alapjaira épült. A hódítók megerősítették és központjukká tették, területe kb. 2 km² lehetett. A főként kereskedelemből élő város egyik ékessége a hükszoszok által épített hatalmas méretű templom volt, amelynek falait színes falfestmények díszítették. Fogadalmi ajándékai között messze földről, Krétáról és a mükénéi Knosszosz-i palotából származó tárgyak is voltak.⁴¹

³⁹ *Ókori keleti történeti chrestomathia* szerkesztette Harmatta János, Tankönyvkiadó, Budapest, 1964., p.27.

⁴⁰ Ez az álláspont tükröződik pl. A.H. Gardiner, Van Seters, M. Bietak és magyarul Kákossy L. műveiben.

⁴¹ A város a hükszoszok bukása után átépült és Pi-Ramszesz néven II. Ramszesz egyik palotavárosa lett. Ez volt azon városok egyike, ahol a Biblia szerint József halála után Izrael fiai már mint rabszolgák dolgoztak. (Exod.1:11)

A hükszoszok merőben új típusú kultúrát hoztak magukkal Egyiptomba, amelynek kapcsolatai Szíria-Palesztina felé mutatnak. Bevezették a ló vontatta harci szekeret, az összetett íjat, valamint a vertikális szövőszék használatát. Új típusú kardjaik, nyílhegyeik, páncélzatuk és fém sisakjuk legyőzhetetlenné tette őket egy évszázadon át. A hükszosz uralkodók ugyanakkor átvették az egyiptomi uralkodói jelvényeket és megnevezéseket. Királyaik közül a következőket ismerjük: Szalitisz, Bnón, **Jakobher** (jelentése Jákob-hegye)⁴², Hian (Jannasz), Apóphisz (I-III?) és Hamudi.

A hükszoszok hamarosan ellenőrzésük alá vonták a dél (Núbia) és észak-kelet (Kánaán-Szíria) felé irányuló kereskedelmet. Diplomáciai kapcsolataik egészen a messzi északig, Mezopotámiáig terjedhettek. Erre utal az az óbabiloni ékírási tábla-töredék, amely 2009-ben a hükszosz főváros egyik palotaudvarának kútjából került elő és amely Hammurapi, óbabiloni király uralkodásának utolsó évtizedéből származó levél egy darabkája⁴³.

A bibliai József-történet utalásai a hükszosz korra

1.) A bibliai kronológia szerint József éppen a hükszosz fáraók uralkodása idején, kb. ie. 1690-

80 körül került az egyiptomi birodalomba

2.) *1. Móz. 39:1* külön kiemeli, hogy Potifár, a testőrparancsnok, - akihez József került rabszolgaként - „egyiptomi” származású volt, mintha ez nem lett volna általános ebben az időben.

3.) "Palesztina éghajlati viszonyaiból könnyen megérthető, ha egy-egy ínséges esztendő vagy ilyen évek sora Egyiptomba kényszerítette őket. Az oda való átköltözésnek történelmileg alkalmas pillanata pedig lehetett a hükszoszok uralma; az ő idejükben képzelhető el, hogy egy ázsiai idegen, József, fontos állami pozícióba kerüljön. A hükszoszok kiűzése után viszont épp ellenkező lett a »jövevények« sorsa."⁴⁴

⁴² A név szoros hasonlóságot mutat Jákob pátriárka nevével, de nem jelent személyazonosságot.

⁴³ Forrás: <http://mult-kor.hu/cikk.php?id=24785>

4.) A hükszosz fáraók korában a régészeti leletek szerint is jelentős volt a sémi népek bevándorlása Egyiptomba.

5.) *I. Móz. 45:10* Gósen földjéhez közel volt a hükszosz főváros, Avarisz.

6.) *I. Móz. 46:29; 50:9* A lovakat a hükszoszok honosították meg Egyiptomban.

Gósen földjén

József magas pozíciója lehetővé tette, hogy személyesen járjon közben a fáraónál családja érdekében. Az uralkodó kegyét mutatta, hogy nemcsak menedéket nyújtott a Kánaán földjéről érkezett jövevényeknek, hanem a Nílus-delta keleti, termékeny felében, Gósen földjén jelölte ki új szállásterületüket, amely állattartásra kiválóan alkalmas volt. József néhány testvére ezen kívül rangot is kapott a fáraó birtokain. Az idős Jákob, aki mindedig keserves küzdelmek és szomorúságok között élte életét, maga is megjelenhetett a nagy hatalmú uralkodó előtt. Tisztánlátását mutatta, hogy noha csak egyszerű pásztoember volt, megáldotta a fáraót, (aki ezt el is fogadta), mert benne látta az isteni ígéretek beteljesítőjét. (*I.Móz. 47:1-10*).

„József pénzei”

József személye nem ismert az egyiptomi történelemből.⁴⁵ Karriereje meglehetősen meszeszerűnek tűnik, ugyanakkor nem lehetetlen a korabeli viszonyok (hükszosz uralkodók) ismeretében. Az viszont tény, hogy minden más történelmi időszakban nehezen képzelhető el ez a villámgyors felemelkedés. 2009-ben járta be a hír a világsajtót, hogy egy egyiptomi kutató az Egyiptomi Múzeum pincéjében az eddig beletárolatlan anyagok között a bibliai József pénzeire bukkant. A „szenzációs” felfedezést eddig azonban nem sikerült igazolni. Az eredeti publikációban közölt fotók egyszerű amuletteket (szkarabeuszokat) ábrázolnak.

⁴⁴ Tóth Kálmán: Biblia és régészet Bp., Ref. Zsinati Sajtóoszt., Budapest, 1982, p. 62.

⁴⁵ Ezen a ponton kell megemlítenünk David Rohl vitatott munkásságát, aki egyiptológusként egy ún. „új kronológiát” dolgozott ki. Anélkül, hogy itt elméletét részletesen cáfolnánk, vagy ismertetnénk, leszögezhetjük, hogy maga a szerző is elismeri, hogy a Józseffel kapcsolatos feltevéseinek nincs száz százalékos bizonyossága. Ugyanakkor elméletének alapvetően gyenge láncszeme, hogy az általa felállított egyiptomi kronológia nincs szinkronban sem a párhuzamos kronológiákkal (korabeli közel-keleti uralkodók levelezéseiből tudhatjuk, mely uralkodók voltak hatalmon körülbelül egy időben), sem a régészeti leletekkel

(Bővebben lásd: <http://bibliairegeszet.blog.hu>)

A szükség hét esztendejét Jákob és fiai így már biztonságban és jólétben vészelték át, míg Kánaában és Egyiptomban az emberek egyre szegényebbek és kiszolgáltatottabbak lettek.⁴⁶ Jákob (Izrael) ezek után még tíz évig élt Egyiptomban. Talán ezek lehettek élete legnyugodtabb évei. Hiába volt viszont Egyiptom minden kényelme, az idős pátriárka nem felejtkezett el sem az isteni kiválasztásról, sem a megígért új hazáról. Halála előtt megeskette fiát, Józsefet, hogy holttestét az „ígéret földjében” temetik majd el. Ezek után összehívta gyermekeit és prófétikus szavakkal adta rájuk áldását, akik ezáltal az ábrahámi ígéret örököseivé váltak. Jákob sokáig elveszettnek hitt, kedvenc fia, József iránti töretlen szeretetét mutatta, hogy a korabeli jogszokást követve örökbe fogadta annak két fiát, Manassét és Efraimot. Fiai révén így József nemzettsége kettős részt kapott az atyai áldásból.

Jákob (Izrael) áldása 12 fiára (I. Móz.49.fej.)

Rúben – Elsőszülöttségi joga bűnei miatt elvesztek.

Simeon és Lévi – Erőszakos természetük miatt örökrészük az ígéret földjén Júda örökrészébe lesz majd kijelölve.

Júda – Bár nem elsőszülött és nem is Jákob „kedvenc” fia, a pátriárka isteni indíttatásra mégis benne jelölte meg az eljövendő megváltó őst. (I.Móz. 49:10-11)

Zebulon - Az ígéret földjén a tengerparti területekig és Szidónig terjed majd határa.

Izsakhár - Törzsterülete kiesebb vidékére esik és szegény sorban él majd.

Dán - E törzs az áldásban „kígyóként” jelenik meg, mely botlást okoz másoknak. A honfoglalás után a dániták bálványszentélyt építettek, ezáltal később bűnbe vitték szinte egész Izraelt. (Bír.18.fej vö. I.Kir. 12:25-33)

Gád – Törzsterülete a honfoglalás után a Jordánon túlra esett, ahol folyamatosak voltak a háborúk.

Áser – Termékeny földje sok gabonát ad majd.

Naftali – Erdői gazdagok lesznek vadakban.

József – A leghosszabb áldást József kapta, aki fiai (Efraim és Manassé) révén kettős

(Szíria-Palesztina városainak rétegtana).

⁴⁶ A Biblia I. Móz. 47:13-26 szakasza érdekes magyarázatot ad arra, hogy József intézkedései következtében hogyan alakult ki az a szokás Egyiptomban, mely szerint – a papi birtokok kivételével- minden föld a fáraó tulajdona.

földterületre lett jogosult a letelepedéskor.

Benjámin – A jövendölés ragadozóhoz hasonlítja utódait. A törzs egy kegyetlen tett következtében majdnem teljesen kihalt. (Bír.19.fej.)

Jákob (Izrael) halála után a tizenkét fiú egyakarattal engedelmeskedett az atyai kérésnek. Apjuk testét egyiptomi szokás szerint bebalzsamozták, majd ősei földjén, Ábrahám családi sírboltjában temették el. Az idős pátriárka halálával a családi egyensúly megbomlott. József testvérei azt gondolták, hogy öccsük talán csak Jákob kedvéért nem bántotta eddig őket, de most majd visszafizeti korábbi gonosságukat. József azonban őszintén hitte, hogy a vele megesett sérelmek mind részei voltak Isten tervének. Nemeslelkű szavai reményt nyújtanak minden igaztalanul szenvedő hívő ember számára: *„Ti gonoszt gondoltatok énellenem, de Isten azt jóra gondolta fordítani.”* (I.Móz.50:20). A „jóra fordítás elve” alapvető szabály Isten egyénekért és általában az emberiségért foytatott, erőszak nélküli „nagy küzdelmében”. József tehát *„megvigasztalta”* testvéreit és *„szívükre beszélt”*. (I.Móz.50:21). Őszinte megbocsájtása és az a magatartás, hogy felülemelkedve sok éves szenvedésein még ő mutatott részvétet testvérei iránt, méltán kínál párhuzamot József és Jézus jelleme között.

József hosszú életet élt, de már nem olyan hosszú, mint édesapja, Jákob. Az életkorok folyamatos csökkenése tehát rovbábra is megmaradt. József atyjához hasonló hitről tett bizonyosságot, amikor arra kérte utódait, hogy ha Isten elhozza majd az új hazát az ő népe számára, akkor testét vigyék el az „ígéret földjére” ősei mellé.

4. A pátriárkák utódai Egyiptomban

Mózes és kora

A Jákob (Izrael) tizenkét fiától származó utódok száma Isten különleges áldása folytán egyre több és több lett. *„Izrael fiai pedig szaporák voltak, szaporodtak és sokasodtak és igen-igen elhatalmasodtak, úgy, hogy megtelt velük az ország.”* (II.Móz.1:7). Az Ábrahámnak adott ígéret valóra vált, egy új nép született.

Az egyiptomi helyzet közben azonban gyökeresen megváltozott. *„...új király támadt Egyiptomban, aki Józsefet nem ismerte.”* (II. Móz.1:8). A rövid bibliai utalásból arra következtethetünk, hogy nem pusztán egy szokásos trónváltás történt, hanem egy olyan

fáraó került hatalomra, akinek József tettei nem jelentettek semmit. Egy olyan új uralkodó, aki keményen fellépett a nagy néppé vált, korábban Egyiptomban idegen jövevényekkel szemben. A hangulat megváltozását szigorú rendeletek mutatták:

4. Jákob (Izrael) fiai rabszolgák lettek, a fáraó gabonatartó városait építették a Nílus-deltában, Gósen földjén, agyagtéglákat készítettek és a földeken dolgoztak. (II.Móz.1:11, 14). A korabeli nyelvben az ilyen alacsony rangú szolganépet, az idegen, jövevény gyűlevész népeket „habiruknak” nevezték. Valószínűleg innen ered az a szokás, hogy Izrael fiait kezdték „hébereknek” szólítani.
5. A fáraó a nagy gyermekszaporulatot látva elrendelte, hogy a héberek bábaasszonyai minden újszülött fiúgyermeket öljenek meg. A fáraó parancsát a bábák (akiknek a nevét is ismerjük⁴⁷) nem hajtották végre, ezért a fáraó végül a héber szülőket kötelezte erre a kegyetlen gyilkosságra.

Hatalomváltás Egyiptomban: az Újbirodalom felemelkedése⁴⁸

Az egyiptomi birodalomban a hükszoszok uralma épp a bibliai Mózes születése előtti évtizedekben omlott végleg össze. Az egyiptomi fáraócsalád leszármazottainak hükszoszok ellen folytatott harcai Kamosze és I.Jahmesz idején értek el áttörést. Az idegeneket sikerült visszaszorítani a Nílus-deltán túlra, az egyiptomi csapatok már Palesztina déli részét ostromolták. A kronológiai egyezésem kívül ebbe a háttérbe pontosan beleillik az a gyűlölet, amelyet az egyiptomiak minden idegennel, de legfőképpen a hükszoszokkal szemben tápláltak. (A hükszoszok pedig, ahogy korábban már említettük, rokonai voltak a hébereknek.)

Az újból egyesített birodalom történetében egy új és fényes szakasz kezdődött, az Újbirodalom kora (kb. ie. 1552-től).

Ezekben a nehéz években Isten megváltási terve újabb fontos fejezethez ért. Lévi nemzetségében egy házaspárnak fiúgyermek született, akit három hónapon keresztül rejtegettek a fáraó rendelete ellenére. A szülők inkább követték Isten törvényét és szívük

⁴⁷ A Bibliával szemben kritikusán fellépő kutatók felvetik, hogy Mózes könyve mindössze két bábaasszony nevét említi, akik képtelenek lettek volna ellátni feladatukat, ha valóban olyan nagy lett volna a népszaporulat, ahogy azt a Biblia állítja. Ezzel kapcsolatban csak egyetlen felvetést jegyzünk meg: a két említett nő valószínűleg a bábaasszonyok vezetője, képviselője lehetett. A szöveg nem utal arra, hogy csak ez a két asszony töltötte volna be ezt a funkciót. Továbbá a leírás pontosságát mutatja, hogy a fennmaradt ábrázolások szerint ekkoriban az egyiptomi nők valóban széket használtak a szüléshez. (vö. II.Móz.1:16).

⁴⁸ A szakasz irodalmi forrása: Kákosy i.m. 122-132.o.

érzéseit, mint az uralkodó parancsát. „Hit által rejtegették Mózeszt az ő szülei születése után három hónapig, mivel látták, hogy kellemes (szép) a gyermek és nem féltek a király parancsától.” (Zsid.11:23). Amikor a csecsemőt már nem tudták tovább titokban tartani, édesanyja egy gyékény-ládikóba tette és a Nílus-parti sás közé rejtette. A kis csomag sorsát nővére kísérte figyelemmel. Az isteni gondviselés úgy alakította, hogy a kisgyermeket a fáraó leánya találta meg, aki megkönyörült rajta. Mózesnek (neve jelentése: a vízből kihúzott) nevezte el a gyermeket és saját fiaként nevelte fel.

A fáraó leánya

Mózes személyét nem ismerjük az egyiptomi történelemből. Ha a bibliai kronológiát vesszük alapul és úgy próbáljuk beazonosítani a „fáraó leánya” személyét, aki Mózes nevelőanyja lehetett, akkor valójában csak egyetlen női alak jöhet számításba: Maatkare, vagy Hatsepszut, aki I. Thotmesz fáraó leánya és II. Thotmesz fáraó nővére és egyben felesége is volt. A családon belül házasodó egyiptomi dinasztiákban gyakran előfordult, hogy gyenge, uralkodásra szinte alkalmatlan utódok születtek. Így volt ez II. Thotmesz esetében is, aki trónrakerülése után korán elhunyt. Fiú gyermeke csak egy mellékfeleségtől született, főfelesége, (testvére) Hatsepszut csak egy leánnyal ajándékozta meg őt. Bár a trónt az akkor hatéves fiúgyermek, a későbbi III. Thotmesz örökölte, de a tényleges hatalom erős akaratú mostohaanyja, Hatsepszut kezébe került. A kisfiút apja eredetileg papnak szánta, ezért a thébai Amon-papok nevelték. Sorsa megkoronázása után sem sokat változott. Hatsepszut ugyanis előbb régensként, később viszont teljes jogú uralkodóként lépett fel a gyermekkel szemben és megfosztotta őt hatalmától. Uralma húsz-huszonkét éven keresztül (!) stabilan tartott és hogy alattvalói is elfogadják, az irnokok gyakran ábrázolták férfiruhában, fáraó-jelvényekkel és nem egyszer hímnemben hivatkoztak rá a feliratos szövegekben is. Hatsepszut a béke híve volt. Csak dél felé tolta előre országa határait, Núbia felé, ezen kívül egy látványos kereskedelmi expedíciót indított Punt földjére (talán dél, dél-kelet Afrika), ahonnan hajói egzotikus növényekkel és állatokkal megrakodva tértek vissza. Nagy építkezései közül a legjelentősebb saját halotti temploma Deir el-Bahariban. A monumentális épület az egyiptomi építészet egyik legnagyobb remeke, csarnokainak falain domborművek örökítették meg a királynő dicsőbb tetteit. Halála okát és pontos idejét, (ahogy leányaét sem) nem ismerjük. Annyi bizonyos, hogy az őt követő III. Thotmesz gyilkos indulattal próbálta eltüntetni a női fáraó minden nyomát Egyiptom történelmének lapjairól.

Mózes első éveit mégis alapvetően saját édesanyja mellett töltötte, mivel a csecsemő sorsát nyomon követő Mirjám, Mózes nővére felajánlotta a fáraó leányának, hogy megbízható szoptatós dajkát szerez a számára. Mirjám természetesen saját anyjukhoz futott, aki így kb. 3-4 éves koráig, vagy talán tovább is gondoskodott a gyermekéről.

A Biblia szerint Mózes ezt követően a „*fáraó leányának fia lett*” és „*megtanított az egyiptomiak minden bölcsességére és hatalmas volt beszédben és cselekedetben*” (Ap. Csel. 7:21-22). Előkelő ifjúként tanulhatott katonai stratégiát, matematikát, csillagászatot, írást és történelmet.

Núbiai hadjárat?

A Biblia nem jegyzi fel, ugyanakkor a zsidó hagyomány⁴⁹ úgy tudja, hogy Mózes kiváló katonai képzsben részesült és hadvezetési képességeit ki is próbálta egy dél felé irányuló, núbiai hadjárat során. (Érdekes egyezés, hogy a történelem szerint Hatsepszut egyetlen hadjárata éppen Núbiát érintette.) Az eseménnyel kapcsolatban így ír a zsidók egyik legismertebb krónikása, Josephus Flavius: *“(Mózes)...mikor elérte férfikorát, bebizonyította az egyiptomiaknak, hogy páratlanul bátor...Tudniillik az etiópok (itt kortévesztéssel találkozunk, mert nyilvánvalóan Núbiáról van szó), akik szomszédai voltak az egyiptomiaknak, betörték az országba és foszogattak. Az egyiptomiak felháborodtak ezen, elhatározták, hogy bosszút állnak a gyalázatért és hadsereget toboroztak ellenük. Azonban vereséget szenvedtek...”* (Josephus innentől kezdve részletesen beszámol arról, hogyan kérte fel a fáraó és a fáraó leánya Mózeszt a védelem megszervezésére és hogyan zajlott le maga a győztes hadjárat. A zsidók története II.10.) A hadjárat sikere népszerűvé tette Mózeszt ezekben az években.

A zsidó hagyomány ehhez a núbiai kalandhoz kapcsolja azt az eseményt is, hogy Mózesnek kúsita, azaz núbiai felesége lett. (Erre a tényre egyébként a Biblia is hivatkozik IV.Móz.12:1-ben.)

⁴⁹ A legkorábbi ezzel kapcsolatos utalás Artapanus zsidó történetírótól származik, aki az i. e. 3. században, Egyiptomban élt és helyi forrásokra támaszkodva írta meg a zsidók történetét. Műve csak részleteiben maradt fent, de megemlíti Mózes csodás élettörténetét, egyiptomi neveltetését, núbiai hadjáratát stb. Josephus Flavius, majd a későbbi rabbinikus irodalom úgyszintén továbbvitte ezt a hagyományt.

Ugyanakkor Mózes mégsem vált igazán egyiptomivá. Valószínű, hogy még édesanyja ültette el benne az Isten iránti hitet és a héber nép iránti elkötelezettséget, de egy biztos, nem tagadta meg származását és nem maradt népe sorsa iránt közömbös. Talán ő is, ahogy szülei és még néhányan, várták az isteni ígéretek beteljesedését, a héberek rabszolgaságból való szabadulását és az új haza lehetőségét. *„Hit által tiltakozott Mózes, midőn felnövekedett, hogy a fáraó leánya fiának mondják, inkább választván az Isten népével való együttnyomorgást, mint a bűn ideig-óráig való gyönyörűségét.” (Zsid.11:24-25).* *„És (Mózes) azt gondolta, hogy az ő atyjafiai megértik, hogy az Isten az ő keze által ad nekik szabadulást...” (Ap.Csel. 7:25).*

Mózeset feltehetően ezek az ambíciók is mozgatták, amikor mintegy negyven évesen megölt egy héber rabszolga-felügyelőt, aki épp egy zsidó férfit bántalmazott. A gyilkosság azonban kitudódott és Mózeset az egyiptomiak halálra keresték. Még saját népe is ellenségesen fogadta a történeteket: *„Másnap is kiment és ímé két héber férfi veszekedett. És mondta annak, aki bűnös volt: Miért vered a te atyádfiát? Az pedig mondta: Kicsoda tett téged fő emberré és bíróvá mirajtunk? Talán engem is meg akarsz ölni, mint ahogy megölted az egyiptomit?” (II.Móz.2:13-14).*; Mózes mindezekkel szembesülve elmenekült Egyiptomból.

Miért kellett egy Mózeshez hasonló hatalmasságnak félnie a gyilkosság megtorlásától?

Az egyiptomi udvarban élő, a „fáraó leánya fiának” címzett Mózes esetében valóban nagyon nehéz elképzelni, hogy egy ember megölése miatt halálra keresték. Egy hozzá hasonló magasságban élő férfi ennek kivédéséhez elegendő hatalommal és védettséggel rendelkezett. Ha azonban a bibliai kronológiát ismét összevetjük az egyiptomi történelemmel, akkor úgy rekonstruálhatjuk a hátteret, hogy ebben az időben a hatalom már nem Mózes nevelőanyja, Hatsepszut, hanem mostohafia, III. Thotmesz kezében volt. Az idegen gyűlölet minden bizonnyal nem halt még ki Egyiptom földjéről és ez jó ürügy lehetett arra, hogy a fáraó eltávolítsa, (ma úgy mondanánk, hogy politikailag és erkölcsileg ellehetetlenítse) az egyiptomi rabszolga-felügyelőt meggyilkoló, héber származású Mózes.

Mózes tehát vagyontalan menekültként hagyta el Egyiptom földjét és meg sem állt Midiánig (mai Szaúd-Arábia), ahová Egyiptom hatalma már nem ért el. Céltalanul vándorolt, míg egy alkalommal egy kút mellett segítségére sietett hét leánytestvérnek, akik apjuk nyáját itatták, de más pásztorok el akarták onnan űzni őket. Egy-egy kút birtoklása a nomád

törzsek körében élet-halál kérdése volt, gyakran csatákat is vívtak érte. Mózes bátorsága révén kapcsolatba került a lányok apjával, Rehuellel, akit Jethrónak (a név jelentése: magasztosság, erény, fenség, előkelő, fejedelem) is hívtak és midianita pap volt. A nagycsalád befogadta az egyiptomi jövevényt, aki hamarosan feleségül vette az egyik leányt, Czipporát (neve jelentése: kismadár, csicsergő, éneklő).

Mózes életének most következő negyven éve éles ellentétben állt ifjúkorával. Midián pusztáin egyszerű pásztorként élt, beilleszkedett a helyi életformába, családot alapított és gyermekei születtek. Semmi sem utalt arra, hogy egykori különleges élete, neveltetése még bármilyen jelentőséggel bírna további életére nézve. Isten azonban nem véletlen alakította úgy, hogy Mózes hosszú évtizedeken át ilyen visszavonult, csendes életet éljen. Egyiptom pazar fényűzése, heves és akaratos természete szükségessé tették számára a csend és türelem leckéjét. *„Mózes az egyiptomi agyonütésével ugyanabba a hibába esett, amelyet atyái is gyakran elkövettek: saját kezébe vette az ügyet, amelyre Isten ígéretet adott, hogy elvégez...Mózes még nem volt felkészülve nagy feladatára...Az önmehtagadás és viszontagságok iskolájában türelemre, indulatai megfékezésére taníttatott. Ahhoz, hogy bölcsen tudjon majd kormányozni, teljes engedelmességre kellett jutnia...Halandó ember hallani sem akart volna ilyen hosszú és fáradságos nevelésről, túl nagy idővesztésnek tartotta volna. De a végtelen Bölcsesség negyve évi alázatos pásztorkodásra hívta el azt, akit népe majdani vezetőjévé választott. A gondoskodás és az önzetlenség szokása, a rábízott nyáj féltő ápolása így fejlődhetett ki benne, képessé téve őt arra, hogy egykor majd együtt érző, türelmes pásztora legyen Isten népének...”* (E.G.W. i.m. 256-257.o.)

A negyven év alatt, amelyet Mózes Midián hegyei között töltött, sok minden gyökeresen megváltozott: Egyiptomban hosszú uralkodás után elhunyt az a fáraó, aki Mózes halálra kereste; a héber rabszolgák nyomorúságos helyzetükben megemlékeztek Istenről és hozzá fordultak segítségért; Mózes a pusztai nevelődés következtében a föld legszelidebb embere lett (IV.Móz.12:3), valóban alkalmassá vált arra a feladatra, amit Isten rá akart bízni.

Mózes elhívása és visszatérése Egyiptomba

Mózes egy alkalommal a juhait legeltetve a pusztában tartózkodott, amikor a sínai Hóreb hegyén egy égő csipkebokorból maga Isten szólította meg és bízta meg azzal a feladattal,

hogyan menjen vissza Egyiptom földjére és vezesse ki a zsidó népet a szolgaságból a pátriáráknak megígért földre. Mózes végtelenül megrémült a feladattól. Az elhívását feljegyző párbeszédben (II. Móz.3-4.fej.) ötször (!) utasította vissza az isteni felhívást:

- 1. kifogás: „Kicsoda vagyok én, hogy elmenjek a fáraóhoz...?”

Isten válasza: „Én veled leszek!”. Az Úr kegyelmének jele lesz, hogy a kihozott néppel Isten

ugyanezen a helyen fog majd találkozni.

- 4.) 2. kifogás: Ha a nép megkérdezi ki küldte Mózeszt, mit mondjon?

Isten válasza: Az Úr bemutatkozik. Neve: Jahve⁵⁰, ami azt jelenti „Vagyok.” A név utal Isten örökkévalóságára és arra az isteni tulajdonságára, hogy Ő önmagától létezik és halhatatlan.⁵¹

- 5.) 3. kifogás: „De ők nem hiszenk nekem...sőt azt mondják: nem jelent meg néked az Úr.”

Isten válasza: két csodajeleket is ad Mózesnek, amellyel „bizonyíthatja” isteni küldetését.

- 6.) 4. kifogás: „Nehéz ajkú és nehéz nyelvű vagyok”

Isten válasza: „én leszek a száddal és megtanítalak téged arra, amit beszélned kell.”

- 7.) 5. kifogás: Valójában ez már nem is érv a küldetéssel szemben, csak vonakodás és visszautasítás indok nélkül - „Kérlek, Uram, csak küldd, akit küldeni akarsz!”

Isten válasza: Itt olvassuk először, hogy az Úr „haragra gerjedt” Mózesrel szemben. Most már határozottan felszólította a küldetés teljesítésére, de megígérte neki, hogy nem csak isteni segítséget kap majd útja során, hanem társat és szószólot is, három évvel idősebb bátyja, Áron személyében.

Mózes végül engedelmeskedve Isten elhívásának visszatért Egyiptomba. Isten Áront, Mózes bátyját is megkereste és elhívta a feladatra, így ő örömmel sietett testvére elé. Összehívták Izrael fiait és elmondták nekik Isten szabadításának ígéretét, Mózes megmutatta a jeleket

⁵⁰ „Izrael Istenének a neve; eredeti kiejtése föltehetően: "Jahve". A zsidók tiszteletből sohasem merték a nevet kimondani. Amikor később a héber írásba bevezették a pontuációt (magánhangzó-bejelölést pontokkal), a zsidó írástudók ehhez a tetragrammhoz az "adonai" = "úr" szó magánhangzóit illesztették, és azután ezt a szót olvasták Isten neve helyett. Maga a szó valószínűleg a "lenni" igéből származik...Az ÓSZ-ben Isten e nevének tíz különböző szókapcsolata van. Többnyire "Isten" vagy "Úr" szóval fordítják ezt a nevet: JHVH" (Bibliai nevek és fogalmak JAHVE szócikke, elérhető <http://agost.dyndns.org/>)

⁵¹ Isten választát sokan félreértelmezik. Isten nem egy elutasító, zord és cinikus mondattal rázta le a kérdést („Vagyok, aki vagyok, mi közöd hozzá”), hanem a lehető legpontosabban próbálta megértetni Mózesrel és az emberekkel isteni hatalmának lényegét: „Vagyok, ai vagyok”, azaz ő minden létezés és az élet forrása, az örök élet birtokosa. (vö. I. Tim.6:16a; Ján.5:26).

is, amelyeket az Úr adott neki. *„És hitt a nép és megértette, hogy meglátogatta az Úr Izrael fiait és megtekintette nyomorúságukat. És meghajtották magukat és leborultak.” (II. Móz.4:31).*

A feladat nehezebb része azonban még hátra volt. Mózesnek és Áronnak a fáraó udvara előtt is képviselnie kellett Isten üzenetét.

A fáraó azonban felháborodva utasította el még azt a kérést is, hogy a népet pár napra elengedje Isten ünneplésére a pusztába. Hatalmát fitogtatva káromolta a héberek Istenét, majd még több munkát vetett ki Izrael fiaira. Most már az agyagtégla készítéséhez szükséges polyvát is nekik kellett összegyűjteniük. A zsidók helyzete annyira rosszra fordult, hogy haraggal rontottak Mózesre és Áronra, mert bennük látták minden baj forrását. Mózes elszomorodva kereste meg az Urat, mert nem értette a történeteket. Pedig Isten előre megmondta neki, hogy a fáraó nem fog majd engedni kérésének. *„És mondta az Úr Mózesnek: Mikor elindulsz, hogy visszatérj Egyiptomba, meglásd, hogy mindazokat a csudákat véghez vidd, amelyeket a kezedbe adtam **én pedig megkeményítem az ő szívét** és nem bocsátja el a népet.” (II.Móz.4:21).* Isten szavai tömören arra a folyamatra utaltak, amely a fáraó lelkében zajlódott. Noha tudta, hogy ki áll előtte (Mózes személye ekkor még jól ismert lehetett a fáraó udvarában), látta a Mózes és Áron által bemutatott jeleket⁵², később tapasztalta az egyre súlyosabb csapásokat, hallotta Mózes, utóbb pedig már saját emberei figyelmeztetését is, mégis mindvégig szembe ment azzal a belső késztetéssel, hogy engedjen Isten szavának. Ha pedig valaki folyamatosan ellenáll lelkiismerete hangjának, az az ember törvényszerűen egyre keményebb és érzéketlenebb lesz döntéseiben. *„Isten szolgálói által szól az emberekhez, intve, figyelmeztetve őket és megfeddve bűneiket. Mindenkinak alkalmat ad arra, hogy megszabaduljon hibájától, mielőtt az rögzülnejellemében; de ha valaki nem akar megjavulni, akkor az isteni hatalom nem fog közbelépni, hogy kiigazítsa tetteit...A világosság további visszautasítása végül olyan lelkiállapotba sodorja az embert, hogy még egy sokkal erősebb befolyás sem tud maradandó hatást gyakorolni rá.” (E.G.W. i.m. 276-277.)*

A tíz csapás

⁵² A Biblia megjegyzi, hogy a Mózes és Áron által bemutatott jelet (a bot kígyóvá változik), valamint a csapások egy részét az egyiptomi varázslók is utánozni tudták. Az egyiptomi „bölcsek” ugyanis járatosak voltak

A fáraó elutasítása miatt Isten Egyiptomot tíz, egymást követő és egyre súlyosabb csapással sújtotta. Mózes és Áron minden egyes csapás előtt megismételte az Úr felhívását és figyelmeztettek az elutasítás következményére is.

1. csapás: a víz vérré vált, a halak kipusztultak a Nílusból. (A Nílus Egyiptom szent folyója volt.) Mivel ezt a „csodát” a fáraó varázslói is meg tudták tenni, ezért a fáraó nem vette komolyan a figyelmeztetést.

2. csapás: békák – a fáraó ez esetben már kérte Mózeset és Áront, hogy szüntessék meg a békajárást, mert bár a varázslói hasonló csodát tudtak tenni, de azt elhárítani – valószínűleg – nem voltak képesek. Az uralkodó cserében megígérte, hogy elengedi a hébereket. Mózes közbenjárására a békák elpusztultak, de a fáraó nem tartotta meg a szavát.

3. csapás: Tetvek lepték el Egyiptomot és ezt a csapást már a fáraó varázslói sem tudták utánozni, sőt arra figyelmeztettek, hogy valóban isteni hatalomtól származhatnak mindezek. Az uralkodó azonban továbbra sem engedett.

4. csapás: Bogarak lepték el az egyiptomiak földjeit, amelyek pusztán maradtak az invázió után. A hébereket azonban látványosan elkerülte ez a veszedelem. A fáraó a bajban újra Mózes közbenjárását kérte és ígéretet adott a ép elengedésére. A bogarak távozása után azonban minden maradt a régiiben. Az uralkodó konokságában már nem mérlegelte a megtapasztaltakat.

5. csapás: döghalál – Ez volt az első olyan csapás, amelyben élőlények, állatok pusztultak el Egyiptomban. Isten majd egy napi haladékot adott a fáraónak, hogy gondolkodjon, mielőtt újra visszautasítaná Őt. A döghalál a hébereket ismét egyértelműen elkerülte.

6. csapás: hólyagos fekély. Ismét csak az egyiptomiakat, sőt már a fáraó udvarát is érintette a csapás. A varázslók is ágyak estek, de a fáraó hajthatatlan maradt.

7. csapás: Isten hatalmas erejű jégesőt küldött az egyiptomiak szállásterületére. Mózes itt is hagyott időt arra, hogy aki komolyan vette a figyelmeztetést, az házába tudta menteni állatait és embereit a veszedelem elől. A fáraó a szokásos módon hárította el a veszedelmet: ígért és Mózes közbenjárását kérte, aztán semmit sem tartott meg szavából.

8. csapás: A következő csapás sáskajárást vetített előre. Látván uruk önfejűségét, a fáraó szolgálói kétségbeesetten próbáltak hatni a szívére: *„Meddig lesz még ez minékünk romlásunkra? Bocsásd el azokat az embereket, hogy szolgáljanak az Úrnak az ő Istenüknek.*

Mégsem veszed-e eszedbe, hogy elvész Egyiptom?” (II.Móz.10:7) Ami a jégeső után megmaradt a földeken, azt a fáraó megátalkodottsága miatt a sáskák ették fel. Az uralkodó a nyomort látva ez alkalommal is Mózeszt hívatta, hogy a csapások véget érjenek, de a népet ekkor sem engedte el.

9. csapás-sötétség. Ez a csapás az utolsó figyelmeztetés volt a 10., a legsúlyosabb előtt. Éjféli sötétség lepte be az egyiptomiak földjét, míg Gósen felett sütött a nap. (A nap volt az egyiptomiak fő istene.) A fáraó ekkor tárgyalni hívta Mózeszt. Hajlott volna arra, hogy részben enged kéréseinek, de nem mindenben. Végül elveszítette türelmét és halálosan megfenyegette Isten követét.

10. csapás-halál. Az első kilenc csapás nem járt emberhalállal. A 10. csapásban azonban minden olyan család elsőszülöttje meghalt, ahol nem helyezték magukat Isten oltalma alá. Isten az utolsó csapásra való előkészület mozzanatait ünnepként hagyta meg a zsidóság körében, hogy minden időben megemlékezzenek az egyiptomi szolgaságból való szabadulásról. A pászách (jelentése: kikerülés, elkerülés) ünnepének lényege az volt, hogy egy 1 éves, ép, hím juhot vagy kecskét meg kellett áldozni, vérével meg kellett kenni a bejárat oldalait és a szemöldökfát. Ezután a vér, az áldozat révén elnyert oltalomba vetett hittel a család közösen elfogyasztotta az állat húsát, miközben sietősen készülődtek az egyiptomi szolgaságból való szabadulásra, a kivonulásra. A páskabarány ünnepét a zsidók innentől kezdve minden évben megtartották. Az emlékünnap ugyanakkor teljes egészében és egyes mozzanataiban is előképe volt az eljövendő Messiás halálának és a bűntől való szabadulásnak (vö. *„a mi páskabarányunk a Krisztus, megáldoztatott értünk” I.Kor. 5:7*)⁵³

A tizedik csapás mélyen megrendítette Egyiptom lakóit. Maga a fáraó is elveszítette elsőszülött fiát. A rémült egyiptomiak még aranyat-ezüstöt is adtak a hébereknek, csak hogy siettessék távozásukat az országból.⁵⁴ A fáraó megadta engedélyét és Izrael fiai útnak indultak Egyiptomból.

Mégis van nyoma az egyiptomi tíz csapásnak?

Egy érdekes, bár datálását tekintve sokat vitatott ókori feljegyzés talán a tíz csapás

⁵³ Az ószeövetségi ünnepek rendjét, részleteit, jelképeit és azok jelentését lásd bővebben a Mózes III. könyve c. főiskolai jegyzetben.

⁵⁴ Talán visszásnak érezzük a vagyoni gyarapodást egy ilyen helyzetben, azonban a hébereket ezt megelőzően fizetség nélküli robotmunkára kényszerítették és megvetették évtizedeken át. Most mintegy megkapták korábbi, elmaradt bérüket.

emlékének tekinthető : *“...különböző múzeumokban őrzött papiruszok megfejtése során kitűnt, hogy akadtak olyan leírások, amelyek számot adtak azokról a különleges eseményekről, amelyek a XVIII. dinasztia idejében, vagyis nagyjából i.e. 1500 körül játszódtak le... A szentpétervári Ermitázsban őrzött papiruszok egyike szerint: »A Napot fátyol takarja el és ragyogása nem jut el az emberhez. Senki nem élhet, ha a Napot felhők takarják el... A folyó kiszárad, még Egyiptom folyója is... A Föld a boldogtalanságba hull. Ez a föld (ország) nyugtalanná válik. Megmutatok neked egy felfordított világot: az történt, ami soha nem történt még meg ezelőtt!« A leideni múzeumban őrzött Ippuwer-papirusz további fontos adatokkal szolgál: »Csapások pusztítanak szerte az országban. Mindenütt vér. A folyam is vérből áll... Minden romokban! Bizony, a kapukat, az oszlopokat és a falakat elemésztette a tűz. A városok elpusztultak. Ó, hogy a föld megsemmisülhet a hangtól, és a káosz miatt nem létezhet tovább! A fák is tönkrementek. Nincs gyümölcs és fű sem található... Éhség... A gabona is megsemmisült mindenfelé... Az országban nincs fény.«” (Hédervári Péter: Az egyiptomi tíz csapás és az Exodus, Vigília 1978. január 19. o.)*

Az Ábrahámnak adott ígéret jó 400 évvel a szövetségkötés után, az Isten által előre megjövendőlt időben beteljesedett. *„Az Izrael fiainak lakása pedig míg Egyiptomban (és Kánaán földjén)⁵⁵ laktak, négyszázharminc esztendő volt.” (II.Móz.12:40)* vö. az Ábrahámnak adott ígérettel: *„Tudván tudjad, hogy a te magod jövevény lesz a földön, amely nem az övé és szolgálatra szorítják és nyomorgatják őket négyszáz esztendeig. De azt a népet, amelyet szolgálnak, szintén megítélem én és anakutána kijönnek nagy gazdagsággal.” (I.Móz.15:13-14).* Ábrahám Kánaánba költözésétől kezdve egyiptomi területen élt, hiszen Kánaán Egyiptom része volt. Elhívásának időpontját (i.e. 1875) figyelembe véve így a kivonulás – a bibliai kronológia szerint, ahogy erre fentebb már kitértünk – i.e 1445-ben történt.

Mikor volt a kivonulás?

Mivel a témát kutató szakemberek álláspontja nem egységes, ezért kénytelenek vagyunk ezen a ponton rövid kitérőt tenni. A kérdéssel kapcsolatban ma alapvetően három álláspont tartja magát. A felsorolásban követett sorrend azt is mutatja, hogy melyik nézet követői vannak a legtöbben.

6. Ma a legtöbben azt az álláspontot képviselik, hogy a zsidó nép soha nem

tartózkodott Egyiptomban, ebből kifolyólag a kivonulás sem történhetett meg. Az egész bibliai leírás csak pusztá hagyomány.

Legfőbb érvük, hogy a történeti források (egyiptomi feljegyzések) nem említik meg a tíz csapás, vagy a kivonulás tényét, illetve régészetileg az sem igazolható, hogy a honfoglalás az i. e. 1200-as években megtörtént. Ezzel kapcsolatban azért jogosan merül fel a bibliaolvasó emberben az a kérdés, hogy ha meg sem történt a kivonulás, akkor miért hivatkozott Jézus a mózesi iratokra és Mózes személyére, mint valós dolgokra és mint valamikor élt személyre olyan sokszor? (pl. Luk.16:31; Ján.5:46). Vagy miért kezdődik a Tízparancsolat is éppen ennek az eseménynek a felidézésével? (II.Móz.20:2).⁵⁶

7. Azok között akik hisznek az exodus (jelentése: kijövetel) tényében, többségben vannak azok, akik ennek időpontját II. Ramszesz fáraó korára, az i. e. 1200-as évekre teszik. Ez jó 200 évvel későbbi dátum a bibliai tradícióhoz képest.

Egyik legfőbb érvük, hogy II. Móz. 1:11 szerint a héber rabszolgák két várost építettek: Ramszeszt és Pithomot. Az első említett várost viszont csak II.Ramszesz korában alapították, ezért a kivonulás sem történhetett meg ennél korábban. Az Újbírodalom fáraói azonban már II. Ramszesz kora előtt is építkeztek a Nílus észak-keleti deltavidékén, hogy megakadályozzák legfőbb ellenségük, a hükszoszok visszatérését. Ramszesz városa is már évszázadokkal korábban megépült, épp ez volt a hükszoszok fővárosa, Avarisz. A közben rabszolgává vált héberek ezért már II. Ramszeszt megelőzően is dolgozhattak a településen. A Bibliában egyébként máshol is előfordul, hogy a helyneveket a másolások során modernizált formában írták le, hogy ezzel megkönnyítsék az események helyszíneinek beazonosítását. Ilyen helynév lehetett Ramszesz városa is. (Lásd még pl. „Ur-Kaszdim” I. Móz. 11:31, „a filiszteusok földje” II. Móz. 13:17 stb.)

Másik legfőbb érvük kronológiai természetű és a II. Móz. 12:40 – korábban már többször említett versének – félreértéséből adódik. Számításuk szerint ha József-Jákob kora, vagyis a Nílus-Deltába való átköltözés az i. e. 1600-as évekbe tehető, akkor a 430 év vége, vagyis a kivonulás az 1200-as években volt. Nem veszik figyelembe a Szeptuaginta magyarázó kiegészítését, sem a korabeli történelmi

⁵⁵ A Szeptuaginta értelmező kiegészítése.

⁵⁶ Hogy csak magyar nyelvű szakirodalmat említsünk, lásd például Israel Finkelstein-Neil Asher Silberman: Biblia és régészet. Az ókori Izrael történelmének két arca. Gold Book, Budapest, 2001. 60-83.o.

helyzetet, miszerint Kánaán Egyiptom része volt.⁵⁷

8. Kevesen, de vannak olyan kutatók is, akik a bibliai kronológia szerint i. e. 1445 körülre, az egyiptomi Újbirodalom korára teszik a zsidók kivonulását.⁵⁸

Túl azon, hogy a bibliai kronológia ebben a dátumban nagyon következetes, megfontolandó érv, hogy a bibliai leírás egyes mozzanatait csak ezen a történelmi háttéren válnak érthetővé. (pl. hükszoszok - József „karrierje”; Újbirodalom fáraói – idegengyűlölet; Hatsepszut erős kezű uralkodása - Mózes megmenekülése és neveltetése stb.) Míg ugyanakkor ha a kivonulás az i. e. 1200-as években történt, akkor a teljes bibliai kronológia felborul.⁵⁹

A kivonulás során Izrael fiai szabályos rendben, törzsek szerint haladtak. Asszonyaikkal, gyermekeikkel, jószágaikkal és szekereikkel együtt, kígyózó sorokban vándoroltak új hazájuk felé. Járásukat a leglassabbakhoz igazították. Mózes parancsára magukkal hozták Egyiptomból József holttestét is, ahogy azt a pátriárka valamikor meghagyta utódainak. Isten nem a tengerparton vezette a hébereket, mert ott erős népek éltek, hanem a hosszabb, de biztonságosabb kerülő úton a sínai Hóreb hegye felé. Az Úr nappal felhőoszlopban, éjjel tűzoszlopban mutatta meg oltalmát.

Átkelés a Vörös-tengeren

Az egyiptomiak azonban nem törődtek bele a veszteségbe. A fáraó csak arra adott Mózesnek engedélyt, hogy a néppel együtt néhány napig maradjon távol a pusztában, hogy Istenüket ünnepeljék. Néhány nap után azonban az egyiptomi uralkodó nagy haraggal indult csapataival volt rabszolgái üldözésére. A lassan haladó menekülőket a Vörös-tenger északi partjainál érte utól. A zsidók körében nagy riadalom támadt. Sokan hálátlan szavakat vágtak Mózeshez és rettegtek a várható összecsapástól. *„Hát nincsenek-e Egyiptomban sírok, hogy ide a pusztába hoztál minket meghalni? Mit cselekedtél velünk, hogy kihoztál minket Egyiptomból?...mert jobb volna szolgálnunk az egyiptombbelieknek, hogynem mint a pusztában halunk meg.” (II.Móz.14:11-12).* Isten azonban újabb csodával kívánta

⁵⁷ Ugyancsak magyar nyelven pl. John Bright: Izrael története. Ref. Zsinati Sajtóoszt., Budapest, 1983. 122-129.o.

⁵⁸ Újabb keletű, de egyre népszerűbb álláspont szerint a kivonulás valóban megtörtént az i. e. 1445 körüli években, ez azonban – az egyiptomi „új kronológiát” figyelembe véve – a Középbírodalom időszakára esett. Davidh Rohl: Fáraók és királyok, Budapest, Gold Book, 1995.

⁵⁹ Szintén magyar nyelven kiváló összefoglalást ad a kérdéstről Gleason L. Archer: Az Ószövetségi bevezetés vizsgálata. KIA, Budapest, 2001, pp.265-279. o.

megmutatni népének és az egyiptomiaknak is, hogy kicsoda ő valójában.

A Vörös-tenger és az üldöző egyiptomi sereg fogságában a zsidók helyzete teljesen reménytelennek tűnt. Istennél azonban nincs lehetetlen. Most is kész volt a terve. Emberileg teljeséggel váratlan és kiszámíthatatlan megoldással állt elő: Mózes szavára a Vörös-tenger hullámai kettéváltak és a nép száraz lábbal kelt át a túlsó partra. Hasonló tapasztalat és hit mondatta ki Dáviddal: *„Még ha a halál árnyékának völgyében járok is, nem félek a gonosztól, mert te velem vagy...”* (Zsolt.23:4).

Az üldöző egyiptomi sereget, a harci szekereket sötétség és felhőoszlop választotta el a menekülőktől. Amikor Izrael fiai már biztonságban voltak, a tenger hullámai maguk alá temették a fáraó csapatait. *„Hit által keltek át a Vörös-tengeren, mint valami szárazföldön, amit megpróbálván az egyiptomiak elnyeletek.”* (Zsid.11:29).⁶⁰

A kivonulás fáraója

Vajon ki lehetett a kivonulás és a tíz csapás fáraója? Ez a kérdés régóta foglalkoztatja a bibliai kutatókat. A legtöbben II. Amenhoteppelel, III. Thotmesz fiával azonosítják, aki korántsem volt olyan tehetséges hadvezér, mint apja. Azt is tudjuk róla, hogy múmiáját megtalálták a régészek, valamint hogy az őt követő IV. Thotmesz nem a fáraó elsőszülöttje, azaz természetes trónörökös volt. Ez tűnik ki egy korabeli feliratból, amely arról számol be, hogy Hórusz megjelent a gyermek Thotmesznek apja házában és megígérte neki Egyiptom trónját. Az egyiptomi krónikások szokásait ismerve azonban az is elképzelhető, hogy a sok szerencsétlenséget hozó fáraó nevét egyszerűen kihagyták és törölték a történeti feljegyzésekből, ahogy magát a kivonulás – számukra tragikus – emlékezetét is.

5. A pusztai vándorlás

A csodás szabadulás után a zsidó nép hálát adott Istennek (II.Móz.15. fej.), majd tovább folytatták útjukat dél, délkelet felé.⁶¹ A hatalmas, csak férfiakkól hatszázezer embert számláló (II. Móz.12:37) tömeg igényeinek kielégítése, a rend fenntartása, hitük ápolása komoly kihívás volt Mózes számára. Most valóban szüksége volt minden türelmére és

⁶⁰ A Biblia-kutatók többsége racionális magyarázatot próbál találni a Vörös-tengeri átkelés történetére. Ezen megoldási javaslatokkal azonban az a baj, hogy bár lehet, hogy magyarázatot adnak a száraz lábbal történő tengeri átkelésre, de ugyanakkor nem tudják megmagyarázni a fáraó seregének pusztulását is. A Biblia szerint a csodák épp attól azok, amiknek Isten szánta őket, mert nem magyarázhatóak az ész alapján. Épp ettől csodák és épp ettől képesek számunkra megmutatni Isten valódi erejét.

⁶¹ A pusztai vándorlás legtöbb állomását nem tudjuk azonosítani. A vándorlás táborhelyeinek összefoglaló leírását lásd: IV. Móz.33.fej.

szelídségére. A nép körében ugyanis a lázadások és zúgolódások a gondviselés minden jele ellenére szinte folyamatosak voltak. Isten épp a sivatagi élet próbái által akarta népét nevelni, hitben felkészíteni az előttük álló honfoglalásra, azonban ők ebből mit sem értve csak saját szükségleteikért aggódtak. Ugyanez a beszűkült látásmód mindmáig sajátja az emberi léleknek.

A pusztában vándorló törzseket hamarosan utólérte a sivatag réme, a szomjúság. Három napon keresztül egyáltalán nem találtak vizet, majd a negyedik napon súlyos csalódás érte őket, amikor kisebb forrásra bukkantak ugyan, de az ihatatlannak bizonyult. Hiába volt minden a Vörös-tengernél átélt tapasztalat, a három napi szomjúság ekkor zúgolódásba csapott át. Mózes Isten parancsát követve egy fát dobott a vízbe, amely megédesedett és ihatóvá vált. A nép ezek után egy bővizű oázisban pihenhetett ki fáradalmait. Az első lázadás azonban előre vetítette a nép állhatatlanságát és kishitűségét.

A nyugalom napjai nem tartottak sokáig. Az emberek ismét elégedetlenkedni kezdtek a sivatagi életforma szűkössége miatt. Hiányolták az Egyiptomban megszokott étrendet: *„Bár meghaltunk volna az Úr keze által Egyiptom földjén, amikor a húsos fazék mellett ültünk, amikor jól lakhattunk kenyérral, mert azért hoztatok ki minket ebbe a pusztába, hogy mind e sokaságot éhséggel öljétek meg.” (II.Móz.16:3).* A Mózes és Áronnal szemben felhozott rágalmak ismét a nép hitének ingatagságát mutatták. Minden átélt kényelmetlenségre a vezetőkkel és Istennel szembeni bizalmatlanság volt a válasz. Az Úr továbbra is türelemmel próbálta erősíteni a nép hitét. Este fürjek seregét, reggelente a manna égből hulló, kenyérszerű termését adta táplálékkul. Sokan azonban nem bíztak igazán abban, hogy Isten minden nap gondoskodni fog majd róluk, ezért igyekeztek tartalékot is gyűjteni az élelemből. Az így felhalmozott táplálék azonban mindig megromlott. A népnek tehát naponta kellett Istentől kérnie és remélnie a mindennapi kenyeret. A minden nap hulló manna⁶², a „mindennapi kenyér” túl azon, hogy az ember naponkénti Istentől való függését mutatta és tanította az eljövendő Messiás halálára is utalt: *„A mi Atyáink a mannát ették a pusztában; amint meg van írva: mennyei kenyeret adott nekik enniük. Mondta azért nekik Jézus: Bizony bizony mondom néktek, nem Mózes adta nektek a mennyei kenyeret, hanem az én Atyám adja majd néktek az igazi mennyei kenyeret. Mert az Istennek kenyeje, amely*

⁶² Szombaton nem hullott az égből manna. Isten pénteken gondoskodott a dupla mennyiségű táplálékról, hogy népe számára a teremtésre emlékeztető hetedik nap valóban a nyugalom napja legyen.

a mennyből száll alá és életet ad a világnak...Én vagyok amaz élő kenyér, amely a mennyből szállt alá, ha valaki eszik e kenyérből, él örökké. És az a kenyér pedig, amelyet én adok, az én testem, amelyet én adok a világ életéért.” (Ján.6:31-33, 51).

Izrael fiai lassan közeledtek Hóreb-hegye felé a pusztában. Útközben azonban ismét elfogyott a vizük, ami miatt újra zúgolódni kezdtek. Haragjuk olyan mértékű volt, hogy Mózes attól tartott, a nép megkövezi őt. Isten természetesen újra csodát tett, Mózes által vizet fakasztott egy sziklából és így a nép újból megelégedett. (II.Móz.17:1-7)

Mindezek a csodák tanúskodtak Isten gondviseléséről és hatalmáról, így megerősítették a népet, hogy hit által képes legyen majd felvenni a harcot ellenségeivel is. Az első összecsapásra hamarosan sor került. Az amálekíták a kánaáni népek közé tartoztak és Izrael törzsei legelőször velük találták szemben magukat. Az idős Mózes Józsuét, a fiatal, tettekre kész és istenfélő férfit tette meg a zsidó csapatok vezetőjének. A csatában azonban Mózes maga is részt vállalt. Egy halom tetején állva, Istentől kapott pálcáját felmelve támogatta népét. Amikor karja a fáradtságtól lehanyatlott, akkor a zsidó seregek is meggyengültek, amikor karját Áron és Húr megtámogatta és felemelte, a zsidó csapatok is előretörték. Közös erővel Izrael fiai estére végül győzelmet arattak ellenségeik felett. (II.Móz.17:8-16)

A héberek Egyiptomból való menekülésének és győzelmének híre nem maradt titokban a pusztai népek előtt. Jethró, Mózes apósa is értesült a történetekről és lányával, valamint Mózes két fiával útrakelt, hogy csatlakozzon a zsidók táborához. Isten csodálatos tetteit megismerve Jethró elismerte Jahve mindenek feletti hatalmát és égőáldozatot mutatott be tiszteletére. Apósa tanácsára ugyanakkor Mózes új szokást vezetett be a nép körében. Mindaddig egyedül döntött minden ügyes-bajos dologban, ezek után azonban bírakat választott az arra alkalmas férfiak közül, hogy az ítélezésekben segítségére legyenek. (II.Móz.18. fej.)

Szövetségkötés a Hóreb-hegynél

Három hónappal az egyiptomi kivonulás után a héber törzsek megérkeztek a Sínai pusztában álló Hóreb-hegyhez, ahol Mózes valamikor elhívását és az ígéretekot kapta. A

(II.Móz.16:29). A manna egészen Kánaán határáig, a honfoglalásig elkísérte Izrael népét, bármerre is járt.

Sínai-hegynél történt események, Isten szövetségkötése Ábrahám nagy néppé vált utódaival egy új korszak kezdetét jelentette a megváltás történetében. Az Úr egy egész nemzet történetén és képviselőjén keresztül próbálta bemutatni személyét, törvényeit és annak áldásait. A szövetségkötés az emberi szokásokhoz igazodva zajlott le, és feltételezte, hogy mindkét fél eleget tesz majd a szövetségben foglaltaknak. Nem Istene múlt, hogy ez az Ószövetség végül mégsem tudott kiteljesedni és egy nagyon rövid történelmi időszaktól eltekintve (Salamon uralkodásának pozitív évei) a zsidóság nem tudta betölteni azt a feladatot, amire kiválasztott. Az Ószövetség közel ezerötyszáz esztendeje arról tett bizonyosságot, hogy nem lehet „tömegben”, népként az istenhitet követni és bemutatni. Egyénenként szükséges az Isten személyéről való meggyőződés és a hitre jutás. Ez teljesedett ki később, Jézus kereszthalála után az Újszövetség idején. Istent nem érte váratlanul a zsidó nép állhatatlansága, előre látása révén már Mózes, később pedig a próféták által is kijelentette a várható jövőt: *„És mondta az Úr Mózesnek: Ime te elalszol a te atyáiddal és ez a nép felkél és idegen istenek után jár és paráználkodik azon a földön, amelyre bemegy, hogy lakozzék azon és elhagy engem, és felbontja az én szövetségemet, amelyet én övele kötöttem.”* (V.Móz.31:16); *„Ime eljönnek a napok, azt mondja az Úr, és új szövetséget kötök az Izrael házával és a Júda házával...törvényemet az ő belsejükbe helyezem, és az ő szívükbe írom be, és Istenükké leszek, ők pedig népemmé lesznek.* (Jer.31:31,33).

Isten a Sínai-hegynél kötött szövetségben „vállalta”, hogy a zsidó nép védelmezője és segítője lesz, míg Izrael törzsei ünnepélyesen megfogadták, hogy nem szolgálnak más isteneknek, megtartják az Úr törvényeit és Őt fogják képviselni minden nép között. Az Úr által adott törvények (olyan szabályok, amelyek a nép érdekében születtek) alapvetően az élet négyféle területét érintették:

4. Tízparancsolat – az egyetemes emberiségnek adott erkölcsi törvények, amelyek minden korban érvényesek.⁶³
5. Egészségügyi törvények – a rendelkezések ugyan egy adott kor szokásaira ródtak, az alapelvek mégis az egész emberiség számára mértékadóak, hiszen minden ember

⁶³ A Tízparancsolatról részletesebben lásd „A boldogság törvénye” című főiskolai jegyzet vonatkozó fejezetét. Némely Biblia-kutató szerint Jézus eltörölte a Tízparancsolat érvényességét. Ezzel ellentétben Jézus maga így fogalmazott, amikor azzal vádolták, hogy megszegi a mózesi törvényeket: *„Ne gondoljátok, hogy jöttem a törvénynek vagy a prófétáknak eltörlésére. Nem jöttem, hogy eltöröljem, hanem inkább, hogy betöltsen.”* (Mát.5:17).

biológiai felépítése ugyanaz. Ami „rossz” volt egy régi ember egészségének, az nem használ egy modern emberének sem.

6. Polgári törvények – Izrael népének társadalmi berendezkedéséhez és a korabeli szokásjoghoz igazodó törvények, amelyek eligazítottak a akkori peres és családi ügyekben.
7. Rituális és vallási törvények – az ószövetségi zsidó nép vallásos életét szabályozó törvények, amelyek többsége a Messiás szolgálatára mutatott előre, ezért Jézus Krisztus halálával elveszítette jelentőségét.⁶⁴

Noha a nép kezdetben lelkesen fogadta az Isten által felkínált szövetséget, állhatatlansága mégis már napokkal az Úrral való „találkozás” után megingott. Isten „leszállt” egy felhőben a Sínai-hegyre, Mózes felment hozzá a törvényekért, de visszajövedele késett, ezért a nép türelmetlenségében Áront kezdte ostromolni, hogy készítsen számukra látható istenszobrot, amit imádkhatnak. Áron végül engedett az unszolásnak és a nép által felajánlott arany ékszerekből egy borjúsobrot öntetett.

Borjú-kultusz

A borjú-kultusz a korabeli Közel-Keleten a fiatal bikaisten és tehén párja imádatát jelentette. Mindkettő állatisten kapcsolatban állt a termékenység kultuszával, ami alatt részben a szexualitást, a gyermekszaporulatot, részben a mezőgazdasági áldást értették. Egyiptomtól Mezopotámiáig széles körben ismert volt kultusza, az ősidőktől kezdve egészen a római korig. Ezen az alapon nem csoda, hogy a sok évszázados egyiptomi háttérrel rendelkező zsidóság számára Áron épp ezt az istenformát választotta. Természetesen csak azért, mert valamit sokan követnek és a társadalomban megszokott jelenség, még nem igazolja annak igaz voltát.

A Sínai-hegyről visszaérkező Mózes a népet tánc és multság közben találta. Borjú-istenüket ünnepelték, aki „kihozta őket Egyiptom földjéről”. Mózes hosszú évtizedek óta először, újra éktelen haragra gerjedt, és az Úr iránti felindulása olyan nagy volt, hogy a Sínai-hegyről frissen hozott törvénytáblákat összetörte. Csak Lévi fiai nem hódoltak be a

⁶⁴ Minden olyan vallási törvény, amely a zsidók koránál korábban is létezett, vagyis az egyetemes emberiség számára rendeltetett, és nem függött össze a Messiás szolgálatával, érvényben maradt Jézus halála után is. (pl. tized, szombat, amely parancsolatok ősiségéről a korábbi fejezetekben már olvashattunk.). A ceremóniális törvényekről részletesebben lásd a Mózes III. könyve főiskolai jegyzetét.

bálvány-istennek, ezért később ők lettek izrael népe körében a szenthely körül szolgálatot tévők és a papok. Mózes a törvényszegést látva közbenjárt a népért Istennél, aki ugyan megítélte a bűnösöket, de aztán újra megerősítette a velük kötött szövetséget. Isten a saját ujjával új törvénytáblákat írt; felépült és felszenteltetett a pusztában hordozható szent sátor, amely a vallási élet központja lett; és elkészültek a szentély berendezési tárgyai is, köztük a frigyláda, amely az örökkévaló Istent tette jelenvalóvá népe között. (II.Móz.32:1-40:38)

Az út Kádesh-Barnea-ig

Izrael népe már egy éve élt a pusztában. A Sínai-hegynél ünnepelték meg az első páska-ünnepet, majd egy jó hónappal később Isten vezetését követve tovább vonultak az „Igéret földje”, Kánaán határai felé. A menet élén egy felhőoszlop haladt, ezt követte a frigyláda, majd törzsek szerint az egész nép. A következő táborhely Párán pusztájában volt, ahol a nép újból Isten ellen kezdett zúgolódni, hogy rosszul megy a dolga. Az Úr ezért megengedett egy táborégést, ami csak Mózes közbenjárására szűnt meg. (IV.Móz.10:11-12, 11:1-2).

A zsidók elégedetlensége azonban tovább folytatódott. Az étel egyhangúsága (nem az éhség!) miatt zaklatták Mózeszt, aki belefáradva a folyamatos panaszokba így könyörgött Istenhez: *”Avagy tőlem fogantatott-e mind az egész nép? Avagy én szültem őt, hogy azt mondod nekem: Hordozd őt a te kebleden, amiképpen hordozza a dajka a csecsemőt, arra a földre, amely felől megesküdtél a te atyáidnak?...Nem viselhetem én magam mind az egész népet, mert erőm felett van. Ha így cselekszel velem, kérlek ölj meg engemet, ölj meg ha kedves vagyok előtted, hogy ne lássam az én nyomorúságomat.”* (IV.Móz.11:12, 14-15). Mózes fáradtsága miatt Isten megengedte, hogy hetven „vén”, azaz a nép előljárói közül a legkiválóbbak, az Úr különleges áldásában részesülve Mózes segítői legyenek. E hetven kiválasztott között volt Józsué is, aki már eddig is több alkalommal volt Mózes közvetlen társa (pl. a Sínai-hegyen) és Isten még nagy feladatokra szánta őt a későbbiekben is. A nép kívánságára az Úr egy egész hónapon keresztül biztosította számukra a húst, amibe utóbb sokan bele is haltak nagy falánkságukban.⁶⁵

⁶⁵ A Biblia állításait pusztán racionális összefüggésekben vizsgáló kutatók mind fennakadnak azon az állításon, miszerint a zsidók milliós tömegét Isten képes volt etetni, ellátni és életben tartani a sivatagban s. Ez a kételkedés Mózesben is megfogalmazódott, amire Isten akkurátus, örök érvényű választ adott. *„És mondta Mózes: Hatszáz ezer gyalogos e nép, amely között én vagyok, és te azt mondod: Húst adok nekik, és esznek*

Ezek után Mózes felnőtt életének talán egyik legnehezebb próbájával találta magát szemben akkor, amikor testvérei, Mirjám és Áron is ellene fordultak. A felbújtó, úgy tűnik, Mirjám lehetett. Azt állították, hogy ők is vannak olyan prófétái Istennek, mint Mózes. Isten erre egyértelműen meghatározta, hogy kiket tekint prófétának és ehhez képest Mózes szolgálata mennyiben több annál. *„Ha valaki az Úr prófétája közületek, én megjelenek annak látásban, vagy álomban szólok azzal. Nem így az én szolgálommal, Mózesrel, aki az én egész házamban hív. Szemtől szembe szólok ővele és nyilvánvaló látásban; nem homályos beszédek által, hanem az Úrnak hasonlatosságát látja. Miért nem féltetek hát szólni az én szolgálom ellen, Mózes ellen?”* (IV. Móz.12:8). Az Úr szavaiból egyértelművé vált, hogy Mózes a próféták közül is kiemelkedik azáltal, hogy vele szinte szemtől szembe szól az Úr, mint barátjával (vö. II.Móz.33:11). Mirjám áskálódó szavai miatt poklos (leprás) lett, de Mózes közbenjárására hét nap után felgyógyult.

Izrael fiai hamarosan Kánaán határáig, Kádesh-Barneáig⁶⁶ jutottak. Isten parancsát követve Mózes minden törzsből egy-egy férfit választott és elküldte őket az „ígéret földjének” kikémlelésére. Negyven nap múlva a küldöttek visszatértek a táborba és csüggesztő híreket terjesztettek az elfoglalni vágyott földről. Bár magát az országot termékenynek, „tejben és mézben” gazdagnak ítélték, de visszarettentek a falakkal és tornyokkal megerősített városoktól, valamint harcedzett lakosaitól. Csak két férfi, Káleb és Józsué vallották azt, hogy bátran felvehetik a harcot a kánaánitákkal az Úr szava szerint. A nép pánikba esett és összezavarodott. Ismét keserűen vádolták Mózeszt, Áront (és közvetve persze Isten is), hogy miért is kellett nekik kijönniük Egyiptomból. Meghátrálásuk olyan eltökélt volt, hogy a honfoglalást pártolók megkövezésére és egy új vezető megválasztására készültek, aki majd visszaviszi a őket a hőn áhított Egyiptomba. Szinte érthetetlen ez a gyávaság és visszakozás annyi Istennel átélt csoda és tapasztalat után. Ábrahám ezen utódai méltatlanná váltak az örökségre.⁶⁷

egy egész hónapig?! Nemde juhok és ökrök vágatnak-e nekik, hogy elég legyen nekik? Vagy a tengernek minden hala összegyűjtetik-e nekik, hogy elég legyen nekik? Akkor mondta az Úr Mózesnek: Avagy megrövidült-e az Úrnak keze? Majd meglátod: beteljesedik-e néked az én beszédem vagy sem.” (IV.Móz.11:21-23)

⁶⁶ Mózes könyvei Kádeshnek is nevezik. (pl. IV.Móz.20:1; IV.Móz.33:36-37; V. Móz.1.46)

⁶⁷ Ábrahám az elhívásakor nem tudta, hogy hová megy, mégis követte Isten szavát. Amikor Kánaánban nehézségek érték, egyetlen egyszer sem jutott eszébe, hogy visszatérjen ősei földjére, noha megtehetette

A nép hitetlenségének nagy ára lett. Isten megengedte, hogy minden legyen az ő kicsinyhitűségük szerint: *„Élek én, azt mondja az Úr, hogy éppen gy cselekszem veletek, amiképen szólottatok az én fülem hallására! E pusztában hullanak el a ti holttesteitek...húsz esztendőstől fogva és azon felül, akik zúgolódtak ellenem. És nem mentek be arra a földre...De a kicsinyeket, akik felől azt mondtátok, hogy prédára lesznek, őket beviszem és megismerik azt a földet, amelyet megútáltatok...mint pásztorok bújdosnak e pusztában negyven esztendeig...”* (IV.Móz.14:28-33).

Isten Mózes által kinyilatkoztatott üzenete nagy elkeseredést, majd dacot váltott ki Izrael fiaiból. Most, hogy szembesültek rossz döntésük következményével, készek lettek volna teljesíteni az Úr korábbi parancsát. *„Íme készek vagyunk elmenni a helyre, amelyről szólott az Úr, mert vétkeztünk”* (IV.Móz. 14:40). Bűnbánatuk azonban nem volt valóságos, csak büntetésüktől féltek. Lázadva Isten szava ellen saját elgondolásukat követték, amikor Mózes egyértelmű figyelmeztetése ellenére mégis megtámadták a kánaániakat. Az Úr azonban nem volt, nem lehetett mellettük önfejűségük és hitetlenségük miatt, ezért súlyos vereséget szenvedtek.

A Kádes Barnea-ban történt lázadás fordulópontot jelentett. A választott nép hosszú időkre elvesztette az „Ígéret földjére” való bejutás esélyeit. Isten büntetése minden olyan felnőtt zsidót utólért, aki meghátrált Kánaán határai előtt. A Úr látta, hogy ez a sokáig szolgaságban élő nemzet még nem alkalmas a nagy feladatra, időre van szüksége, ezért 38 éve alatt a Kádes-Barnea-i hitetlen nemzetség gyermekeiből nevelte ki a honfoglalókat.

Kóré lázadása

A pusztában töltött ezt követő 38 év eseményeiből csak néhányat jegyez fel Mózes könyve. A nép Mózes vezetése alatt tovább folytatta nomád életét, a földrajzi nevek tanúsága szerint Cin pusztája, valamint Edom területein. A hosszú évtizedek alatt a mannahullás csodája naponként emlékeztette a népet Isten személyes gondviselésére. Azonban sokak számára ez sem volt elegendő bizonyosság.

Egy újabb, veszélyes lázadásról olvashatunk IV.Móz. 16-17. fejezeteiben. A zendülés vezetője egy lévita törzsből származó előkelő férfi, Mózes unokatestvére, Kóré volt, akit a törzsek előkelő fejedelmei és vénei közül több mint kétszázötvenen támogattak.

Elégedetlenségük alapvetően Mózes és Áron ellen irányult, akikkel szemben három vádat is megfogalmaztak. Az egyik szerint sokat tulajdonítanak maguknak (IV.Móz.16:3) – azaz Kóré és társai is vannak olyan előkelők és becsesek, hogy az Urat képviseljék a nép előtt. A másik szerint csak azért hozta ki Mózes a népet Egyiptomból, hogy uralkodhasson rajtuk (IV.Móz.16:13). A harmadik vád pedig újból felemlgette a korábban már többször elhangzott panaszt, miszerint csak meghalni jöttek ki a pusztába, szó sincs semmilyen „Ígéret földjéről”. (IV.Móz. 16:13-14). A Kóré csoportja által megfogalmazott állítások – különösen az utolsó – már nem pusztán Mózes és Áront, hanem magát Istent is káromolták. Mózes kérésére az Úr kétszer is (tömjénezők, majd a vesszők) lehetőséget adott arra, hogy egy-egy nyilvános próba mutassa meg, kinek van igaza: az elégedetlenkedő lévitáknak és fejedelmeknek, vagy Mózesnek és Áronnak. Mindkét próba látványosan igazolta Isten jelenvalóságát és azt, hogy kit tekint méltó közvetítőnek a nép és Önmaga között. A lázadó vezetőket szó szerint a föld nyelte el, míg a nép körében elégedetlenkedőket halálos csapás súlytotta. Mózes és Áron szolgálatát Isten tehát újra hitelesítette. Az elhunyt lázadók arany tömjénezői és Áron kivirágzott mandulafa-vesszeje pedig a szent sátorban szolgáltak kézzelfogható bizonyágként az esetről hosszú-hosszú generációkon át.

Kóré lázadásának indítéka és jellege nagyon hasonló volt Sátán legelső, Istennel szembeni lázadásához. Mindkét esetben az irigység, a féltékenység és a nagyravágyás volt a mozgató rugó. Mindkét esetben sokan hitelt adtak azoknak a vádaknak, amelyeket a lázadók Istennel szemben megfogalmaztak. Kóré lázadásakor Isten a büntetésben különbséget tett a vezetők és az elhitetett nép között. A vezetők mindegyike menthetetlenné vált, mert minden korábbi csoda és tapasztalat ellenére sem volt képes követni Isten vezetését. A megtévesztett nép körében azonban még sokan készek voltak tévedésük beismerésére és az őszinte alázatra. Leginkább miattuk volt szükséges a látványos ítélet, amely egyértelműen megmutatta, hogy a vitatott kérdésben kinek volt igaza.

A pusztai vándorlás 38 éve alatt fokozatosan halt ki az a generáció, amely Kádesh-Barneánál meghátrált. Az isteni ítélet ugyanakkor lehetőséget teremtett arra is, hogy a felnövekvő új generáció Isten folyamatos gondviselését tapasztalva végül hitben megerősödve térjen vissza Kánaán határaihoz. *„Az idő pedig amelyet eljártunk Kádesh-Barneától, míg átalmentünk a Záred patakán, harmincnegyzetendő, amely alatt kiveszett*

*a hadra való férfiak egész nemzettsége a táborból, amint megesküdött az Úr nékik.”
(V.Móz.2:14-15)*

6. A Jordántól keletre eső területek elfoglalása

A „versengés vizei”

A 39. év első hónapjában a nép visszatért a pusztai vándorlásból és ismét Kádesben telepedett le.

Itt halt meg Mózes nővére, Mirjám. Ugyanakkor a nép elkeseredetten tapasztalta, hogy bár ismét a megígért föld előtt állnak, de nincs vizük. Apáik generációjához hasonlóan ők is ugyanúgy fellázadtak helyzetük miatt Mózes és Áron ellen. Szinte szó szerint ugyanazt a vádat fogalmazták meg: *„Vajha haltunk volna meg, mikor meghaltak a mi atyáink az Úr előtt. Miért hoztatok az Úrnak gyülekezetét e pusztába, hogy meghaljunk itt mi és a mi barmaink? És miért hoztatok fel minket Egyiptomból, hogy e rossz helyre hozzatok minket...?”* (IV.Móz.20:3-5).

Figyelemre méltó, hogy Isten még ekkor is, a honfoglalás küszöbén újból megpróbálta Izrael fiait. Úgy tűnik, szükség volt még egy utolsó nagy rostálásra, nagy megtisztulásra, mielőtt Isten eszközeként elűzik a Kánaán földén élő, Istent megtagadó népeket.

A váratlan helyzet, a víz hiánya, felszínre hozta, hogy kinek-kinek mi van a szívében. Nem pusztán a nép bukott el hitetlenségében, hanem vezetőik, az idős Áron és Mózes is. Noha Isten egyértelműen megmondta nekik, hogy mit kell tenniük, ők ezt nagy csalódásukban (ez a generáció sem lesz képes a honfoglalásra) és haragjukban, nem pontosan követték, Mózes ráadásul kifejezetten dühös is lett honfitársaira. Szavai: *„Halljátok meg ti lázadók! Avagy e kősziklából fakasszunk-e nektek vizet?”* (IV. Móz.20:10) sok mindenről tanúskodtak, csak az isteni szeretetről és szabadításról nem. Isten követői méltatlanul mutatták be Urukat a nép előtt egy nagyon sorsdöntő órában. Elvszítették önuralmukat és nem voltak képesek lecsendesíteni a népet. Mózes erős indulattal, kétszer csapott rá a tábor melletti kősziklára, amelyhez csak szólnia kellett volna. A kősziklából ugyan víz fakadt, de mindaz a tanítás, amelyet Isten ezáltal adni akart, semmivé lett. *„A megsújtott szikla Krisztus jelképe volt* (vö. I.Kor. 10:4) *és ez a szimbólum a legértékesebb igazságokra tanít. Ahogy életadó víz áradt a megsújtott sziklából, úgy Krisztusból az 'Istentől megverettettől',*

*'aki megsebesítettett bűneinkért', 'megrontatott a mi vétkeinkért' (Ésa. 53:4-5) az üdvösség folyama árad az elveszett emberiség számára...A sziklát, mint Krisztus jelképét, egyszer már megsújtották, (vö. II. Móz.17:1-7) amiképpen Krisztusnak is egyszer kellett megáldoztatnia. Másodszor (azaz most) csak szólni kellett volna a sziklának, ahogy nekünk is csak kérnünk kell az áldásokat Jézus nevében. A szikla kétszeres megsújtása tönkretette Krisztus e gyönyörű ábrázolásnak jelentését.'*⁶⁸

Isten a történetek után azonnal megkereste Mózes és Áront és kinyilvánította: ezek után nem léphetik át Kánaán földjét. Mózes könyörgött a súlyos ítélet eltörléséért, de Isten e dologban nem hallgatta meg őt (V. Móz.3:26). Miért volt Isten ennyire szigorú ebben az emberi szemmel nézve jelentéktelennek tűnő kérdésben? Miért nem tekintett el attól, hogy Mózes „Gondtalanul szólt ajkaival? (Zsolt.106:33). A válasz ebben az esetben is tanulságos. Isten minden bizonnyal a vezetők felelősségét kívánta érzékelteni. A vezetők kiváltsága és világossága mindeddig sokszor irigylésre méltó volt a nép szemében, de most láthatták azt is, hogy ez sokkal nagyobb engedelmességet és alázatot kíván tőlük, mint másoktól. Egyetlen hiba következménye esetükben sokkal messzebbre hat, mint társaiaké, ezért büntetésük is sokkal súlyosabb. A nép értesült Isten ítéletéről és megértette: az Úr előtt nincs személyválogatás. A bűn sosem marad következmény, büntetés nélkül, akkor sem, ha egy ember korábbi életében mindvégig hűséges volt. Meg kellett érteniük továbbá, hogy a honfoglalás csak akkor lehet sikeres, ha mindenben, a legkisebb dologban is követik Isten útmutatását. Mózes és Áron erős hitét és Isten iránti szeretetét mutatta, hogy elfogadták az ítéletet. Továbbra is azon fáradoztak, hogy megkezdjék a honfoglalás előkészületeit.

„Tüzes kígyók”

Kánaán megközelítésének legegyszerűbb módja az lett volna, ha Kádesből Edom felé indulnak tovább. Mózes ezzel kapcsolatban kétszer is megkereste az edomitákat és áthaladási engedélyt kért az uralkodótól, aki azonban fenyegetőzve elutasította a kérést. Edom határában, Hór hegyén halt meg Áron, akit fia, Eleázár követett a főpapi tisztségben. A visszautasítás ellenére Isten nem engedte meg a zsidóknak az edomitákkal szembeni támadást, mivel azok Ézsau (így Izsák és Ábrahám) leszármazottai, a zsidókkal rokon népek és egyes ígéretek birtokosai is voltak. „Mikor átalmentek a ti atyátokfiainak, az Ézsau

⁶⁸

E.G. White i.m. 444, 450. o.

fiainak határán, akik Szeirben lakoznak:jöllehet félnek tőletek, mindazonáltal igen vigyázzatok! Ne ingereljétek őket, mert nem adok az ő földjükből néktek egy talpalatnyit sem; mert Ézsauinak adtam a Szeir hegyét örökségül.” (V.Móz.2:4-5).

Miután Edom királya barátságtalanul visszautasította Mózes kérését, a nép déli irányban, az ország megkerülésével folytatta útját Kánaán felé. Még Hór hegye közelében azonban újabb váratlan próba érte Izrael fiait. Kánaán egyik déli városállamából, Aradból egy kisebb sereg tört rájuk és foglyokat szedett közülük. A nép Istent hívta segítségül és győzelmet aratott a támadók felett. (IV.Móz.21:1-3).

Izrael népe ezek után tovább haladt dél felé, a Vörös-tenger irányában. Minden lépéssel egyre távolabb kerültek Kánaántól, megígért örökségüktől. Kánanán forrásokkal teli, zöld vidéke után ismét a sivatag pusztasága vette körül őket. *„És a nép lelke megkeseredett útközben. És szólt a nép Isten ellen és Mózes ellen: Miért hoztatok fel minket Egyiptomból, hogy meghaljunk a pusztában?” (IV.Móz.21:4-5).* Karnyújtásnyira a honfoglalástól és a nemrég aratott győzelemtől a csüggedés és hitetlenség újból lázadást szított közöttük. Most nem voltak felbújtók soraikban. Mindannyian ugyanazt az elkeseredést és haragot érezték a lelkükben. Isten kénytelen volt újra fenytéket alkalmazni, hogy ráébressze őket naponkénti gondviselésére, hogy megértsék, önmagában az is csoda, hogy még élnek, hogy nem haltak meg a sivatag ezer veszélye között. Isten tehát megengedte, hogy további útjuk során Izrael fiait „tüzes kígyók”, vagyis mérgeskígyók támadják meg. Sokan meghaltak. A nép kijózanodva és megrettenve kért bocsánatot és szabadítást.

Mózes Isten parancsára egy rézkígyót készíttetett, amelyet póznára szegezve emeltek a magasba. Mindenki gyógyulást talált abban a pillanatban, ahogy rátekintett. *„Az érc kígyó felemeltetése fontos tanítás volt Izrael számára. Nem menthették meg magukat a sebeikben lévő mérge végzetes hatásától. Egyedül Isten volt képes meggyógyítani őket. Mégis megkövetelte, hogy tanúsítsanak hitet az általa rendeltek iránt. Fel kellett nézniük, hogy élhessenek.”*⁶⁹ Ha valaki nem hitt a szabadulás ilyen egyszerű módjában, menthetetlenül meghalt. Izrael népének meg kellett értenie, hogy életben maradásuk egyedüli forrása Isten, de csak ha hozzáteszik saját részüket: a hitet és az engedelmisséget.

Ez a pusztai, póznára szegzett rézkígyó döbbenetes módon vetítette előre az eljövendő Megváltó halálát és annak értelmét. Maga Jézus utalt vissza erre a jelképre földi szolgálata idején, amikor saját haláláról jövendölt: *„És amiképpen felemelte Mózes a kígyót a pusztában, akképpen kell az ember Fiának felemeltetnie. Hogy valaki hisz őbenne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen.”* (Ján.3:14-15).⁷⁰ A hasonlat leginkább amiatt meglepő, mert a kígyó a Szentírásban mindvégig az ősi ellenség, Sátán jelképe (Jel.12:9). Azonban, ha értjük a megváltás lényegét, akkor megértjük a jelképet is. A Megváltó tiszta élete ellenére halála előtt magára vette a világ bűneit, *„átokká lett értünk”* (Gal.3:13) – a kígyó jelképe – hogy kereszthalála által – póznára szegzés – az örök élet és a bűnből való gyógyulás lehetőségét kínálja fel az ember számára. Csak azok részesülhetnek azonban ebben az áldásban, akik hittel tudnak feltekinteni erre az áldozatra.

Szíhón és Óg királysága

Miután a vándorló héberek elérték Edom déli határát, ismét északnak fordultak és a királyság keleti oldalán haladtak tovább Kánaán felé. Amikor átlépték az Arnon folyót, szerették volna nyugat felé folytatni útjukat, hogy a Jordánhoz vonulva megkezdhessék a honfoglalást. Ehhez az amoriták (emóreusok) országán kellett keresztül haladniuk, ezért Mózes követeket küldött Hesbonba, Szíhon királyhoz, hogy engedélyt kérjen az átvonulásra. Az uralkodó azonban megtiltotta, hogy a zsidók áthaladjanak az országán, sőt fegyveres csapatokkal vonult fel ellenük. A harc elkerülhetetlenné vált. Isten megsegítette Izrael fiait, akik fényes győzelmet arattak. Csapataik legyőzték Szíhont és elfoglalták az amorita királyság városait, így a Jordántól keletre az Arnon és Jabbok közötti terület az övéké lett (IV.Móz.21:21-31).

Az emóreusok

A Biblia által emóreusoknak nevezett népek, az amoriták (egyiptomi nyelven: Amar, akkádul: Amurru) a sémi nyelvcsaládba tartoztak, törzseik eredetileg az ókori Szíria területén éltek. Nomád életmódot folytattak Jebel Bishri hegyei környékén. Az i. e. 2000 körül vándoroltak szét csoportjaik és eljutottak Mezopotámiába, illetve Kánaán földjére is. Kezdetben a Jordán nyugati oldalán éltek, de később átkeltek a folyón és a moabitáktól elragadták a Jabbok és Arnon folyók közti területeket. Királyságuk központja Hesbon lett.

⁶⁹ E. G. White i.m. 465.o.

⁷⁰ A jelkép részletesebb elemzését lásd. A főszikola János evangéliuma c. jegyzetében.

Ezzel tulajdonképpen kezdetét vette a Jordántól keletre eső vidék meghódítása. Nem lett volna szükségszerű, hogy ezek a népek elpusztuljanak. Azonban hiába hallottak sok mindent már a zsidók csodatévő Istenéről és a hébereknak tett ígéreteiről, mégis inkább választották az ellenállást.

Az amorita ország bukása után Mózes észak felé küldte ki kémeit. Básán földjének uralkodója, Óg Hedreinél vette fel a küzdelmet a betolakodókkal szemben, azonban Isten újból megmutatta akaratát és a királyság minden erősített és erősítetlen városával együtt a zsidók kezébe került. (IV.Móz.21:32-35; V. Móz.3:3-7).

Bálám története és Baál-Peór

Básán földjének elfoglalása után Mózes visszavezette a népet a Jordán keleti partjára. Jerikóval átellenben telepedtek meg, Moáb határában, Sittim földjén⁷¹. A moabita uralkodó, Bálák, nyugtalanul figyelte a zsidók eddigi győzelmeit. Noha őseik révén rokonság volt⁷² a két nemzet között és Isten ezért megtiltotta, hogy az izraeliták megtámadják a moabitákat (V. Móz.2:9), Bálák mégsem bízott abban, hogy Izrael fiai mellett biztonságban lehetnek. Azt is felismerte ugyanakkor, hogy harcban nem lehet könnyen legyőzni a zsidókat, ezért más tervet eszelt ki. Messze északon élt akkoriban egy híres jós, akit Isten követének tartottak. Bálák parancsot adott embereinek, hogy keressék meg ezt a férfit, Bálákot, és nagy ajándékokat ígérve neki hozzák el őt moabita földre, hogy aztán megátkozza a zsidók táborát. Az uralkodó ravaszsága vaksággal párosult. Azt gondolta, hogy a zsidók Istene legyőzhető lesz egy „ellenátokkal.”

Bálám nagyon ellentmondásos személyiség volt. Bár életének egy szakaszában valóban Isten szólt általa és ezáltal hírnévre tett szert az emberek között, utóbb azonban a kapzsiság teljesen tönkretette a jellemét. Amikor Bálák követei megérkeztek hozzá jellemének ez a kettőssége mindennél jobban kiütközött. Egyrészt mindenáron szeretne volna megszolgálni a felajánlott jutalmat és tisztességet, ugyanakkor nem tudott mást mondani, mint ami Isten üzenete volt Bálák és a moabiták számára, miszerint nem mehet el hozzájuk megátkozni Izraelt. Bálám vívódását és titkos vágyát fejezték ki szavai, amikor így felelt a moabita követeknek: *„Nem akarja az Úr megengedni nekem, hogy elmenjek veletek.”*

⁷¹ A név feltehetően az itt őshonos sittimről, vagyis az akácról kapta a nevét.

⁷² A moabiták Ábrahám unokaöccse, Lót leszármazottai voltak.

(IV.Móz.22:13). Bálák király ekkor új, előkelőbb követeket küldött a jóshoz, akit még nagyobb ígérekkel kecsegtetett. Bálám elutasította a király újabb küldötteit is, de marasztalta őket éjszakára, hogy újból megtudakolja, mit mond az Isten. Bálám magatartása jól mutatta, mennyire nem kedve szerint való volt az Úr korábbi parancsa. *„Bálám kedvelte a gonoszság díját.” (II.Pét. 2:15)*, ezért nehezen tudott végleg lemondania róla. Mivel annyira ragaszkodott saját akaratához, Isten végül megengedte neki, hogy elmenjen a moabita királyhoz. Csak Ő látta előre, hogy ezzel a választásával a veszébe rohan. Próbálta Bálámot még egyszer, utóljára megállítani. Angyal állta el Bálám útját, amikor reggel samara hátán elindult Moáb földje felé. Mivel azonban a jelenést csak az állat látta, Bálám viszont nem (ez is mutatta a „próféta” vakságát), a samaron töltötte ki haragját és elverte azt. Csak ezután nyíltak meg a jós szemei és észrevette ő is Isten angyalát. Lelki vaksága, hűséges samarával szembeni kegyetlensége, elszánt makacssága a rossz felé vezető úton, menthetetlenségét bizonyította. Isten ezért útjára engedte őt. Bálám sorsa figyelmeztetést rejt magában: bármennyire is az Úr közvetítője volt valamikor, a kapzsiság annyira megvakította, hogy a végén mindenét elveszítette. Tudjuk, hogy *„...szól az Isten egyszer is kétszer is, de nem ügyelnek rá”(Jób 33:14)*, ezért aztán végül hagyja, hogy kiki a maga választotta úton haladjon tovább, akár épp a bűn felé is.

Bálám tehát megérkezett Bálák táborába, ahol mindenképpen szeretett volna az uralkodó kedvében járni. Az Úr lelke azonban nem engedte, hogy rosszat mondjon a választott népre. Három ízben is áldást mondott átok helyett a király nagy bosszúságára. Isten így jóra fordította a „próféta” rossz döntését és ezáltal is Ő és népe dicsőített meg. Bálák végül dühösen zavarta el udvarából Bálámot, aki utóljára még egy gyönyörű jövendölést közvetített az eljövendő Megváltóról: *„Látom őt, de nem most, nézem őt, de nem közel. Csillag származik Jákobból és királyi pálca támad Izraelből. És átalveri Moábnak oldalait és összetöri Séthnek minden fiait” (IV.Móz.24:17)*. A próféta utolsó beszéde nem hagyott kétséget afelől, hogy Moáb sorsa is a pusztulás lesz, ha Isten népével szembeszáll.

Bálám a kudarcos vendégeskedés után hazatért, azonban nem volt képes önmagába nézve értékelni a történeteket. Csak az elveszített nagy jutalmat és dicsőséget sajnálta. Ördögi megoldás jutott eszébe. Ő, aki valaha az igaz Isten küldötte volt, tálcán kínálta a megoldást Izrel elvesztésére. Most ő kereste fel a Bálákkal szövetséges midianiták királyát és azt tanácsolta neki, vigye bűnbe a zsidókat, vegye rá, hogy forduljanak el Istenüktől, mert ezzel

együtt elveszítik erejüket és védelmüket is. (IV. Móz.31:16; Jel.2:14).

Bálám tanácsára midianita és moabita nők szivárogtak át a zsidók táborába, hogy elcsábítsák őket. Meghívták a férfiakat Peór hegyére, ahol Baál⁷³ szentélye állt. A Baál tiszteletére rendezett lakoma során a zsidó férfiak lerészegedtek, ők maguk is áldoztak az idegen istennek és nőkkel háltak⁷⁴. Mózeszt Isten értesítette a titokban folytatott bűnökről. Az Úr azonnal és szigorúan lépett fel a bűnnel szemben. Isten előre tudta, amit a választott nép még nem, hogy a kánaáni vallás megejtő varázsa eddig minden népet magával ragadott és Izrael számára is ez jelentette a legfőbb veszélyt a későbbiekben. Ezért Isten parancsára minden olyan férfi meghalt, aki Baál-Peór kultuszába keveredett. (IV. Móz.24.fej.) A hatalmas emberveszteség után Isten felszólította Mózeszt, hogy azonnal indítson támadást a provokatívan viselkedő midianiták ellen. Fineás, Eleázár főpap fia vezetésével minden törzsből ezer-ezer férfi indult el a hadjáratba. Az összecsapásban a midianiták királyai és Bálám is, aki felbújtóként a midianiták között tartózkodott, mind meghaltak. A midianiták befolyása olyan komoly veszélyt jelentett a zsidó nép számára, hogy asszonyaik sem maradhattak életben. A hadsereg csak komoly rituális és valódi megtisztulás után térhetett vissza a táborba. Isten különleges oltalmát mutatta, hogy a harcok során az izraeliek egyetlen katonát sem veszítettek. (IV.Móz.31:49).

Mózes halála

Az Úr ezek után Mózes értésére adta, hogy a honfoglalás hamarosan megindul. Ki kellett jelölnie utódját, mielőtt meghal. Mózes mindent megtett azért, hogy népét előkészítse a honfoglalásra. Felnőtt életében szinte mindvégig erre az eseményre készült, de ő maga már nem lehetett ennek részese. Zúgoldság nélkül fogadta el Isten visszavonhatatlan döntését. Azon igyekezett, hogy utódját, Józsuét és a népet megerősítse, mielőtt végleg elhagyja őket.

Mózes régóta maga mellett tartotta Józsuét, mert tudta, hogy Isten vele van. Józsué fiatal kora óta katonai vezetőként és Mózes segédjeként tevékenykedett. Már a pusztai vándorlás kezdetén ő vezette az első harcot, amikor az amálekíták megtámadták őket. Elkísérte egy darabon Mózeszt Hóreb hegyére a törvényadás idején. A tizenkét kém között

⁷³ Baál a kánaáni vallás egyik főistene, a termékenység, az eső és vihar fiatal és haragvó ura.

⁷⁴ A legtöbb ókori vallásban a szakrális prostitúció része volt az istenek számára bemutatott áldozati

volt, akit kiküldtek Kádesh-Barneából az ígért földjére és Kálebbel együtt csak ők hittek abban, hogy a föld elfoglalható. Hűségük miatt már csak ők ketten éltek abból a felnőtt generációból, akik negven évvel korábban meghátráltak Kánaán határai előtt (IV. Móz.26:65).

Mózes eltávoztása előtt még egyszer, utóljára összehívta a népet. Kezét Józsuéra téve nyilvánosan kijelölte őt utódjának. Megismételte a kivonulást, a pusztai vándorlás legfontosabb eseményeit, a nép bukásait és Isten gondviselésének számtalan megnyilvánulását. Elrendezett néhány problémás kérdést (pl. fiú utód hiányában a lányok örökségét), megemlékezett az Isten által adott törvényekről, áldozatokról és ünnepekről, majd újból szövetséget kötött a nép nevében Istennel, hiszen ez a generáció még gyermek volt, vagy meg sem született a Hóreb-hegyi szövetségkötés idején. (V. Móz.29:1.) Mózes komoly szavakkal jövendölte meg az áldást és az átkot, vagyis azokat a következményeket, amelyek a zsidó népre várnak, ha beteljesítik, illetve elhagyják az Úr szövetségét. Prófétikus módon beszélt arról, hogy Izrael fiai hogyan fognak letérni a helyes útról Kánaán elfoglalása után, ezért milyen nyomorúságokon kell majd keresztül menniük és hogy csak a maradék maradéka menekül majd meg. (V. Móz.28-30. fejezet). Isten parancsára külön éneket szerzett, hogy az elkerülhetetlen bukás idején a hívő maradék majd ezen ének soraival erősítse meg hitét. (V. Móz.32. fej.) A jövő ismerete ellenére szívhez szóló szavakkal intette a népet, hogy tartsák meg Isten rendeléseit és tanítsák meg ezekre gyermekeiket is. *„Csak vigyázz magadra, és őrizd meg a te lelkedet, hogy el ne felejtkezzél azokról, amelyeket láttak a te szemeid, hogy el ne távozzanak a te szívedben teljes életedben, hanem ismertesd meg azokat a te fiaiddal és fiaidnak fiaival.”* (V.Móz.4:9); *Bizonyságul hívom ellenetek ma a mennyet és a földet, hogy az életet és a halált adtam előtökbe, az áldást és az átkot: válaszd azért az életet, hogy élhess mind te, mind a te magod.* (V.Móz.30:19).

Mózes ezek után befejezte könyveinek megírását és a tekercseket a papokra bízta, akik innentől kezdve a frigyláda mellett őrizték azokat. (V.Móz.31: 24-26). Az idős próféta megáldotta Izrael tizenkét törzsét, majd az Úr vezetését követve felment a Moáb kánaáni határán álló Nébó-hegyére. Innen még megpillanthatta az egész életében vágyott ígért földjét, majd meghalt. Isten hű szolgáját Nébó-hegye közelében temették el, de sírjának

helyét nem őrizte meg az utókor. „Mózes pedig száz és húsz esztendő volt, amikor meghalt; nem homályosodott meg az ő szeme, sem el nem fogyatkozott az ő ereje...És nem támadt többé Izraelben olyan próféta, mint Mózes, akit ismert az Úr színről színre.” (V.Móz.34:7,10.)

Mózes halála mélyen megrendítette a zsidó népet. Bár korábban sokszor lázadtak fel ellene, Istennel való különleges kapcsolatát, bölcsességét és gondoskodását elismerték. Különösen most, hogy már nem volt velük. Ez a honfoglaló nemzedék úgy nőtt fel, hogy Mózes mindig mellettük volt és most, a legnagyobb feladat előtt nélküle kellett tovább menniük. Mózes Isten legkülönlegesebb ószövetségi prófétája volt. Évtizedeken keresztül hatalmas felelősséget hordozott és betöltötte azt a feladatot, amelyre Isten elhívta. A Szentírás csak egyetlen hozzá hasonló súlyú prófétát jelöl meg, magát a Messiást. Mózes jövendölte meg szolgálatát: „Prófétát támaszt néked az Úr, a te Istened te közüled, a te atyádfiai közül, olyatmint én: őt hallgassátok!”(V.Móz.18:15).⁷⁵

Mózes élettörténete nem lenne teljes, ha nem térnénk ki arra, hogy személyével az Újszövetségben még kétszer találkozunk. Az egyik hivatkozást Jézus élettörténetében találjuk, aki néhány tanítványa körében egy hegyen imádkozott, amikor arca és ruhája elváltozott, majd megjelent neki Mózes és Illés, akikkel beszélgetett. (Mát.17:1-8) A „színeváltozás-hegyén” lezajlott jelenet arról tanúskodik, hogy Mózes, Illéssel együtt él és a mennyben van. Illés próféta esetében ez „érthető”, hiszen a Biblia szerint még élve „tüzes szekerek” ragadták el őt (II.Kir.2: 1-11). Mózes esetében azonban, akiről egyértelműen tudjuk, hogy meghalt, ez a tény külön magyarázatra szorul.⁷⁶ A megoldást a másik újszövetségi hivatkozás, Júd.1:9 adja meg, amelyből kiderül, hogy Mózes holtteste felett vita folyt a gonosz és jó erők között. Úgy tűnik tehát, hogy Mózes halála után Isten egy a Sátánnal lefolytatott vita után⁷⁷ feltámasztotta és a mennybe vitte. Az idős próféta szinte töretlen hűsége így végül elnyerte méltó jutalmát. Ő maga úgy halt meg, hogy elfogadta

⁷⁵ Ezt a jövendölést az Újszövetség egyértelműen a Megváltóval kapcsolja össze: Ján.1:21; 1:46; Ján.6:14, Ap. Csel.3:22.

⁷⁶ A Biblia eredeti tanítása tagadja azt, hogy van túlvilág, ahol a halottak lelkei tovább élnek. Ez a hit perzsa-görög hatásra csak a hellenizmus idején szivárgott át a zsidó gondolkodásba. A testtől független lélek hite később tovább élt a római, majd keresztény gondolkodásban is, annak ellenére, hogy a Biblia a halál állapotát következetesen az alváshoz hasonlítja. Pl. Dán.12:1; Ján.11:11-14; Luk.8:52; I. Thessz. 4:13; Préd.3:19-21; Préd. 9:7-8; (Lásd ezzel kapcsolatban részletesebben A boldogság törvény c. főiskolai jegyzet vonatkozó fejezeteit.)

⁷⁷ Sátánnak hosszú ideig lehetősége volt arra, hogy vitassa egy-egy ember Isten iránti hűségét, vitassa

Isten ítéletét, azt, hogy nem mehet be a többiekkel együtt az ígéret földjére. Nem tudta, hogy ennél sokkal nagyobb jó vár rá nem sokkal halála után. Isten magához vette őt és elnyerte az örök isteni hazát.

A Jordánon túli kánaáni területeket két és fél zsidó törzs (Rúben, Gád és Manassé fél törzse) kapta meg. Annak ellenére, hogy családjaik letelepedtek, a férfiak zöme vállalta, hogy továbbra is segítik testvéreiket örökségük megszerzésében.

7. A Jordántól nyugatra eső területek elfoglalása (i. e. 1405-1398)

Miért éppen Kánaán?

Az ókori Kánaán geopolitikai helyzete nagyon kedvező volt. Három földrész: Európa, Ázsia, Afrika határán feküdt, két óriási civilizáció: Egyiptom és Mezopotámia között. Tengerparti kikötői összekapcsolták a Földközi-tenger országaival, szigeteivel (Kréta, Ciprus), illetve Arábia és Afrika kincsisel. Szárazföldjén két nemzetközi kereskedelmi út haladt át, amelyek révén jelentős gazdasági és stratégiai értékkel bírt.

Ezek az adottságok egyszerre jelentettek előnyt és hátrányt a kánaániak (később az izraeliek) számára. Előny volt, hogy a térség városai gazdasági és stratégiai jelentőségük révén meggazdagodtak, ugyanakkor hátrányként jelentkezett, hogy ezek a lehetőségek felkeltették a szomszédos területek irigységét és mohóságát is. Az „Ígéret földjén” ezért gyakoriak voltak a háborúk. A megváltási terv szempontjából Kánaán kedvező földrajzi fekvése, kapocs volta lehetett a legfontosabb. Isten feltehetően ezáltal szerette volna biztosítani, hogy a választott népen, Izrael földjén keresztül, ismerete az egész akkor lakott földön elterjedjen. A zsidó nép azonban nem, illetve csak ritkán töltötte be ezt az elhívását. (Lásd a választottság eredeti értelmét: *1. Móz.12.1-3* vö. *Róm.3:1-2*). Isten később ezért megengedte, hogy a térség hátrányai kerüljenek előtérbe és a szomszédos hatalmak megtámadják az országot.

Az „Ígéret földje” ugyanakkor például Egyiptommal összehasonlítva - ahonnan Isten kihívta a választott népet - kevésbé volt termékeny és bővizű. „ *Mert a föld, amelyre te bemész,*

hogy bírjad azt, nem olyan az, mint Egyiptomnak a földje, ahonnan kijöttetek, amelyben elvetetted a te magodat és a te lábaddal kellett megöntözned, mint egy veteményes kertet. Hanem az a föld, amelyre átmentek, hogy bírjátok azt, hegyes – völgyes föld, az égnek esőjéből iszik vizet. Oly föld az, amelyre az Úr a te Istenednek szeme visel gondot, mindenkor rajt függnek az Úrnak, a te Istenednek a szemei, az esztendő kezdetétől az esztendő végéig.” (Deut. 11: 12) Úgy tűnik tehát, hogy Isten a térség éghajlati-időjárásbeli adottságait úgy alakította, később pedig úgy használta fel, hogy az a hitbeli nevelés eszköze legyen. A föld termésének beérése, illetve pusztulása által igazolni kívánta meg nem szűnő gondoskodását, vagy épp jobbító szándékú feddését. Izrael mezőgazdasága így nem az öntözőcsatornák rendszerén alapult, hanem a mindenkori csapadéktól függött. Előfordult, hogy az esős hónapok nem hoztak felüdülést, így a növényzet elpusztult. Isten a nagy hitehagyások idején ezáltal próbálta visszatéríteni a népet a helyes gondolkodásra. (Pld. Illés idején lásd. I. Kir. 18. fej.)

Kánaán és a kánaáni népek

Kánaán földrajzi határa északon Dán, délen Eilat, nyugaton a Földközi-tenger, keleten a transzjordániai sivatag. Kilométerekben kifejezve észak-déli kiterjedése kb. 410 km, nyugat-keleti szélessége kb. 120 km, amelyet a Jordán folyó árka tagol ketté.⁷⁸ A kis kiterjedésű terület földrajzilag rendkívül tagolt, domborzata, klímája, környezeti feltételei rendkívül változatos képet mutatnak.⁷⁹ Kánaán területén a honfoglalás idején vegyes etnikumú (részben indoeurópai, részben sémi) népcsoportok éltek, V.Móz. 7:1 szerint a hitteusok (hettiták), gergazeusok (?), emóreusok (amoriták), kananeusok (talán vegyülékes, "őslakos" nép), perizeusok (?), khivveusok (hurriták?) és jebuzeusok (?).

A népesség döntő többsége jól szervezett városállamban élt. Ez azt jelentette, hogy egy-egy nagyobb város uralkodója a környékbeli kisebb falvak ura is volt. Hadsereget és adminisztrációt tartott fent, adót szedett és közmunkával nagy építkezéseket folytatott. A városállamok egymás rovására igyekeztek növelni befolyásukat, miközben hivatalosan mindannyian az egyiptomi fáraó hűbéresei voltak. A régészeti feltárások azt igazolják, hogy a kánaáni népek magas technikai tudással rendelkeztek. Különösen egyes építményeik tanúskodnak erről: a maszív, erős városfalak, kaputornyok, paloták, ciszternák és alagút-

78 Mazar 1992. 1. o.

79 Lásd bővebben az Ószövetség világa című főiskolai jegyzetben.

rendszerek. Nyelvük és írásuk a babiloni mintát követte, de a világon elsőként használták a betűírást is, amely a térségben feltehetően már az ie. 2. évezred első felében megjelent.⁸⁰

Ez a fejlett kultúra azonban véres túlvilági képzetekkel társult. A régészeti feltárások eredményeként ma már több kultuszhelyet ismerünk és előkerültek az isteneikről szóló mitologikus feljegyzések, az ugariti agyagtáblák is⁸¹. A kánaáni vallás követői zárt "templomokban" (pl. Lákis, Megiddó, Bét-Seán) és többféle típusú, szabadtéri áldozóhelyen (pl. Gézer, Hác-zór) gyakorolták hitüket. Az írott szövegelemekből kiderül, hogy a kánaáni népek istenei szeszélyesek, kegyetlenek és erkölcstelenek voltak. A vallási kultusz középpontjában a termékenység állt, amely kultikus paráznasággal (prostitúció), orgiákkal, homoszexualitással és fajtalansággal társult.⁸² A termékenységi kultusz népszerűségét mutatják a városok feltárásakor nagy számban előkerülő meztelen női szobrocskák és plakettek is. A vallás főistenét, Baál-t, az eső és vihar fiatal termékenységistenét, gyakran ábrázolták fiatal bika formájában. Szeszélyes hangulatának kedvező befolyásolására a Biblia szerint ember – sőt gyermekáldozatokat – mutattak be. Erre az elborzasztó szokásra – az ószövetségi leíráson kívül – utalnak a későbbi görög történetírók, Hérodotosz, és a szicíliai Diodorosz is. A kánaáni hitvilág emellett rengeteg babonás (modern kifejezéssel: okkult) jelenséget is magában foglalt: jóslást, fekete mágiát, álmefejtést, szellemidézt, halottlátást stb. (vö. V. Móz.18:9-12). A kánaáni vallás „megejtő” voltát mutatta, hogy a térségben élő összes nép átvette azt: követői éltek Palesztinában, Szíriában és Föníciában is. Érdekes adalék, hogy a kánaáni népek között nagy kultusza volt a kígyónak is, amelyet feltekeredve ábrázoltak.

Mindezek hátterén érthető, hogy Isten miért próbálta következetesen eltüntetni a honfoglaló zsidóságot a kánaáni kultuszoktól.

A honfoglalás

⁸⁰ Az ie. II. évezred első felére keltezhető betűírási feliratokat találtak a Sínai félszigeten és Palesztina több városában: Lákis, Bét - Semes, Sikhem. A 32 betűjelmű álló sínai feliratokat A.H: Gardiner (egyiptológus) fejtette meg és az írástípust proto-sínainak nevezte el.

⁸¹ 1928-ban a szíriai Ras Samras közelében, szántás közben egy ókori sír került elő. 1929 -től itt régészeti feltárás kezdődött, amely felszínre hozta az ősi Ugarit romjait: a kikötővárost és 1200 méterrel beljebb magát a tellt (C.Schaffer). A városban a lakóházakon és műhelyeken kívül királyi palota állt, amelyben megtalálták a könyvtár maradványait kb. 1500 agyagtáblát. Levelek és adásvételi szerződések mellett irodalmi - vallási szövegek kerültek elő.

A Jordántól nyugata eső területek elfoglalása kb. 7 éven át tartott (Józs.14:7, 10 vö. V.Móz.2:14). A főbb hadmozdulatok és események a következők voltak:

A kémek kiküldése

Átkelés a Jordánon

Jerikó elfoglalása

Kudarc Ai-nál (Ákán bűne), majd a város elfoglalása

Áldás és átok Sikhemnél

Szövetségekötés a gibeonitákkal

A déli hadjárat

Az északi hadjárat

A földosztás

10.) Józsué utolsó országgyűlése

A kémek kiküldése

Mózes halála után kijelölt utóda, Józsué vette át a nép irányítását. Nem volt könnyű helyzetben. Nehéz lehetett betöltenie azt az űrt, amelyet Mózes hagyott maga után, különösen a honfoglalás közvetlen küszöbén. Isten megértette Józsué kétségeit és félelmeit, ezért többszörösen is igyekezett bátorítani és megerősíteni őt. *„Ne félj, és ne rettegj, mert veled lesz az Úr, a te Istened mindenben, amiben jársz!”* (Józs.1:9, vö. Józs.1:6-8, Józs.5:13-15). Az Úr megismételte a honfoglalással kapcsolatos ígéreteit is: *„Minden helyet, amelyet talapatok érint, néktek adtam, amiképpen szólottam Mózesnek, a pusztától és a Libanontól fogva a nagy folyóvízig, az Eufrátesz folyóvízig, a Khitteusoknak egész földje és a nagy tengerig napnyugat felé lesz a ti határotok.”* (Józs.1:3-4)⁸³

Józsué Isten ígéreteitől felbátorodva összehívta a népet és tudtukra adta, hogy a honfoglalás hamarosan végbemegy, készüljenek a táborbontásra. Izrael fiainak lelkesedése határtalan volt. Végre teljesülnek rajtuk azok az áldások, amelyeket oly régóta vártak! Buzgalmukban őszinte, bár a múltat ismerve kétes értékű választ adtak Józsué felhívására: *„Mindent megcselekszünk, amit parancsolsz nekünk, ahova küldesz, oda megyünk. **Amint Mózesre hallgattunk, éppen úgy hallgatunk majd te reád, csak legyen veled az Úr, a te Istened, amiképpen vele volt Mózes.**”* (Józs.1:16-17).

⁸² Talán emiatt kellett bizonyos esetekben a honfoglalóknak az állatállományt is megsemmisíteni?

⁸³ Az „ígéret földje” határaitra vonatkozó jövődőlés végül nem teljesedett be, mert a nép nem vitte

Ezek után Józsué Isten útmutatása szerint követeket küldött a Jordán túlsó oldalára, a honfoglaló seregek első célpontjába, Jerikóba. Jerikó a bibliai leírás szerint fallal megerősített városállam volt, amelynek élén király állt. Az idegen öltözetű férfiak feltűnést keltettek. Az uralkodó és a lakosok tudatában voltak a közeledő héber veszedelemnek, eddigi sikereiknek, és nagy hatalmú Istenük tetteinek⁸⁴. Félelemmel tekintettek az ellenségre, de nem állt szándékukban a város feladása, vagy Isten kijelentéseinek elfogadása. Az idegen öltözetű férfiakat keresni, majd üldözni kezdték, akik végül egy prostituált nő szegényes, városfalon épült házában találtak menedékre. Isten megmentésünkre irányuló eszközei néha nagyon-nagyon meglepőek. A zsidó férfiak sem hitték volna, hogy majd épp egy erkölcsileg kétes hírű asszony otthona biztosít számukra oltalmat. Isten azonban, aki jól ismeri az emberi szíveket, tudta, hogy a héberek Istenét megismerve a város lakói közül egyedül ennek a nőnek a lelkében történt változás. Ráháb, noha parázna életet élt, őszintén megrendült, amikor meghallotta Izrael fiainak csodálatos történetét és valódi hitre jutott. Erről tanúskodtak szavai, amelyet a zsidó férfiakkal váltott: *„Tudom, hogy az Úr néktek adta ezt a földet és hogy megszállt minket a félelem miattatok, és hogy a földnek minden lakosa megolvad előttetek. Mert hallottuk, hogy megszáritotta az Úr a Veres tenger vizét előttetek, amikor kijöttetek Egyiptomból, és hogy mit cselekedtetek az emóreusok két királyával, akik túl voltak a Jordánon, Szíhonnal és Óggal, akiket megöltetek. És amint hallottuk, megolvadta a mi szívünk, és nem támadt többé bátorság senkiben sem miattatok. Bizony az Úr, a ti Istenetek az Isten fenn az égben és alant a földön!”* (Józs.2:9-11). Isten a hite miatt kereste meg Ráhábot a kiküldött kémek által. Ez a „véletlen” találkozás sok életet mentett meg.

Ráháb a háztetőn száradó len közé rejtette a menekülő zsidó kémeket, majd kész volt hazudni is, hogy megmentse az életüket. A jerikói uralkodó által kiküldött üldözőknek ugyanis azt mondta, hogy az idegen férfiak bár jártak a házában, de már tovább mentek. Ráháb bátor magatartása példa arra, hogy ha mások életének védelméről van szó, akkor akár a hazugság felvállalása is megengedett.⁸⁵ A megmentett kémek Ráháb hitét és

végig a honfoglalást, sőt elfordult az Úrtól és idegen isteneknek szolgált.

⁸⁴ Mindez Ráháb szavaiból derül ki, akit később szó szerint is idézünk. (Józs.2:9-11.)

⁸⁵ Az emberi természet persze hajlamos arra, hogy olyankor is „kegyes” hazugságokat mondjon, amikor ez nem lenne megengedett. Nagyon szűk az a terület, ahol ez az eszköz jogosan használható. Sokszor a lelkiismeretünk sem elég jó mérce annak meghatározására, hogy belebonyolódhatunk-e egy „kegyes” hazugságba, vagy sem. Erre a kérdésre nehéz lenne általános választ találni.

vallomását hallva, ígéretet tettek arra, hogy a közelgő ostrom során mindazok életét megkímélik, akik házában tartózkodnak.

Átkelés a Jordánon

A honfoglaló seregek számára az első, természetes akadályt maga a Jordán jelentette. A tavaszi áradás alatt álló folyó vize *„telve volt minden partja felett”* (Józs.3:15). Negyven évvel ezelőtt ennél kevesebb is elég volt ahhoz, hogy Izrael fiai meghátráljanak Kánaán határainál. Ez a nemzedék azonban már kész volt arra, hogy hitben tovább haladjon és teljesítse feladatát. Isten ezért különleges csodát tartogatott népe számára.

Az egész tábor útra készen állt. A Jordán felé vonuló menetet az arra kijelölt papok vezették, akik kezeikben hordozták a frigyládát. A folyó medréhez érve a papoknak bele kellett gázolniuk a tajtékos vízbe, csak ezután mutatkozott meg Isten csodatétele. A frigyládát tartó papok körül a víz ugyanis ekkor hirtelen kétfelé vált, ugyanúgy, ahogy atyáik előtt valamikor a Vörös-tenger hullámai. Isten ezzel a kézzelfogható tapasztalattal biztosította népét arról, hogy ígéretei hamarosan valóra válnak és hogy ő maga jár majd előttük.

Az Isten által megtett csoda előfeltétele a papok és a nép cselekvő hite volt. Még nem nyílt ketté a Jordán vize, amikor nekik útra kellett kelniük. A papok lába már a vízben gázolt, de még mindig nem volt jele Isten erejének. Az Istennel való együttműködésben az embernek is megvan a maga része. Enélkül a lépés nélkül mi sem élhetünk át „hétköznapi csodákat” és nem épülhet hitünk sem.

A Jordánon való átkelést a folyómederből kiemelt, illetve oda elhelyezett kövek is tanúsították. Az izraeliták Isten parancsa szerint a Jordánból kivett kövekkel vették körül első kánaáni szálláshelyüket, amelyet *„Gilgálnak”* (jelentése: gördít, gurul, kerék) neveztek el. A táborhely névének kettős értelme volt. Részben utalt a Jordántól ideáig elgörgetett, elmozdított kövekre, részben arra az áldásra, amelyben Isten itt részesítette őket, *„elfordítván, elgörgetvén”* róluk *„Egyiptom gyalázatát”* (Józs.5:9). Gilgálban, az első táborhelyen kellett ugyanis körülmetélni a pusztában született nemzedék fiait és megtartani az első páska ünnepet. Mindkét ünnep az Isten és népe közti szövetség megújítására, továbbá a 40 éves pusztai vándorlás végére utalt. Ezt erősítette ugyanakkor

az is, hogy 40 év után először megszűnt a mindennapi manna-hullás. Innentől kezdve Izrael fiai Kánaán földjének gyümölcseivel táplálkoztak.

Gilgál kőkörei

2009 tavaszán adta hírül a Haifai Egyetem, hogy kutatóik öt nagy méretű, szandál-formájú, kövekkel határolt területet találtak a Jordán-völgyben. A feltárások vezetője, Adam Zertal nyilatkozata szerint az objektumok között találhatóak az izraeli népesség megtelepedésének talán legkorábbi nyomai Kánaán földjén.⁸⁶ A lábnyom forma nem véletlen. Az ókori keleten ez utalt szimbolikusan egy adott terület feletti uralomra, a föld birtoklásának tényére. Az ókori izraeliták között is élő lehetett ez a jelkép: *„Minden helyet, amelyet talpatok érint, nektek adtam, amiképpen szóltam Mózesnek.”* (Józs.1:3). A kutatók feltételezik, hogy ezek a kővel határolt területek a Bibliában szereplő „gilgál”-okkal azonosíthatók. A héber gilgál szó a héber gálal igéből származik, jelentése (követ) gördít. A ’gilgál’ kifejezés szó szerinti jelentése kerék, gördít, gurul.⁸⁷ Gilgál volt a zsidók első tábora a Jordánon való csodás átkelés után, később pedig emlékhely és kultuszhely lett. Az idők folyamán többet is építettek belőle. A bibliai szóhasználatot figyelembe véve (összesen 39-szer fordul elő a szó a héber Bibliában) alapvetően gyülekező helyként, hadba vonulás előtti felvonulási területként szolgált, sok esetben szakrális funkciója is volt. A haifai egyetem munkatársai az öt szandál-formájú, kövekkel határolt terület közül eddig kettőt tártak fel 2002-2005 között (Bedhat esh-Sha’ab és Yafit3). A leletek túlnyomó többsége az i. e. 13.-8. század közé keltezhető agyagedény-töredék és állatcsont.⁸⁸

Jerikó elfoglalása

A Jordánon való csodálatos átkelés híre hamarosan eljutott Jerikóba is. A város azonban továbbra sem fogadta el a közelgő ítéletet, hanem bezárkózott erős falai közé és felkészült az összecsapásra. Isten útmutatását követve furcsa „ostrom” vette kezdetét. A zsidó seregek – a harcos férfiak száma hatszázezer-hétszázharminc volt IV.Móz.26:51 szerint – a frigyládát és hét kürtös papot követve hat napon át egyszer-egyszer megkerülték a várost. Az ostromlottak minden bizonnyal előbb félelemmel, utóbb némiképp derülve nézhették

⁸⁶ Haaretz 2009.04.14.

⁸⁷ DAVIDSON 2004. 137-138.

⁸⁸ Lásd bővebben: Nagy Viktória: Válogatás az elmúlt tíz év „bibliai régészeti” leleteiből. In: Sola Scriptura Teológiai Szakfolyóirat 2010-1.

ezt a szokatlan vonulást, amely semmilyen látható eredményre nem vezetett. A hetedik napon azonban Izrael fiai hétszer járták körül Jerikót, a papok kürtöltek, a férfiak kiáltottak és a város falai kéz érintése nélkül leomlottak. Sokan keresték a Jerikónál történetek tudományos magyarázatát. A Biblia szerint azonban ez a csoda éppen úgy hit által történt, ahogy korábban a Vörös-tengeri átkelés, vagy a Jordán kettéválása. Erre a szokatlan győzelemre az Újszövetség is visszahivatkozik, mint a hit mindenkori példájára: *„Hit által omlottak le Jerikó kőfalai, midőn hét napig köröskörül járták.” (Zsid.11:30)*. Jerikó teljes lakossága, jószágaival és egyéb értékeivel együtt, mint a honfoglalás első zsengéje, mindenestől Istennek szentelt tűzáldozat volt. Az Úr erre külön figyelmeztette Józsué által a népet. A város bűnei olyan mélyrehatóak voltak, hogy Isten megtiltotta újjáépítését is: *„Átkozott legyen az Úr előtt az a férfiú, aki felkél, hogy megépítse a várost, Jerikót. Az ő elsőszülöttjére rakja le annak alapját és legifjabb fiára állítsa fel annak kapuit.” (Józs.6:26)*. Csak az a kis maradék nyerhetett oltalmat az ítélet alól, akik hit által Ráháb házába menekültek az ostrom előtt. A túlélőket Izrael törzsei magukba fogadták. Érdeemes megemlíteni, hogy Ráháb késői leszármazottja lett Dávid király, aki a Názáreti Jézus őse is volt.

Kudarc és győzelem Ai-nál

A Jerikónál aratott fényes győzelem elbizakodottá tette Izrael fiait. Józsué parancsára kémek mentek a közeli Ai-ba, hogy felmérjék erejét. A küldöttek két-háromezer fős haderőt elégnek láttak a kisváros elfoglalására. Az Ai-ba küldött sereg azonban csúfos vereséget szenvedett. *„Azért megolvadt a nép szíve és olyanná lett, mint a víz” (Józs.7:5)*. A héberek nem értették a kudarc okát, megrémültek attól, hogy elveszítették Isten támogatását. Józsué megrendült imádságára Isten egyértelműen kinyilvánította neheztelése okát: *„Vétkezett Izrael...mert elvettek a teljesen nekem szentelt dolgokból is, és loptak is és hazudtak is, és edényeik közé is dugdostak” (Józs.7:11)*. Jerikó gazdag zsákmánya tehát egyesek számára olyan megejtő volt, hogy titokban elvettek belőle néhány darabot. Azt hitték, hogy bűnük sohasem derül majd ki. Isten azonban mindent tud és lát az ember életében, előle nem lehet elrejteni semmit sem.

Bár csak egyetlen izraeli család volt bűnös a lopásban, az Úr mégis az egész tábortól

megvonta áldását mindaddig, amíg ezt a bűnt ki nem tisztították soraik közül. Isten csak úgy tudja megáldani az őt képviselő népet (egyházat), ha az tiszta. A zsidók honfoglalása és harcuk a kánaáni népek ellen Isten ítélete volt. A Teremtő ez esetben emberi eszköz által gyakorolt ítéletet olyan népeken, amelyek már nem voltak képesek a megtérésre. Isteneik, vallási kultuszaik révén annyira távol kerültek az igazi élet elveitől, hogy menthetetlenné váltak. Izrael népe csak tisztán képviselhette ezt az isteni ítéletet. Az Úr útmutatását követve kellett lépcsőről lépésre előre haladniuk, minden emberi okoskodást és akaratot kizárva. A jerikói lopás az átlagosnál sokkal súlyosabb tett volt, hiszen ezt az isteni küldetést vetették meg, önös érdekeket helyezve az ítélet félelmetesen ünnepélyes eseményei elé. Ha Józsué Isten vezetését kérte volna Ai megtámadása előtt, nem érte volna kudarc a csapatokat. Isten már akkor feltárta volna a titkos bűnt. A zsidó vezetők azonban a jerikói győzelmen felbuzdulva, minden további útmutatás nélkül rohanták le Ai kis városát és emiatt vereséget szenvedtek.

Józsué a nép tudtára hozta Isten válaszát, az Ainál elszenvedett vereség okát. Azt is elmondta, hogy tisztítsák meg magukat, mert másnap isteni sorsvetés által keresik majd meg a bűnöst, akit tette miatt halálra ítélnék. Az este és az éjszaka talán még alkalmat adott volna a bűn megvallására és a bocsánat kérésére. Azonban senki nem jelentkezett. A bűn sok esetben vakká és gondolkodásra képtelenné teszi az embert, ahogy ebben az esetben is. Noha egyértelmű volt, hogy az az Isten, aki tudott a titkos lopásról és leleplezte azt, tudni fogja a tolvajok kilétét is, mégsem tettek semmit. A Júda házából való Ákán és családja csak akkor vallotta meg bűnét, amikor a sorsvetés során Isten egyenesen rájuk mutatott. Ákán beismerő szavai azonban arról tanúskodtak, hogy még most sem értette meg tette súlyát, *„nem találta meg a megbánás helyét”* (Zsid.12:17). *„Jó babiloni köntösnek”* nevezte a vesztét okozó egyik tárgyat (Józs.7:21). A család közös bűnére utalt, hogy a lopott zsákmányt a sátor közepén rejtették el, ahol mindannyian tartózkodtak. Ákánt és családját a nép egésze büntette meg. Elrettentésül szolgáló halálukkal Isten továbbra is a honfoglalás komolyságára és ítélet voltára kívánta felhívni a nép figyelmet.

A komor esemény másnapján, most már újra Isten szoros vezetését kérve, a zsidók ismét megindultak Ai ellen. Józsué két részre osztotta a sereget. A katonák egy része elrejtőzött Ai és Béthel között, míg a többség hadrendbe sorakozott a város falai előtt. Az összecsapás

során Izrael fiai megfutamodást színlelve kicsalták Ai védőit a falak mögül. Az elrejtőzött zsidó harcosok így a védők háta mögött bevonultak a városba és felégették azt. Hiába próbáltak Béthelből segítséget nyújtani Ai-nak, a két tűz közé szorult kánaáni seregek végül teljesen felmorzsolódtak. (Józs.8:1-29)

Áldás és átok Sikkhemnél (Józs.8:30-35)

Józsué könyve leírása szerint az első nagy győzelmek után a zsidó seregek könnyen eljutottak Kánaán középső területeire, Ebál és Garizim vidékére. Mózes korábbi meghagyása szerint (V. Móz.27-28. fejezetek) itt került sor az Isten által előre kinyilatkoztatott áldás és átok szavainak ünnepélyes megismétlésre, valamint az Úrral való szövetség megújítására. Hat-hat törzs állt fel Ebál és Garizim hegyeire, míg a lévíták és papok középen álltak a frigyláda körül. Józsué oltárt emeltetett Ebál hegyén, amelyre felírta „Mózes törvényének mását” (Józs.8:32). Az ünnepen a felnőtt férfiakon kívül az asszonyok, gyermekek és jövevények is részt vettek.

Ebál és Garizim hegyei

Sikkhem völgybe épült városától északra és délre található Ebál és Garizim hegye. A Biblia szerint a 940 és 881 méter magasságig emelkedő hegyek voltak tanúi Józsué és népe Istennel kötött szövetség-megerősítésének. A mai utazók és zarándokok hiába próbálnák ezt az akusztikai eseményt felidézni. A megnövekedett település elállja a hang útját. A 19. században azonban egy szentföldi utazó, J. W. McGarvey és társai még sikeresen tesztelték a környék akusztikai adottságát.

Az Ebál hegyének oldalán felfedeztek egy félköríves, természetes amfiteátrumhoz hasonló helyet, amely éppen szembe néz Garizim hegyével. McGarvey a „színház” középpontjába állva fennhangon olvasta az áldás és átok szövegét, míg kísérői a két hegyen foglaltak helyet. Mély megdöbbenésükre tisztán hallották egymás hangját. (forrás: J. W. McGarvey: Lands of the Bible 1880. 506-508.)

Forrás: <http://blog.bibleplaces.com/2008/12/acoustics-of-mounts-gerizim-and-ebal.html>

Szövetségekötés a gibeonitákkal (Józs.9. fej.)

Izrael sikereinek híre gyorsan elterjedt a kánaáni népek között. Mindenkinek volt lehetősége arra, hogy mérlegelje a történeteket. A Biblia szerint a városok lakói alapvetően kétféleképpen reagáltak az eseményekre: többségük az ellenállást választva egyesítette seregeit; egy törzs azonban – a Gibeon környékén lakó gibeoniták – cselhez folyamodva, látszólag behódoltak Izrael Istenének. Követeket küldtek a zsidókhoz, azt állítván, hogy messze föld lakói, akik elfogadták az Urat, Izrael Istenét. Hazugságuk alátámasztására penészes kenyeret csomagoltak, ruháik elnyűttek voltak, fáradtságot színleltek. Józsué és a népet vezető fejedelmek ebben a helyzetben ugyanazt a hibát követték el, mint Ai esetében már láttuk: nem kérdezték meg az Urat, hanem saját tanácsukat követve cselekedtek. Szövetséget kötöttek a jövevényekkel. A gibeoniták jól tudták, hogy Izrael Istenének ítélete rájuk is érvényes.⁸⁹ Az őszinte megtérést (mint Ráháb és háznépe) azonban nem vállalták, hanem inkább emberi ügyeskedéssel csalták ki a kegyelmet. Hiába derült ki utóbb a hazugság, az Isten nevében kötött szövetség megmásíthatatlan volt. Izrael vezetői végül úgy döntöttek, hogy a gibeonitákat örökös fa és vízhordókká teszik meg a gyülekezet szolgálatára.

A déli hadjárat (Józs. 10.fej.)

Mindeközben a déli városállamok királyai szövetségbe tömörültek és bosszúhadjáratot indítottak az árulóvá lett gibeoniták ellen. Jeruzsálem, Hebron, Jármut, Lákis, Debir és Eglon királyai egyesített seregekkel vonultak fel Gibeon falai alá. A gibeoniták követői kétségbeesetten jelezték a zsidóknak, immáron szövetségesüknek, hogy szorult helyzetbe kerültek. Józsué Isten bátorítására gyors hadmozdulatokba kezdett. Seregeivel Gilgálból egy egész éjszakán át menetelt dél felé. Hirtelen felbukkanása Gibeon falainál eleve rémületet keltett az ellenség soraiban. Az ezt követő összecsapás minden mozdulata arról tanúskodott, hogy maga Isten harcol Izraelért. A déli királyok seregei összezavarodva vonultak vissza Béthoron felé, ahol hatalmas jégdarabokból álló vihar tizedelte meg soraikat. *„...többen voltak, akik a jégeső kövei miatt haltak meg, mint azok, akiket fegyverrel öltek meg Izrael fiai.” (Józs.10:11).* A honfoglalók arra törekedtek, hogy az

⁸⁹ Utóbb mondott szavaik jól tükrözik döntésük hátterét: *„Mivelhogy nyilván tudtokra esett a te szolgálódnak az, amit az Úr a ti Istenetek parancsolt Mózesnek az ő szolgájának, hogy néktek adja ezt az egész földet, és hogy kiirtja előletek a földnek minden lakosát: igen féltettük tőletek a mi életünket, ezért cselekedtük ezt a dolgot.” (Józs.9:24)*

ellenség menekülő csapatait teljesen felmorzsolják. Tudták, hogy minél nagyobb győzelmet aratnak ezen a napon, annál inkább birtokukba kerül majd a déli országrész. Az est közeledtével azonban Józsué már látta, hogy seregei a sötétség miatt nem tudják teljessé tenni a diadalt. Váratlan és meghökkentő „megoldás” jutott eszébe. Teljes hittel arra kérte Istent, hogy népe kedvéért hosszabbítsa meg ezt a napot. Józsué gyermekien őszinte és egyszerű kérése emberileg nézve teljességgel képtelen és lehetetlen. Biblia-hívő természettudósok a mai napig próbálnak „tudományos” magyarázatot adni erre a csodára. Ilyen magyarázat azonban – valljuk be – nincsen. A Biblia szerint ebben az esetben is csak egyetlen válasz van: mégpedig az, hogy a világokat teremtő Isten előtt nincs lehetetlen. Nem érvényesek Rá a természet törvényei, hiszen felettük áll, Ő maga alkotta meg azokat. *„Hol voltál, mikor a földnek alapot vetettem? Mondd meg, ha tudsz valami okosat...Ismered-e az ég törvényeit, vagy te határozod-e meg uralmát a földön?...” (Jób.38:4, 33)* *„Ímé, én az Úr, Istene vagyok minden testnek, vajon van-é valami lehetetlen nékem? (Jer.32:27)* Gibeon csodája egyszeri, különleges alkalom volt⁹⁰, amely a Biblia szerint egy egész nép és különösen egy rendkívüli ember hite hatására történt meg.

A déli hadjárat elsőpró erejű volt: az öt szövetséges város királya és hadserege megsemmisült, a városokat feldúlták, a héber csapatok hamarosan egészen a messzi Gázáig jutottak. Ezek után Józsué ismét Gilgálban gyűjtötte össze és pihentette meg katonáit. Az egyszer meghódított területek biztosítása, a honfoglalás teljes részleteiben való kivitelezése a földosztás után egy-egy törzs feladata maradt.

Az északi hadjárat (Józs.11.fej.)

A héberek nagy déli győzelme félelmet keltett Kánaán északi területein is. A legnagyobb kánaáni városállam, Hácáz királya, Jabin, szövetségeseket keresett, hogy felvegye a harcot a jövevényekkel szemben. Az egyesített gyalogos és harci szekerekből álló csapatok Mérom vizeinél sorakoztak fel. Józsué ekkor újabb megerősítést kapott Istentől: *„Ne félj tőlük, mert holnap ilyenkorra mindnyájukat átdöfötten vetem Izrael elé...” (Józs.11:6)* – vagyis Isten ítélete tovább folytatódik Kánaán lakosai felett.. Józsué ismét a váratlan meglepetés erejében bízva, erőltetett menetben vonult a hadszíntérre, ahol katonái elsöpörték az ellenség gyülekező csapatait. A vereségből még magához sem tért városokat aztán

⁹⁰ A Biblia még egy esetben említ olyan csodát, amely az idő megváltoztatásával függött össze: Ezékiás király korában, amikor a napóra „visszafelé” járt. Részleteiben lásd később. (Ésa.38:1-8)

egyenként verte le. Háczórt, „*mindezen országoknak fejét*” (Józs.11:10) tűzzel égették fel.

A Biblia szerint ezzel a jelentős csatával Kánaán honfoglalásának első, mintegy 7 évig tartó, nagy fejezete lezárult.

Népiirtás, vagy istenítélet?

A Biblia megismerésére vállalkozók közül a legtöbben talán ezen a ponton akadnak el és hagynak fel az olvasással, mivel egész népek kiirtása – nőket, gyermekeket és még az állatokat is beleértve – érthetetlen, feldolgozhatatlan és elfogadhatatlan a számukra. Ez a reakció teljesen érthető, ezért szükségesnek tartjuk, hogy erre a kérdésre mindenképpen kitérjünk

A kérdés megértése szempontjából fontos, hogy megmutassuk a különbséget a közönséges népiirtás és az istenítélet között. A Biblia egyértelműen azt állítja, hogy Kánaán elfoglalása és a kánaáni nép kiirtása egyfajta „speciális istenítélet” volt, amelyre maga a Teremtő Isten adott többször is parancsot a zsidó népnek. (Lásd pl. V.Móz.7:1-4; IV.Móz.33:51-52,55)

Isten végezte a teremtés munkáját és ő az, aki ma is naponként fenntartja életünket. Ő „*nem gyönyörködik a halálunkban*” (Ezék. 18:32) Az élet lehetősége az ember számára a bűn miatt nem járna, csak a megváltás ténye adott és ad arra jogot, hogy minden ember kipróbálhassa az életet és döntsön arról, hogy ezt a „próbaidőt” miként használja fel. (Jer. Sir.3:22-23, Zsolt.90:10-12, V. Móz.30:19) Mindannyiunk életének hossza, halála pillanata Isten kezében van. (Zsolt.31:16) Mindezek hátterén Isten jogot formál arra, hogy a földi élet védelme, a bűn terjedésének fékezése érdekében beleavatkozzon az emberi történelembe. Időnként ezek „látványos” beavatkozások, ítéletek formájában jelentek meg az őstörténet és az Ószövetség idején. Jézus kereszthalála után azonban már csak egyetlen ilyen globális eseményről tanúskodik a Biblia: az emberi történelmet lezáró végső ítéletről.

A Biblia alapján Isten ítéletei a múltban a következők voltak:

- az első bűneset után az élet jogának megvonása, ugyanakkor ígéret adása a Megváltóról.
- Babelnél a nyelvek összezavarása, hogy a sokasodó emberiség szétszéledjen a földön, ezáltal csökkenjen a bűnözés mértéke.
- Szodoma és Gomora esetében a két várost sújtó ítélet elejét vette annak, hogy a városok

bűnei tovább terjedjenek a sűrűn lakott „termékeny félhold” területén.

- A vízözön során az egész emberi történelmet kellett „újraindítani”, mert a bűn olyan mértékben terjedt el a földön, hogy szinte teljesen menthetetlenné vált.

- A kánaáni népek kiirtási terve hasonló célt szolgált volna. Isten előtt ez a nép erkölcsileg menthetetlenné vált. Sok más néppel ellentétben nekik folyamatosan volt bizonyosságuk a teremő Istenről, mégis egyre távolabb kerültek tőle, tudatosan választva saját képükre alkotott isteneik szolgálatát. Erköcstelenségük példa értékű volt, a Biblián kívül a későbbi görögök is negatív példaként emlegették őket (pl. Szicíliai Diodorosz).

A kérdés vizsgálatakor azt is mérlegelnünk kell, hogy Isten ítélete számos ponton lehetőséget adott volna a megmenekülésre:

1. Kegyelmi lehetőség – a „türelmi idő”

Isten minden globális ítélet előtt hagyott (és hagy) időt a megtérésre. Ezt az időszakot „türelmi időnek”, vagy „kegyelmi időnek” nevezzük. Ez alatt minden érintett emberhez eljut az ítélet közelségének üzenete, bőven van idő a mérlegelésre, döntésre. A kánaáni népek ítéletét megjövendölő első üzenet még Ábrahám idején hangzott el, jó 400 évvel a beteljesedés előtt.

(1. Móz. 15:16)

2. Pozitív példák

A türelmi időszakban Isten emellett pozitív példáról és készítésről is gondoskodott (gondoskodik). Kánaán őslakói a közöttük lakó pátriárák által hallhattak először a Teremtőről. Ahogy korábban erről már szoltunk, Ábrahám jellemét és tetteit határozottan csodálták. Kánaán lakói később értesültek a Vörös-tengeri-átkelés, a pusztai vándorlás, a Jordán kettéválása stb. csodás eseményeiről is.

3. A gonoszság "betelése" vagy "megsokasodása"

A Biblia szerint az ember eljuthat az erkölcsi megromlás olyan fokára, ahol megszólíthatatlanná válik Isten Lelke által, aki belátást, megbánást kíván munkálni benne. (1. Móz. 6:5 és 12, Jóel 3:13-14, Mt. 24:12 vö: Mt. 24:37). Az ember ezzel saját maga zárja be a kegyelem ajtaját, sorsa eldőli, menthetetlenné válik Isten számára, aki tiszteletben tartva

a szabad választás jogát, kénytelen egyre inkább visszavonni lelkét és teret adni a másik, „emberölő” (Ján.8:44) hatalomnak. Harmadik út nincsen. (lásd Római levél 6. fej.). A megtérésre már képtelen ember a romlottság forrásaként él tovább és fertőzi környezetét. A Biblia szerint a kánaáni nép egésze ilyen állapotba süllyedt. Generációkon keresztül adták tovább (genetikailag és mintakövetés révén) az egész társadalomra kiható romlottságot. (V.Móz. 7:1-5; V.Móz. 9:3-5; V.Móz. 20:16-18, III. Móz. 20:22-23)

4. A megítélt népcsoport szétválasztása – a „szelektivitás elve”

Egy-egy ítélet során Isten mindig gondosan különbséget tett (és tesz) jó és rossz között. A „szelektivitás elve” szerint Isten a megítélt tömegekből kiemeli azokat, akik megmenthetőek. A kánaáni népek esetében:

- Isten pontosan megnevezte, hogy a zsidók mely népeket vagy népcsoportokat hagyják életben a honfoglalás során. (V. Móz. 2:4-9; 19; 37)
- Lehetőséget adott arra, hogy azok, akik megtérnek, kegyelmet kapjanak az ítélet alól (pl. Ráháb és egész háznépe)
- Még a csalással szövetségessé vált törzs, a gibeoniták életét is megkímélte.

5. Az ítélet jellege – ember általi ítélet-végrehajtás

A kánaáni népet sújtó isteni ítélet legérzékenyebb pontja, hogy ebben az esetben a végrehajtást emberekre, a vele szövetségben lévő, többszörösen megpróbált és megrostált népre, Józsué honfoglalóira bízta. Isten választása minden bizonnyal nem volt véletlenszerű. Maga a Biblia utal arra, hogy mi lehetett ennek a döntésnek a hátterében. A választott népnek meg kellett értenie, hogy mi a következménye annak, ha egy nép Istentől elfordult életet él. Szembesülnie kellett a kánaáni népek megejtő vallásával (amely egyszer már bűnbe is vitte őket Baál-Peórnál) és annak következményeivel is. Izráelnek meg kellett értenie, hogy: *"Ha pedig... idegen istenek után jársz, és azoknak szolgálsz, és meghajtod magadat azoknak;... végképen elvesztek, mint azok a nemzetek, a kiket az Úr elveszt előledek, azonképen vesztek el..."* (V. Móz. 8:19-20). Isten előre látta és megjövendölte, hogy népe a jövőben ugyanezen bűnökbe esik majd, ezért részrehajlás, vagy megkülönböztetés nélkül neki is viselnie kell majd a következményeit. (Lásd. pl. Bírák

könyve 19-21. fejezetében a benjáminiták kánaániakra jellemző bűnét, amelynek büntetése ezért pontosan megfelelt az őslakosokénak.) Az egész népet érintő, évszázadokkal későbbi isteni ítéletről, az asszír, babiloni, később római támadásokról már Mózes korától kezdődően megindítóan jövendöltek Isten prófétái.

A honfoglalás idején az esemény ünnepélyességét – ítélet és nem zsákmányszerzés voltát – számos mozzanat mutatta: pl.

- A hadmozdulatok nem önkényesen, hanem Isten pontos útmutatásai szerint zajlottak.
- A harcmodor időnként meglehetősen „furcsa” formát öltött (pl. Jerikó falai alatt).
- A legtöbb csatában Isten kifejezett közbeavatkozása, csodája is megnyilvánult, jelezvén, hogy nem emberi erő szerezte a győzelmet.
- Több esetben Isten kifejezetten megtiltotta a zsákmányszerzést és ennek a parancsnak az áthágása halálbüntetéssel járt (Lásd Ákán esete).

A földosztás (Józs.13.-19.fej.)

A főbb hadmozdulatok befejezése után Józsué – Mózes utasításai szerint (IV.Móz.34:17-18) – felosztotta Kánaán földjét a honfoglaló törzsek között. Noha a zsidók már megvetették lábukat az „Ígéret földjén”, sok terület még a tényleges elfoglalásra várt. (Józs.13:1) Úgy tűnik, hogy a részben nomád életmódot folytató zsidóság alapvetően a ritkábban benépesült, hegyvidéki területeken telepedett le, míg a tengerpart és a főbb utak mentén kialakult, „halmokon álló” nagyvárosok népessége továbbra is kánaáni maradt (vö.Józs.11:13, illetve az elfoglalt és el nem foglalt területek listája Józs.12-13. fejezetében.)

Két és fél törzs (Rúben, Gád és Manassé fél törzse) a Jordánon túli hatalmas legelőkön osztozott, míg a maradék tíz és fél törzs a Jordántól nyugatra kapta meg örökségét. Józsuéen kívül csak Káleb élt még a régi, kádes-barneai nemzetségből. 85 éve ellenére hite és tetteire készsége továbbra sem ingott meg. Arra kérte régi bajtársát, Józsué, hogy az egyik legnehezebb területet, a déli Hebront és környékét kaphassa meg örökségül. Vágya valóra vált, hűsége jutalmaként Isten neki adta ezt a még meghódításra váró földet, amely régen Ábrahámé volt, ahol ősei sírhelye is állt. Józsué tökéletes rendben, nagy körültekintéssel

vitte véghez a földosztást, de ez nem jelentette azt, hogy minden kérést teljesített. A Biblia feljegyzí, hogy József fiai, Efraim és Manassé törzse, nagy létszámukra való hivatkozással igyekeztek volna dupla részt kikövetelni az örökségből. Józsué tapintatosan, de határozottan emlékeztette őket arra, hogy a számukra kijelölt terület éppen elegendő lesz, ha a honfoglalás további lépéseit következetesen végrehajtják. Józsué tehát nem kivételezett rokonaival, József utódaival (saját törzsével!), de önmagával sem. Saját családja számára csak a földosztás legvégén jelölte ki Timnath-Szeráhot Efraim hegyén, amelynek jelentése: „a megmaradt rész”.

Józsué a vallási élet biztonságos fenntartására a Szent Sátor Silóban helyeztette el. A sátor körül megszervezte a lévíták és papok szolgálatát, megkezdődött az ünnepek és áldozatok napi, illetve éves rendszere.⁹¹ Az Úr szolgálatára szentelt Lévi törzse nem kapott összefüggő földterületet Kánaánban, ellátásukat az egyes törzsek területén kijelölt városok és legelők (összesen 48), valamint a tized és az áldozatokból járó rész rendszere biztosította.

A tizenkét törzs életét Józsué mellett választott bírák és vének (fejedelmek) irányították. Minden peres ügyre Mózes törvényei nyújtottak eligazítást. A legtöbb esetben „*a szemet szemért fogat fogért*” (III. Móz.24.20) korabeli, elterjedt elve érvényesült. Lopás esetében mindenkor kötelező volt a jóvátétellel megemelt kártérítés fizetése. Isten szava szerint a szándékos embergyilkosságot két tanú szavára halállal büntették. Ugyanakkor a véletlenül, vagy hirtelenségből elkövetett gyilkosság esetében lehetőség volt arra, hogy a vérbosszuló rokon elől a tettes egy kijelölt menedékvárosba fusson, hogy ott várja meg ítéletét. Józsué Isten útmutatása szerint, jól megközelíthető helyen, 3-3 menedékvárost jelölt ki a Jordán mindkét oldalán. Ha a gyilkost a közösség felmentette, akkor köteles volt az éppen szolgálatban lévő főpap élete végéig a menedékvárosban maradni. Ha mégis elhagyta azt, kiszolgáltatottá vált a vérbosszuló rokonságának. (Józs.20.fej. vö. IV.Móz.34.fej.)

A földosztás után a Jordántól keletre eső törzsek katonái hazatérhettek. Éveken át hűségesen harcoltak testvéreik mellett, most végre ők is birtokba vehették örökségüket.

⁹¹ A Szent Sátor felépítéséről, a lévíták-papok szolgálatáról, valamint az áldozati rendszerről és az éves ünnepkörről lásd a Mózes III. könyve című főiskolai jegyzetet.

Amikor átlépték a Jordán folyót, „*nagy és láttatós*” (Józs.22:10) emlékeztető oltárt emeltek, annak bizonyosságára, hogy bár egy folyó választja el őket a zsidó törzsek többségétől, mégis ugyanannak az Istennek a választottai. A Biblia ezzel kapcsolatban egy figyelemreméltó esetet jegyez fel. A Jordántól nyugatra élők hírért vették ennek a látványos oltár-építésnek és nem ismervén a hátteret, teljesen félreértették a helyzetet. Azt gondolták, hogy az eltávozók saját istentiszteleti helyet és rendet alakítottak ki a Jordán partján. Első haragjukban Silóba gyülekeztek, hogy hadat indítsanak testvéreik ellen. A józan belátás azonban végül arra indította őket, hogy követek útján érdeklődjének az oltárépítés okáról. A szerencsés követjárás kiderítette, hogy a vélt szándékból semmi sem volt igaz. Az őszinte beszélgetés feltárta a látszólagos bűn valódi hátterét, így Izrael fiai elkerülték a testvérháborút, a felesleges vérontást. *„És tetszésre talált e dolog (mármint az oltárépítés) Izrael fiai előtt is és áldották Istent...az oltárt pedig így nevezték el...’Bizonyosság ez köztünk, hogy az Úr az Isten.’”* (Józs.22:34.). Egyéni és társadalmi méretekben is örökérvényű az eset tanulsága, miszerint nem szabad megítélnünk semmit sem a körülmények alapos, első kézből vett megismerése nélkül.

Siló

A Biblia szerint a letelepült zsidók vallási életének központja Silóban volt. Közel 400 éven keresztül itt őrizték a Szent Sátort és benne a frigyládát (i. e. 1400-1000 között). A régészek az ókori várost a Jeruzsálemtől mintegy 27 km -re északra található Kirbet-Szeilun dombjával azonosítják. Már a középkori egyház is ismerte és tisztelte ezt a helyet. A 19. századtól kezdődően kb. 8 ha területen folyt ásatás, ahol az i. e. 1300-1000 közé datálható leletek kerültek elő. Az eddig felszínre hozott épületnyomok, kemencék, edénytöredékek, hulladékgödrök, állatcsontok és használati tárgyak azt mutatják, hogy a hely valóban lehetett kultikus központ a Bírák korában. (Ezt a helyet „Józsué oltárának” is nevezik.) Ugyanakkor egy 1980-ban történt felfedezés új vitákat indított el Siló korával kapcsolatban. Adam Zertal, a haifai egyetem régésze a korábbi épületrészek *alatt* egy kör alakú, kőből épített oltárra bukkant, amelyet az izraeli etnikumhoz kapcsolt és az i. e. 1250-es évekre keltezett. Vannak, akik vitatják álláspontját és ugyanezt az objektumot a bibliai honfoglalás idejére, az i. e. 1400-as évekre teszik.⁹² Siló kapcsán érdemes továbbá megjegyeznünk, hogy a helyet az i. e. 1100-as években támadás érte, elpusztították és felégették, de később újra

felépítették épületeit. Ez a pusztulásréteg a kutatók többsége szerint figyelemreméltó egyezést mutat a Sámuel könyvében lejegyzett filiszteus támadás és győzelem időpontjával.(vö. I.Sám.4.fej.)

Józsué utolsó országgyűlése (Józs. 23-24.fej.)

A honfoglalás kapcsán a Biblia még egy eseményt kapcsol Józsué könyvéhez: az utolsó, általa tartott országgyűlést, amelyet Ebál és Garizim mellett, Sikhemben tarottak meg.⁹³ Ez az országgyűlés volt az idős Józsué nép számára szóló végrendelete. Az ünnepélyes eseményen Józsué emlékeztette Izrael fiait arra, hogy Isten által nyerték meg ezt a hazát, de még sok teendőjük van, hogy valóban birtokba vegyék. A legfőbb veszélynek azt látta, hogy a zsidóság elhagyja a mózesi törvényeket, összekeveredik a helyi népekkel, átveszi azok vallási kultuszait, ezáltal pedig végül elveszíti az egyetlen és igaz Isten szövetségét. Komolyan figyelmeztette a népet arra, hogy nincs semleges oldal: vagy az Urat követik teljes szívből, vagy az idegen isteneknek szolgálnak. Azonnali döntésre készítette az országgyűlés résztvevőit, tanúságot téve arról, hogy ő maga és háznépe mindenképpen ragaszkodnak Istenükhöz. *„Hogyha pedig rossznak látjátok azt, hogy szolgáljatok az Úrnak: válasszatok magatoknak még ma, akit szolgáljatok....én azonban és az én házam az Úrnak szolgálunk. A nép pedig felelt: Távol legyen tőlünk, hogy elhagyjuk az Urat, szolgálván idegen isteneknek. Sőt inkább, az Úr a mi Istenünk, aki felhozott minket és Atyáinkat Egyiptom földjéről...” (Józs.24:15-16).* Józsué háromszor eskette meg a népet arra, hogy hűek lesznek Izrael Istenéhez, majd le is írta mindezeket, hogy Mózes könyveivel együtt bizonyosságul szolgáljanak az Úrral való szövetségről.

A honfoglaló nemzedék, Józsué és a vének idején, *„akik hosszú ideig éltek Józsué után” (Józs.24:31)* megmaradt Isten törvénye és szövetsége mellett, az ezt követő generációk alatt viszont beteljesedett az a hitehagyás, amelyről Mózes jövendölt és amely ellen Józsué egész életében küzdött.

Honnan ered, hogyan alakult ki Izrael népe?

Erre a kérdésre a kutatók nagyon eltérő válaszokat adnak. A sokszor éles vitákban a valódi,

⁹² Pl. lásd ezzel kapcsolatban: <http://www.bible.ca/archeology/bible-archeology-altar-of-joshua.htm>;

⁹³ Ennek az eseménynek a pontos időpontját nem ismerjük. Mindenképpen kívül esik a honfoglalás

tudományos érveket kiki saját meggyőződése (politikai, vallási, etnikai) szerint „rakja sorba”. Egzakt módon bizonyítható álláspont nincsen.

A témával kapcsolatban mára alapvetően négyféle elmélet alakult ki és létezik egymás mellett.

1. A békés beszivárgás modellje

Az 1920-as, 30-as években vezető német bibliakritikusok, mint például Albrecht Alt és Martin Noth a bibliai honfoglalás-történettel szemben megalkották saját elméletüket, a „békés beszivárgás elméletét”. A kutatók a modern beduinok állattartási, vándorlási és letelepedési szokásait vizsgálva következtetéseket vontak le az ókori izraeli törzsek életmódjával kapcsolatban. Véleményük szerint a korábban csak állattartással foglalkozó transzjordániai nomád törzsek legelőváltás közben tett vándorlásaik során összetalálkoztak a letelepedett, fejlettebb kultúrájú, palesztinai városi életmóddal, amely megtetszett nekik. Az ie.13. század folyamán lassan ők maguk is áttértek a földművelésre, feladták a nomadizálást és kisebb városokat építettek a korábban lakatlan, de bővizű, termékeny hegyvidékeken. Belőlük származott a zsidó nép. A bibliai könyvek honfoglalással kapcsolatos utalásai utólagos betoldások, hogy egy „eredetmítosz” keretében igazolják a zsidó nép ősiségét és területi igényeit. Szerintük az ószövetségi leírásokból pusztán annyi lehet igaz, hogy izrael ősei valaha nomadizáló, sátorlakó pásztorok lehettek.

Az elmélet gyengeségét az adja, hogy régészetileg mindez nem igazolható, a megfigyelés pusztán a 19. századi nomád beduinok megtelepedési viselkedésére alapoz. Ráadásul a beduinok csak különlegesen szélsőséges körülmények között (aszály, éhínség, politikai nyomás), kényszer hatására választották a megtelepedett életmódot, de ahogy alkalmuk adódott rá, hamarosan visszatértek a nomád pásztorkodáshoz.

2. Parasztforradalom modell

1962-ben a michigani egyetem Ószövetség kutatója, G. E. Mendenhall egy új Izrael-elméletet dolgozott ki. Szerinte a zsidó nép kialakulása alapvetően társadalmi-politikai változásokra vezethető vissza, amelyek az ie.13. században zajlottak Palesztinában. *„Nem volt olyan valódi honfoglalás Palesztinában, ahogy azt mi általában gondoljuk; hogy mi történhetett valójában, azt a szekuláris érdeklődésű történészek szemszögéből, akiket csak*

a szociális-politikai folyamatok érdekelnek, parasztforradalomnak nevezhetjük, amely során támadás érte az egymásba kapcsolódó kánaáni városállamok hálózatát.” (Mendenthall, G.E.: The Hebrew Conquest of Palestine. Biblical Archaeologist 25, 1962. 66-87.) A modell szerint a síkvidéken élő földműves népesség egyes csoportjai az ie. 13. században kiszakadtak a kánaáni társadalomból, hirtelen feltűntek a közép-kánaáni hegyvidéken és sajátos „falusias” kultúrát alakítottak ki. Ez a Kánaán **területén belül** zajló, fegyveres konfliktusokkal együttjáró népességmozgás okozta, hogy a hegyek között kialakult az új, izraelinek nevezett kultúra.

Mendenthall koncepcióját 1979-ben Norman Gottwald, az amerikai Berkeley-n tanító bibliakutató fejlesztette tovább. Mendenthall elméletét főként vallásszociológiai és néprajzi megfigyelések alapján egészítette ki és a zsidó nép eredetét „szocio-kulturális és vallási forradalomra” vezette vissza. Szerinte az ie. 13.-12. században a késő bronzkori társadalom legalsó, elszegényedett rétegei (munkanélküli zsoldosok, nincstelenné vált parasztok és pásztorok, fosztogató bandák stb.) rátörtek uraikra, a gazdag kánaáni városokra, és területeket foglaltak el tőlük. Az újonnan formálódó csoportok összetartó ideológiája az „Él”-kultusz volt. Hozzájuk kapcsolódhattak azok az Egyiptomból menekült sémi néptörzsek, akik Jahve tiszteletét hozták magukkal. Később ez utóbbi népcsoportok ideológiája vált meghatározóvá és került bele a Biblia történeti leírásaiba is.

A parasztforradalom modell hosszú évtizedeken keresztül nem terjedt el széles körben, feltehetően Gottwald marxista beállítódása miatt. Emellett a koncepció régészeti nem igazolható, és főként az ideológiai aspektus tekintetében teljességgel csak feltételezéseken alapul. Érdekes és jellemző, hogy ettől függetlenül manapság mégis ez az elmélet (a 3. modellel kombinálva) a legelterjedtebb nézet izrael kialakulására vonatkozóan.

3. Fejlődésmodell

Az 1980-as 90-es évektől kezdődően Niels Peter Lemche és néhány más vezető kutató régészeti megfigyelésekre alapozva azt állítja, hogy Izrael népének kialakulása pusztán a Kánaán területén zajló belső társadalmi átalakulásokkal magyarázható. Ez a társadalom evolúcióját valló modell azt feltételezi, hogy a bronzkori Kánaán városaiban kialakult egy réteg (szegény földbérlők, és parasztok), akik idővel áttelepültek a kevésbé lakott hegyvidéki területekre. A folyamat – szemben az előbbi elmélettel – békés volt. Az elvándorlás kiváltó okát a késő-bronzkor végét jelentő nagypolitikai változásokkal, a nemzetközi kereskedelem hanyatlásával és a városi közösségek hanyatlásával magyarázzák.

Az új, falusias településeken a kánaánitól eltérő kultúra fejlődött ki, azonban külső ideológiai összetevői nem voltak a kultúraváltásnak, ugyanis maga a Jahve kultusz is levezethető a kánaáni vallásból. (!)

A régészeti bizonyságok ezzel az elmélettel kapcsolatban sem egyértelműek, továbbá az ideológiai váltás feltételezése sem kellően alátámasztott.

4. Hódítási modell

Ez a legrégebbi elmélet, amely a bibliai leírásen alapul. Azonban ahogy korábban már utaltunk rá, manapság a kutatók döntő többsége tagadja, hogy az Ószövetségben megörökített Józsue vezette honfoglalás megtörtént. Ez nem volt mindig így. A bibliai régészet egyik nagy formátumú alakja, William Foxwell Albright évtizedeken keresztül kutatta a zsidó honfoglalás nyomait a palesztinai városok régészeti rétegeiben. Elmélete szerint a bibliai leírás megbízható, az Egyiptomból kimenekülő izraeli törzsek az ie.1200-as években nyomultak be Kánaánba és egyes városait elfoglalták. Ugyanezt az álláspontot vallotta Izrael állam megalakulása után az első régész generáció, főként Yigael Yadin, aki ásatásai során a települések rétegtanában tudatosan kereste (és hite szerint meg is találta) a Józsue vezette honfoglaló zsidók nyomait: Hácórbán, Béthelben, Debírben és Lákisban. Így írt erről: *„Régészetileg széles körben bizonyított, hogy a késő bronzkor végén (ie. 13. század) a félnomád izraeliták számos kánaáni várost elpusztítottak,, aztán ezek romjain fokozatosan és lassan megépítették saját településeiket és elfoglalták az ország többi részét is.”* (Yadin, Yigael: *Is the Biblical Conquest of Canaan Historically Reliable? Biblical Archaeology Review* 8, 1982. 16-23.) A későbbi évtizedek folyamán azonban ez az elmélet tarthatatlanná vált, ugyanis a legtöbb feltárt izraeli városban nem volt igazolható az i. e.1200-as években bekövetkező pusztulás, illetve az izraelita népesség ezt követő megtelepedése.

Három régészeti érv a zsidó honfoglalással kapcsolatban

Legvégül meg kell említenünk, hogy van néhány olyan kutató⁹⁴ is, akik (a legutóbb említett modell híveihez hasonlóan) elfogadják a honfoglalás történelmi hitelességét, ennek nyomait azonban a bibliai kronológia által meghatározott időpontban, az i. e. 1400-as

⁹⁴ Az ezen kutatók által vallott álláspontok nem egyezők. Jegyzetünkben egy homogénnek ható összegzést közlünk. Lásd. pl. Gleason Archer, John J. Bimson, David Livingston, Paul R. Ray stb.

években keresik. Ez a nézet alapvetően három régészeti érven alapul, ezeket tekintjük át röviden.

1. Merneptah sztéléje

Az első érv, amelyet valójában egyetlen modell sem vesz figyelembe, hogy Izrael már mint népcsoport létezett az i. e. 1200-as években, ezért kialakulása mindenképpen ennél korábbra tehető. Bizonyítékkal szolgál erre Merneptah fáraó úgynevezett „Izrael-sztéléje”, amely Izrael népének létrejöttével kapcsolatban az egyetlen Biblián kívüli történelmi nyom, amit mindenki elfogad.

Az Újbírodalom XIX. dinasztiájának fáraója, Merneptah, kb. i. e. 1220 körül egy emlékkövet állíttatott fel Thébában, amely az uralkodó egyik kánaáni hadjáratának őrzi emlékét. A sztélé felirata a legyőzött területek, városok és népek között Izraelt is megemlíti: *„Az idegen fejedelmek le vannak verve, és így szólnak: „Békét!”. Egy sem emeli fel fejét a kilenc íj közül Líbia el van pusztítva. Hatti békességben van. Kánaán gonoszul ki van fosztva. Askelont elhurcolták, Gézert megragadták, Jenoámot nem létezővé tették. Izrael népe elpusztítva, nincsen magja. Hurru Egyiptom özvegyévé lett. Minden ország egyesül békességben. Felső- és Alsó-Egyiptom királya, Mernaptah, aki élettel van megajándékozva, mint Ré, mindennap, leverte mindazokat, akik vándoroltak.” (ANET 378)*

2. Amarnai-levelek

IV. Amenhotep (Ehnaton) fáraó fővárosában, Tell el-Amarnában, egy ékírásos királyi levéltárt fedeztek fel 1887-ben. Számos agyagtáblára írt „levél” az i. e. 1400-as, i. e. 1300-as évek kánaáni városállamainak királyaitól származik, akik sürgős segítséget kértek az egyiptomi udvartól az országukat előzőnlő „'apiru”-kal szemben. Sokan vitatták és vitatják ma is, hogy mit jelent az egyiptomi 'apiru, vagy babiloni „habiru”/„hapiru” kifejezés. Mára az az általános nézet, hogy a szó maga egy társadalmi réteg megjelölésére szolgált. Egyiptomban leginkább a rabszolgákat, a jövevényeket, illetve a gyűlevész, fosztogató csoportokat értették alatta. A zsidók egyiptomi tartózkodásuk jó részében „'apiru” státuszban voltak. Elképzelhető, hogy ez a név népnévként is rájuk ragadt, így lettek „ibri”-k, azaz héberek. Az „'apiru”, „habiru” kifejezés tehát általában nem etnikumot jelölt, azonban a héber népnév feltehetően ebből a szóból is levezethető. Amennyiben ez a következtetés helyes és a honfoglalás bibliai dátumát is elfogadjuk, akkor az amarnai levelek Kánaán héber elfoglalásának közvetett bizonyosságai lehetnek. Arról tanúskodnak,

hogy a kánaáni városok a benyomuló idegen törzsek ellen kétségbeesetten igyekeztek segítséget kérni az egyiptomi udvartól, ahonnan azonban érdemi támogatást és választ nem kaptak.

„Sok kiváló szakértő, akik alaposan átvizsgálták az anyagot, bizonyossággal azonosítják az amarnai levelezés habiruit a Józsué hadseregében lévő zsidókkal. Edward Meyer ...bizonyítékként arra a tényre hivatkozik, hogy azok a városok, amelyeknek a kormányzói Egyiptommal leveleztek, az amarnai iratok szerint Megiddó, Askelon, Akkó, Gézer és Jeruzsálem voltak, pontosan azok a városok, amelyeket a zsidók később foglaltak el. Másfelől, ahogyan F Böhl...rámutatott, azok a városok, amelyek a zsidó előrenyomulás következtében már elestek, vagy Józsué hadseregének szövetségeseivé váltak, nem vettek részt a levelezésben, olyan városok, mint Jerikó, Beérseba, Bétel, Gibeon és Hebrón. A Jahvéval való szövetség megerősítésével kapcsolatban, amely Ébál és Gerizim hegyénél, Sikem közelében történt (vö. Józs. 8:30-35), egy rendkívül lényeges adalék, hogy a jeruzsálemi Abdi-Hepa megvádolta a város vezetését azzal, hogy átálltak a habiruk oldalára. (EA 289): 'Vagy mi is úgy tegyünk, mint Labaju, aki Sikem földjét átengedte a habiruknak?'” Gleason Archer: Az ószövetségi bevezetés vizsgálata, KIA, Budapest, 2001, 319.o.)

Az amarnai levelek Józsué és Bírák könyveivel megegyezően arra mutatnak, hogy Kánaán „habiruk” általi meghódítása fokozatosan történt.

3. A palesztinai városok pusztulásrétege

Régi-új feltárások azt mutatják, hogy Palesztina területén több olyan nagyváros is van, amely i. e. 1500-1400 között részben, vagy egészben elpusztult. Ugyanakkor a kultúra is részleges változásokon esett át. Ezért újabban egyes kutatók, ha csak óvatosan is, de összekapcsolják ezeket a pusztulásrétegeket a zsidókkal és felvetik az i. e. 1400-as évekre tehető honfoglalás lehetőségét. *„Több olyan érv, amely miatt a honfoglalás bibliai dátumát elvetettük, ma már nem tartható...A honfoglalás i. e. 15. századi dátumával kapcsolatban az a legfőbb probléma, hogy ennek a századnak a végén teljesen hiányoznak a fegyveres honfoglalásra utaló bizonyságok. A válaszómban én megpróbáltam rámutatni (utalás saját könyvére), hogy a bizonyítékok csak akkor hiányoznak, ha feltesszük, hogy a középső bronzkor végén a megerősített kánaáni városok elpusztultak. Ezt az eseményt hagyományosan ie. 1550-1500 közé datálják és az egyiptomiak hadjárataihoz kapcsolják.*

Ha elfogadjuk állításom valószínűségét, akkor a tradicionális érvekkel szemben felmerülhet, hogy ezek a városok tulajdonképpen jó száz évvel később semmisültek meg és támadóik az érkező izraeliták lehettek. Szükség van még időre, amikor a végső eredményeket (már ha egyáltalán ebben a témában el lehet érni ilyesmit) ki tudjuk mondani, de ez a megközelítés jelenleg ígéretesnek tűnik...”

(forrás: http://www.biblicalstudies.org.uk/article_canaan_bimson.html)

Városlakók és nomádok

A zsidó honfoglalással kapcsolatban mindezekén túlmenően még azt is meg kell jegyeznünk, hogy

Józsue és Bírak könyve leírása szerint a honfoglalás nem érintette az ország minden pontját, illetve hitbeli okok miatt nem vált teljessé. Az „Ígélet földjének” eredeti határait (V.Móz.11:24) csak Dávid királysága idején érték el.

A honfoglalás után a zsidóság nomád - félnomád életmódja megmaradt. Nyájaikkal a kevésbé lakott, magasabb területekre húzódtak és csak kisebb településeket hoztak létre. A korábban már elfoglalt nagyvárosokkal jó 200 éven keresztül mit sem törődtek, ezért azt ismét kánaáni és egyéb néptörzsek népesítették be (lásd pl. Háczó, Lákis, Megiddó esetében). *„Nyugodtan kijelenthetjük, hogy a levelek által szolgáltatott adatok szerint a zsidó honfoglalás üteme igencsak lelassult a kezdeti, egyesült erővel elért sikerek után...A kor másik jellegzetessége az egyiptomi hatalom állandósága volt, legalábbis a Kr. e. tizenkettedik század elejéig...Józsue és a Bírak könyve nem említi a Palesztinán keresztülhaladó kereskedelmi útvonalak egyiptomi ellenőrzését...John Garstang felállított egy elméletet...miszerint amikor egyiptomi csapatok ellenőrizték a legjelentősebb kereskedelmi útvonalakat, ez mindenképpen fékezte a kánaánita népek támadó kedvét anélkül, hogy gyökeresen megváltoztatta volna a zsidók életét, akik a honfoglalás korai szakaszában egyébként a hegyvidéken maradtak. (vö. Bír. 1:9)” (Archer i.m. 331.o.)*

Talán ez a magyarázata annak, hogy régészeti szempontból az „izraeli” etnikum egészen a vaskor kezdetéig (az i. e.1200-as évekig) gyakorlatilag megfoghatatlan Kánaánban, majd aztán egyszerre több helyen is felbukkan. Az átmenetet jelentő két évszázad idején a kánaáni etnikumú városok közt, élő nomád, félnomád héber népesség folytonos konfliktusban állt a civilizált települések lakóival. Ezt az urbánus-nomád ellentétet tanúsítják a történeti források és a fentiekben már láttuk, hogy ezt a válságot a legtöbb modell-felállító kutató is feltételezi a bronzkor végi kánaáni társadalomban.

7. A bírák kora

A zsidó teokrácia

A honfoglalás után 350 éven keresztül (kb. i. e. 1400-1050 között) bírák irányították Izrael népét. A bírák az egész nép, vagy egyes törzsek Isten által választott vezetői voltak. A bíraság intézménye korábban is ismert volt a zsidóság körében, bár más „funkciókat” foglalt magában, mint a honfoglalás után. Az első bírát még Mózes választotta, hogy segítsenek ítélezni a nép ügyes-bajos dolgaiban, ugyanakkor feltehetően katonai vezetők is voltak. (vö. II.Móz.18:25-26). A bírák választásának rendszere Józsué idejében is megmaradt, de mellettük már további vezetőket is említ a Biblia. A Józsué korabeli társadalom főbb, (nem vallási) tisztségviselőinek legteljesebb listáját Józs.23:2-ben olvashatjuk: *„Előhívta ekkor Józsué az egész Izraelt, annak véneit (záken), fejeit, (rós), bírát (sáfet) és felügyelőit (str)…”*.

Józsué halála után, a bírák korától kezdődően egy Isten által választott bíra feladatköre sokrétűbbé vált. Az igazságszolgáltatás, a polgári élet irányítása és a katonai vezetés feladatain túl, egyfajta népvezérek, vallási reformerek, Isten követői és közvetítői is voltak. Alapvetően Isten törvényét, a mózesi törvényeket kívánták betartatni Izrael fiaival. Ezt az államformát, amelyben Izrael ekkor élt, teokráciának nevezzük, amelynek jelentése „Isten-uralom”. Az állam berendezkedésének alapja és lényege Isten törvénye volt, a bírák vezetése idején (elvileg) az Ő akarata érvényesült. Az állami és vallási funkciók összeolvadtak, amiképpen a civil és vallási törvények is.

A Biblia lelki szempontból úgy mutatja be ezt a korszakot, mint amire a ciklikusság volt jellemző.

A honfoglalás csodáit átélő nemzedék halála után a nép többsége elkényelmesedett. Bár a honfoglalás törzsenkénti feladatai még nem fejeződtek be, ők mégsem követték atyáik útját, inkább kiegyeztek a helybenlakókkal. Adófizetőkké tették őket, (pl. Bír.1:28,31,33,35) és megengedték, hogy gyermekeik kapcsolatba kerüljenek a kánaáni kultúrával, szokásokkal és vallással. Hamarosan vegyes házasságok kötöttek és beteljesedtek Isten

előre megjövendölt figyelmeztetései: „...ha ... ragaszkodtok e népek maradékaihoz, amelyek itt maradtak közöttetek; és sógorságot köttök ővelük és összeelegyedtek ővelük és ők veletek: Bizonynal megtudjátok majd, hogy az Úr a ti Istenetek ki nem űzi többé e népeket előletek; sőt inkább lesznek ti néktek törre és hurokká oldalaitokban ostromra, szemeitekben pedig tövissekké....” (Józs.23:12-13) A kánaáni népekkel való együttélés legmegrontóbb hatása (a halálos „tör” és „hurok”) az volt, hogy a zsidóság nagy része fokozatosan átvette a kánaáni vallás szokásait és eltávolodott a Teremtő Istentől. Izrael területén is Baál magaslatok és Aserának szentelt ligetek létesültek, a nép bálványimádásba merült. A hitehagyás következtében Isten kénytelen volt magára hagyni népét, amely ezért folyamatos támadásoknak volt kitéve. A nyomorúság éveiben a zsidók újra visszatárláltak Istenükhöz, aki ekkor egy bírát választott közülük. A bíra megszabadította Izraelt ellenségeitől, azonban halála után a nép ismét elhagyta az Úrral kötött szövetséget és idegen isteneknek szolgált. A lelki hanyatlást újból a nyomorúság évei követték és a ciklus kezdődött előről. (Bír.:2:11-21).

Az alábbiakban áttekintjük a Biblia által megnevezett bírakat. A korszak kronológiája teljességgel bizonytalan. A bírák sokszor átfedésben, egy-egy törzs, vagy törzsszövetség felett uralkodtak, ezért a bírák uralkodási éveit összeadva nem jutunk kronológiailag helyes eredményhez.

Otniél (Bír.3:8-11 és Bír.1:11-13)

Otniél Káleb öccse és egyben veje is volt. Még Júda törzsének földfoglalása idején kitűnt bátorságával, így nyerte el Káleb leánya, Aksza kezét. „Az Úr lelke volt rajta” (Bír.3:10) a későbbiekben is, így alkalmassá vált arra, hogy Isten bírává tegye Izrael fölött, amikor a nép már nyolc éve nyögte egy mezopotámiai uralkodó igáját. Otniel vezetésével a zsidóság sikerrel verte vissza az északi támadókat és a föld negyven évig megnyugodott a harcoktól.

Ehud (Bír.3:12-30) és Sámgar (Bír.3:31)

Otniél halála után Izrael fiai elfordultak Istentől, ezért az Úr megengedte, hogy a moabiták és ammoniták szövetséges csapatai elfoglalják a „Pálmák városát” (Jerikót). A kulcsfontosságú város elvesztése után a moabiták tizennyolc éven keresztül uralkodtak

Izrael törzsei (valószínűleg a déli törzsterületek) felett. Amikor a nép sok szenvedés után megtért a bálványimádásból, Isten szabadítót küldött a benjáminita Ehud személyében. Ehud csellel megölte a moabiták királyát, majd összegyűjtve Izrael érintett törzseit, viasszaszorította az ellenséget a Jordánon túlra. Ehud bátor tettevel nyolcvan éves békét hozott népének. Feltehetően ezalatt a nyolcvan év alatt, Ehud halála után Sámgar lett a bíra a nyugati területeken, aki a tengerpartól induló filiszteus benyomulással szemben vette fel a harcot sikeresen.

Kik voltak a filiszteusok?

A Biblia filiszteusoknak, az egyiptomi források gyűjtő néven „tengeri népek”-nek nevezték azokat a görög szigetvilágból érkező hajós népeket, akik i. e. 1200 körül elárasztották a termékeny félhold területét. Feltehetően nagy éhínség miatt, több hullámban indultak útnak hazájukból, hogy élelmet és új otthont találjanak. Jellegzetes, kacsafej-oromzatos hajókon, a szárazföldön pedig szekereken érkeztek és csak az egyiptomi birodalom tudta megfékezni inváziójukat. III. Ramszesz fáraó Medínet-Habu-i templomának falán képregény-szerűen örökítette meg a „tengeri népek” felett aratott szárazföldi és tengeri győzelmét. A peleszetek (filiszteusok) a legyőzött „tengeri népek” egy törzsét alkották. Az egyiptomi ábrázolásokon sajátos fejdísz és bojtos, rövid szoknyát viselnek. Az egyiptomi kormányzat bölcsen járt el a fogságba ejtett ellenséggel. Többségük zsoldoskatoná lett az egyiptomi hadseregben.⁹⁵ A fáraó a „peleszet”, vagy filiszteus harcosokat és családjaikat Egyiptom előterében telepítette le, hogy a legfontosabb tengerparti kereskedelmi utat (a későbbi Via Maris-t) védjék. A filiszteusok öt nagyvárost hoztak létre (pentapolisz) és állandó harcban álltak a szomszédos, zsidó törzsekkel. Ősi városaikat – Askelón, Asdód, Gáza, Ekron és Gát – feltárták, mindegyik esetében igazolódott, hogy a bírák korától kezdődően valóban a filiszteus törzsek központi városai voltak.⁹⁶

Debóra és Bárak (Bír.4-5.fejezet)

Mindeközben északon is megengedte Isten, hogy Izrael fiait csapások ériék. A kánaáni

⁹⁵ Újabb kutatások szerint a „tengeri népek” közé tartozó zsoldoskatonák már korábban is harcoltak az egyiptomi seregben és megjelentek Egyiptom kánaáni helyőrségeiben is. Feltehetően hozzájuk kapcsolhatóak a késő-bronzkori antropomorf agyagkorsós temetkezések. (Mazar, Amihai: The Archaeology of the Holy Land of the Bible (10 000-586 B.C.E.), The Anchor Bible Reference Library, Doubleday etc., 1992. 327.p.)

⁹⁶ Bővebben a filiszteusokról lásd.: Nagy Viktória: A Biblia népei 3. rész. A filiszteusok. In: Sola Scriptura Lap 2011-3

városok közül a honfoglalás idején Háczór volt a legjelentősebb. Noha a várost Józsué seregei felégették, hamarosan újra felépült, megerősödött és a kánaáni népek fejedelmi városává vált. Királyuk, Jábin⁹⁷ hatalma olyan nagy volt, hogy húsz éven keresztül adót szedett az északi zsidó törzsektől is. Izrael fiai hosszú évek után megtértek Istenhez és hozzá kiáltottak szabadulásért. Isten ekkor szabadítónak hívta el a Naftali törzséből származó Bárakot, aki azonban először vonakodott teljesíteni az Úr egyértelmű parancsát. Izraelben ebben az időben szolgált Debóra, egy női próféta és bír, akit nagy tisztelet vett körül. Ő is kinyitkozttatást kapott arról, hogy Bárak személyében szabadítót adott Isten, ezért elküldte embereit a jövő katonai vezetőhöz. Bárak őszintén elismerte, hogy vonakodik hadba szállni és csak Debórával együtt hajlandó vállalni a csapatok vezetését. A zsidók összegyűlt seregei Tábor hegye mellett, a Kison patakánál vették fel a harcot Jábin seregeivel. Jábin legfőbb hadvezére Sisera volt, seregei erősségét pedig a vassal bevont harci szekerek adták, amelyek félelmetes erővel tiporták el a gyalogos ellenséget. Bírak könyve 5. fejezete, Debóra győztes csata után előadott diadaléneke ad magyarázatot a zsidók fényes győzelmére: *„Az égből harcoltak, a csillagok az ő helyükből vívtak Siserával. A Kison patakja sepepte el őket, az ő patak a Kison patakja! Végy erőt én lelkem! Akkor csattogtak a lovak körmei a futás miatt, lovagjakik futása miatt...”* (Bír.5:20-22) A dal szerint a győzelem titka az volt, hogy Isten jól választotta meg az összecsapás helyét és idejét. Feltehetően a Tábor hegyéről lezúduló csapadék megduzzasztotta a Kison patak vizét, az áradás hullámai pedig elsodorták a harci szekerek lovait. A gyalogos zsidó csapatok így fölénybe kerülhettek. Bárak Isten ígérete szerint győzelmet aratott ugyan, de kishitűsége miatt diadala nem volt teljes. Két asszonnyal is osztoznia kellett a dicsőségben: Debóra mindvégig mellette volt a csatában, az ellenség fővezérét, Siserát, pedig végül menekülés közben egy másik asszony ölte meg. A Jézus által gyakran idézett mondás: *„Legyen néked a te hited szerint”* (pl. Mát.8:13) elve Bárak esetében is érvényesült. Nagyobb tapasztalatot is szerezhethetett volna Istennel, de hite csak eddig emelte őt. A Kison patak melletti győzelem után negyven évig nyugalom volt északon.

Gedeon (Bír. 6-8. fejezet)

A déli területek hitehagyása miatt Isten újabb, nehéz próbát engedett meg Izrael életében. Déli szomszédai, a midianiták, időről időre megtámadták és kifosztották városait és falvait.

⁹⁷ Jábin volt a háczóri király neve a honfoglalás idején is. Ezért többen feltételezik, hogy a Jábin név nem személynév volt, hanem a „királyi” rang megnevezésére szolgált. (Lásd. G. Archer i.m. o.)

Nagy volt az éhínség, sokan a hegyekben rejtőztek el a portyázó csapatok elől. A hét évig tartó csapások súlya alatt a zsidók Isten ellenes lázadása megtört, Teremtőjükhöz kiáltottak segítségért. Isten egy prófétát küldött a néphez, aki emlékeztette őket Isten korábbi szabadító tetteire, de saját hitehagyásukra is.

A szabadító mindeközben már a nép között élt. Manassé törzsében Joás legkisebb fiára, Gedeonra esett Isten választása, akit ezekben a nehéz években is foglalkoztatott a kérdés: hogyan kerülhetett a választott nép ilyen nyomorúságba. Gedeont Isten angyala kereste meg, amikor épp titokban egy kis gabonát csépett földjük mellett a pajtában, hogy megmentse azt a midianita fosztogatók elől. Isten követje felszólította, hogy vegye fel a harcot az ellenséggel, mert az Úr vele lesz. Gedeon vágyott a szabadulásra, hitt is Isten szabadító erejében, de nem volt biztos önmaga felől. Ezért jelet kért Istentől, hogy biztos lehessen abban, Isten valóban őt, nemzettsége legszegényebb, családjá legkisebb tagját hívta el erre a rendkívüli feladatra. Gedeonra nem véletlenül esett Isten választása. A bibliai leírásból kiderül, hogy családjá bálványimádó volt, atyja egy oltárt építtetett Baálnak és egy szent ligetet ápolt Aserának. Gedeonban mégis mélyen ott élt az istenfélelem és kételyeivel együtt is benne volt a vágy az Úrral való kapcsolatra és szövetségre. Ennek bizonyságaként első feladata az volt, hogy az atyja házában lévő kánaáni kultuszhelyet számolja föl.

Gedeon ezt habozás nélkül megtette: lerontotta Baál oltárát és kivágatta Asera szent fáját. Ezzel komoly szentségtörténet követett el. Másnap a falu lakói halálra keresték Gedeont. Gedeon apja, aki jobban szerette fiát a bálványoknál, megfellebezhetetlen, bölcs válasszal hárította el a bosszúra éhes híveket: *„Baálért pereltek ti? Avagy ti oltalmazzatok-e őt? ...Ha Isten ő, hát pereljen ő maga, hogy oltára lerontatott.”* (Bír.6:31) Gedeon sorsa ezzel eldőlt, a falubeliek nem bántották, csak elnevezték Jerubbaálnak, ami annyit jelentett, hogy „pereljen vele Baál”.

Gedeon bátorsága és hite kiállta a próbát. Alkalmassá vált arra, hogy Isten egy még magasabb hitbeli tapasztalaton vigye át és felhasználja őt Izrael megszabadítására. Gedeon Isten parancsa szerint követeket küldött Izrael törzseihez, hogy sereget gyűjtsön a midianiták ellen. Közben önmagával szembeni kételye továbbra is fennállt, ezért egymást követően két – egymással ellentétes – jelet kért Istentől. Ahogy a Bibliában József történetében az álmok kapnak kulcsszerepet, úgy Gedeon életében a jelek. De Gedeon

jelkérese nem hitetlenségből fakadt. Nem az az indíték vezette, amit Jézus későbbi szolgálata idején elítélt: *„Ha jeleket és csodákat nem láttok, nem hisztek”* (Ján.4:48). Éppen ellenkezőleg: Gedeon mély hitéből és Istennel szembeni félelméből fakadt önbizalomhiánya, amelyet Isten megértett és türelemmel gyógyított.

Gedeon felhívására Izrael törzseiből harminckétezer harcos érkezett. Isten azonban látta, hogy hitben és bátorságban nem mindannyian alkalmasak arra a győzelemre, amelyet nekik készített. *„Több ez a nép, amely veled van, hogysem kezébe adhatnám Midiánt; Izrael még dicskednék velem szemben, mondván: Az én kezem szerzett szabadulást nékem.”* (Bír.7:2) Isten ezért fokozatosan „leépíttette” Gedeon seregét. Az első szűrés azokat távolította el, akikben nem volt elég bátorság. Gedeon az Úr parancsára még indulás előtt felszólította a sereget, hogy aki fél, az térjen haza. A sereg rögtön tízezer főre apadt. Második körben Isten azt vizsgálta, hogy ki mennyire céltudatos és tetterre kész. Egy víz mellett elhaladva Gedeon felszólította a seregét, hogy igyanak. Azokat, akik kényelmesen lehasalva szürcsölték a vizet, hazaküldték, míg azokat, akik csak fél térdre ereszkedve, fél kézzel, tenyerükből ittak és fél szemükkel továbbra is az ellenség jelenlétét kémlelték, megtartották. Gedeonnak ezzel már csak háromszáz katonája maradt. Isten így már eléggé kicsinek és erősnek tartotta a sereget ahhoz, hogy győzelmet adjon számukra. Tudta, hogy a létszámában megfogyatkozott, de bátor, hívő és praktikus gondolkodású harcosai egyedül csak benne fognak bízni és a győzelem sem teszi majd őket elbizakodottá, mert tudni fogják, hogy az Úr szerezte azt.

Bizonyára nagy hitet igényelt Gedeontól, hogy közvetlen a csata előtt lemondjon serege túlnyomó többségéről és azokat is hazaküldje, akik nem mentek el önként, hanem készek lettek volna harcolni. Mégis bízott Istennel és engedelmeskedett utasításának. Isten értékelte Gedeon engedelmességét és nem hagyta magára. Együtt érzett vele ebben a nehéz, hitet próbáló órában és ezúttal maga ajánlott neki jelet, hogy bátorítsa. Egy ellenséges katona álomlátása révén előre megjövendölte Gedeon seregének győzelmét.

Gedeon ezek után szánta rá magát arra, hogy háromszáz emberével kezdeményezőként, váratlanul lerohanja a midianiták óriási táborát. Az éj leple alatt kis seregét három részre osztotta, fáklyákkal és korsókkal szerelte fel őket, majd azt a parancsot adta, hogy egyszerre zúduljanak rá az alvó midianita katonákra és csapjanak minél nagyobb és

félelmetesebb fényt és zajt. A váratlan rajtaütés összezavarta a midianiták táborát, akik fejvesztve menekültek dél felé. Gedeon katonái üldözőbe vették a midianitákat és sokakat megöltek.

Kik voltak a midianiták?

A Biblia szerint a midianiták ősatya, Midián, Ábrahám második feleségétől, Keturától született. (I.Móz.25:2) A zsidókkal rokon midianiták szállásterülete a Holt-tengertől délre, az Arab-félsziget félsivatagos területin húzódott. A nomád-félnomád életmódot folytató népcsoport a Bírák korában folyamatosan ellenséges volt Izraellel.

Gedeon diadala negyven éves békét hozott Izrael földjére. A győztes vezér népszerűsége olyan nagy volt, hogy sokan királlyá akarták választani: *„Uralkodjál felettünk te és a te fiad és a te fiadnak fia, mert megszabadítottál bennünket a midianiták kezéből. És mondta nekik Gedeon: Én nem uralkodom felettetek, sem az én fiam nem fog uralkodni rajtatok. Az Úr uralkodik ti felettetek!”* (Bír.8:22-23). Gedeon határozottan visszautasította az őt és családját érintő megtiszteltetést. Válasza egyben figyelmeztetés is volt, amit a nép sajnos sem akkor, sem később nem értékelt igazán: Izrael abban a kiváltságban részesülhet, hogy maga Isten uralkodik felettük. Nincs szükségük más, emberi királyra.

Míg Gedeont szerénysége és alázata meggátolta abban, hogy önnön népszerűsége megkísértse és elbuktassa, ugyanakkor egy másik területen súlyos hibát vétett. Talán az atyai örökség (ahol saját szentélyük volt) vitte őt abba az irányba, hogy kultushelyet létesítsen háza mellett – szándékai szerint Isten dicsőségére. A kultushely azonban a torz vallásosság melegágyává vált. Tovább rontotta a helyzetet, hogy Gedeon követve a kor szokásait rengeteg feleséget és egy ágyast is tartott.

Életében erős egyénisége féket vetett a konfliktusoknak, halála után azonban minden összeomlott, amit felépített.

Abimélek királysága (Bír.9. fej.)

Gedeon kusza magánélete megtermette a maga rossz gyümölcsseit. Ágyasától származó fia, aki Sikhemben élt, atyja halála után elhatározta, hogy magához ragadja Gedeon örökségét. Anyja rokonságát feltűzelve *„holmi henyélő és hiábavaló embereket”* (Bír.9:4) fogadott fel,

akikkel megtámadta Gedeon ofrai házát és megölette féltestvéreit. A mészárlást csak Gedeon legkisebb fia, Jóthám élte túl. Sikhem és környéke lakói ezután minden különösebb fenntartás nélkül a gyilkos Abiméleket megtették királyukká. Hálátlanságuk egyaránt irányult Gedeon törvényes családja és Isten ellen: *„És nem emlékeztek meg az Izrael fiai az Úrról, az ő Istenükről, aki őket megszabadította minden ellenségeik kezéből köröskörül. És nem cselekedtek irgalmasságot a Jerubbaál Gedeon házával, mind ama jók szerint, amelyeket ő tett Izraellel. (Bír.8:34-35).*

Isten történetekkel kapcsolatos véleményét Jóthám, Gedeon életben maradt fia közvetítette, aki a Sikhem melletti Garizim természetes adottságait felhasználva, (lásd a honfoglalás idején itt elmondott áldás és átok szövegét), a hegyről kiáltotta szét a sikhemieknek szánt üzenetét. A példázat egyértelműen a város lakóinak hálátlanságáról és az emiatt várható közeli ítéletről szólt. (Bír.9:7:21)

Három esztendővel később Abimélek és a sikhemiek között a gonoszságban született szövetség megszakadt. A sikhemiek megelégtették Abimélek királyságát és titokban csapatokat szerveztek ellene. Abimélek seregei azonban legyőzték a lázadókat, a Sikhem erődjébe zárkozó menekültekre pedig rágyújtották a várost. A környék kisebb lázadó falvai sem menekültek meg a sértett király haragjától. A testvérgyilkosságoknak sok ember esett áldozatul. Egy kisebb erőd ostromakor végül maga Abimélek is elesett. Megalázó módon egy asszony sújtotta agyon egy a város toronyából kivetett malomkővel. Miután a viszály okát jelentő uralkodó meghalt, a harcok is véget értek.

Ez a rövid, véres néhány év jelentette a zsidóság első szembe találkozását a királyság intézményével.

Jefte bírasága (Bír.10-12. fejezet)

Abimélek halála után újabb két bírát adott Isten Izraelnek, akikről nevükön kívül nem sokat tudunk.

Az Izsakhár nemzettségéből származó Thóla huszonhárom évig ítélte Izrael nyugati törzseit, míg Jáir, aki a Jordántól keletre lakott, nagyjából ugyanezen években teljesített szolgálatot

Gileád földjén. A nép azonban újra és újra elfordult Istenétől. Tévelygésük lelkileg egyre nagyobb mélységekbe vitte őket. : „*De az Izrael fiai újra gonoszul cselekedtek az Úrnak szemei előtt, mert szolgáltak a Baáloknak és Astarótnak, és Szíria isteneinek, és Moáb isteneinek, és az Ammon fiai isteneinek, és a filiszteusok isteneinek, és elhagyták az Urat, és nem szolgáltak neki.*” (Bír.10:6)

Isten újabb csapásokat engedett meg a nép életében, hogy ezáltal visszataláljanak őhozzá. Tizenhét évnyi nyomorúság után kezdtek csak komolyan Istenhez kiáltani, aki bűnbánatuk őszinteségét látva végül új bírót támasztott közülük.

Isten választása egy a társadalomból kirekesztett, de mégis a jóra vágyó férfira, Jeftére esett. Jefte Gileád törvénytelen fia volt, akit féltestvérei atyjuk halála után elűztek a háztól. A nincstelenné váló fiatalember elmenekült a környékről és hozzá hasonló földönfutókhoz csatlakozva zsákmány után portyázott Izrael ellenségei földjén. Jefte idővel híres és tehetséges katona lett.

Gileád földje

Neve jelentése: szirtes, szakadékos vidék. Izrael Jordántól keletre fekvő birtoka volt, amely a Genezáret-tó déli partjától a Holt-tenger északi csúcsáig terjedt. Keleten sivatag határolta. Mózes idejében sűrű erdő borította, és jó legelői is voltak. Kánaán meghódításánál Gileád földje Rúben, Gád és Manassé féltörzsének jutott osztályrészül (V. Móz. 3:13). Gileád híres volt balzsamolajáról (pl.Jer.8:22), amelyet Egyiptomba és Tíruszba is szállítottak. (Bibliai nevek és fogalmak, forrás:

http://agost.dyndns.org/biblia/BIBN/g_h.html)

Évekkel később az ammoniták nagy sereggel törtek Gileád földjére. A törzs összegyűjtötte ugyan csapatait, de nem talált megfelelő vezért a katonák irányítására. Végül megdöbbentő következetlenséggel eszükbe jutott a hős Jefte, aki már annyiszor vezette diadalra embereit. Követséget menesztettek hozzá és felkérték őt, hogy legyen Gileád fejedelme. Jefte szinte nem hitt saját fülének: „*Avagy nem ti vagytok-e, akik engem meggyűlöltek, és kiűztek atyámnak házából? És miért jöttetek most hozzám a ti nyomorúságtoknak idején?...Ha visszavisztek engem, hogy hadakozzam Ammon fiai ellen és kezembe adja őket*

az Úr: igazán fejedelmetekké leszek?” Jefte szavai arról tanúskodnak, hogy nem csak bátor katona volt, hanem az Úr szavára fogékony és népe sorsával törődő ember is, aki ugyanakkor kellő bölcsességgel járta körül a kérdést, hogy mire is számíthat esetleges hazatérése esetén. Nem vakította el a felkínált tisztesség, látta annak árnyoldalait is.

Miután a gileádi követek minden biztosítékot megadtak, Jefte visszatért népéhez. Bármennyire megalázták is a múltban, túl tudott emelkedni sérelmein és körültekintően látott hozzá feladatához. Először békésen próbálta rendezni az ammonitákkal való vitát. Üzenetet küldött az ellenség táborába és felszólította őket a hazatérésre. Utalt arra, hogy Isten a honfoglalás idején nem engedte a zsidóságnak, hogy ártsanak a velük rokon népcsoportnak. Ez a föld akkor nem az ammoniták birtokában volt, hanem az emóreusokéban és Isten maga űzte ki őket a választott nép elől. *„És amikor az Úr, az Izrael Istene maga űzte ki az emóreusokat az ő népe, Izrael elől, most te akarnád azt elfoglalni? Hát nem úgy van-e, hogy amit bírnod adott néked Kámos⁹⁸, a te istened, azt bírod?! Mi meg azoknak az örökségét bírjuk, akiket az Úr, a mi Istenünk űzött ki előlünk.”* (Bír.11:23-24.) Jefte egyszerű logikával próbálta elejét venni az ammonita hadjáratnak, ugyanakkor a két nép istenének összehasonlítása már a zsidóknak is tanulsággal szolgált. Ha az ammoniták vezetőiben lett volna kellő alázat, akkor a múltba visszatekintve elismerték volna a zsidók követeinek igazságát, ehelyett azonban elutasították azt.

Jefte ezek után felkészült a harcra. Isten lelke segítségével összegyűjtötte seregét, majd a csata előtt az Úrtól kért további megerősítést. Fogadalmat tett, hogy ha győzelmet arat, akkor bármi, ami hazatérve legelőször kijön házából, az egészen az Övé lesz. Isten segítségével a zsidó seregek végül visszaszorították az ammonitákat, azonban Jefte őszinte, de elhamarkodott ígérete nem várt tragédiát szült. Otthonába hazatérve tulajdon leányával, egyetlen gyermekével találkozott szembe legelőször, aki atyja győzelme tiszteletére ünnepséget rendezett és örömmel sietett elé. A Biblia szerint az Istennek tett ígéret szent dolog. Nem visszavonható, éppen ezért nem szabad elhamarkodni. *„Inkább ne fogadj, hogynem fogadj és ne teljesítsd be!”* (Péld.5:5). A felelőtlen ígéret és eskü bűn.

⁹⁸

Kámos tulajdonképpen a kánaáni Baál ammonita megfélelője volt.

Jefte erős hitét bizonyította, hogy meg sem fordult a fejében az, hogy visszavonja Istennek tett fogadalmát. Mélységes szomorúsággal – hiszen családját ezzel kihalásra ítélte – de őszintén tárta leánya elé ígéretét. Jefte leánya méltó volt atyjához, azonnal elfogadta a beleegyezése nélkül, de Istennek tett fogadalom betöltését. *„Atyám, ha fogadást tettél az Úrnak, úgy cselekedjél velem, amint fogadtad, miután az Úr megadta az ellenségeiden, az Ammon fiain való bosszút.” (Bír.11:36)*

De miben is állt Jefte fogdása? Sokan azt feltételezik, hogy mivel Jefte az Istennek tett fogadalmában az „ólah”, azaz az egészen égőáldozatra utaló kifejezést használta (vö. Bír.11:31), ezért leányát ígérete szerint tűzben áldozta meg Istennek. Ez az értelmezés azonban teljesen félrevezető. Az alábbiakban felsorolunk néhány érvet, amely cáfolja azt, hogy ebben az esetben emberáldozat történt volna⁹⁹:

6. A Biblia Istene szigorúan tiltotta az emberáldozatot (lásd pl.III.Móz.18:21; 20:1-5; IV.Móz.12:30-31). Noha a mózesi törvények értelmében minden termés első zsongéje és minden élőlény első szülöttje Istené volt, az Istennek szentelt emberekkel állatokkal kellett megváltani. (II.Móz.13:2 vö. IV.Móz. 31:40-41) Ez a kifejező tanítás előre utalt a megváltás titkára. Ábrahám és Izsák áldozatának története is csak ezen az eszmei háttéren értelmezhető. Jefte, aki mindenben Isten kedvét kereste, minden bizonnyal tisztában volt ezzel. Nem tett volna olyat, ami Isten szavával ellentétes.
7. Jefte leánya szavaiból kitűnik, hogy mielőtt a fogadást betöltötte volna, visszavonult a hegyekbe barátnőivel, hogy szüzességét sirassa. Ha arról lett volna szó, hogy hamarosan meghal, valószínűleg nem azt siratta volna, hogy szűz maradt, hanem azt, hogy hamarosan elveszíti az életét. (Bír.11:37)
8. Bír.11:39 verse egyértelműen megfogalmazza, hogy miben állt Jefte leányának áldozata: *„...és betöltötte az őfelőle való fogadást, amelyet tett (Jefte), és ő soha nem ismert férfiút”.*

Ebből is az tűnik ki, hogy a fogadás beteljesítése ebben az esetben azt jelentette (lévén emberről és nem állatról szó, ahogy azt Jefte eredetileg gondolta), hogy

⁹⁹ A témával kapcsolatban ajánljuk Vankó Zsuzsanna cikkét a Sola Scriptura Teológiai Szakfolyóirat 2001/1-2 számában. (Megvalósítható-e a prekonceptiók nélküli exegézis a Jefte-történet esetében?)

leánya egészen Istené lett, azaz soha nem ment férjhez, Isten szolgálatában élte le egész életét.

9. Szintén az eberáldozat ellen szól a 11. fejezet végén az a mozzanat is, miszerint Jefte leányának tette olyan tiszteletre méltó volt mások előtt, hogy barátnői és Izrael leányai évente elmentek hozzá és ünnepet rendeztek, így emlékeztek meg apa és leánya Istennek tett őszinte és tiszta áldozatáról.
10. Tovább erősíti ezt az értelmezést az, hogy Pál apostol a hithősök közé sorolta Jeftét (Zsid.11:32), amit egy Isten törvényét megszegő, gyermekét meggyilkoló apával nem tett volna.

Jefte a történetek után még hat esztendőn át volt Izrael megbecsült bírása Gileádban. Élettörténete jó példája annak, hogy egyedül Isten képes meglátni, kiben mi rejlik, ki milyen ember lehetne valójában. Jeftét törvénytelen származása miatt társai kivetették maguk közül. Megbélyegzett volt születésétől fogva. Akár teljesen elkallódhatott volna az őt körülvevő, „henyélő emberek” (Bír.11:3) között, de Isten kiemelte őt azzal, hogy egy rendkívül nehéz, de megtisztelő feladatot kínált fel neki. A próbák súlya alatt Jefte következetes, felelősségteljes férfivá vált, aki példát mutatott népének hűségben és valódi istenfélelemben.

Sámson, a nazíreus bírá (Bír.13-16. fejezet)

Jefte után három kevésbé ismert bírát említ meg a Biblia. Ibsán a Júdabeli Betlehemből hét évig, Élon Zebulon törzséből tíz évig, az efraimita Abdon nyolc évig töltötte be ezt a tisztséget. Haláluk után Izrael talán legellentmondásosabb bírása lépett hivatalába.

A nép hitehagyása ekkoriban már hosszú évtizedek óta tartott, Isten ezért negyven éves filiszteus elnyomást engedett meg Izrael földjén. A szabadítást hozó bírá Dán törzséből, Czóár városából származott. Szülei különleges üzenetet kaptak Istentől, amely felkészítette őket gyermekük érkezésére és elhívására. Édesanyja már a terhesség ideje alatt is fokozottan figyelt arra, hogy csak tiszta ételt vegyen magához és kerüljön minden alkoholos italt. A korábban meddő asszony hűségesen követte az Úr tanácsát, ahogy férje, Manoah is, aki

megható szavakkal könyörgött Istenhez: *„Kérlek Uram! Az Istennek az az embere...jőjjön el ismét hozánk, és tanítson meg minket, hogy mit cselekedjünk a születendő gyermekkel.”* (Bír.13:8). A Biblia szerint szülővé válni isteni ajándék, ugyanakkor soha le nem tehető felelősség is. Megdöbbenő, hogy több ezer évvel a modern orvostudomány létrejötte előtt Bírák könyve beszél arról, hogy egy megfogant életet már a születés előtt óvni kell és egy anya terhesség alatti életvitele kihat gyermekére is. Sokan ma sem veszik komolyan ennek az állításnak az igazságát. Manoah és felesége azonban (férfi és nő együtt!) közösen készültek fel a gyermek felelősségteljes fogadására. Ez a bibliai szakasz talán a történetírás legkorábbi feljegyzése a terhesség-gondozásról és egy apa és anya közös gyermekvárásáról. (Bír.13:3-6,8, 12-14)

A megígért gyermek, Sámson, születésétől fogva Istennek szentelt nazíreus volt. Bort és részegítő italt nem ihatott, tisztátalan ételt nem ehetett. Szülei az igaz hitre nevelték kicsiny korától fogva. A gyermek Úrhoz tartozását jelképezte az is, hogy haját sohasem vágták le. (vö. IV.Móz.6. fejezet). Az egészséges életmód és Isten különleges áldása révén Sámson felnőtt korára szinte emberfelettien erős lett. Alkalmassá vált arra, hogy a filiszteusok ellen sereget toborozzon, harcoljon és kiűzze őket Izrael földjéről. Sámson azonban egészen más terveket forgatott a fejében. Hiába volt az atyai ház minden tiszta elve és nevelése, a fiatal férfi felnőttként már nem követte azt. A saját maga által választott úton járt.

A világ egyik legerősebb emberének legnagyobb gyengéjét a szép nők jelentették. Szüleit váratlanul érte az a hír, hogy fiuk a filiszteusok leányai közül választott magának feleséget. „És mondta neki az ő atyja és anyja: Hát nincsen a te atyádfiának és az én egész háznépemnek leányai között nő, hogy te elmégy, hogy feleséget vegyél a körülmetéletlen filiszteusok közül?” (Bír.14:3) Sámson azonban hajthatatlan volt ebben a kérdésben. Minden mélyebb érzelmi, értelmi, ismeretbeli indíttatás nélkül, pusztán a szeme alapján döntött: „Őt vegyétek nékem, mert csak ő kedves az én szemeim előtt.” (Bír.14:2). Egy eltérő értékekkel rendelkező fiatal pár esetében elkerülhetetlen, hogy egymást követik a viták és konfliktusok. Sámson és választottja esetében ez már a lakodalom idején kiütközött. A mulattság hét napon keresztül tartott, ahol Sámson egy megfeszíthetetlen találós mesét adott fel filiszteus vendégei számára. A nem egészen ártatlan tréfálkozás véres folytatásba torkollott. A filiszteus férfiak semmiképpen nem akartak kudarcot vallani a

zsídó vőlegény előtt, ezért rávették az ifjú feleséget, hogy tudja meg a férjétől a megoldást. A filiszteus lány taktikája egyszerű és célravezető volt: kifárasztotta Sámson folyamatos sírdogálásával és kérdezősködésével. Sámson így végül elárulta feleségének a megfejtést, aki azt gyorsan tovább adta filiszteus rokonságának. A lakodalom utolsó napján így Sámson maradt szégyenbe. A becsapott férj zaklatottan és dühösen távozott a lakodalomról, megölt jó pár filiszteust és magára hagyta feleségét. Néhány nappal később, amikor indulatai már lecsillapodtak, Sámson visszatért feleségéhez, hogy kiengesztelje őt. Legnagyobb felháborodására azonban a filiszteus leányt apja már más férfihoz adta hozzá. Sámson ezek után már teljesen szabadon engedte indulatait: *„Teljességgel igazam lesz most a filiszteusokkal szemben, ha kárt okozok nekik” (Bír.15:3)*. És innentől kezdve Sámson gyilkos indulattal szállt szembe minden filiszteussal. Hamarosan Izrael bírója lett, akinek hatalmas erejét mindenfelé tisztelték, annak ellenére, hogy ő maga zabolátlan érzelmei és indulatai foglya maradt. Ez a lelki gyengeség aztán tönkre tette egész életét. Egyre többet engedett meg magának, egyre merészebben távolodott el nazíreusi fogadalmától és Isten törvényétől. Előbb egy gázai (filiszteus) prostituált nő házába járogatott, utóbb a szőlő és borterméséről híres Sórek-völgyében (filiszteus terület) „szeretett meg” egy asszonyt, Delilát. Delila lett Sámson veszte. Sámson nem tudott ellenállni a nő vonzerejének, ezért újra és újra visszatért hozzá, annak ellenére, hogy a filiszteus asszony minden alkalommal nagy fizikai ereje titkát firtatta. Amikor Sámson a kérdezősködésekre valmiféle hazug választ adott, Delila azonnal kipróbálta, hogy valóban hatásos-e a módszer, de több ízben is csalódnia kellett. Pedig a filiszteus vezetők nagy pénzt ígértek neki, ha kicsalja végre a férfi titkát. Delila végül ismét a jól bevált női módszerhez folyamodott: vádaskodott, hogy Sámson nem bíz meg benne, nem szereti őt, mert bizalmatlan vele szemben, és sokat sírt. *„Mikor aztán őt minden nap zaklatta szavaival, és gyötörte őt: halálosan belefáradt (Sámson) lelke.” (Bír.16:16)* És Sámson egy idegen, ellenséges nép asszonyának elárulta legszentebb titkát, Istennel való, fogantatása pillanatától fennálló szövetségét, amelynek szimbolikus jele érintetlen hajkoronája volt. Delila győzelme teljes volt. Képmutató módon még a saját térdein altatta el Sámson, majd levágatta hajfonatait és elgyengült áldozatát kiszolgáltatta a filiszteusoknak. Sámson ereje természetesen nem a hajában volt. Egyszerűen annyi történt, hogy mivel elhagyta Istent és nem becsülte eg a vele való szövetséget , ezért Isten ereje és áldása is elhagyta őt. Ennél mélyebbre már nem süllyedhetett.

Sámson élete legmélyebb pontjára jutott. Fogságban tartották Gáza városában, megfosztották hajától és a biztonság kedvéért meg is vakították. Egy malomkőhöz láncolva kellett gabonát őrölnie egész napon át. Sámsont vaksága alkalmassá tette arra, hogy végre lecsendesedjen és megálljon. Ő, aki egész eddigi életében saját szemének kívánsága után járt, most kénytelen volt önmagába nézni. A monoton munka közben volt ideje arra, hogy végig gondolja egész életét. Születésétől kezdve Isten mindent megadott neki ahhoz, hogy elérje céljait. Különleges ereje révén hírnévre és tisztességre tett szert népe és ellenségei előtt. Mindez mégsem volt elegendő. A jó szülői háttér, a kiváló nevelés, a rendkívüli adottságok semmit nem érnek, ha ezeket nem becsüljük meg, ha ezekkel nem jól élünk. Sámson csak magát okolhatta a történetekért. Őt az erős embert legyőzték önnön vágyai és indulatai. Nehéz lehetett mindezzel szembesülnie. Nem tudjuk mi zajlott le pontosan Sámson lelkében, de az biztos, hogy rabsága közben más emberré lett. Megrendülten és komolyan kereste Istent, aki még egy utolsó lehetőséget adott neki, hogy betöltse feladatát.

A filiszteusok gázai templomában nagy ünnepséget rendeztek Dágonnak, a filiszteusok főistenének. Az ünnepség fényét azzal kívánták emelni, hogy előhívták Sámson, hogy megalázzák (Istenével együtt) és diadalt üljenek felette. Sámson vaksága ellenére – vagy épp azért – tökéletesen jól mérte fel a helyzetet. Még egyszer, utoljára, egész elrontott életének tudatával fohászkodott fel Istenhez: „Uram, Isten, emlékezzél meg kérlek, én rólam és erősíts meg engem, csak még ez egyszer, óh Isten!” (Bír.16:28) Kétségbeesetten, de elszántan, feltámadó erejével nekidőlt a templom földemét alátámasztó oszlopoknak és kibillentve azokat, az egész épületet összedöntötte. A romok a Dágont ünneplő filiszteusokat és őt magát is eltemették. Sámson halálával többet tett Isten ügyéért, mint egész életével. De milyen áron! Izrael népét nem tette szabaddá a filiszteusok elnyomásától, önmaga pedig a legnyomorúságosabban fejezte be életét.

Így halt meg Sámson, aki húsz évig volt Izrael bírása. Tragikus élete örök példája annak, hogy a táalentumaink Istentől kapott adottságok, amelyekkel jól és rosszul is élhetünk. Ugyan soha nem késő visszafordulni Isten útjára, azonban nem mindegy mennyi „összetört

romot” hagyunk magunk után.

„Fizikailag Sámson volt a föld legerősebb embere; de önuralom, becsület és kitartás tekintetében egyike volt a leggyengébbeknek. Sokan összetévesztik az erős szenvedélyeket az erős jellemmel, az igazság azonban az, hogy akin a szenvedélyei uralkodnak, az gyenge ember. Az ember igazi nagyságát azoknak az érzéseknek az erején lehet lemérni, amelyeken ő uralkodik és nem azokén, amelyek rajta uralkodnak.” (E.G.White i.m. 624.o.)

Érdemes azért végül azt is megjegyeznünk, hogy Pál apostol Sámsonat a hithősök közé sorolja. (Zsid.11:32).

A filiszteus vallás

A Biblia szerint a filiszteusok főistene Dágon volt, akinek Asdódban és Gázában volt nagyobb temploma (I.Sám.5:1.3; Bír.16:21-23). Dágon eredetileg termékenységisten volt, nevének jelentése a „gabona” és talán az „eső-felhő” kifejezésekhez áll közel. Alakja a köztudatban összemosódott a kánaáni Baál-al és Él-lel. A Biblia ezen kívül megemlíti Ekron filiszteus város istenét, Baálzebubot, aki szintén Baál egyik helyi formája volt. I.Sám. 31:10 szerint a népszerű kánaáni termékenység istennőnek, Astarténak Bét-Seánban volt temploma. A bibliai utalások szerint tehát a filiszteusok átvették a kánaáni vallást, amelyet ötvöztek saját hagyományaikkal.

Mindeddig csak Tell Kasziléban (Tel Aviv mellett) tártak fel teljes egészében filiszteus vallási központot.¹⁰⁰ Itt három egymást követő fázisban használt templom került felszínre. A templomot történetének harmadik szakaszában teljesen átépítették. A padlószintet megemelték és a fő terem elé egy bejáratú csarnokot toldottak. A templom mennyezete két cédrusfa-oszlopon nyugodott (vö. Sámson történetével), amelyeknek szépen kidolgozott mészkő-alapzatuk volt. A templom udvarát kőfal választotta el a város többi részétől.

„Amikor még nem volt király Izraelben” (Bír.17-20. fejezetei)

Bírák könyve utolsó fejezetei néhány bizarr történetet mesélnek el azokból az időkbelől, *„amikor még nem volt király Izraelben, hanem kiki azt cselekedte, amit jónak látott.”* (Bír.17:6)

¹⁰⁰ Filiszteus templomokat azonban ismerünk más településekről is, legutóbb 2010 nyarán Gáth feltárásakor bukkantak egy újabb filiszteus templom alapfalaira. Lásd bővebben pld. <http://ferrelljenkins.wordpress.com/2010/07/29/philistine-temple-found-at-tell-es-safigath/>

Az elrettentő eseményeket lejegyző krónikások az ideálisnak tekintett királyság nézőpontjából ítélik meg, ítélik el a különböző erkölcstelen tetteket. Ezeket a fejezeteket részleteiben itt nem tárgyaljuk, úgyszintén kihagyjuk a Bírák korára eső Rúth kedves történetét is és tovább lépünk az utolsó bírák korára, amely egyben átvezet bennünket a királyság államformájába is.

8. Az egységes királyság kialakulása

Mint fentebb láttuk, már Gedeon bírasága idején felmerült a nép körében annak az igénye, hogy a csodálatos szabadításban döntő szerepet játszó ember királyként uralkodjon felettük. Gedeon még elutasította a felkérést, azonban törvénytelen fia, Abimélek, később erőszakkal ragadta magához a hatalmat. Halálát követően ugyan ismét bírák vezették Izraelt, de a királyság intézménye is elfogadottá, ismertté vált.

Izrael utolsó bírái: Éli és Sámuel

Izrael utolsó előtti bíróját Élinek hívták, aki egyben a főpapi szolgálatot is viselte. Éli mélyen istenfélő ember volt, papi szolgálatot betöltő fiai, Hofni és Fineás, azonban eltávolodtak ősök hitétől. Látszólag eleget tettek vallási kötelességeiknek, ugyanakkor anyagi és erkölcsi területen elkövetett visszaéléseikkel megbotránkoztatták a népet. Bűnüket tetézte, hogy mivel a nép szemében ők Isten képviselői voltak, ezért *"a nép megutálta az Isten áldozatát"* és magát Istent is. (I. Sám. 2:17). A Biblia szerint nincs rosszabb annál, amikor a nép vallási életét erkölcstelen vezetők irányítják és amikor „kívülállók” szemében a látszat-vallásos emberek cselekedetei alapján ítéltetik meg maga Isten is. (vö. Róm.2:24). Éli, aki egyszerre volt fiai apja és vallási előjárója, nem lépett fel határozottan a köztudomású bűnökkel és elkövetőkkel szemben, noha azok még közember esetében is halállal büntetendőek lettek volna. Elfogult szeretetében csak erélytelen helytelenítéssel fejezte ki rosszallását: *„Miért cselekesztek ilyen dolgot? Mert hallom a ti gonosz cselekedeteiteket mind az egész néptől. Ne tegyétek fiaim, mert nem jó hír az, amelyet hallok...”* (I.Sám.2:23-24). A két felnőtt fiú semmibe vette a figyelmeztetést, minden következmény nélkül folytatták romlott életüket. Élit komoly felelősség terhelte azért, mert fiai viselkedése miatt ismét egész Izrael elfordult Isten követésétől. Éli bűne kettős volt. Túl azon, hogy nem állította meg fiai túlkapásait, felelős volt azért is, mert évekkorábban rosszul nevelte gyermekeit. Többek között a fiai

nevelésében elkövetett mulasztások vezettek oda, hogy Hofni és Fineás nem tanulta meg az önfegyelmet, valamint az alázatot, ezért nem féltek nyíltan és botrányosan áthágni Isten törvényét.

Éli és fiai története különösen szomorú példája a Biblia gyermeknevelésre vonatkozó tanításainak. A gazdagon fellelhető tanácsok (Példabeszédek könyve, Kolossébeliekhez írt levél stb.) mellett a Bibliában felvázolt konkrét életutak sokszor éppen a hibák bemutatásával próbálnak utat mutatni a gyermeknevelés felelősségteljes feladatában. Ebben az esetben egy gyakori, de téves szülői magatartásformával találkozhattunk, ahol a nevelésben elkövetett következetlenség és elfogultság később megrázó következményekkel járt.

A nép és a vallási vezetők hitehagyása miatt Isten egy újabb, minden korábbinál átfogóbb és súlyosabb próbát engedett meg Izrael életében. A zsidók nyugati szomszédságában megerősödő filiszteusok egyre nagyobb területeket foglaltak el az „Ígért földjéből” és súlyos adókat vetettek ki a lakosságra.

Isten ugyanezekben az években arról is gondoskodott, hogy ismerete és a tiszta hit újból elterjedjen népe körében. Ezért hívta el Izrael utolsó, rendkívüli bíróját, Sámuel, aki ebből a reménytelennek tűnő helyzetből, közel 50 éves szolgálata révén kiemelte a választott népet, ezzel mintegy hidat képezve a legnagyobb mélypont és a zsidó történelem aranykora (Dávid királysága) között.

Sámuel az Efraim törzséből származó Elkana és főfelesége, Anna gyermeke volt. Mivel sokáig úgy tűnt, hogy Anna meddő, ezért férje a korabeli szokásokat követve egy második asszonyt is hozott a házhoz. Az új feleség, Peninna, hamarosan gyermekeket szült és túlzott büszkélkedésében Annát gúnyolta. Elkana ragaszkodása Annához azonban töretlen maradt. Nem fordult el az asszonytól, nem tekintett rá úgy, mintha értéktelen lenne (ami a kor szokása volt), sőt, annál inkább próbálta kifejezni szeretetét és tiszteletét Anna iránt. Amikor a felesége szomorúságában sírva fakadt, gyengéden ezekkel a szavakkal fordult felé: *„Avagy nem többet érek-é neked tíz fiúnál?” (I.Sám.1:8)* A nagycsalád minden évben elzarándokolt a Szent Sátorhoz Silóba, hogy áldozatot mutasson be Istennek. Egy ilyen alkalommal Anna fogadalmat tett Istennek, hogy ha egyszer gyermekkel ajándékozná meg,

akkor azt az Ő szolgálatára szentelné. A korabeli vallási állapotokat jól jellemzi, hogy Anna kétségbeesett, sírva elmondott, őszinte imája olyan ritka lett Silóban, hogy Éli főpap, aki a Szent Sátor előtt ült, azt gondolta raz asszonyról, hogy részeg.

Anna imája meghallgatásra talált, hamarosan kisfia született. Az asszony boldogsága és hálája jeléül Sámuelnek nevezte el a csecsemőt, ami azt jelenti: „Isten meghallgat”, „Akit Isten megígért”. Az anyai szeretet azonban nem feledtette el Annával Istennek tett ígéretét. A kisfiút elválasztása után azonnal Éli sátorába vitte, a főpap gondjaira bízta, hogy Sámuelből egyszer majd Isten szolgája legyen. Anna anyai önzetlenségét és mély istenfélelmét egy hálaima örökíti meg I. Sám.2. fejezetében. Isten pedig – Anna hűségét látva – később több gyermekkel is megajándékozta őt.

Sámuel jó természetű gyermek volt, akit édesanyja pici korától kezdve Isten szolgálatára nevelt. Ez a nevelés tovább folytatódott Éli házában is. Az idős főpap számára – megromlott fiai után – külön öröm és vigasz lehetett Sámuel társasága, akiről ritka jellemzést olvashatunk: *„A gyermek Sámuel pedig folytonosan növekedett és kedve volt mind az Úr, mind az emberek előtt.” (I.Sám.2:26).* Ehhez hasonló jellemzést a Bibliában csak a gyermek Jézusról olvashatunk. (Luk.2:40). Egy másik helyen még ezt teszi hozzá a Biblia Sámuel jellemformálódásához: *„Sámuel pedig felnövekedett és az Úr volt övele, és semmit az Ő igéiből a földre nem hagyott esni.” (I.Sám.3:19).*

Isten már kora gyermekkorában megszólította Sámuel, aki innentől kezdve Izrael prófétája lett. Első jövendölése szeretett tanítója, Éli és családja ellen szólt. Isten előre figyelmeztette Élit arra, hogy fiai engedetlensége miatt hamarosan csapás következik rájuk. Isten még hagyott valamennyi időt a főpapnak és családjának, éppen annyit, hogy Sámuel fiatal férfivá váljon. Ezután valóban nagyon tragikus események következtek.

A filiszteusok és a zsidók i. e. 1100 körül Ében-Ézer és Áfek között (a korabeli zsidó-filiszteus határ) megütköztek, ahol Izrael fiai hitehagyásuk miatt súlyos vereséget szenvedtek. Az ember veszteség óriási volt, elesett Hofni és Fineás is, azonban a nép számára morálisan a legnagyobb csapást az jelentette, hogy a filiszteusok magukkal ragadták a frigyládát is, amely az élő Isten jelenlétét szimbolizálta. Éli Silóban, a Szent Sátornál várta a csata kimeneteléről szóló híreket. Amikor megtudta, hogy a csatán és gyermekein kívül a

frigyláda is elveszett, holtan esett össze.

A frigyláda azonban nem sokáig maradt filiszteus földön. A zsákmányt az egyik filiszteus templomból a másikba vitték, mivel különféle csapásokat hozott az ellenség földjére. Egyre inkább nyilvánalóvá vált, hogy ugyan legyőzték a zsidókat, de Istenük hatalma ezzel nem tört meg. A filiszteus varázslók és papok tanácsára a frigyládát végül egy szekéren útjára bocsájtották az Izrael felé vezető úton. Annak ellenére, hogy a szekerek elé borjas teheneket fogtak, az állatok természetes ösztönükkel ellentétben zsidó földre vitték az Úr ládáját. Érdeemes megjegyezni, hogy a frigyládát megtaláló izraeliek egyfajta érdekes kuriózumként tekintettek a ládára, kíváncsiságukban megtapogatták és bele is kukucskáltak a belsejébe, ami miatt sokan meghaltak. Isten így emlékeztette Izraelt az ősi szövetségre, a mózesi törvényekre és a valódi istenfélelemre.¹⁰¹

Éli közel negyven éves, szomorú végkifejletű bírasága után Sámuel lett egy személyben Izrael főpapja, prófétája, bírása és tanítója. Fáradhatatlanul tevékenykedett népe megtérésén. Közel húsz év szorgalmas munkája után Izrael fiainak többsége újra készen állt az Istennel való szövetség felelevenítésére. *„Sámuel pedig szólt Izrael egész házához mondván: Ha ti teljes szívetekből megtértek az Úrhoz, és eltávolítjátok magatok közül az idegen Isteneket és Astarótot és szíveiteket elkészíttek az Úrnak és csak néki szolgáltok, akkor megszabadít titeket a filiszteusok kezéből.” (I.Sám.7:3).* A nép lelki megtisztulása után a zsidó seregek Mispában gyűltek össze és Isten segítségével győzelmet arattak a filiszteusokon. Ez volt a második Ében-Ézer-i csata i. e. 1080 körül. A szinte hihetetlen győzelem emlékére Sámuel egy emlékoszlopot emelt Mispa mellett ezzel a felirattal: *„Mindeddig megsegített minket az Úr” (I.Sám.7:12)*

Sámuel ezek után sem hagyta el a szolgálatát, sőt kiterjesztette azt. A tehetséges és istenfélő fiatal fiúk számára prófétaiskolákat alapított, ahol Isten ismeretére oktatta tanítványait. Ezek az iskolák hosszú évszázadokon keresztül fennmaradtak. A prófétaifjak révén az igaz Isten ismerete egyre szélesebb körben terjedt el. Sámuel emelet Izrael bírása is volt, ebben a minőségében szintén rendszeresen járta az országot, hogy igazságot tegyen a nép ügyes-bajos dolgaiban.

¹⁰¹ Érdekesnek tűnhet, hogy a frigyláda kapcsán a filiszteusok csapásai kevésbé voltak súlyosak, mint Izraelé. Ennek feltehetően az lehet a magyarázata, hogy míg a filiszteusok csak alig tudtak valamit az élő

Ennek a közel újabb harminc évnél – amely nyugalmat és jólétet hozott a népnek – az vetett véget, hogy Izrael fiaiban újra felébredt a vágy: legyen királyuk, ahogy minden népnél szokás. (I.Sám.8:5)

Különös, hogy ez a közhangulat épp a Sámuel vezette reformok után, a lelki fellendülés idején alakult ki. Éli korában emberileg ezt az igényt jobban meg lehetett volna érteni. Talán a filiszteusok legyőzése után támadt jólét – amely gyakran együttjár a lelki hanyatlással –, okozta ezt a törést. Sámuel leváltásának ürügyeként a nép azt hozta fel, hogy a nagy próféta fiai nem követik atyjuk útját és nem ítélik igazságosan a népet. A csak látszólag hangoztatott álláspont mögött azonban sokkal súlyosabb ok húzódott meg: a nép ismét megutálta Istent és az ő szolgálatát. (I.Sám.8:7)

Noha Isten eredeti terve Izrael esetében a teokrácia fenntartása volt, a nép erőteljes vágya, majd döntése miatt megengedte a királyság megalapítását. Izrael népe újabb lehetőséget szalasztott el. Nem ismerték fel és nem becsülték meg azt a különleges viszonyt, amely Isten és népe között fennállt. Isten uralma hevet emberi uralkodóra vágytak. Sámuel minden józan ellenérve és a királysággal kapcsolatos figyelmeztetése hiábavalónak bizonyult. (I.Sám. 8:11-18). Az eltökélt szándék süketé teszi a fület az érvekkel szemben – ahogy ez ebben az esetben is történt.

Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy Isten már előre, kb. 350 (!) évvel az események előtt látta és leszabályozta a királyság intézményének működését. A királyság így azért mégis csak mást jelentett Izraelben, mint a szomszédos népeknél. Ezeket a még Mózes által adott törvényeket nevezzük királytörvényeknek. (V.Móz.17:14-20).

Az Izraelben létesített királyság más népekétől eltérő sajátosságai:

1. Isten és nem a nép választja az uralkodót, és a megbízatás nem is öröklődhet a mindenkori elsőszülöttre, vagyis nem szükségszerűek a király-dinasztiák.

2. A király nem lehet idegen származású.

(Ennek a törvénynek a jelentőségét leginkább az újszövetségi edomita Heródes esete

Istenről, addig a zsidók ismerete teljes volt, ezért Isten többet is várt el tőlük.

mutatja, aki kegyetlenül lemészároltatta a betlehemi zsidó kisfiúkat.)

3. A királynak ne legyen sok

- felesége
- aranya, ezüstje és lova

Az előbbi a király erkölcsi erejét és hitbeli tisztánlátását óvta, az utóbbiak pedig arra szolgáltak, hogy az uralkodó Isten helyett ne a vagyonában, illetve haderejében bízson.

4. A király **nem független uralkodó**, aki saját belátása és önkénye szerint kormányozhat, hanem Izráel igazi királyának, a menny Istenének képviselője. Az Ő vezetését és akaratát kell közvetítenie és megvalósítania.

5. Az uralkodó nem csak a nép gazdasági, politikai életét és harcait vezeti, hanem egyben **lelki és vallási vezető is**. Erre a különleges szerepre utalt az a mozzanat, hogy Izrael királyát olajjal kenték fel a szolgálatra, mint a papokat és a prófétákat is.¹⁰²

6. Izrael királya **ne erőszakkal uralkodjon** a népen, hanem példaadása és annak bizonyosága által, hogy Isten vele van. Ennek alapján élvezze a nép megbecsülését, bizalmát és tiszteletét.

7. **A nép hitből, önként, meggyőződésből és szeretetből engedelmeskedjen neki.** Uralkodása legalább bizonyos mértékben hasonlítson Isten egész világmindenséget átfogó uralmához, amelyben nem a kormányzás és a hatalom az engedelmesség alapja és az összetartó erő, hanem az Isten igaz jelleme és bölcsessége felől való meggyőződés, az iránta tanúsított szeretet és csodálat. (Lásd: Jel. 5:11-12; 15:2-4)

Az egységes királyság kora

Az egységes zsidó királyság rövid ideig, kb. 120 évig állt fenn. A világpolitikai helyzet kedvezett az új közel-keleti hatalom kialakulásának és megerősödésének.

¹⁰² Az olaj az egész Bibliában a Szent Lelket jelképezi (Zak.4:1-6). Papok, királyok és próféták szolgálatukba történő beiktatásakor a fejükre öntötték, annak jelképeként, hogy amiképpen végigfolyik rajtuk az olaj, ugyanúgy kell a Szent Léleknek egész lényüket áthatnia, ahhoz, hogy szolgálatukat el tudják látni.

Nyugaton Egyiptom hatalmas belső válsággal küzdött, és ie. 1085 táján ketté is szakadt. A házasságok révén egybekapcsolt két fáraódinasztia¹⁰³ külpolitikai vonatkozásban alapvetően passzívnak mutatkozott, inkább a belső, politikai-gazdasági problémák megoldásával volt elfoglalva.

A Palesztinával keleten határos Mezopotámiában (a Folyamköz, azaz a Tigris és Eufrátesz folyók köze) ezidőtájt harcos nomádok, az ún. arámiak tűntek fel, akik hosszú évtizedekre védekező háborúkra kényszerítették az ottlakó, különböző népségű törzseket.

9. Az egységes királyság kora (i. e. 1050-930)

Saul uralkodása (i. e. 1050-1010)

Isten ragaszkodott hozzá, hogy ha már a zsidók királyt választanak, akkor ő határozhassa meg az uralkodó személyét. Választása a Benjámin házából származó Saulra esett. A fiatal férfi ránézésre uralkodónak termett, egy egész fejjel emelkedett ki kortársai közül. Sámuel titokban kente fel őt uralkodóvá, amit az ifjú később senkinek sem árult el. Ő maga nem érezte azt, hogy alkalmas lenne erre a feladatra. (I.Sám.9:21).

Sámuel később Mispába hívta össze a népet királyválasztásra. Itt a kor szokása szerint sorsolással kutatták ki az Úr akaratát. Saul, aki szintén jelen volt az ünnepélyes alkalmon, félelemmel vegyes alázattal húzódott vissza a málhás csomagok közé. Törzse, nemzettsége és családja legkisebbje volt, ezért igyekezett a háttérben maradni, annak ellenére, hogy a nap főszereplője volt. A sorsvetés megmutatta Isten akaratát, Sámuel a nap végén Sault állította a nép elé királyként.

Saul fogadtatása vegyes volt. Termete és ereje tetszett a népnek, amikor azonban kiderült, hogy a legkisebb törzsből származik, irigységből sokan visszakoztak a királyság gondolatától. Mivel Isten választása nem az ő kedvük szerint alakult, ezért akkor inkább lemondtak az egész kezdeményezésről. Saul szelíden reagált az elutasításra: „...*olyan volt, mintha semmit sem hallott volna*” (I.Sám.10:27). Hamarosan visszatért otthonába és

¹⁰³ Az egyiptomi Újbirodalom bukása a hanyatlás kezdetét jelentette. (Ún. késői kor, XXI.-XXVI. dinasztia, 1085-525). Az egységes zsidó királyság idején Egyiptomban a XXI.-XXII. dinasztia uralkodott, északon Tanisz, délen Théba lett a központ. A birodalom jelentősebb uralkodói az északi fáraók voltak, de átvették a Thébában főistenként tisztelt Amon kultuszát.

családja földjein dolgozott tovább, mintha nem is ő lett volna Izrael királya. Amikor azonban országát megtámadták az ammoniták, elérkezettnek látta az időt, hogy uralkodóként cselekedjen. Tétovázás nélkül összehívta Izrael törzseinek seregeit és bátran az élükre állt. Isten segítségével az ammonitákat viasszaszorították és ezek után a nép már valódi királyként tekintett a szemük előtt hőssé váló Saulra. A fiatal király körül megjelentek az első udvaroncok is, akik arra buzdították őt, hogy számoljon le korábbi gúnyolóival és belső ellenfeleivel. Saul ekkor adott válasza bizonyágot tesz arról, hogy kezdetben jó és nemes lelkű férfi volt, akit Isten nem véletlenül jelölt uralkodónak. *„Senkit se öljetek meg a mai napon, mert ma szerzett szabadulást az Úr Izraelnek.” (I.Sám.11:13)* Sámuel próféta, csak ekkor, Saul teljes elfogadása után tette le tisztségét ünnepélyesen Gilgálban, amely Siló után a második legszentebb hely, a nagy népgyűlések helyszíne volt.

A biztató kezdetet látva nagy kérdés, hogy Saul hogyan és mikor távolodott el úgy Istentől, hogy végül az öngyilkossáig jutott. Esetében a lelki sötétség fokról fokra hatalmasodott el rajta. Az alábbiakban ezeket az Istentől egyre távolabb vezető lépéseket foglaljuk össze röviden.

- Harc a filiszteusok ellen Saul uralkodásának második évében. Sámuel „késlekedése miatt” (a késés hitpróba volt) Saul önkényesen áldozatot mutatott be Istennek, ami – nem papi személy révén – számára tilos volt. (I.Sám.13.fej.)
- Szintén filiszteusok elleni csatában Saul okatlan parancsot adott ki a katonáinak, hogy nem ehetnek egészen estig. A parancsról mit sem tudó Jonathán, Saul fia evett, ami miatt atyja, első indulatában ki akarta őt végezni. (I.Sám.14.fej.)
- Saul délen legyőzte az amálekítákat, akik csak a honfoglalás be nem fejezése miatt maradtak életben. Isten ítélete szerint meg kellett volna halniuk. Saul feladata az lett volna, hogy ezt az ítéletet végrehajtsa. Ő azonban anyagi haszontól vezérelve életben hagyta az amálekita királyt, Agágot. A Saulat meglátogató idős Sámuel próféta szolgáltatott végül igazságot és egyben először jelentette ki azt, hogy engedetlensége miatt Isten elveszi Saultól a királyságot. (I. Sám.15.fej.)
- Noha Saul előtt egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy Isten valóban elfordult tőle, nem bánta meg korábbi tetteit és nem kereste az Úrral való szövetség megújítását. Sőt, miután felismerte, hogy Isten új választottja az ifjú Dávid, bújdosásba

kényszerítette, halálra kereste Izrael Isten valódi uralkodóját. (I.Sám.18.fej.-27.fej.)

- Annak ellenére, hogy Dávid kétszer is megkímélte Saul életét, a pillanat hevében tanúsított megbánásai nem voltak tartósak. Féltékeny indulata erősebbnek bizonyult minden másnál. (I.Sám. 24., 26. fejezet).
- Bár uralkodása elején Saul még fellépet a kánaáni kultuszok követői, a varázslók, jósok és halottidézők ellen, uralkodása legvégén ő maga kereste fel Endorban a híres médiumot, akitől a másnapi, filiszteusok elleni csata után érdeklődött. Bűnét tetézte, hogy Izrael királyaként épp neki kellett volna példát mutatnia a népnek, hiszen ezeket a spiritiszta gyakorlatokat Isten szigorúan megtiltotta. A halottlátó asszonytól kapott válasz másnap önbeteljesítő jóslattá vált. (I.Sám.28.fej. vö. I.Krón.10:13)
- Saul tragikus élete utolsó csatájában megsebesült, majd saját kezével vetett véget életének. Még ekkor sem volt képes bűnei és rossz választásai felülbírálására.

Saul életpályájában alapvetően két jellegzetes hibát figyelhetünk meg, amelyek önmagukban talán jelentéktelennek tűnnek, Saul élettörténetének tanúsága szerint azonban mégis végzetes következményekkel járhatnak: az egyik a hatalomvágy és az ebből fakadó féltékenység, a másik, még súlyosabb bűn a hibák belátására való képtelenség. Ez utóbbi jellemtulajdonság veszélye, hogy a bűneihez ragaszkodó ember önmaga épít falat Isten és saját maga közé, amelyet a szabad akarat tiszteletben tartása miatt maga az Úr sem léphet át. Az ilyen ember hosszú távon teljesen megsötétedik, menthetetlenné válik.

Saul életét az teszi különlegesen szomorúvá és mindannyiunk számára intő példává, hogy míg erényei egészen kivételesek voltak, addig a vesztét okozó hibák teljesen hétköznapiak tűntek, amelyek azonban „nem kezelve” végül kezelhetetlenül elhatalmasodtak.

Izrael népe már a legelső király, Saul révén megtapasztalhatta, hogy milyen azoknak a népeknek az élete, ahol nem Isten, hanem ember az uralkodó, ráadásul olyan valaki, akin keresztül nem isteni befolyás árad. Annak a népnek, amely Sámuel istenfélő, békét és fejlődést biztosító vezetése idején királyt kért, meg kellett ismernie, hogy hová vezet a saját maga választotta út, az Isten szövetségével szembeni lázadás. Sámuel és a prófétaiskolák

nevelő munkája révén kialakulóban volt már egy igazán hívő réteg Izráelben, de a nép egésze még éretlen volt arra, hogy szívesen elfogadja és megbecsülje az Isten „szíve szerint való királyt” (I. Sám. 13:14). Bizonyára ezért engedte meg Isten, hogy a hatalomféltésbe szinte beleőrült Saul egy bő évtizeden át üldözze Dávidot, és ezalatt az ország szenvedjen, a veszedelem és végromlás szélére jusson.

Gibeá, Saul városa

Izrael első királya, Saul, a benjáminita Gibeá városából származott, ezt tette meg királyi székhelyévé is. Az ókori települést a Jeruzsálemi hegyekben, alig néhány kilométerre a későbbi fővárostól, Tell-el-Fúl dombjával azonosították.¹⁰⁴ Gibeát az ie. 1200 -as években alapították, egy ideig filiszteusok uralták, ők tették erődített várossá is. Valamikor ie. 1020 körül az izraeliták átépítették és Saul "királyi városa" lett. Főépületének alaprajza téglalap alakú (52x35 méter), alagútrendszerrel, fallal és négy sarkán tornyokkal megerősített, durván faragott kövekből álló erőd. A feltárások alapján a város egyértelműen egy korabeli adminisztrációs központnak tűnik, a kormeghatározást a jelentős mennyiségben előkerült edénytöredékek segítik.

Dávid (i.e. 1010-970)

Dávid különleges helyzetben kapott elhívást Istentől, hogy Izráel uralkodója legyen, hiszen Saul, az

előző király még élt és uralkodott. Mint fentebb utaltunk már rá, Saul tudatában volt ugyan annak, hogy Isten elvetette és mást jelölt a helyére (I. Sám. 13:14) azonban nem volt hajlandó elfogadni Isten döntését és önként átengedni a trónt. Ellenkezőleg, mindent elkövetett a hatalom megtartására az Istentől jelölt utód felkutatására és elpusztítására. Sault mindinkább a hatalmi téboly kerítette hatalmába, ezért Sámuel is csak titokban kente fel a Júda törzséből származó Dávidot, hogy Isten akaratából Izráel királya legyen.

Dávid nem testi erejével, vagy magasságával tűnt ki kortársai közül, hanem költői lelkével, jó zenei készségével, bátorságával és kedves tekintetével. Bár a legkisebb volt testvérei közül, Isten mégis őt találta „szíve szerint való férfinak.” (I.Sám.16:7)

¹⁰⁴ Gibeá régészeti feltárásai: 1868 C. Warren, 1874 C.R. Conder, 1922-23, 1933 W.F. Albright, leletmentés

Dávid első kiemelkedő tettet a filiszteus Góliát legyőzésével hajtotta végre. A roppant termetű és erejű ellenféltől mindenki visszariadt, csak a fiatal és egyébként is kis termetű Dávid mert kiállni ellene. Bátorságát, győzelmébe vetett bizonyosságát, amit szavai (I. Sám. 17: 45-46) és határozott közeledése is bizonyítottak, egyetlen tényező magyarázhatta: ismerte Istent, és tudta, hogy nem fogja őt magára hagyni, amikor egy az élő Istent és népét gyalázó, természetellenes erejével kérkedő filiszteust készül elhallgattatni. Dávid és Góliát párharcából érdemes kiemelni, hogy Dávid nem élt a számára idegen harci felszerelésekkel, amelyeket Saul ajánlott fel számára, hanem csakis arra támaszkodott – még ha emberileg kilátástalannak is tűnt – amit minden nap megszokott, amiben ő maga is jártas volt. Az erőt és a felszerelést a hit és a bölcsesség pótolta.

A Góliát-felirat és Gáth városa

Góliát lakóhelye, Gáth, a Biblia szerint a filiszteusok egyik legjelentősebb városa volt. A legújabb kutatások szerint a települést i. e. 1000-800 között filiszteusok lakták, amikor is Gáth kiterjedése elérhette a 40-45 hektárt, azaz a legnagyobb méretű település volt a korabeli Júda és Izrael földjén.¹⁰⁵

A 2005-ös feltárások során előkerült egy cserép-szöveg (osztrakon)¹⁰⁶, amelyen eredeti, görög formájukban, de már proto-sémi betűkkel filiszteus nevek olvashatók. A kutatók a cserépfeliratokat vizsgálva izgalmas eredményre jutottak. A két név közül etimológiailag mindkettő szoros kapcsolatban áll a Bibliában is szereplő filiszteus Góliát nevével. Az első név: Alef(')-vav(V) lamed(L)–tav(T), a második: vav (V)-lamed (L) – táv (T). Már a lelet megtalálása előtt is Góliát nevét az indo-európai nevek közül a kisázsiai Wylattes, Aylattes nevekkkel hozták kapcsolatba¹⁰⁷. Ez a cserépszöveg ugyanakkor az egyik – ha nem a legkorábbi – filiszteus szövegemlék, amit eddig ismerünk. Kb. egy évszázaddal későbbi a Bibliában megörökített Dávid-Góliát párharc körülbelüli időpontjánál, ugyanakkor igazolja, hogy a korabeli Gáth lakói között valóban élt/éltek Góliáth nevű ember/emberek.¹⁰⁸

1964

¹⁰⁵ Forrás: The Tell es-Safi/Gath Archaeological Project, Summery of Season 2008, <http://faculty.biu.ac.il/~maeira/index.html>

¹⁰⁶ Agyagedény –darab, amelyre írtak, ez az ókori Izraelben használt egyik legnépszerűbb „papír”.

¹⁰⁷ Lásd Aren Meir hozzászólása a BAR 2006 Vol.32, No.2 számában megjelent cikkhez: "[Comment on the News Item in Biblical Archaeology Review on the Goliath Inscription.](#)" *The Tell es-Safi/Gath Excavations Official (and Unofficial) Weblog*, February 16, 2006. Retrieved June 27, 2007.

¹⁰⁸ BAR 2006

Dávid hite és szerénysége révén hamarosan népszerű lett a királyi udvarban és a nép körében. Isten minden útjában és feladatában mellette állt, elnyerte a még a király leánya, Mika kezét is. (I. Sám. 18:5) Saul feltehetően ezek láttán ébredt rá arra, hogy Dávid az a rátermett, Istentől választott ember, akit Izráel trónja jog szerint illetne. Hatalomféltése gyilkos indulatokat ébresztett benne. Előbb a lánya kezéért kért életveszélyes jegyajándék kérésével próbálta Dávidot félreállítani (I. Sám. 18:25), majd nyílt üldözésébe kezdett, amelynek pontos hosszát nem ismerjük, csak becsülni tudjuk, kb. egy bő évtizedre.

Dávid a bűjdosás éveiben lett igazán Isten erős embere, mivel naponként rá volt utalva Isten segítségére. Hamarosan elégedetlen emberek gyűltek köré, akikből egyfajta szabadcsapatot szervezett. A fizikai életben maradásért folytatott küzdelem, Saul üldözése, a nehézségek és az azokból való szabadulás élményei az érzékeny lelkű zenészt és költőt számtalan zsoltár megírására ösztönözték. Ezekben az években Isten kézzelfogható támogatásán kívül Dávid számára rendkívül sokat jelentett Saul legidősebb fia, Jonathán barátsága. Dávid és Jonathán halált is túlélő kapcsolata az önzetlen barátság méltó példája. *„És a Jonathán lelke egybeforrt a Dávid lelkével és úgy szerette őt, mint a saját lelkét.”* (I.Sám.18:1) Jonathán jelleme különösen tiszteletre méltó, ha figyelembe vesszük, hogy királyi apja akaratával dacolva óvta és bátorította Dávidot, annak ellnére, hogy tudta, Dávid miatt elvesztette jogát a trón megöröklésére. Jonathán azonban minden egyéni becsvágynál fontosabbnak tartotta Isten akarátát, annak megvalósulását és nagyra értékelte a Dávid jellemében megmutatkozó kiválóságokat. (I. Sám. 19:1-5, 20. fejj., 23:16-17).

A Biblia árnyalt jellemrajzai nem titkolják el egy-egy hithős hibáit sem. Az üldözés éveiben Dávid több vétket is elkövetett, ezeket foglaljuk össze az alábbiakban röviden:

- 8.) Több esetben is népe ellenségeinél, a filiszteusoknál kereset menedéket, noha ez nem volt Isten akarata. Ákisknak, Gáth királyának embereitől csak úgy tudott megmenekülni, hogy bolondnak tette magát (I. Sám. 21:10-15).
- 9.) Később Moáb földjén keresett menedéket, ahonnan később a próféta tanácsára visszatért Izráelbe, megpróbáltatásai helyszínére (I. Sám. 22:3-5).
- 10.) Siklágban hosszabb időt töltött, azonban ez a menedék végül csapdának bizonyult. Éveken keresztül hazugságban élt, azt állítván, hogy a zsidók ellen harsol, noha épp népe ellenségeit pusztította. Siklági tartózkodása végén elvárták tőle,

hogy hadba vonuljon a filiszteusok oldalán a zsidók ellen. Ebből a szorult helyzetből csak Isten gondviselése mentette meg, aki nem engedte, hogy Izráel felkent királyaként saját népe ellen harcoljon. Isten bizalmatlanságot keltett a filiszteusokban, akik jobbnak látták, ha Dávid csapatait elbocsájtják. (I. Sám. 27.fej.).

- 11.) Dávid akkor is hibázott, amikor menekülése kezdetén nem árulta el az őt befogadó papoknak, hogy üldözik, és ezzel később kiszolgáltatta őket Saul haragjának (I. Sám. 21:1-2 vö. 22:11-19)
- 12.) Egy alkalommal csak a bölcs asszony, Abigail csillapító szavainak hatására párolgott el a haragja és mondott le arról, hogy bosszút álljon az őt megsértő Nábálon. (I. Sám. 25. fej.)
- 13.) Nem sokkal azután, hogy Saul életét másodszor is megkímélte, Dávid meggondolatlan szavakkal kezdte gúnyolni Abnert, Saul hadvezérét. A megalázó szavak mély nyomot hagytak a férfiban, aki Saul halála után sokáig nem is hódolt be Dávidnak, rengeteg nehézséget okozva ezzel mindenkinek.

A fenti hibák ellenére ugyanakkor épp a pusztai vándorlás során két olyan eset is történt, amely Dávid lelki nagyságáról és Isten iránti alázatáról tanúskodott. Dávid két alkalommal is megkímélte az életére törő Saul életét: előbb egy véletlen találkozás kapcsán, utóbb úgy, hogy ő maga kereste meg az uralkodót, de nem oltotta ki a király életét, csak megmutatta, hogy hatalmában állt volna azt megtenni. Mindkét esetben azzal indokolta könyörületét, hogy Saul azért még Isten választott királya, akire soha nem emelne kezét, de azt sem engedné, hogy más ölje meg őt. (I. Sám. 24:3-11 és 26:3-20).

A filiszteusokkal folytatott tragikus kimenetelű csata után, amelyben Saul és fiai meghaltak, a nép egy része Dávidot választotta királynak, míg mások Abner sugallatára Saul egy harcra alkalmatlan, ezért életben maradt fiát, Isbósetet követték. Az ország két részre szakadt. A déli területeket Hebrón központtal Dávid uralta. Csak hét év után, sok cselszövés, árulás és gyilkosság árán egyesültek újra Izrael törzsei.

Dávid uralkodóként is aktív életet élt, fáradhatatlanul munkálkodott a fiatal királyság megerősítésén.

8. Dávid első uralkodói tettei közé tartozott a királyság későbbi fővárosának,

Jeruzsálemnek az elfoglalása. Jeruzsálem egészen Dávid koráig a kánaáni jebuzeus törzsek kezén volt és csak csellel sikerült azt Izrael fiainak elfoglalniuk. (II.Sám.5.fej.)

9. Dávid ezek után minden irányban próbálta megvédeni országa határait, majd később arra törekedett, hogy a mózesi időkben megjövendölt „Ígéret földjét” teljes egészében elfoglalja. Uralkodását végig kísérték a háborúk.
10. Megkezdte az új főváros, Jeruzsálem felépítését, valamint terveket szőtt arról, hogy Istennek is házat emel palotája közelében. Utóbbi elképzelését Isten utasítására (mivel már sok vér tapadt a kezéhez) úgy módosította, hogy ezt a feladatot csak előkészítette utóda számára.
11. A háborúk belül sem kímélték az országot. Két alkalommal is polgárháború robbant ki fiainak (Absolon, majd Adónia) lázadása miatt. Ennek okai Dávid családjának állapotában gyökereztek (többneűség, féltetvérek, engedékeny nevelés, és a saját korábbi bűne miatt kialakult tétovaság, az erkölcsi erő hiánya, hogy gyermekeit kézben tartsa).

Dávid városa, Jeruzsálem

A város nevének jelentése: "a béke megalapozása". A település meglehetősen kedvezőtlen geopolitikai adottságokkal rendelkezik, távol van a nagyobb utaktól, vízforrásoktól (a Földközi-tengertől mintegy 50 kilométerre, a Holt-tengertől kb. 25 kilométerre), sziklás fennsík, hegyek ölelik körül, évi átlaghőmérséklete 18,8 C. A város maga kisebb völgyekkel tagolt dombokra épült, vízellátását hegyi források biztosították.

Jeruzsálem a zsidó hódítás után gyors növekedésnek indult. Az egységes királyság korában benépesült a Sion-hegytől északra hosszan elnyúló Ofel-domb, amely egészen az ún. Templom-hegyig vezetett, ahol a központi szentély¹⁰⁹ és a királyi palota állt. Dávid és Salamon kibővítette, megerősítette a városfalakat, így Jeruzsálem egyúttal a legfontosabb zsidó erőddé is vált.¹¹⁰

¹⁰⁹ A salamoni templom (ún. első templom) létezését eddig csak egyetlen apró régészeti nyom támasztja alá, egy cserépfelirat (osztrakon), amely egy anyagi természetű felajánlást örökít meg a Salamon korabeli szentély számára. A helyszíni kutatást lehetetlenné teszi, hogy Jeruzsálemben a templom feltételezett helyén ma az iszlám szent épületei állnak.

¹¹⁰ A kutatásokat a vallási-politikai megosztottságon túl az is nehezíti, hogy a modern Jeruzsálem ráépült az ókorra, így az ószövetségi idők zsidó városszerkezete csak részben vizsgálható.

2005 nyarán Kelet-Jeruzsálemben, a város legrégibb részén, izraeli régészek Dávid király korára keltezhető, ősi palota romjaira bukkantak. Az ásatásokat vezető Eliat Mazar ekkor már több mint tíz éve kereste a Bibliában szereplő legendás első zsidó királyok, Dávid és Salamon történelmi nyomait. A feltárások során egy megközelítőleg 30 méter hosszú középület maradványai kerültek elő, amely föníciai stílusban készült, kb. az ie. 10.-9. században. Az épület elhelyezkedése és a benne talált leletek alapján Eilat Mazar azt feltételezi, hogy talán ez lehetett az az épület, amelyről II. Sám. 5:11 ír: „*Követeket küldött pedig Hiram, Tirusnak királya Dávidhoz és cédrusfákat is, ácsmestereket és kőműveseket, és építettek házat Dávidnak*” Ugyancsak talán valahol ezen a területen állhatott az a Biblia által többször is említett erőd is, amelyet Dávid csellel elfoglalt a korábban itt élő jebuzeus kánaánitáktól. (Lásd II. Sám. 5:6-9) A régész nő feltételezése az volt, hogy a korábban feltárt, impozáns méretű, jebuzeus korabeli kőlépcsősor része lehetett a Dávid által elfoglalt erődnek, amelynek pusztulása után a zsidók királya a korábbi város falain kívül építette fel saját palotáját, talán éppen arrafelé, ahol később a salamoni templom is állt.

Bár a feltárás folyamatban van és eddig sok támadás is érte, több kutató hangsúlyozza a leletegyüttes egyedülálló voltát. Gabriel Barkay, a tel-avivi Bar-Ilan Egyetem régésze nagyon fontosnak nevezte a kutatást: *"Nagyon óvatosan úgy fogalmazhatnánk, hogy ez az egyik legelső nyoma Dávid és Salamon királyságának Jeruzsálemben, abból az időszakból, ami száz éve bújócskázik a régészekkel"*.¹¹¹

Dávid minden jó tulajdonsága mellett – ahogy a Biblia is teszi – meg kell emlékeznünk hibáiról is. Ezek közül a legkirívóbb esett a II. Sám.11-12. fejezetében megörökített házasságtörés és gyilkosság, ami soha nem múlt el nyomtalanul a nagy király életében. Nézzük meg az alábbiakban hogyan jutott el Dávid az unalomtól a gyilkosságig.

9. A történet leírása azzal kezdődik, hogy Dávid a szokásos hadjárat idején nem ment el seregével az ammoniták ellen, hanem otthona maradt.
10. Tétlensége unalmat szült, nézelődni kezdett palotáj ablakából.
11. Meglátott és megkívánt egy fürdőző nőt.
12. Magához rendelte, vele hált.
13. Az asszony hamarosan azzal tért vissza az udvarba, hogy terhes lett és mivel férje a

harcolókkal épp távol volt, valamit tenni kellett.

14. Dávid hazahívatta a hitteus (nem zsidó!) Uriást és csellel kétszer is megpróbálta rávenni, hogy az a feleségével háljon.
15. Mivel a katona túl hűséges volt szolgálatához, ezért más tervet kellett kitalálni. Dávid ekkor a legvélső lépésre szánta le magát, parancsot adott arra, hogy Uriást a csata során egyedül hagyják, kiszolgáltatassák az ellenségnek, azaz megöljék. A halálos ítéletet ráadásul maga az áldozat vitte el felettesének, Joábnak, aki rezzenéstelenül végrehajtotta a parancsot.
16. A megözvegyült Bethsabét Dávid feleségül vette és udvarába fogadta. De ez a dolog „nem tetszett” Istennek.

Dávid – ahogy korábban már Saulnál is láttuk – tehát fokról fokra haladt egyre messzebb a bűn útján. Idővel annyira belebonyolódott szégyene takargatásába, hogy egyre súlyosabb vétkeket követett el. Végül annyira elvakulttá vált, hogy már a gyilkosságtól sem riadt vissza. Isten egy ven kersztül nem tudta bűnbánatra indítani, míg végül Nátán próféta feddő beszéde célba talált és Dávid összeomlott bűnei terhe alatt. Imaküzdelmét, bűnbánatát örökíti meg a 32. és 51. zsoltár.

Bár Isten megbocsájtott Dávidnak, a bűn következménye nem maradt el. Soha, semmiyen bűnös tettünk nem marad következmény nélkül, még ha a visszahatás nem is azonnali. Dávid esetében ez leginkább abban jelentkezett, hogy ezután az eset után még kevésbé volt képes urrá lenni azokon a problémákon, amelyek családjában adódtak. Nátán feddő beszédére maga a király mondta ki az ítéletet: négy annyit kell adnia az ilyen bűnösnek. Ez a négy, Dávid négy fia volt. (Bethsabé első, csecsmóként elhunyt fia; Amnon, aki megerőszakolta féltestvérét, Absolon, aki emiatt bosszút állt rajta és Adónia, aki mindenképpen meg akarta szerezni atyja trónját.) Fontos tudnunk, hogy Dávid fiai nem az apjuk vétké miatt haltak meg. Isten csak előre látta azt, hogy Dávid kusza családi viszonyai és erélytelensége miatt mik fognak bekövetkezni.

A „Dávid-háza” felirat

Tel Dán (Tell el-Quadi) régóta ismert, ősi lelőhely Izrael északi határán. Az ókori erődített város egyik kaputornyának közelében 1993-ban, majd 1994-ben két bazaltkődarab került

elő, amelyek eredetileg egyetlen egybefüggő, feltehetően győzelmi felirat részei lehettek. A felirat szövegét csak hiányosan lehet rekonstruálni, de abban mindenki egyetért, hogy az elsőként megtalált bazalttömbön olvasható arám nyelvű szöveg 9. sorában a BYTDWD kifejezés „Dávid-háza”-ként értelmezhető. Az egyébként nagy valószínűséggel az i. e. 9. századra keltezhető felirat egyedülálló, mivel a feliratot egy damaszkuszi király (a tudósok szerint vagy Hazázel vagy Ben-Hadad, akiket a Biblia is említ) készítette egy Izrael felett aratott győzelem emlékeként, ahol az északi zsidó királyság uralkodóira – jó 150 évvel a dávidi kor után – még mindig mint „Dávid-házára” hivatkozik. Mindez jól tükrözi, hogy Dávid meghatározó formátumú uralkodó lehetett, akinek legendás emlékét egy évszázaddal később is őrizték a szomszédos állam uralkodói.

Salamon (i.e. 970-930)

Amikor Dávid már nagyon idős lett, a későbbi trónviszályok elkerülése miatt szükség volt arra, hogy még életében megnevezze utódát. Választása az Isten által előre kijelölt fiára, Salamonra esett. Nyilván különleges jelleme, alázata és hite (aminek már uralkodása kezdetén nyilvánvaló bizonyosságát adta) tették alkalmassá a feladatra, mégis figyelmet érdemel a tény, hogy éppen Bethsabé szülte őt Dávidnak, az az asszony, akivel korábban a házasságtörést elkövette. Ezzel a választással Isten egyúttal nyilvánvaló bizonyosságát is adta annak, hogy a töredelmes bűnbánat nyomán teljesen és a maradéktalanul megbocsátotta Dávid bűnét, valamint annak is, hogy a szülők vétke nem terhelődik rá gyermekeikre.

Salamon Dávidhoz hasonlóan közismert személyisége a Bibliának. Salamon bölcsessége és gazdagsága az aranykort hozta el Izrael földjére. (I. Kir. 10:27). Uralkodása alatt a királyság megerősödött és a térség egyik jelentős politikai hatalmává vált.

Salamon uralkodása kezdetén tisztában volt azzal, hogy szinte lehetetlen lesz apja nyomdokaiba lépni. Éppen ezért trónralépésekor egyetlen dolgot kért alázattal Istentől, hogy adjon neki kellő bölcsességet az ország vezetéséhez. Szerény kérését Isten meghallgatta és a jó és rossz megítélésének képessége mellett, nagy tudást és gazdagságot is ígért az ifjú királynak. (I.Kir.3:5-15)

Így vált Salamon kora legbölcsebb emberévé, ami nem csak ítéleteiben mutatkozott meg (I.Kir.3:16-28), hanem az élet számtalan más területén is: verseket szerzett (ő írta Példabeszédek és Prédikátor könyvét, Énekek Énekét és több zsoltárt), zenélt,

tanulmányozta a botanikát és az állatvilágot. Bölcsességének híre ment az országban és más népek között is. (I.Kir.4:30-34). A bölcsesség mellett Isten még egy tulajdonsággal ajándékozta meg Salamont, amely nélkül bölcsessége semmit nem ért volna: *„És az Isten adott bölcsességet Salamonnak és igen nagy értelmet és mély szívet, mint a fűveny, amely a tenger partján van...”* (I.Kir.4:30) A „mély szív” ajándéka jelezte, hogy Salamonban érzékeny és érző személyiség is lakozott, aki mindig együttérző figyelemmel vizsgálta a világ dolgait.

Salamon kezdeti uralkodását keménység jellemezte (I. Kir.2:12-46), de ennek meg volt a maga oka. Nem kegyetlenség, vagy bosszúvágy vezérelte, hanem a nemzet biztonságáért viselt felelősség. Ezekkel a jó tanácsokkal még apja, Dávid látta el nem sokkal halála előtt. Azokkal az emberekkel szemben kellett keményen fellépnie, akik trónját veszélyeztették, ami ebben az esetben az Isten ellen való lázadást is jelentette. Bármilyen különös, de ez a tisztogató is Salamon bölcsességét és határozottságát mutatta.

Salamon uralkodása alatt formálódott valódi királysággá Izrael.

1. Salamon uralkodásának 4. évében hozzákezdett az apja által megálmodott templom építésének. A munkák kivitelezésére a kor leghíresebb mestereit hozatta el a föníciai városokból, ahonnan az építőanyagként használt cédrusok is származtak. Létrehozták a templomi szolgálatot.
2. Salamon ezen kívül több épületet is emeltetett a királyi udvar ellátására, valamint megerősítette Jeruzsálem falait.
3. Kereskedelmi kapcsolatokat épített ki szomszédaival, még egy hajóflottát is felállított a Vörös-tengeren, ahonnan expedíciók indultak a távoli Afrikába.
4. Kialakult a központi adminisztráció, megjelentek az adókerületek.
5. Rézérc bányászatba kezdett az egyiptomiak által korábban használt Timnában, a Negev déli részén.

Salamon és a föníciaiak

A "termékeny félhold" középső részén, a Földközi-tenger partvidékén, Palesztinától (a Kármel-hegységtől) északra húzódó keskeny földrajzi sávot nevezzük Föníciának. Az elnevezés a görögöktől ered, akik az itt lakókat "sötétes-barnabőrűeknek" (phoinixeknek) hívták. A föníciaiak magukat "kánaáninak" nevezték. A terület természeti adottságai kedveztek a földművelésnek (árpa, búza, szőlő, olajfa, datolyapálma), míg a Libanon

hegység érceket és kemény, nehezen korhadó cédrusfát biztosított. A helybeliek a tengerben élő bíborcsigából értékes festéket, a fövény homokjából üvegárut gyártottak. Kézműveseik a kor legszínvonalasabb fém-, kerámia- és elefántcsont tárgyait készítették. Keskeny, gyors hajóikkal hihetetlen távolságokra vitték el áruikat: eljutottak Afrika és a mai Spanyolország területére is. A messzi országokban később a kereskedelmet könnyítő telepeket hoztak létre (például a híres Karthágót Afrikában) és ráálltak a sok hasznot ígérő emberkereskedelemre is. Meggazdagodtak, a luxus mindennapossá vált.

Fönícia az ókorban nem volt egységes ország, kisebb-nagyobb települések laza szövetségéből, városkirályságokból állt. (Közülük a leghíresebbek: Ugarit – lásd előző régészeti fejezet – Türosz, Szidón, Búblosz.) Vallásuk kánaánita volt, hitük gyakorlatának brutalitása még a későbbi történetírókat is elképesztette (Hérodotosz, Diodorosz) Magas tudásuk emléke az ie. 1200 -as évektől használt 22 mássalhangzóból álló, betűjeles ábécé, amelyből görög-latin közvetítéssel a legtöbb ma használatos írás is kialakult.

Mindezek hátterén nem véletlen, hogy Dávid és Salamon éppen a föníciai királlyal kötött – mai kifejezéssel élve – nemzetközi kereskedelmi egyezményt, amelynek révén nyersanyagok és szaktudással bíró munkások érkeztek az északi szomszédtól. *I. Kir. 5. feje.*

Szintén jobban érthető az a közös expedíció is, amelyet Eisongaber (a mai Eilat) kikötőjéből a mesés Ofir aranybányába küldött Salamon¹¹². A vállalkozást a zsidó király finanszírozta, de föníciai és betanított izraelita hajósok, valamint az általuk épített hajók alkották a kereskedelmi flottát és annak legénységét. *I. Kir. 9:26 -28*

Salamon építkezései

I. Kir. 9:15 szerint Salamon király erődvárosokat építtetett királysága területén: Meggidót, Háczórt és Gézert. A régészeti kutatás mai álláspontja szerint ugyan mindhárom települést jóval a zsidó honfoglalás előtt alapították, de éppen Salamon korára, az ie. X. század közepére keltezhetően jelentősen átépítették.¹¹³ Yigael Yadin jeruzsálemi régész fedezte

¹¹² Eisongaber, vagy más néven Eilat a zsidó királyság egyetlen kikötője volt, amelyet feltehetően valóban Salamon idején építettek ki, de később nem állt mindig az izraeliták fennhatósága alatt. Ofir földrajzi helyének meghatározásával kapcsolatban csak találgatásokra hagyatkozhatunk. Valószínűleg Afrika keleti partjainál terült el. Létezésének tényét egy szerencsés lelet bizonyítja: 1971-74 A. Mazar Tell - Kaszillei ásatásán előkerült egy cserépfelirat (osztrakon): "Ofir arany Bét-Horon számára". Bár a szöveg ie. VIII. századi, mégis minden bizonnyal a salamoni időkre visszanyúló aranykereskedelem emlékének tekinthető.

¹¹³ Régészeti feltárások: Gézer 1902-09 R.A.S. Macalister, 1934 A. Rowe, Háczór 1955-58 Y.Yadin, Megiddó

fel, hogy az említett városok védművei, a hármaskapuk, a kazamatafalrendszerek (kettős fal, keresztfalakkal, amely "szobaszerű" helyiségek sorára tagolja a védművet) szerkezete, alapanyaga, megmunkálása, sőt még a mérete is (!) közel azonos. Ez a jelenség tudatos, összehangolt, központi tervezésre és kivitelezésre utal, amiről Királyok könyve rendkívül pontosan megemlékezett. Yadin éppen ez a bibliai feljegyzés indította arra, hogy házori ásatásának eredményeit összevesse a Gezeri, majd a Meggidói falmaradványokkal, illetve dokumentációkkal és legnagyobb meglepetésére egyezéseket talált.

A zsidó királyság felemelkedését és gazdagságát távoli uralkodók is látni kívánták. Ennek állít emléket a Bibliában Sába királynőjének látogatása (I. Kir.10:1-9), amely többféle tanulsággal is szolgál. A pusztán tény, hogy egy királynő a korabeli viszonyok között vállalkozott a hosszú és fáradságos utazásra, beszédesen tanúskodik arról, hogy micsoda híre lehetett Salamonnak a maga korában. A leírásból az is kiderül, hogy királynő érdeklődését nem annyira Salamon gazdagsága, hanem sokkal inkább a bölcsessége ébresztette fel, amelynek nyilván az ott átutazók vitték hírét.

Az uralkodónő tiszteletre méltó alaposággal járt el, amikor nem elégedett meg azzal, hogy Salamon egyedülálló gazdagságát és pompáját szemlélte, hanem mintegy a "színpad" mögé is betekintett, a "szolgák lakásai" is érdekelték. Ennek köszönhetően mi is megtudhatjuk, hogy Salamon mennyire más volt, mint az ókori Kelet, sőt az újabb kor legtöbb uralkodója: Ő nem népe szenvedése árán tett szert a saját dicsőségére és pompájára, hanem egy egész nemzetet emelt fel önmagával egyetemben.

A királynő búcsúzó szavai, amelyekben tapasztalatát összegzi, azt bizonyítják, hogy ebben a korban megvalósult Isten eredeti elképzelése, hogy népének élete és példaadása az Ő ismeretét közvetítse és jó bizonyossággal szolgáljon a többi népnek: *"Legyen az Úr a te Istened áldott, aki kedvelt téged, hogy az Izrael királyi székébe ültetett..."* – állapította meg a királynő (I. Kir. 10:9).

Salamon mindent megkapott ahhoz, hogy jó uralkodó legyen. Nagyon jó lehetőségeket kapott, amelyeket kezdetben nagyon jól használt fel. Később azonban elődeihez hasonlóan ő is elbukott. Az Izrael királyainak adott királytörvények szinte mindegyikét áthágta.

- Rengeteg felesége és ágyasa volt (I. Kir.11:1-3). A kezdetben diplomáciai célból megkötött házasságok idővel erkölcsi gyengeséggé váltak. A sok idegen asszony

kedvére épített idegen kultuszok templomai számtalan hitbeli torzulás melegágyává váltak. A legborzalmasabb, gyermekáldozatokat követelő Molok kultusz is meghonosodott Jeruzsálemben, nem messze Isten templomától.

- A Biblia kiemeli, hogy rengeteg lova, lótartó városa volt (1 Kir. 4.26-28).
- Emellett rengeteg nemesfém halmozódott fel Jeruzsálemben (1 Kir. 10.22, 27).

A király által kivetett adók mértéke egyre nagyobb volt, így a nép Salamon uralkodásának végére elszegényedett.

Szomorú, hogy Izráel talán legígéretesebben induló, alázatos és engedelmes, rendkívüli képességekkel felruházott uralkodója végül teljesen eltávolodott az isteni elvektől: *„És mikor megvénült Salamon az ő feleségei elhajtották az ő szívét az idegen istenek után, úgy hogy már nem volt az ő szíve tökéletes az Úrhoz az ő Istenéhez, amint az ő atyjának, Dávidnak szíve.” (I.Kir.11:4)*

Bukásának okát a Biblia egyértelműen az idegen asszonyok befolyására vezeti vissza. Salamon példája jobban rávilágít arra az isteni parncsra, amely nem helyesli a különböző meggyőződésű, így életükben különböző célt követő emberek házasságát. ("felemás iga" – II. Kor. 6:14) Isten tudja, hogy két különböző értékeket követő ember közös élete nem lehet boldog és ettől akarja megkímélni azokat, akik hallgatnak rá. A boldogtalanságon túl ugyanakkor annak a veszélye is fenn áll, hogy az igazságra törekvő fél az együttélés folyamán erkölcsileg meggyengül. Ez a változás általában nem drámaian gyors, hanem a közös élet, a mindennapok során észrevétlenül, fokozatosan következik be.

Isten többször próbálta figyelmeztetni Salamont, de a király csak az élete végén tért meg. Uralkodása és családi élete negatív következményit Isten már nem tudta elhárítani. Előre megjövendölte, hogy Salamon királysága az uralkodó halála után majd kettészakad. (I. Kir.11:11-13). Ugyanakkor az ország néhány évtizedes nyugalma is véget ért, az idős Salamonnak több, az országát érő támadással kellett szembe néznie.

Salamon élete azonban abban a vonatkozásban különbséget mutat pl. Sauléhoz képest, hogy noha ő is messzire eltávolodott Istentől, de képes volt a megtérésére, önmaga megalázására és hibája nyílt elismerésére. Ennek bizonyossága Prédikátor könyve, amelyben a király saját eltévelyedésének történetét örökíti meg és állítja elénk. Őszintén vall arról, ahogyan az élet legkülönbözőbb területein kereste a boldogságot (a lehetőségei révén

megtehetette), de semmiben sem találta meg. Végig az Isten nélküli élet értelmetlenségéről tesz bizonyosságot, de gondolatainak lényegét az utolsó fejezet foglalja össze, amelynek lezárása a salamoni bölcsesség summája: *"A dolognak summája, mindezeket hallván, ez: az Istent féljed, és az ő parancsolatit megtartsad; mert ez az embernek földolga! Mert minden cselekedetet az Isten ítéletre előhoz, minden titkos dologgal, akár jó, akár gonosz legyen az."* (Préd. 12:15-16)

A megosztott királyság kora (ie. 930-586)

A korszak időbeli határai:

Az északi országrész fennállása: **i.e. 930 – 722**

A déli országrész fennállása: **i.e. 930 - 586**

A korszakot tárgyaló bibliai szakaszok:

- Kir. I.-II.
- Krón. I.-II.

Királyok könyvei párhuzamosan tárgyalják az északi és déli uralkodók tevékenységét,

míg Krónikák könyvei csupán a déli országrész történetével foglalkoznak. Krónikák könyvében tartalmi kiegészítések is fellelhetők, mint pl. Manassé király esetében, akinek

55 évig tartó uralkodásáról Királyok könyve csupán a rosszat jegyzi fel, míg a Krónikák

könyvéből azt is megtudjuk, hogy uralkodása végén megtért.

- Ésaiás próféta könyve
- Jeremiás próféta könyve és Siralmi
- A kisprófétai iratok közül: Hóseás, Jóel, Ámos, Abdiás, Jónás, Mikeás, Náhum, Habakuk, Sofóniás könyvei

A fogalom jelentése:

Izráel uralkodói közül csupán az első háromnak (Saul, Dávid, Salamon) adatott meg, hogy egységes ország fölött gyakorolja hatalmát. Salamon halála után az ország két részre szakadt, aminek eredményeként délen két törzs, Júda és Benjámin élt továbbra is Dávid

leszármazottainak fennhatósága alatt, míg a tőlük északra fekvő tíz törzs új államot alapított. Az előbbire Júda, az utóbbira Izráel néven hivatkozik a Biblia.

A korszak általános jellemzése:

Általában elmondható, hogy a zsidó nép történetének sötét és küzdelmes időszaka zajlott ezekben az évszázadokban. Küzdelem

- a külső támadásokkal,
- egymással,
- és a mindkét országrészben folyamatosan mélyülő hitehagyással szemben.

A minden téren mutakozó hanyatlás bibliai könyvekben olvasható kendőzetlen bemutatása ugyanakkor éppen a Biblia ihletettségének közvetett bizonyága. A beszámoló azt tükrözi, hogy Isten hogyan látta a megváltás történetének ezt az időszakát. Tehát olyan történetírással találkozhatunk itt, amely mentes az emberi elfogultságtól és mint ilyen, a maga nemében egyedülálló.

Különös talánya és tanulsága ennek a korszaknak, hogy nem csak népi méreteken, hanem az egyéni életek szintjén is nagy lelki fordulatok figyelhetőek meg. Például érdekes megfigyelni, hogyan változik meg az egymást követő nemzedékekben apa és fiú lelki beállítottsága, magatartása. Kiváló reformkirályok leszármazottai minden korábbi eredményt tönkretéve hanyatlásba viszik az országot és fordítva, nagy hitehagyók gyermekei atyáiktól gyökeresen eltérő utat követve fellendülést érnek el. Megtanulhatjuk, hogy a körülmények, vagy a neveltetés nem "predesztinálják" az embert. Ki-ki a maga sorsának alakítója, a maga döntéseinek következményeit hordozza.

A korszakról szóló beszámolók ezen kívül a vezetés jelentőségét és felelősségét is látványosan bizonyítják. A nép sorsa, lelki irányvétele ugyanis mindig szorosan összefüggött az éppen hatalmon lévő vezető hitbeli magatartásával:

- rátermett, lelkileg alkalmas uralkodók felemelték a népet
- az állhatatlanok alatt pedig hanyatlás következett be.

A korszak kronológiájának feldolgozásában nehézséget jelent, hogy a párhuzamosan hatalmon lévő uralkodók uralkodási idejét egymáshoz viszonyítva adja meg a Biblia (ezt a

jelenséget szinkronizmusnak nevezzük), illetve hogy nevük az északi és déli királyságokban gyakran hasonló, nem egyszer azonos. Fokozott figyelmet kell tehát szentelnünk annak, hogy egy adott király melyik országrészben, kinek a leszármazottjaként uralkodott.

Az északi és déli országrész áttekintő összehasonlítása:

A királyok listáit szemlélve azonnal feltűnik, hogy közel azonos számú uralkodó jelenik meg mind északon, mind délen, annak ellenére, hogy Izrael csak 208 évig, Júda pedig 344 évig állt fenn.

A jelenség oka az, hogy északon, különösen az országrész történetének elején és végén egyaránt gyakori jelenség volt a gyors uralomváltás, az erőszakos hatalomátvétel, aminek eredményeképpen dinasztiák (uralkodóházak) egész sora követte egymást. Ezek a rövid életű uralkodócsaládok gyakran csak 1-2, de legfeljebb 4-5 nemzedékig állnak fenn. A déli országrészben ugyanakkor folytonosság tapasztalható (ld. Dávidnak adott ígéret), noha Athália anyakirálynő (Akháb és Jézabel lánya) egy esetben csaknem teljesen kiirtatta a dávidi királyi házat. (lásd II. Kir. 11. fej.)

Sem északon, sem délen nem jellemző, hogy érvényesült volna az Istentől kapott királytörvényeknek az a kitétele, hogy Ő jelöli ki az uralkodót. A mindenkori elsőszülöttek, családtagok, vagy trónbitorlók követték elődeiket a trónon, függetlenül lelki alkalmasságuktól, vagy hozzáértésüktől. Kivétel Jeroboám (I. Kir. 11:29-38) és Jéhu északon (II. Kir. 9. fej.)

Délen az itt is tapasztalható hanyatlás ellenére felléptek ún. „reformkirályok”, akik az Isten törvényéhez való visszatérést képviselték. Közülük Josafát, Ezékiás és Jósiás személyét emelhetjük ki. Északon ezzel szemben egyetlen részleges reform történt, amely Jéhu nevéhez fűződött.

Mind északon, mind délen egyre mélyebb hitehagyás lépett fel, amelyet az Úrtól kiküldött próféták intései sem tudtak feltartóztatni. Míg észak esetében (Jéhu már említett részleges vallásreformjától eltekintve) mindvégig meredek zuhanás figyelhető meg a hitéletben, erkölcsben, addig délen a reformok által lassított hanyatlásról beszélhetünk.

Mindkét országrész pusztulását isteni ítéletként értékeli a Biblia, amely a zsidó nép makacs hitehagyása és küldetésének (Isten igazságának más nemzetekkel való megismertetése) miatt következett be. Bár Isten adott kegyelmi időt és üzenetet a nép megtérésére, figyelmeztetései mégis hatástalanok maradtak. Izrael népét így ugyanaz az ítélet érte utol, amely a kb.1000 évvel korábban itt élő – és éppen a zsidók által elpusztított – kánaániakat

is. (V. Móz. 33: 55-56)

Megosztott királyság¹¹⁴

Júda királyai	Júda prófétái	Izrael királyai	Izrael prófétái
Roboám 930-913	Semája, Névtelen	Jeroboám 930-909	Ahija
Abija 913-910		Nádáb 909-908	
Asa 910-869	Azáriás, Obed, Hanáni	Baása 908-886	Jehu
		Elah 886-885	
		Zimri 885	
		Omri 885-874 (Tibni 885-880)	
Josafát 872- 848	Jehu, Jaházíel, Eliézer	Akháb 874-853	Illés, Névtelen I.
Jórám 853 -841		Akházia 853-852	Névtelen II.-III.
Akházia 841		Jórám 852-841	Elizeus, Mikeás
Athália 841-835		Jehu 841-814	
Joás 835-796	Jojada, Zakariás		
Amásia 796- 767	Névtelen I.-II.	Joakház 814-798	
		Joás 798- 782	Jónás kb 790
Uzziás (Azária) 792-740	Zakariás	II.Jeroboám 793 -753	Ámos kb 767-753
		Zakariás 753	Hóseás Kb 755-725
		Sallum 752	
Jóthám 750-735 (732)	Ézsaiás, Mikeás kb 745-685, 740-700	Menahem 752 -742	
		Pekája 742- 740	
Akház (735) 732 -715		Peka 752-732	Oded
		Hóseás 732-722	

¹¹⁴ A királyok krónikák könyvének kronológiájában E. R. Thiele: A chronology of the Hebrew Kings, Zondervan Publishing House, Grand Rapids, 1978 adatait követjük.

Ezékiás 715- 686			
Manasse 697 -642			
Amon 642-640	Náhum 640		
Jósiás 640-609	Habakuk 630 Joel, Hulda, Sofoniás 620		
Joakház 609			
Jójákim 609-597	605 Dániel (605-532)		
Jójákin 598-597	597Ezékiel,Abdiás (597-570)		
Sedékiás 597-586	586 Jeremiás (626- 580)		

Salamon halála után, ie.930-ban a fiatal zsidó királyság két részre szakadt. A továbbiakban az északi és déli királyság történetét egymás után tekintjük át.

Az északi országrész, Izrael története

1. A bűn elhatalmasodása Jeroboámtól Zimriig (i.e. 930–885)

I. Jeroboám 930 – 909

Nádáb 909 – 908

Baása 908 – 886

Ela 886 – 885

Zimri 885 – 885

I. Jeroboám (i.e. 930–909)

Igehelyek: I. Kir. 11: 29-38, 12:25-33, 13:1-14:20

Kedvező adottságok és indulás után elfordult Istentől:

„Jeroboám, Salamon egykori szolgája... bölcs reformokat hozhatott volna mind polgári, mind vallási vonatkozásban. Salamon uralkodása idején tehetségesnek és józan ítélőképességűnek mutatkozott. Hűséges szolgálata alatt szerzett ismeretei alkalmassá tehetnék volna megfontolt uralkodásra. Jeroboám azonban nem Istenre támaszkodott.” (E. G. White: Próféták és Királyok, Advent kiadó, Budapest, 1995. 64.o.)

Isten előre megjövendölte, hogy Salamon halála után Jeroboám kezébe kerül majd az ország tíz része. Kiválasztásáról és a neki adott ígéretről I.Kir. 11:29-38-ban olvashatunk. Miután Ahija, Silóbeli próféta szavai nyilvánosságra kerültek, Salamon király üldözni kezdte volt szolgáját, aki az egyiptomi udvarban keresett menedéket.

Apja halála után Roboám hajlíthatatlansága és kemény beszédei miatt (I. Kir. 12: 1-17) tíz zsidó törzs elfordult Dávid utódaitól és a korábbi jóslatot beteljesítve az időközben hazatért Jeroboámot tették meg királlyá. Az új királyság székhelye Sikhem lett. (I. Kir. 12:25)

Sikhem (mai Nablusz) Tell Baláta kb. 5 ha dombja, Jeruzsálemtől 40 km-re északra. Ősi múltú város, már a pátriárkák korában is ismerték. Az egyiptomi források az ie. 1800-as évektől említik, mint jelentős, erődített várost Kánaán földjén. Fontosságát nem annyira kiterjedése adta, sokkal inkább stratégiai szerepe, hiszen az Ebál és Garizim hegyek közti szűk átjáró és út védelmére épült.

A többszöri, folyamatos feltárások eredményeként ma már ismert a város Jeroboám kori, ie.10. századi rétege is, amelyben jól kivehetőek az átépítés, bővítés nyomai (királyi várossá épülés): erődített falak, kaputornyok, többhelyiséges lakóházak, pogány kultuszokra utaló szentélyek.

Jeroboám az így szerzett tapasztalatból nem merített bizalmat Isten iránt, hanem nagyon is emberileg kezdett okoskodni. Attól félt, hogy a nép, részben a vallás, részben a Dávid háza iránti tisztelet miatt hosszútávon el fog fordulni tőle, ezért dinasztiája nem lesz állandó.(I.Kir.12:26-30) Noha bírta Isten ígéreteit, mégsem Tőle várta azok beteljesedését. Engedett az emberi félelemnek és tiltott módon, egy maga által létrehozott vallással próbálta megszilárdítani hatalmát. Próbálkozása nem járhatott sikerrel, ugyanakkor az

egész nemzetre kiható romlás elindítója lett.

A jeroboámi hamis vallás kellékei:

- *Kegyhely* Dánban, északon, hogy a kényelmesebb vallásgyakorlók ne fáradjanak a távoli Jeruzsálembé, valamint délen, Béthelben, hogy aki mégis a régi főváros felé tartana, az útközben találjon alkalmas helyet áldozatának bemutatására
- *Papok* és szakrális cselekmények nélkül semmilyen vallás sem működhet. A léviták azonban vonakodtak a bálványimádásban részt venni, ezért szükségszerűen csak a "nép aljából" (I. Kir. 12:31) kerülhettek ki azok, akiknek nem tartott vissza semmilyen gátlás, hogy személyesen bálványimádásban vegyenek részt, sőt másokat is félrevezessenek .
- *Ünnep* nélkül sem létezhet vallás. Az eredeti 7. hó 10. napját (Jóm Kippur) a 8. hónap 15. napjára változtatta - nagyon hasonló rítusú és időpontú, de tartalmában és jellegében teljesen más ünnepre.
- *Isten látható kiábrázolása* - a láthatatlan Isten helyett. Talán a legmegdöbbentőbb a bálvány alakjának kiválasztása: ismét borjú! Ha másért nem, a formai egybeesés miatt a király, vagy a nép tömegeinek a lelkében visszhangot kellett volna verniük az emlékeknek: egyszer már vétkeztek a borjú imádásával, és milyen szörnyű következményekkel. Mégsem tiltakozott senki. Sőt, talán az ismerős és a korabeli szomszéd kánaáni népek által tisztelt „istenség” még hitelesnek is tűnhetett.

A megtévesztés lényege tehát az volt, hogy a valódival közel azonos, de tartalmában mégis teljesen másra mutató, főként látványos, érzelmekre ható, „népszerű” vallás született.

Dán (mai Tell el-Kádi) Tell Dán kb. 20 ha dombja, a Hermon-hegy lábánál található. 1966-76 között tíz ásatási szezonban tárták fel. A kutatás eredményeként megállapítható, hogy az ősi múltú várost, az ie.10. században - Jeroboám korában - átépítettek. A nagyszabású munkák nyomai a mai napig jól láthatók: erősített falrendszer, 2 toronyból 4 őrszobából álló hatalmas kapurendszer, a kaputól a főépületig vezető hatalmas lépcsősor, kikövezett felvonulási út, stb. A legérdekesebb objektum azonban a tell tetején, egy kis forrás közelében emelkedő monumentális méretű szentély, amely egyszerre foglalt magában a kánaáni vallásra jellemző „magas helyet és az izraeli kultuszban központi szerepet játszó

szarvas oltárt. Feltehetően ez lehetett az a szentély, amelyről a Biblia is tudósít.

Isten figyelmeztetése nem sokat váratott magára. Egy ismeretlen nevű júdabeli próféta érkezett a bételi szentélyben áldozatot bemutató királyhoz, hogy megítélje a bálványozást.

„ A bételi ünnepség idején a zsidók szíve még nem volt egészen kemény. Sokan fogékonyak voltak a Szentlélek befolyása iránt. Mielőtt túl késő lenne, az Úr meg akarta állítani azokat, akik hitehagyásukban gyorsan távolodtak tőle. „ (E.G.White im. 66. o.)

Isten embere a következő ítéletet mondta el a bételi oltáron tömjént égető királynak:

„ Oltár, oltár ! ezt mondja az Úr: Íme egy fiú születik a Dávid házából, akinek neve Jósías lesz, aki megáldozza rajtad a magaslatok papjait, akik most terajtd tömjéneznak, és emberek csontjait égetik meg rajtad...és ez lesz a jel, hogy az Úr mondta ezt: Ímé az oltár meghasad és kiomol a hamu, amely rajta van” (I.Kir. 13:2-3)

Ezt a jövendölést Isten több látványos jellel is megerősítette:

- Jeroboám haragosan kinyújtott kezének „megszáradása” (lebénulása) (I. Kir. 13:4)
- Az oltár kettéhasadása (I. Kir. 13:5)
- A király rémült kérésére, a próféta közbenjárására Isten meggyógyítja használhatatlan kezét (I. Kir. 13. 6)
- A júdabeli próféta azt a parancsot kapta Istentől, hogy ne időzzön, ne egyen Izraelben, ajándékot se fogadjon el, hanem késedelem nélkül más úton, mint amin érkezett, térjen

vissza hazájába. A próféta ezért elutasította Jeroboám meghívását és elindult Júda felé.

Útközben azonban egy másik – izraeli – próféta befolyásolására mégis megszegte Isten útmutatását, megállt, betért annak házába, ugyanis az arra hivatkozott, hogy *„ Én is olyan próféta vagyok mint te és nekem angyal szólott az Úrnak beszédével, mondván: 'Hozd vissza őt veled a te házába, hogy kenyeret egyék és vizet igyék.'” (I. Kir. 13: 18)*

Bár az izraeli próféta megtévesztően hazudott, Isten igaz prófétájának le kellett volna

lepleznie a csalást. Nem csak az Újszövetség korára igaz Istennek az a kijelentése: „*De ha szinte mi, avagy mennyből való angyal hirdetne is néktek valamit azon kívül, amit néktek hirdettünk, legyen átok.*”(Gal. 1:8 vö. Ézs. 8:20) A júdabeli próféta súlyos büntetése, (oroszlán tépte szét) mutatta, hogy Isten ítélete Jeroboámmal és a hamis vallás követőivel szemben sem lesz kíméletesebb.

Jeroboám azonban semmilyen figyelmeztetésre sem változtatta meg törekvéseit: „*De még-e történet után sem tért meg Jeroboám az ő gonosz útjáról, hanem ismét papokat rendelt a nép aljából a magaslatokra...*”(I. Kir. 13: 34)

Ezzel egyszer és mindenkorra hitbeli szempontból kisiklatta az északi országrészt. Ahogyan Dávid a jó mércéje volt a mindenkor az őt követő királyok kiértékelésénél, úgy Jeroboám személye és uralkodása a rossz mérőfokává vált.

Végső megsötétedését mi sem mutatja jobban, mint beteg fiának esete (I.Kir.14:1-18). Bár kíváncsi volt a próféta jóvendülésére, hogy beteg gyermeke életben marad-e, mégis csak feleségét küldte el hozzá és őt is csak áruhában. Fel sem merül benne, hogy ha tényleg prófétáról van szó, akkor azt nem lehet becsapni ilyen módon, vagy ha mégis, akkor viszont nem lehet megbízni abban, amit a jövőről mond. Ez az eset is azt tanúsítja, hogy a lelki megsötétedést rendszerint az értelmi képességek meggyöngülése, meghasonlás és káosz követi. A történetben azonban vigasztalás is rejlik. A próféta szavai azt igazolják, hogy az ember életében nem feltétlenül a halál, a legrosszabb, ami következhet. Sokszor nem feltétlenül a bűn jelenlétének, vagy a gondviselés hiányának a jele. Jeroboám fia esetében épp Isten szeretete mentette meg a gyermeket a királyi családra hamarosan lezúduló tragédia elől, mivel "*csak benne találtatott valami jó...*" (I. Kir. 14:13.) vö. Ésa. 57:1: "*...senki sem veszi észébe, hogy a veszedelem elől ragadtatik el az igaz*".

Jeroboám uralkodásával kapcsolatban meg kell még említenünk folyamatos hadakozását a testvér-ország, Júda ellen. (I. Kir. 15:6, 7b)

Izrael első királyának közelgő halálát, Istentől való elvettetését, valamint egész háznépe kiirtását ugyancsak Ahija, Isten Silóban lakó prófétája jóvendölte meg. (I. Kir. 14: 7-11 beteljesedést lásd 15:29-30) Ugyanebben a jóvendülésben olvashatunk először arról is,

hogy Izrael országa Istentől való elhajlása miatt elhurcoltatik majd földjéről és szétszóratik a „folyóvizen túlra” (feltehetően az Eufráteszre utal) – vagyis ez az első utalás az asszír-babiloni fogságra. (I. Kir. 14: 15)

Jeroboámot halála után fia, Nádáb követte a trónon.

Nádáb, Jeroboám fia (i.e. 909–908)

Igehelyek: I. Kir. 15:25-28

Nádáb atyja útját követte, nem tért vissza Istenhez : „ *És gonoszul cselekedett az Úr szemei előtt és járt az ő atyjának útján és annak vétkében, amellyel bűnbe ejtette Izraelt.*” (I. Kir. 15:26)

Jeroboám halála után gyorsan teljesültek házanépén a silóbeli Ahija próféta szavai. Beértek az előző elrontott időszak következményei. Nádáb rövid és dicstelen uralkodását lázadás döntötte meg. Az Issakhár nemzetségbeli Baása hadsereget gyűjtött és Gibbethónnál legyőzte a királyi csapatokat. Nádábot és Jeroboám egész családját megölte, egy lelket sem hagyott életben. (I. Kir. 15:28–29). Feltehetően így kívánta dinasztiája hatalmát megszilárdítani.

Baása (i.e. 908–886)

Igehelyek: I.Kir.15:27-34, 16: 1-7

A királyi tisztséget erőszakkal megszerző Baása viszonylag hosszabb uralkodása is a „jeroboámi úton” haladt tovább. Bár megölte elődjét, uralkodói politikáján mit sem változtatott.

A Biblia csak néhány dolgot emel ki vele kapcsolatban:

- Erőszakos hatalomátvétele és Jeroboám háznépének kiirtása (I.Kir. 15:27-32)
 - Uralkodásának összefoglaló jellemzése: „*És gonoszul cselekedett az Úrnak szemei előtt és járt a Jeroboám útján és az ő vétkében, amellyel bűnbe ejtette Izraelt* ” (I.Kir.15:34)
 - Isten feddése és ítélete Baása és háznépe fölött Jéhu, Hanáni fia által: (I.Kir.16:1–4, 7)
- Figyeljük itt meg, hogy noha Isten előre megjövendölte Jeroboám házának kiirtását, mégis

számon kérte Baásán a gyilkosságot - tehát ugyan előre látta, de nem rendelte el ezt a kegyetlenséget. (A prófécia beteljesedése: I.Kir.16: 10-13)

- Jelentős katonai vállalkozások Júda ellen: II.Krón. 16:32

- Tirzában rendezte be fővárosát (I. Kir.15:33)

Ela, Baása fia (i.e. 886–885)

Igehelyek: I.Kir.16:8-14

Ela uralkodása idején tovább folytatódott a jeroboámi és kánaáni bálványimádás. A korabeli eltorzult állapotokat jól tükrözi, hogy ő is pártütés áldozata lett. Izraelben tehát a második uralkodói családot is teljesen kiirtották. Nem tisztelték az emberéletet, még a királyi tekintélyt sem. A trón erőszakos küzdelmek célpontjává vált, mint bármilyen másik királyságban. Az uralkodót nem Isten felkentjének tekintették – mint régen – hiszen a különböző uralkodói családok pártütéssel ragadták magukhoz a hatalmat.

Ela ellen harci szekereinek egyik vezetője, Zimri lázadt fel, miközben a király épp részegen mulatozott Tirzában. Zimri „alapos munkát” végzett, hogy bebiztosítsa ingatag uralmát, a királyi házból mindenkit legyilkolt, *„nem hagyott belőlük még csak egy ebet sem”* (I.Kir.16:10-13). Isten korábban adott jóvendölése (I.Kir.16: 1-4, 7) ismét hajszálpontosan teljesült.

Zimri (i.e. 885)

Igehelyek: I.Kir.16: 10-20

Zimri hiába igyekezett uralma megszilárdítására. Bár sikerült elfoglalnia a királyi várost, Tirzát, mégsem tudta a hadsereg egészét és a népet maga mellé állítani. Az izraeli seregek mindeközben Gibbethónban gyülekeztek a lázadás hírére. Amikor Ela és családja legyilkolása a tudomásukra jutott, azonnal a hadsereg fővezérét, Omrit tették meg uralkodónak, aki hozzálátott Zimri rövid életű (alig 7 napos) uralmának felszámolásához. Miután az erőfölényben lévő csapatok bevették Thirzát, Zimri feladta a küzdelmet, bevonult a királyi palotába és magára gyújtotta azt.

A Biblia szűkszavú, összefoglaló értékelése szerint, Zimri elődeihez hasonló sötét és gonosz úton járt, megtagadta az igaz Istent. (I. Kir. 16: 19)

2. Izrael mélypontja Omritól Jórámig (ie. 885-841)

Omri (ie. 885-874)

Akháb (ie. 874-853)

Akházia (ie. 853-852)

Jórám (ie. 852-841)

Omri (ie. 885-874)

Igehelyek: I.Kir.16:16-28

Omri viszonylag rövid ideig tartó uralma idején alapvető változások történtek Izraelben. A politikai-katonai puccsal hatalomra kerülő uralkodó erős kézzel látott hozzá a királyság stabilizálásához. Erre szükség is volt, hiszen az ország rövid történelme alatt (ie. 930-885) már a negyedik dinasztia került hatalomra. Omri a zsidó nép uralkodói közül elsőként írta be nevét a korabeli Közel-Keleti történelembe: sikeres háborúkat vívott, nemzetközi kapcsolatokat épített. A Biblia azonban rendkívül sötétan összegzi jellemét és uralmát. Isten szemszögéből nézve ezek a „politikai” sikerek semmit nem értek, mivel Omri jellemében *„gonoszságával meghaladta mind az előtte valókat”* (I. Kir. 16:25), Isten iránti hűtlensége, bálványozása pedig soha nem látott hitehagyásba döntötte az országot.

Omri akkor került hatalomra, amikor Zimri fellázadt Ela ellen és megdöntötte annak királyságát, őt magát pedig megölte. A nép egy része, amikor mindezeknek hírért vette, Omrit, az ország seregeinek fővezérét tette meg uralkodóvá. Omri felsorakoztatta hadait a királyi város, Tirza falai alatt, hogy a gyilkos Zimrit letegye a trónról. Zimri bezárkózott a városba, majd a túlerőt és veszített helyzetét látva öngyilkos lett, magára gyújtatta a palotát. Omri győzelme azonban nem volt teljes. A zűrzavaros állapotokat híven tükrözi, hogy Omrival szemben ugyanekkor egy ellenkirályt is választottak Tibni személyében. A két pártra szakadt országban feltehetően egy ideig polgárháború dúlt, míg végül Omri csapatai diadalmaskodtak. (I.Kir.16:21-22)

Tibni halálával Omri immár egyeduralkodóként kezdett hozzá az országban uralkodó zűrzavar felszámolásához. Hogy mindebben – bizonyos értelemben – sikerrel járt azt onnan sejthetjük, hogy nevéhez fűződik az új főváros, Szamária megalapítása (I.Kir.16:24), kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatok kiépítése a gazdag Szidónnal, amit dinasztikus házasság is megpecsételt (Akháb és Jézabel frigye), valamint a mesés „Királyi út” feletti hatalom megszerzése. Utóbbi a kor egyik leghíresebb kereskedelmi útvonala volt, amely a Jordán keleti oldalán, Moáb földjén haladt keresztül. Omri leigázta és adófizetőjévé tette a moabitákat, ezzel nemzetközileg is a figyelem középpontjába került.

Moabita kő: A moabiták feletti izraeli győzelem egyetlen forrása egy kb.1,15 m magas, feliratos bazalttömb, melyet Mésa, moábi király készíttetett annak örömére, hogy sok év után végre sikerült leráznia az izraeliek igáját és adóterheit, amelyet Omri óta nyögött az ország. A felirat tehát közvetve utal Omri Moáb földje felett aratott valamikori győzelmére és név szerint megemlíti Omrit, az izraeliták királyát. A moabita követ 1868-ban a Holtenger keleti oldalán a bibliai Dibónban (mai Dibán, Jordánia) fedezte fel F.A. Klein porosz misszionárius. A sztélét a helybeliek ugyan összetörték, de sikerült helyreállítani. Ma a Louvre őrzi.

Akháb (ie. 874-853)

Igehelyek: I.Kir.16:28-22:40, II. Krón.18:1-34

Akháb idején Izrael politikailag-gazdaságilag stabil országgá vált, azonban erkölcsileg-hitbelileg történelmének legmélyebb pontjára süllyedt. Akháb 22 éves uralma alatt a pogány kultuszok

(Baál és Asera, valamint Jeroboám hamis vallása) teljesen átittatták a nép gondolkodását, annál is inkább, mivel az uralkodói ház szigorúan üldözte Jahve követőit és papjait.

Akháb rendkívül terhes genetikai örökséggel indult, neveltetése sem lehetett következetes, így jelleme gyenge és állhatatlan lett. Környezete nagyban befolyásolta döntéseit, házasságában erős akaratú felesége, a föníciai Jézabel szava volt a meghatározó.

„(Akháb)...uralkodását kezdettől fogva különös és mély hitehagyás jellemezte...erkölcsileg gyenge és befolyásolható ember volt. A bálványimádó, határozott, ellentmondást nem tűrő

asszonnyal kötött házassága végzetes következménnyel járt mind maga, mind a nemzet számára. Az elvtelen Akháb jellemét, aki tetteit nem szabta magas normákhoz, Jeezabel a maga határozottságával könnyen tudta alakítani.”(E.G.White im. 72.o.)

Az udvar korábban soha nem tapasztalt pompában élt. Szamáriát királyi rangra emelték az építésszek, Akháb „elefántcsont házban” élt. Az uralkodó nagyszabású építkezéseket folytatott az ország stratégiaiilag fontos városaiban is. A jólét azonban csak hozzájárult az erkölcsi romláshoz és hitehagyáshoz.

Szamaria „elefántcsont palotája”

Szamária egy környezetéből jól kiemelkedő dombon, stratégiaiilag fontos helyen épült föl, a régészeti feltárások szerint éppen Omri-Akháb idején. A város a nevét Sémerről kapta, akitől Omri jó pénzén, 2 talentumnyi ezüstért (kb. 110-120 kg közti ezüst) vásárolta meg a területet. 1908-tól kezdődően kisebb nagyobb megszakításokkal folytak itt feltárások, amelyek során kb. 60 hektárnyi területen jöttek felszínre a város romjai. A hegy legmagasabb pontján állt a királyi palota, amelyben rengeteg luxus kivitellű, föníciai mesterek által készített elefántcsont-faragvány került elő. A palota mellett raktárházak álltak, amelyekben számos történeti szempontból értékes cserépfelirat (osztrakon) volt. A feliratok nyelvezete és stílusa Akháb korára utal. Az írott emlékekben előforduló személynevek hűen tükrözik a korabeli valláskeveredést: legalább annyi személynév kapcsolódik Jahvéhoz, mint amennyi Baálhoz köthető. Talán a legérdekesebb név „Egeliau”=Jehova-borjú, amelyben a jeroboámi kultuszra való utalást sejthetünk. A Biblia szerint Akháb Szamáriában Baál templomot is építtetett (I.Kir.16.32). A hatalmas falakkal védett királyi várost három évig tartó ostrom után az assírok pusztították el ie.722-ben.

Akháb egyéb építkezései

Az izraeli városok feltárásai (Yigael Yadin ásatásai az 1960-as években) igazolják, hogy Megiddót és Hácórt Akháb idején nagyszabásúan átépítették és megerősítették. Megiddóban a legjelentősebb építmények: a tell nyugati oldalán létesített bonyolult, földalatti vízvezeték-rendszer és a „Salamon istállóiként” híressé vált, de valójában Akhábhoz köthető raktárak?, vagy istállók? épületei. Hácórtban egy óriási földalatti vízakna bizonyította Akháb mérnökeinek ügyességét.

Jézabel pecsétje?

Az elmúlt években élénk publicitást kapott egy vitatott, de kétségtelenül érdekes pecsételő. A kőből készült, méreteiben szokatlanul nagy – bő 3cm hosszú – pecsét még 1960-ban egy magángyűjteményből került az izraeli állam tulajdonába. A figyelem azonban csak 2008-ban irányult rá, amikor egy holland kutató vizsgálatai után azt állította róla, hogy a pecsételő a hírhedt föníciai származású, de izraeli királynő, Jézabel tulajdona lehetett. Nézete szerint a pecsételőn látható egyiptomi-föníciai stílusú szimbólumok: szárnyas szfinx, szárnyas napkorong, sólyom és kobrakígyó az egyiptomi királyi jelképek közé tartoznak. Az egyébként pogány szimbólumokat csak olyan tulajdonos használhatta, aki ugyancsak magas rangú, királyi személy lehetett. A képi ábrázolások között szétszórva a JZBL mássalhangzók szerepelnek, aminek olvasata egyértelműen: Jézabel. A pecséttel kapcsolatban sok vitát olvashatunk, azonban annyit a legtöbben elismernek, hogy a vésett kő értékes, azaz magas rangú tulajdonosa lehetett, a JZBL (azaz Jézabel) betűk olvashatók rajta és kora az i.e.9. századra keltezhető.

Jézabel tudatosan törekedett arra, hogy népe hitét, a kánaáni vallást Izraelben elterjessze. Ösztökélésére Akháb is társa lett ebbéli igyekezetében. Az uralkodópár kezdeményezésére Izraelben mindenütt ismét megépültek a „magas helyek” és „áldozóhalmok”, ahol a bálványimádást egészen úgy gyakorolták mint ahogy azt valamikor „*az emóriak tették, akiket kiűzött az Úr Izrael fiai elől.*” (I. Kir. 21: 25-26)

„ Akháb uralkodásának átkos hatására Izrael messze került az élő Istentől, és rossz útra tért. Hosszú éveken át egyre kevésbé tisztelték és félték Istent...A hitehagyás sötét árnya borult az egész országra. Mindenütt Baál és Asera bálványokat lehetett látni...A bálvány-istentisztelet káprázatos pompájától és elbűvölő szertartásaitól lebilincselve, a nép követte királyának és udvarának példáját.” (E.G.White im. 72-73.o.)

A közállapotokat hűen tükrözi, hogy Isten annyira feledésbe merült a nép körében, hogy ebben az időben épült újjá Jerikó, az a város, amelyet – örök tanulságként – a honfoglalás során kimondott eskü szerint soha többé nem szabadott volna felépíteni. (I. Kir. 16:34 vö. Józs.6:26)

Bár a nép önként választotta az Istentől való elfordulást, az Úr nem hagyta őket teljes sötétségben, hanem elküldte hozzájuk egyik legnagyobb prófétáját, Illést, az ima emberét.

„Isten azért használhatta fel Illést Izrael történetének ezekben a válsággal terhes óráiban, mert nagy hite volt. Miközben imádkozott, hitével megragadta a menny ígéreteit, és rendíthetetlenül esedezett addig, amíg Isten nem válaszolt a könyörgésére. Nem várt addig, amíg minden bizonyította, hogy Isten meghallgatta. A menny pártfogásának legkisebb jelére is kész volt mindent vállalni. Amit Isten segítségével Illés meg tudott tenni, azt mindenki megteheti abban a szolgálatban, amelyet Isten művében kapott.” (E.G.W. im.100.o.)

Illés a Jordántól keletre, Gileád hegyei között élt. Istenhez ragaszkodó, mélyen hívő, imádságos lelkű ember volt, aki bár nem töltött be semmilyen magas pozíciót, mégis egy olyan vallási reformáció elindítója lett, amelynek tanulságai a mai napig szólnak. *„Illés lelkével és erejével”*

(Luk.1:17) lépett fel Keresztelő János Jézus útkészítőjeként (Mal. 3:1,4:5-6), és ugyanez a lelkület nyilatkozik majd meg a végidő maradék egyházában is, Krisztus eljövetelét megelőzően.

„Hegyi magányából Illés megrendülve figyelte a hitehagyást. Gyötrődő lélekkel könyörgött Istenhez, hogy állítsa meg gonosz útján egykor kedvelt népét. Ha szükséges, látogassa meg ítéletével, hogy a maga valóságában ismerjék fel a mennytől való elpártolásukat.” (E.G.White im. 77.o.)

„Illés ember volt, hozzánk hasonló természetű” (Jak.5:17), akinek kitartó könyörgésére Isten válaszolt. Megkereste őt és prófétai szolgálatot bízott rá. El kellett mennie Szamáriába, Akháb és Jézabel pogány udvarába, ahol meg kellett mondania: Isten, az egyetlen élő Isten elzárja az egek csatornáját, ezért Izraelben nem lesz eső. Az ítélet Baál tekintélye ellen irányult, akit köztudottan az eső, a vihar és termékenység isteneként tisztelték.

Az üzenet, bár döbbenetet és dühöt keltett, megtérést nem. Illésnek menekülnie kellett az udvar gyilkos indulata elől. Isten parancsát követve visszamenekült a Jordán keleti oldalára, a Kerith patakhoz, ahol az Úr csodával határos módon táplálta őt. A szárazság 3 éven

keresztül tartott. Ínség, nélkülözés köszöntött Izraelre, de nem tértek meg hitehagyásukból, sőt még elszántabban könyörögtek Baálnak és üldözték Isten prófétáit, köztük Illést is, akiket a természeti csapás okainak tartottak.

Jézabel ekkor sok Jahve-hoz hű embert megölettetett. De volt az udvarban egy titkon az igaz hitet követő tisztviselő, Abdiás, aki ezekben a véres napokban 100 prófétát rejtegetett és táplált egy barlangban. (I.Kir.18:4) Maga Illés is elmenekült az országból. Bár Akháb emberei mindenütt keresték a prófétát, Isten elrejtette őt üldözői elől egy távoli, északi városkában, Sareptában. Illés itt egy származását tekintve pogány (föníciai, azaz kánaáni vallást követő, mint Jeéabel!) özvegyasszony házában igaz hitre és hűséges baráttra talált. (I.Kir. 17. fej.)

„ Ez az asszony nem volt zsidó. Soha nem részesült azokban a kiváltságokban, amelyeket Isten választott népe élvezett. De hitt az igaz Istenben és követte mindazt a fényt, ami ösvényére hullott.”(E.G.White im. 83.o.)

A szegény asszony szó szerint utolsó falatját adta oda a menekülő Illésnek, befogadta őt házába is, mert hitt abban, hogy Illés Isten embere. A próféta nem önzésből kérte el az özvegy maradék kis élelmét, hanem mert az Úr arra indította őt, hogy próbára tegye annak hitét, aki így hatalmas áldás és a biztos istenismeret birtokosa lett, ugyanakkor megszűnt nélkülözése is. A gondviselés ezután úgy alakította, hogy az asszony és fia egyedülálló csodát élhettek át, mikor Illés a betegségbe esett, majd meghalt gyermeket – pusztán az imádság erejével – feltámasztotta. Illést hite és feltétlen bizalma egyedülálló tettekre képesítette. *„Bizony mondom néktek, ha akkora hitetek volna mint a mustármag és azt mondanátok ennek a hegynek: Menjen innen amoda, és elmenne; és semmi sem volna lehetetlen néktek.”(Mát. 17:20)*

Az aszály évei alatt Illés nem szűnt meg könyörögni az ő népéért. Remélte és vágyta a szabadulást. *„A próféta türelmesen várt, amíg az Úr keze súlyosan ránehezedett a szenvedő országra. Szíve összeszorult a fájdalomtól, amikor látta, hogy mindenütt nő a szenvedés és a nyomor. Azt kívánta, bárcsak gyors reformot tudna indítani. Isten azonban maga vitte véghez tervét, szolgája nem tehetett mást, csak imádkozott tovább hittel, és várta amíg eljön a határozott cselekvés ideje.”(E.G.W. im. 85.o.)*

Az aszály 3. évében Isten felszólította Illést, hogy térjen vissza Szamáriába, és keresse meg Akhábot egy újabb üzenettel. A próféta tudta, hogy halálra keresik őt, mégsem fontolgatta, mit tegyen. Bízott Istenben. Az Úr úgy alakította, hogy éppen azzal az Abdiással találkozott össze először, aki titokban Jahve-hoz volt hű. Akháb neki is megparancsolta, hogy kutasson Illés után, amit ő látszólag meg is tett, viszont kétségbeesett, amikor „véletlenül” szemben találta magát a prófétaival. Csak hosszas győzködés után volt hajlandó megjelenti Akhábnak Illés hollétét. (I.Kir. 18:15)

„ A király és a próféta szemtől szemben állt egymással. Akháb tele volt szenvedélyes gyűlölettel. Első akadozó szavaival : ' Te vagy az Izrael megrontója ? ' - öntudatlanul is elárulta, mit érez a szíve mélyén. Akháb tudta, hogy Isten szavára vált olyanra az ég, mint a réz. Mégis a prófétát akarta felelőssé tenni az országra nehezedő súlyos büntetésért.”(E.G.W. im. 90.o.)

Illés nem mentegette magát, sőt egyenesen, minden félelem nélkül rámutatott az ítéletet kiváltó valódi okra, illetve személyre: *„Nem én háborítottam meg Izraelt, hanem te és a te atyád háza, azzal, hogy elhagytátok az Úrnak parancsolatait és Baál után jártok.”*(I.Kir.18:18). A próféta ezután egy istenítéletre hívta ki Baál papjait, a Szamáriától távoli Kármel-hegyre, hogy mindenki számára nyilvánvalóvá lehessen, ki az igaz isten: Jahve vagy Baál. Akháb ellentmondásos jellemét mutatja, hogy szinte lenyűgözve Illés fellépésétől, ekkor már minden ellentmondás, vagy cselvetés nélkül engedelmeskedett a prófétának.

A Kármel-hegyi események tanulságai ismét csak előremutatnak az Isten népe közti reform mélységére és szükségességére a vég idején. Illés istenítéletet megnyitó szavai máig hatnak: *„ Meddig sántikáltok kétfelé ? Ha az Úr az Isten, kövessétek őt; ha pedig a Baál, kövessétek azt.”*

(I.Kir.18:21). Nem kapott feleletet. A nép ebben a válságos pillanatban nem foglalt állást. Félték, bizonytalanok és makacsok voltak. A Baál papok mindent megtettek annak érdekében, hogy áldozati oltárakra tüzet hozzanak – de sikertelenül. Egész délelőtt forgolódtak, kiáltoztak, később Illés tüzelő szavai hatására pogány szokásaiknak megfelelően késekkel vagdosták magukat – mindhiába. Semmi nem történt. *„Sátán*

szívesen segített volna azoknak, akiket rászedett, és akik nekik szolgáltak. Szívesen szórt volna villámokat, hogy meggyújtsa az áldozatot. Jahve azonban határt szabott neki: féken tartotta hatalmát.” (E.G.W. im. 96.o.)

Illés alkonyatkor került sorra. A megfáradt népnek csendesen szólt : *„Jöjjetek énhozzám”* (I.Kir.18:30 vö. Mát.11:28). Nyugodt magatartása szemben állt a Baál papok extatikus őrjöngésével. Illés mindent megtett annak érdekében, hogy emberileg ellehetetlenítse áldozatának megégetését. Rengeteg vizet hordatott rögtönzött oltárára, majd az esti áldozat idején felfohászkodott Istenhez.: *„Oh Uram, Ábrahámnak, Izsáknak, és Izraelnek Istene, hadd ismerjék meg e mai napon, hogy te vagy az Isten Izraelben és hogy én a te szolgád vagyok és hogy mindezeket a te parancsolatodból cselekedtem. Hallgass meg engem, Uram, hallgass meg engem, hogy tudja meg e nép, hogy te az Úr vagy az Isten és te fordítod vissza az ő szívüket.”* (I. Kir.18:36-37). Ezután az Úr tüze szállt le az égből és megemésztette Illés áldozatát. A nép arcra borult és egyszerre kiáltották: *„Úr az Isten”*(I.Kir.18:39). A Baál papokat a helyszínen megölték.

Izrael előtt nagy lehetőség nyílt a megtérésre. Illés felment a Kármel-hegy tetejére és esőért imádkozott. Bár semmi előjele nem volt annak, hogy a 3 éves szárazság véget ért, Illés tudta és figyelmeztette a többieket is arra, hogy nagy eső közeleg. A kitartó imádság egyik legszebb bibliai példája ez, mivel Illés hétszer is letérdelt és hittel könyörgött, csüggedés nélkül az esőért.

A tenyérszerű kis felhő, amelyben a próféta már az eső ígéretét látta, hamarosan nagy vihart hozott. Illés megadta a tiszteletet Akhábnak – akit az események mélyen megrendítettek – és a királyi szekér előtt futva mutatta az utat Izrael uralkodójának. *„Az előzékeny magatartás, amelyet Isten követe tanúsított a gonosz király iránt, tanítást rejt magában mindazok számára, akik, miközben Isten szolgáinak vallják magukat, nagyra értékelik önmagukat...a szemmel látható diadal után, amellyel Isten Illés nyilvános szolgálatát megtisztelte, kész volt ellátni a szolgálata munkáját.”*

(E.G.W. im. 101.o.)

A próféta és király közti rövid egyetértésnek hamar vége szakadt. Akháb hazatérve Jézabel haragjával találkozott, aki azonnali bosszúért lihegett. Még aznap éjjel hírnök kereste fel

Illést, aki halálos fenyegetést közvetített a királyi udvarból. Ugyanaz az Illés, aki eddig bátran szembeszállt Akhábbal és a sok száz Baál pappal, most komolyan megrémült. Kétségbeesésében azonnal elmenekült a városból messze délre a Júdeai Beérseba környéki pusztaságba. Egy fenyőfa alá roskadva csüggedten könyörgött Istenhez a halálért. Mélységesen fáradt volt teste és lelke egyaránt.

„Illésnek nem lett volna szabad a kötelesség helyéről elmenekülnie. Jeezabel fenyegetésének hallatára oltalomért kellett volna fordulnia ahhoz, aki megbízta Jahve becsületének megvédésével...Tudnia kellett volna, hogy Isten nem hagyja el...Ha ott marad, és Isten erejével, benne elrejtőzve, rendíthetetlenül kitart az igazság mellett, senki nem árthat neki. Az Úr megbünteti Jeezabelt, és ez újabb csodálatos győzelmet jelent Illés számára. Ennek a királyra és népre gyakorolt hatása nagy reformációt eredményezett volna.” (E.G.W. im. 102.o.)

„Amikor az ember a leggyengébb, akkor kísérti Sátán a leghevesebben...Ezzel a módszerrel már sok embert legyőzött.”(E.G.W. im. 110. o.)

„A csüggedés megrendítheti a leghősiesebb hitű és legerősebb akaratú embert is. De Isten megérti és ilyenkor is szánja és szereti. Olvas a szívben, ismeri indítékait és szándékait. Türelmesen várni és bízni, amikor minden sötétnek látszik – ez az a lecke, amit Isten műveinek vezetőinek meg kell tanulniuk...Látszólag nincs tehetetlenebb, de valójában legyőzhetetlenebb annál a léleknél, aki semmiségét érezve teljesen Istenre hagyatkozik.”(E.G.W.im.110-111.o.)

Isten nagyon is értette mi zajlik Illésben és Illés körül. Nem tört rá haraggal, nem vonta felelősségre. Gyógyítani kezdte a próféta testét-lelkét. Isten „módszere” rendkívül tanulságos, segít megtanulnunk, hogyan közelítsünk összetört szívű embertársainkhoz.

- A kimerült Illést Isten angyala táplálta – fizikai ellátás, gyógyítás.
- A fizikailag megerősödött Illést az Úr kimozdította „depressziójából”, testi megterhelésnek tette ki, ugyanakkor környezetváltozásra készítette. Nem is akárhová vitte vissza: a sínai Hórebig, Isten hegyéig, a kinyilatkoztatás helyszínére. – A fizikai munka, a környezetváltozás és Isten kinyilatkoztatásában való megerősítés

a megroppant lélek gyógyulását szolgálja.

- Isten csak az előbbiek után szólította meg Illést: nem feddte, nem oktatta ki, „csak” egy kérdést tett fel, hogy a lelki görcs feloldódjon és Illés beszélni tudjon problémájáról – A probléma feltárására irányuló segítő kérdés kulcs a lelkiileg összetört ember gyógyításában. Nem a véleményezés, nem az ítélkezés a cél, hanem az a fontos, hogy embertársunk tudjon szóhoz jutni és a maga számára is összegezze nehézségeit és helyzetét.
- Ezek után Isten megmutatta Illésnek azt, hogy ki is ő valójában: Ő a „*halk és szelíd hang*” (I.Kir. 19:12) – Isten valódi szeretetének bemutatása a lélek gyógyításának egyetlen biztos kulcsa.
- Isten a lelkiileg megerősödött Illést ismét visszahelyezte korábbi feladatába. (Hazázel szír uralkodót és Jéhu leendő izraeli királyt kellett felkennie). Isten ezzel kifejezte a számára, hogy fontos, hogy nélkülözhetetlen Isten művében, szükség van rá és munkájára, van célja az életének. – Az újból bizalomra lelt ember számára fontos, hogy érezze, szükség van rá. Értelmes céllal, feladattal kell ellátni őt, hogy a „helyére kerüljön.”
- Végezetül Isten biztosította Illést, hogy nincs egyedül. Illés Elizeus személyében segítőt kapott, ugyanakkor az Úr azt is feltárta a próféta előtt, hogy van még Izraelben 7000 ember, aki igaz és istenfélő, akiért van értelme és kell is munkálkodnia. – Minden ember számára fontos, hogy tudja, nincs egyedül. A gyógyítás végső lépése társhoz, baráthoz, vagy valamilyen emberi közösséghez segíteni az elmagányosodott embert.

Mindeközben Akháb királyságát támadás érte. Az északi határnál nagyra növő Szíria jelentett veszedelmet, amelynek királya, Benhadád, tehetséges hadvezér volt. Követeket küldött Szamáriába és követelte Izrael behódolását, valamint adót és királyi túszoikat is. A királyi tanács úgy határozott, hogy nem teljesítik a szíriai király ultimátumát. A háború elkerülhetetlenné vált.

Isten nem hagyta magára a hűtlenné vált Izraelt, mert annak ideje még nem telt be. Egy próféta kereste fel Akhábót és biztosította őt az Úr támogatásáról és a harc sikerességéről. A csatát azonban magának Akhábnak kellett vezetnie. Az izraeli seregek fényes győzelmet arattak, Benhadád elmenekült, azonban Isten figyelmeztette Akhábót arra, hogy 1 év múlva

a szíriaiak újra támadni fognak, ezért erősítse meg seregeit és városát. Döbbenetes, hogy Akháb ebben az esetben mennyire hűségesen követte az Úr utasításait. Nem bízta el magát, készült az újabb viadalra, így 1 évvel később másodszor is sikerre vitte katonáit a szíriai uralkodó ellen.

Azonban ugyanekkor már el is bukott Isten-követésében. A csata folyamán fogságba ejtette az Áfekbe menekült Benhadádot, akin azonban – Isten parancsa ellenére – „nagylelkűen” megkönyörült. Ezzel előidézte saját országának további nyomorgatását. (I. Kir.20: 35-43)

Akháb neve egy háborús feliraton

Az ie.9.század közepétől a közel-keleti kisállamok alapvetően egy közös veszéllyel néztek szembe, amely időnként egységbe kovácsolta az egyébként egymással rivalizáló városaikat. Ez az új „északi veszedelem”, amelyről Izrael és Júda prófétái jövendöltek, Asszíría volt.

Az asszír birodalom alapnépességét a sémi nyelvcsaládba tartozó asszírok alkották, akik több – a Tigris folyó mellett élő – népcsoport összeolvadásából származtak. Az ie.2. évezred végén alapítottak önálló államot, majd az ie.13.századtól hódító hadjáratokat vezettek a környező területekre. Központi városaik a Tigris középső folyásánál Assur, Ninive, Nimrud és Khorsabad voltak. Vas fegyvereik, harci szekereik, lovas alakulataik és különleges ostromgépeik ellenállhatatlanná tették seregeiket. Az agresszív külpolitikát intézményesített kegyetlenkedés kísérte. A Közel-Kelet történetében az asszírok voltak az elsők, akik “hivatalosan” az ellenség megfélemlítését is stratégiájuk részévé tették. A megostromolt és legyőzött városok lakóit válogatott kínzásoknak vetették alá, nem egyszer felkoncolták vagy megcsonkították őket. Az asszír uralkodói feliratok kéjes részletességgel számolnak be ezekről az akciókról. A korabeli írott források nem véletlenül beszélnek arról, hogy a Közel-Kelet népei rettegetek az új ellenségtől.

Ie.853-ban III.Sulmanu-asarídu (ie.859-824) asszír király seregei elérték a Mediterrán tenger partvidékét, Szíriát és a föníciai városokat fenyegették. A kisebb-nagyobb királyságok ekkor összefogtak és ie.853-ban Qarqar-nál (Szíria) megütköztek a nagy király csapataival. Akháb királyságának jelentőségét mutatja, hogy III. Sulmanu-asarídu győzelmi feliratán, a **Kurkhsztélén** a qarqari csatában felvonult 12 uralkodó között Akháb is megemlíti. Az asszír győzelmi feliratnak kettős jelentősége is van bibliai szempontból. Egyrészt kiderül, hogy

Akháb 10 000-es serege és 2 000 harci szekere – Szíria után – a második legjelentősebb haderőt alkotta a korabeli lázadó királyságok között, másrészt, mert ez az első jele annak, hogy Izrael és Asszíria között politikai kapcsolat alakult ki.

Akháb jellemének ellentmondásosságát jól tükrözi egy a Biblia által megörökített kis történet, Akháb uralkodásának végnapjaiból. A király szemet vetett egy szépen megművelt kis földre, Nábót szőlőjére. Amikor azt a gazdája nem akarta neki eladni, tehetetlen, görcsös sírásra fakadt, mint egy elkényeztetett gyermek. Jézabel, akinek hatása az évek folyamán nem csökkent, az incidenst meghallva nem sokat tétovázott, Akháb királyi gyűűjét használva – nyilván nem először – parancsot adott ki, hogy koholt vádak alapján végezzék ki Nábótot. A közállapotokra jellemző, hogy a királynő kegyetlen parancsát szó nélkül végrehajtották és akadtak arravaló emberek is, akik a hamis tanúzást vállalták. Ha már a dolog így alakult, Akháb elfoglalta új birtokát, minden ellenvetés nélkül. (I.Kir.21:1-16)

Isten előtt azonban ez nagyon súlyos bűn volt, amelyet nem hagyott szó nélkül. Ismét Illés kapta azt a feladatot, hogy az Úr feddő és ítéletet magában foglaló üzenetét továbbítsa Akhábnak. *„Így szól az Úr: Nemde megölted-é és nemde el is foglaltad-é? És szólj néki, mondván: Ezt mondja az Úr: Ugyanazon a helyen, a hol felnyalták az ebek Nábót véré, ebek És monda Akháb Illésnek: Megint rám találtál ellenségem? És ő monda: Rád találtam; mert te magadat mindenestől arra adtad, hogy gonoszságot cselekedjél az Úr szemei előtt. Ímé, azt mondja az Úr: Veszedelemet hozok reád, és elvesztem a te maradékaidat, és kigyomlálom Akhábnak még az ebét is, és a berekesztettet és az elhagyatottat Izraelben; És olyanná teszem a te házat, mint Jeroboámnak, a Nébát fiának házát, és mint Baásának, az Ahija fiának házát azért, a miért haragra ingerlettél engem, és a miért bűnbe ejtetted az Izráelt. És Jézabel felől is szóla az Úr, mondván: Az ebek eszik meg Jézabelt Jezréel kőfala előtt; Azt, a ki Akháb házából a városban hal meg, az ebek eszik meg; azt pedig, a ki a mezőben hal meg, az égi madarak eszik meg.”* (I. Kir.21:19-24)

Akháb nagyon is értette mit rejt magában ez az üzenet, ezért halálosan megrémült. Mint máskor is tette korábban, Isten ilyen kézzelfogható jelenlétének súlya alatt összeroppant, megalázta magát és komolyan könyörögni kezdett bocsánatért. Az Úr látta a király magatartását, tudta is előre, hogy ez lesz Akháb reagálása az ítélet kihirdetésére, így

tudtára hozta azt is, hogy mindez a veszedelem csak fiai idejében következik majd be.

Akháb megalázkodása nem volt tartós. Jézabel hatása újra és újra felülkerekedett a jó benyomásokon. Három évvel a nábóti eset után Akháb vendégül látta a déli királyt, Josafátot, akivel – gyermekeik házassága révén – rokonságba került. Nyilván előre megfontoltan a vendéglátás közben szóba hozta egy általa óhajtott hadjáratot Szíria ellen, amiben „természetesen” a jelenlévő déli rokon segítségét is igényelte. Josafát, aki maga nagyon istenfélő volt, nem tudta, nem ismerte fel időben milyen következményekkel is jár ez a rokonság. A vendégséget nem sérthette meg, királyi rokonát sem, így bár nem meggyőződésből, de igent mondott Akháb kérésére. Rossz lelkiismerete azonban nem hagyta nyugodni és ha már csak utólag is, de kérte az izraeli királyt, hogy kérdezzék meg Istent – prófétáin keresztül – mit szól ehhez a vállalkozáshoz. Akháb látványosan egybegyűjtötte „az Úr 400 prófétáját”, akik egybehangzóan sikeresnek ítélték a közelgő katonai vállalkozást. Josafát lelke tovább háborgott. Nem érezte igaznak a próféták kórusát. Unszolására előhozták Mikeást, Jemla fiát is, akit azonban Akháb nem szívelt, mondván: *„...én gyűlölöm őt, mert soha nem jövendől nekem jót”*

(I.Kir.22:8). Josafát leintette Akháb szavai miatt és annál inkább igényt tartott Mikeás szavaira. Mikeás az Úr hű prófétája volt ekkor Izraelben, semmi nem tántoríthatta el attól – bár próbálták győzködni, fenyegetni – hogy az igazságot mondja. Amikor a két király elé vezették, mégis először színleg ugyanazt mondta, mint a többiek, ezzel ugyanis kizökkentette Akháb képmutató magatartásából. Valójában Akháb lelkiismerete ugyanúgy tudta, mint Josafáté, hogy ez a vállalkozás nem az Úr szerint való. Miután indulatai így leleplezték valós gondolatait, Mikeás elmondta az Úr által kapott valódi prófeciát: *„Látám az egész Izráelt elszéledve a hegyeken, mint a juhokat, melyeknek pásztoruk nincsen. És azt mondá az Úr: Nincsen ezeknek urok. Térjen meg kiki az ő házához békességben.* (II.Krón. 18:16), mire Akháb ingerülten kiáltott oda Josafátnak: *„Nemde nem megmondottam-é, hogy nem fog nékem jót jövendőlni, hanem rosszat?”*(II.Krón.18:17). Mikeás ezután elmondta, hogyan volt lehetséges az, hogy 400-an egybehangzóan ugyanazt jövendölték – rosszul. Az Úr engedte, hogy hamis lélek szállja meg az Istenhez lelkükben nem hű prófétákat. Szavain a 400 hamis próféta nagyon felháborodott, egyikük arcul is csapta őt dühében. Akháb hasonlóan elutasítóan reagált az üzenetre: börtönbe vettette Mikeást. Az Úr prófétájának utolsó megjegyzése azonban az igaz prófétai szó hitelesítésére irányította a figyelmet: *„Ha békével térsz vissza, akkor nem az Úr szólott én*

általam...Halljátok meg minden népek!”(II. Krón.18:27)

Mikeás „ünneprontó” szavai után a két király felemás lélekkel készülődött a háborúra. Akháb menni akart, mert ezt diktálta kapzsi lelke. Josafát úgy érezte, mennie kell, mert köti rokonsága, ígérete. Akháb, bár berzenkedett Mikeás ítélete ellen, azért igyekezett biztosítani magát egy esetleges kudarc ellen. Mindenképp ki akarta védeni a jóslat értelmét: tulajdon halálát. Egyszerű öltözetet öltött magára, míg Josafátot kérte, hogy királyi öltözetében lépjen a harcmezőre. Amikor a csata elkezdődött, a szíriai katonák természetesen a legdíszebb lovas felé törtek, akiben Akhábót vélték, mindenképp őt akarták megölni. A tusában eleve rossz lelkiismerettel, de Istenébe vetett hittel harcoló Josafát oda menekült, ami az egyetlen szabadulást jelentette ebben a helyzetben: felfohászokodott Istenéhez. Mintha hályog esett volna le ellenségei szeméről, felismerték, hogy nem Izrael királya áll előttük, így elfordultak tőle. Akháb viszont csele ellenére sem kerülhette el sorsát, amelyet maga választott rossz döntésével. Egy véletlenül kilőtt nyílvessző halálra sebesítette őt. A „nagy” király halott volt, Izrael és Júda seregei szétfutottak.

Akháb élettörténete, különösen annak végső megsötétedése leginkább Sauléhoz, vagy Júdáséhoz hasonlítható. Noha teljesen negatív személyiségként maradt meg az emlékezetben, mégis – Saulhoz hasonlóan – neki is voltak kifejezett erényei, megvilágosodott pillanatai:

- Kármel-hegyi magatartása (I.Kir.18.fej)
- Isten szavába vetett hit és bátorság (I. Kir.20:13-14)
- Őszinte bűnbánatra is képes volt, amit maga Isten igazolt (I.Kir.21:27-29)

A példák is jelzik, hogy személyisége nem volt mentes a jó iránti fogékonyságtól. Az élettörténete azonban éppen azt a tanulságot hordozza, hogy ez önmagában kevés: Hiába a jóra való készség, ha ingatag, befolyásolható jellemmel párosul, ami önmagában is végzetes lehet, de egy uralkodó esetében, akinek döntései és példaadása messzire hatnak, kifejezetten tragikus.

Akházia (ie. 853-852)

Akháb fia, Akházia, semmit nem tanult apja hibáiból. Noha tanúja volt a prófétai beszéd beteljesülésének, és számos isteni csodának, az mégsem volt rá semmilyen pozitív hatással. Megmaradt Baál követőnek, miként anyja, az anyakirálynő, Jézabel is. Engedetlensége, Istennel szembeni dacolása következményei hamarosan beérték.

Akházia rövid uralkodása alatt Moáb levált az izraeli országrészről (II.Kir.1:1), majd súlyos baleset érte a királyt – kiesett felső szobájából a korláton keresztül. Betegsége idején Akházia Ekron (filiszteus város) istenéhez, Baálzebubhoz fordult segítségért. Spiritizta papjairól azt tartották, hogy jövődőt tudnak mondani. Isten megakadályozta az okkult hatalmakkal való kapcsolatot, maga küldött üzenetet Illés által Akház Ekronba küldött embereihez: *„Nincs-é Isten Izráelben, hogy Baálzebubhoz, az Ekron istenéhez mentek tanácsot kérdeni? Azért azt mondja az Úr: Az ágyból, a melyben fekszel, fel nem kelsz, hanem kétség nélkül meghalsz.”* (II. Kir.1:3-4). A király követi visszatértek az udvarba ezzel az üzenettel. Akházia a leírás alapján felismerte, hogy Illés volt az üzenetmondó. Parancsot adott embereinek, hogy vezessék elé az Úr prófétáját. Két katonai küldöttség is megsemmisült Isten tüze által, mivel nem alázták meg magukat, míg a harmadik csapat végül kellő tisztelettel fordult Illés felé, aki Isten parancsára velük ment a királyi udvarba. Akházia előtt a próféta megismételte az Úr megmásíthatatlan ítéletét. Izrael királya hamarosan valóban meg is halt. Mivel fia nem volt, így testvére, Jórám követte a trónon.

Ekkoriban történt, hogy Isten Illést magával ragadta az égbe. Illés tehát soha nem látott halált. A mennyben vitetett, így tudott megjelenni Jézus megdicsőülésekor (Mát.17:3). Prófétai szolgálatát segítője, Elizeus vette át.

„ Elizeus apja jó módú gazdálkodó volt. Családja azok közé tartozott, akik a csaknem egyetemes hitehagyás idején sem hajtottak térket Baál előtt. Otthonukban tisztelték Istent, és köznapi életükben hűen követték az ősi Izrael hitét...A vidék csendjében Isten és a természet volt tanítómestere, a hasznos munka pedig fegyelmezte. Ebben az iskolában megszokta az egyszerűséget, megtanulta a szülei és Isten iránti engedelmességet...Azt a munkát végezte, ami éppen kínálkozott. Vezető egyéniség volt, de tudott alázatosan szolgálni is. Nyugodt, szelíd, de energikus, következetes, becsületes és megbízható volt.

Szerette és félte Istent. Naponta ismétlődő, fárasztó munkája egyformaságában céltudatossá és nemes jelleművé nevelődött; ismeretekben és lelki értékekben egyre gazdagodott. Miközben együttműködött apjával az otthon feladatainak elvégzésében, megtanult együtt munkálkodni Istennel is.”(E.G.W. im.137.o.)

Amikor Illés először rátalált, Elizeus szántott. Illés rádobta köpenyét, amivel felszentelte őt a szolgálatra. Elizeus Isten lelke által megértette mi történik vele és hátrahagyva mindenét, azonnal követte a prófétát.

Kezdetben apró, hétköznapi teendőket látott el Illés mellett, miközben elkísérte őt mindenhová és sokat tanult tőle az együtt töltött évek alatt. Illés természetes úton, szinte észrevétlenül készítette őt fel a szolgálatra. Miközben városról városra vándoroltak, Isten többször is próbára tette Elizeust, Illés újra és újra felszólította tanítványát, hogy térjen haza otthonába. Elizeus azonban maradt.

Mielőtt Illés a mennybe ragadtatott, Illés megkérdezte Elizeust, mit kíván tőle. *„Elizeus tudta, hogy egyedül csak az Illésen megnyugvó Lélek teheti alkalmassá arra, hogy betöltse azt a helyet Izraelben, amelyre Isten elhívta. Ezért így könyörgött: 'Jusson nekem a benned működő lélekből kétszeres rész!' (E.G.W. im.143.l.).* Kívánsága teljesült. Elizeus Illés hűséges utóda lett.

Szolgálatának elején Illést követve végigjárta a még Sámuel idején alapított prófétaiskolákat. Első útja Jerikóba vezetett. Az Akháb idején tragikus körülmények között újraépített városnak nem volt egészséges ivóvize. Elizeushoz fordultak segítségért. Bár igazság szerint nem érdemelték volna meg Isten segítségét, az Úr meghallgatta kérésüket. Elizeus „meggyógyította” a jerikóiak vizét. (II.Kir. 2:19-22)

„A keserű forrásba dobott sóval Elizeus ugyanazt a lelki tartalmú tanítást adta, mint amit századokkal később a Megváltó nyújtott tanítványainak ezzel a kijelentésével: 'Ti vagytok a föld sói' (Mát.5.13). A fertőzött forrással összevegyülő só megtisztította a vizet. Életet és áldást teremtett ott, ahol előbb minden hervadt és pusztult.”(E.G.W. im. 146.o.)

Elizeus alapvetően a béke prófétája volt. Illéssel ellentétben sokkal szelídebb üzenetet

közvetített kora embereinek. Azonban tudott szigorú is lenni, ha arra volt szükség. A betheli prófétaiskola meglátogatása után kemény ítéletet mondott az őt – és ezáltal Istent – káromló fiatalokra¹¹⁵. (II.Kir. 2:23-25) *„Ez az egyetlen eset, amikor félelmes szigort alkalmazott elég volt ahhoz, hogy egész életében tiszteletet keltsen.”* (E.G.W. im. 149.o.)

Elizeus jóindulata sokszor megnyilatkozott szolgálata idején: megszorította egy elszegényedett próféta özvegyének olaját (II.Kir.4:1-7), hite által feltámasztotta pártfogója, a gazdag sunemita asszony fiát (II.Kir.4:8-37), a gilgáli prófétaiskolában tett látogatásakor ehetővé tette a mérgező főzeléket (II.Kir.4:38-44), meggyógyította az ellenség hadvezérét, a szíriai Naámát, aki ezáltal Istenhez tért (II.Kir.5:1-19) és olyan kis dolgokban is együttérző volt, mint amikor egy prófétaifjú vízbe ejtette kölcsön kért fejszójét (II.Kir.6.1-7).

„(Elizeus) ...a Megváltóhoz hasonlóan, akinek előképe volt, az emberek közötti szolgálatában a gyógyítás munkáját összekapcsolta a tanítással.” (E.G.W. im. 152.o.)

Jórám (ie. 852-841)

Igehelyek: II. Kir. 1:17, 3:1-27, 9:21-26

Jórám 12 évig uralkodott Izraelen. Jézabel továbbra is anyakirálynőként élt az udvarban, de befolyása némiképp csökkent. Jórám bár *„...gonoszul cselekedett az Úr szemei előtt, de nem annyira mint az ő atyja; mert elrontotta Baál képét, amelyet atyja készítettett, de mindazonáltal követte Jeroboámnak, a Nébát fiának bűneit...”* (II.Kir. 3:2) Jórám tehát bár a Baál kultuszt nem követte, Jeroboám hamis vallását megtartotta.

Jórám hadjáratot kezdett Moáb királya ellen, hogy visszafoglalja a Jordánon túli területeket és azzal együtt a híres „Királyi utat”. Katonai akcióját a júdabeli király, Josafát és Edom királya is támogatta. A három király seregei felvonulás közben víz nélkül maradtak és ekkor Josafát javaslatára megkérdezték az Urat, mit tegyenek. Elizeushoz fordultak, akiről ekkoriban már mindenfele azt tartották, hogy *„nála van az Úrnak beszéde”* (II.Kir.3:12). Elizeus Josafátra való tekintettel választ adott nekik. Megjövendölte győzelmüket és csodát téve vizet is adott nekik. Másnap a három király serege az Úr segítségével valóban legyőzte a moabitákat. *„És lőn reggel, amikor áldozatot szoktak tenni, ímé vizek jönnek vala Edom*

¹¹⁵ Az eredeti héber szövegben szereplő kifejezés ugyanis nem gyermekekre, hanem fiatalokra utal.

útvjáról, és megtelek a föld vízzel. Mikor pedig meghallotta az egész Moáb, hogy feljöttek a királyok ő ellenök harcolni, egybegyűlének mindnyájan, a kik fegyvert foghattak, és megállottak az ő tartományuk határán. És mikor felkeltek reggel, és a nap feljött a vizekre, úgy látták a Moábiták, mintha ő ellenökbe az a víz vereslenék, mint a vér. És mondának: Vér ez! Megvívta a királyok egymással, és megölte egyik a másikat. Prédára most, Moáb! De mikor az Izrael táborához jutottak, felkeltek az Izraeliták, és megverték a Moábitákat, és azok megfutamodtak előttök; betörték hozzájuk és leverték Moábot.” (II. Kir.3: 20-24)

A moabita király tulajdon fiát áldozta fel istenének, de az sem mentette meg őt az igaz Isten ítéletétől. (II.Kir.3: 26-27)

Isten kézzelfogható segítsége ellenére Jórám megmaradt a jeroboámi kultusz követésében. Népe szintén bálványimádásba merült, így az Úr fenyítő ítéleteként ezekben az években Izrael országa sokat szenvedett a szíriaiak támadásaitól.

Benhadád csapatainak betöréseit Elizeus sokszor előre látta és figyelmeztette erre Jórámot is. A szíriai király először arra gyanakodott, hogy áruló lehet emberi között, azonban később tudtára jutott, hogy Izraelnek látó prófétája van. Elhatározta, hogy foglyul ejti Elizeust. A próféta ekkor Dótánban lakott. Amikor az ellenséges seregek körülvették dótáni házukat, Elizeus szolgája nagyon megrémült. A próféta ekkor „*megnyitotta*” szolgája szemét, aki köröskörül angyalseregeket pillantott meg, akik védelmükre sorakoztak fel. Bár a nagy küzdelem jelenetei szemünk előtt sokszor rejtve zajlanak, de Isten soha nem hagyja magára övéit. A szíriai katonák tehát megtalálták Dótánban Elizeust, de Isten „*vaksággal verte meg őket*”, így nem ismerték fel Elizeusban a prófétát, aki így kiszolgáltatatta őket Jórám csapatainak Szamáriában. A foglyul ejtett katonákat békében hazaengedték és ezután hosszabb ideig megszűntek a szíriai portyázások Izrael földjén. (II.Kir.6.8-23)

Jórám életében Benhadád egyszer még betört Izrael területére és rövid ideig megszállta Szamáriát is. Az ostromló seregek körülvették a királyi várost és kiéheztették a bentlakókat. Jórám zsákruhát öltött és Elizeus szavára megalázta magát Isten előtt, de nagyon nehezen viselte a népére szakadt nyomort, mely olyan naggyá lett, hogy a lakosok egymást ették meg. A király mindezek miatt Elizeust hibáztatta, akinek tanácsait eddig követte és elment hozzá türelmetlen, gyilkos indulattal : „ *...várjak-e még tovább az Úrra ?*” (II.Kir.6:33)

Elizeus, aki már a király érkezése előtt tudta, mi zajlott le annak lelkében és hogy hajszálon függ tulajdon élete, tolmácsolta az Úr szabadító ígérését. A király kíséretében tartózkodó főember azonban nem hitt a prófétai beszédnek, mire Elizeus megjövendölte a kétkedő nemes halálát. Szavai másnap maradék nélkül beteljesedtek (II.Kir.6:24-7:20). Jórámot azonban még ezek az események sem fordították az Úr felé. Bálványhitű maradt mindhalálig.

Benhadád sem sokáig fenyegette már Izraelt. Súlyos betegségbe esett. Elizeus az Úr parancsára ekkor Szíriában tartózkodott. Benhadád megkerestette az Úr prófétáját, akit megtanult tisztelni az elmúlt évek alatt, hogy megtudakozza tőle jövőjét. Elizeus a Benhadád követségét vezető Hazáelhez fordult és mondta neki: *„Menj el és mondd el neki:Nem maradsz életben, mert megjelentette nekem az Úr, hogy meghalsz.”*(II. Kir. 8:10) A próféta ezután sokáig nézte Hazáelt, majd elsírta magát. Megjövendölte, hogy ő lesz Szíria jövőbeli királya, aki sok nyomorúságot fog majd hozni Izrael földjére.

3. Izrael „reformkirálya” Jéhu és dinasztiája

Jéhu (ie.841-814)

Joakház (ie.814-798)

Joás (ie.798-**782**)

II. Jeroboám (ie.793-753)

Zakariás (ie. 753)

Jéhu (ie. 841-814)

Igehelyek: II. Kir. 9:1- 10:36

Jórám megkeményedése Isten minden csodájával és szabadításával szembeni közönye nem maradt, maradhatott következmények nélkül. Az Akháb házára modott jövőbeli elítélés (I.Kir.21:21-24) beteljesedésének elérkezett az ideje. A kegyelmi idő lejárt. Jórám képtelenné vált a megtérésre, végérvényesen elutasította Jahve közeledését.

Isten ekkor felszólította Elizeust, hogy a régen megjövendölt királyváltást most kell végrehajtani (I.Kir.19:16). Az Úr választása Nimsi fiára, Jéhura esett. Ő volt az egyetlen Isten

által megjelölt és felkent király az északi országrész történetében.

„Ebben az időben Júda és Izrael összevont csapatai a Rámóth Gileád-i szíriaiak ellen folytattak hadjáratot. (Immáron Hazáel ellen) Jórám király megsebesült a csatában és a seregeket Jéhu gondjaira bízva, visszatért Jezréelbe.”(E.G.W.im. 135.o.) Jéhu épp seregeinek vezetőivel pihent, amikor Elizeus követé, egy prófétaifjú megkereste őt és ünnepélyes szavakkal, az élő Isten nevében királlyá kente. *„ Azt mondja az Úr, Izrael Istene: Királlyá kentelek téged az Úrnak népén, Izraelen, hogy elveszítsd Akhábnak, a te uradnak háznépét; mert bosszút állok az én szolgálóimnak, a prófétáknak véérért és mind az Úr szolgálóinak véérért...”* (II.Kir.9:6-7).

Jéhu mélyen átérezte és értette a próféta szavait. Tudta, hogy Isten ítéletét neki kell végrehajtania Akháb házában. Régen köztudott volt ez a jövődőlés és az Úr őt hívta el ennek betöltésére. Isten nem bosszút állt, hanem igazságot szolgáltatott megölt szentjeinek. Az új királyi dinasztiával véget akart vetni a bálványimádásnak, esélyt akart adni Izrael népének a hozzá való visszatérésre, fékezni kívánta az ország bűn és végzet felé tartó rohanását. Isten bűnnel szembeni fellépése megkerülhetetlen. Ha a kegyelmi idő nem vezet megtérésre, Isten ítélete egy adott ponton be kell hogy következzen. *„Ha kegyelmet nyer a gonosz, nem tanul igazságot, az igaz földön is hamisságot cselekszik, és nem nézi az Úr méltóságát.”* (Ésa.26:10) Isten szeretete nem elvtelen és nem választható el a bűnnel szemben vívott nagy küzdelemtől.

Jéhu nem habozott a küldetés végrehajtásában. Jezréelbe sietett, ahol a sebeiből lábadozó Jórám éppen nagy vendégséget adott rokona, a júdabeli király, Akházia tiszteletére. A királyok őrei észrevették a város felé közeledő hadakat, mire Jórám egy-egy katonát küldött ki, hogy megtudakolják az érkezők szándékát. Egyikük sem tért vissza, átálltak a lázadó Jéhu seregébe. Jórám egy idő után gyanakodni kezdett, főleg miután az őr jelentette, hogy a közeledő harci szekeret Jéhu vezeti és *„ úgy hajt mint egy őrült”* (II.Kir. 9:20).

Jórám ekkor már sejtette, hogy baj van, hiszen Jórám seregeinek vezetője volt, akinek a szíriaiak ellen kellett volna harcolnia. Izrael és Júda királya csapataikkal együtt az érkezők elé vonultak és a vérrel szerzett királyi birtokon, Nábót földjén találkoztak össze. *„És mikor meglátta Jórám Jéhut, mondta: Békességes-e a dolog, Jéhu ? Felelt ő: Mit békesség, amikor*

Jeezabelnek, a te anyádnak paráznasága és varázslása mind nagyobb lesz! Akkor megfordította Jórám az ő kezét és futni kezdett és mondta Akháziának : Árulás ez Akházia ?” (II. Kir. 9:22-23)

Jórám csak nehezen hitte el, hogy saját seregei fellázadtak ellene. Szinte lehetetlennek tűnt előtte, hogy Jéhu ellenségévé lett. A királyi család népszerűtlensége hirtelen vált nyilvánvalóvá előtte. Jézabel varázslásai, sötét praktikái és hírhedt gonoszsága csak fokozták a nép bizalmatlanságát.

Jéhu és seregei kíméletlenül leszámoltak Akháb házával. Megölték:

- Jórámot és Akháziát, Akháb leszármazottait a korábbi prófécia beteljesítve Nábót földjén (II.Kir.9:24-28),
- Jézabelt (aki teljes méltósággal jelent meg palotája ablakában Jéhu érkezésekor, gúnyolódva fogadta őt, de végül saját palotabeli főemberei lökték ki hátulról emeleti ablakából és kutyák ették meg holttestét) (II.Kir.9:30-37),
- Akháb házának minden maradékát (II.Kir.10:1-10)
- Akháb főembereit, bizalmasait (II.Kir.10:11-17)
- Baál papjait, prófétáit és elkötelezett híveit. Jéhu cselt vetve nekik összehívta őket egy nagy vallási együttlésre, mintha ő is Baál-követő akarna lenni, majd az összegyűlt kultuszrajongókat megölette (II.Kir.10:18-25). Szétzúzták a Baál oltárokat és szobrokat, a „magas helyeket” és áldozó halmokat, felégették a „szent ligeteket”. Jéhu precíz munkát végzett, írmagja sem maradt a kánaáni kultuszgyakorlatnak (II.Kir.10:26-28).

Jéhu Isten iránti hűsége azonban Akháb háza kiirtása, a Baál kultusz legyőzése és hatalmának megszilárdítása után megtorpant. Ugyanabba a bűnbe esett, mint Jeroboám. Féltette országa egységét és dinasztiája fennmaradását, ezért megerősíteni igyekezett „Izrael államvallását”, a bételi és dáni borjúkultuszát (II.Kir.10:29). Döntése ékes példája az emberi következetlenségnek és rövidlátásnak. A királyi udvar példája ragadós volt. Izrael vallásreformja így csak részlegesen valósult meg: Baál kultusza kiszorult, de megerősödött a jeroboámi hamis vallás. Jéhu felemásan végrehajtott reformjai nem maradhattak következmények nélkül. Isten prófétái megjövendölték, hogy az általa választott út odavezet majd, hogy dinasztiája csak negyedízig tudja birtokolni Izrael trónját. (Izrael

esetében persze még ez is példa nélküli volt.) Így tehát Jéhu minden emberi erőlködése, hogy háza uralmát állandóvá tegye, meddőnek bizonyult.

Az uralkodói ház és a nép hitbeli elhajlása miatt Isten megengedte, hogy Hazáel szíriai király seregei nyomorgassák az országot. *„Egyik büntetés a másik után sújtotta a zsidókat a szíriai Hazáel uralkodása alatt, akinak feladata volt, hogy a hitehagyó nemzet ostora legyen.”*(E.G.W. im. 159.o.)

Jéhu megemlézése egy korabeli asszír feliraton

Miközben a közel-keleti kisállamok egymással marakodtak, Asszíria árnyéka egyre fenyegetőbbben közeledett a térség felé. Az Asszíriától való függésnek három fokozata volt: 1.) meghagyták a helyi uralkodót, de adót vetettek ki rá, 2.) Asszír-barát személyt ültettek a vazallus állam trónjára és megemelték az adót, 3.) teljesen átszervezték és katonailag megszállták a leigázott országot, katonai parancsnokot neveztek ki, megszűnt az állam önállósága és megkezdődött a lakosságcsere.

Izrael legelőször Jéhu idején fizetett adót az asszíroknak. Erről tanúskodik a már fent említett III. Sulmanu-asaridu (ie.858-824) asszír uralkodó ún. **Fekete obeliszkje**. Ez a kb. 2 m magas, négyoldalú bazaltoszlop annak emlékére készült, hogy a nagy asszír uralkodó ie. 841-ben sikeres hadjáratot vezetett Szíria ellen. Bár Damaszkuszt bevenni nem tudta, de súlyos adót vetett ki az országra és ugyanekkor a környező kisállamoktól (Türosz, Szidón és Izrael) is pénzt követelt. A Fekete obeliszk feliratai és képes ábrázolásai tétélesen bemutatják azokat a népeket és uralkodókat – köztük “Omri fia, Jéhut” –, akik különféle kincsekkel fejezték ki hódolatukat Asszíria előtt. (Feltehetően ez egy egyszeri adókiadás lehetett, ami még nem jelentette az asszír fennhatóság folyamatos elismerését.)

Joakház (ie. 814-798)

Igehelyek: II. Kir. 13: 1-9

Joakház, Jéhu fia, 17 évig uralkodott Izraelben. Atyja vallási irányvonalát követve alapvetően a jeroboámi kultusz híve volt, de időnként, nagy nehézségek idején megalázta magát Isten előtt is.

A királyi ház és vele együtt a nép hűtlensége miatt az Úr megengedte, hogy Hazáel, majd fia, Benhadád szír csapatai újra és újra betörjenek Izraelbe. A nagy nyomorúság idején Joakház megtért, és könyörögve fordult Jahvehoz a szabadításért. Isten azonnal válaszolt az imádságra és kimentette népét a szíriai elnyomás alól, azonban könyörületes cselekedetei nem hoztak tartós változást. A király is és népe is megmaradt Jeroboám követőjének, sőt Szamáriában újra feléledt Asera (Baál felesége, termékenység istennő) kultusza is. Izrael nagy vérveszteségeket szenvedett a folyamatos csatározások során, a király valamikor hatalmas serege szinte semmivé lett.

Szíria

A föníciai városállamoktól és a Libanon- hegységtől keletre és északra a Taurusz-hegységig, illetve az Eufráteszig terjedt az ókori Szíria határa. Sémi eredetű amoriták és indo-európai népek lakták. Legjelentősebb városai: Damaszkusz, Kádes, Ugarit, Ebla, Aleppo és Karkemis voltak. Több Benhadád (Ben-Hadad, utalás Baál szíriai nevére, Hadad-ra) nevű uralkodóját is ismerjük, ugyanakkor a feliratok említik Hazáelt is.

Hazáel neve a Fekete obeliszken kerül elő – lásd fent –, mint akinek országát és városait III. Sulmanu-asszídu legyőzte. A nagy asszír király halála után azonban jó 40 évig viszonylagos nyugalom köszöntött a nyugati partvidékre, amely időszakban Hazáel birodalma nagyra nőtt. Biblián kívüli írott források is tanúsítják, hogy Szíria ekkor sikerrel foglalta el észak-Izrael városait. Hazáel fia, Benhadád már nem volt ilyen ügyes katona. Mind Izrael (Joás és II. Jeroboám idején), mind észak-Szíria (a helyi uralkodók függetlenségi törekvései miatt) fokozatosan kicsúszott a kezéből.

Joás (ie. 798-782)

Igehelyek: II.Kir.13:9-25

Joakház halála után fia, Joás került hatalomra Izraelben. 16 éves uralma alatt mind a királyi udvar, mind a nép Jeroboám hamis vallását követte, emellett Isten nem tetszése ellenére véres harcokat folytattak testvéreik, a júdabeliek ellen. Az Úr fenyítéke továbbra is Szíria maradt.

Joás meglátogatta a haldokló Elízeust, hogy megtudakolja tőle a szíriaiak ellen vívott harcok kimenetelét. Mélyen megalázta magát a próféta előtt és keservesen sírt is. Isten ekkor még

egyszer lehetőséget adott népének a hozzá való visszatérésre. *„De megkegyelmezett az Úr nékik, és megkönyörült rajtuk, és hozzájuk tért az ő szövetségéért, amelyet kötött volt Ábrahámval, Izsákkal és Jákobbal, és nem akarta őket elveszíteni, sem el nem vetette őket az arca elől mind ez ideig.”* (II. Kir.13:23). Elizeus megjövendölte Joásnak, hogy még háromszor fogja visszaverni győztesen a szíriaiakat, ami hamarosan be is teljesedett: Joás seregeinek sikerült visszafoglalniuk a korábban elvesztett észak-izraeli városokat.

Elizeus, a béke nagy prófétája nem kelt fel többé betegágyáról. Megpihent Istenben. Az Úr még haló poraiban is megtisztelte prófétáját, rendkívüli csodát tett általa, aminek híre messzire jutott: *„És történt, hogy egy embert temettek, és mikor meglátták a csapatokat (éppen megint háború lehetett), gyorsan odatették azt az embert az Elizeus sírjába; de amint odajutott és hozzáért az Elizeus teteméhez, megelevenedett és lábaira állott.”* (II.Kir 13:21)

Joás neve egy korabeli asszír feliraton

1967-ben az iraki Rimah-ból egy asszír királyfelirat töredéke került elő. III. Adad-nirári (ie. 810-783) – akinek az ideje alatt újra megindultak a nyugati part (Szíria, Fönícia és Izrael) elleni támadások – egy hadjáratáról emlékezik meg a szöveg, amelyet talán ie.796-ra tehetünk. Az asszír csapatok ekkor végig fosztogatták és feldúlták a nyugati partvidéket, majd „adót szedtek” Damaszkuszban, Türoszban, Szidónban és a „szamáriai Joás”-tól.

II. Jeroboám (ie. 793-753)

Igehelyek: II. Kir. 14:23-29

II. Jeroboám 41 éves uralkodása első részét – feltehetően – társuralkodásban töltötte atyjával

(ie.793-782 között). Királyok-Krónikák könyve kronológiai adatati ugyanis csak így kerülnek összhangba egymással. A társuralkodás intézménye – úgy tűnik – nem volt ismeretlen, vagy szokatlan Júda és Izrael királyai előtt Talán így próbálták bevezetni és elfogadtatni utódlásra kijelölt örökösüket az udvar, a hadsereg, a papság és nem utolsósorban a nép körében. Joás minden bizonnyal nem véletlenül adta épp ezt a nagyon is sokat jelentő nevet trónvárományos fiának. Ezzel is kifejezte politikai-vallási ambícióit és irányultságát.

II. Jeroboám hosszú uralkodásának eseményeiről nem sokat mond a Biblia. A már megszokott állapotok és körülmények alapvetően nem sokat változtak. A királyi udvar és a nép bálványkultuszokba merült, Isten fenyítéssel – a szíriai támadásokkal – igyekezett visszatéríteni Izraelt. Az Úr időnként még fékezte a nyomort és egy-egy győzelmet adott népének („*Emáthtól fogva a pusztasági tengerig*” II.Kir.14:25), de a megkeményedett lelkeket mindez nem fordította vissza Isten megtagadásának útjáról. Izrael végzete elkerülhetetlenné vált.

„Az asszír fogság előtti fél évszázadban olyan volt Izrael gonoszsága, mint Noé korának és minden olyan kornak gonoszsága, amikor az emberek elvetették Istent. Teljesen a bűnözésre adták magukat. A természet Isten fölé emelése, a Teremtő helyett a teremtmény imádása mindig a legdurvább bűnökkel járt együtt...Ilyen bűnök származtak abból, hogy (I.) Jeroboám felállította a két aranyborjút. Az istentisztelet megalapozott formáitól való első eltérés a bálványimádás durvább formáinak bevezetéséhez vezetett, míg végül az ország majdnem minden lakosa a természetimádás csábító szokásainak hódolt. Alkotójáról elfeledkezve, Izrael mélyen elfajult (Hós. 9:9).

A törvénszegők sok alkalmat kaptak a megtérésre. Amikor a legmélyebbre süllyedtek a hitehagyásban és a legnagyobb volt nyomoruk, Isten a megbocsátás és remény üzenetét küldte hozzájuk...

Isten egy ideig késleltette a megjövendölt büntetést, és II. Jeroboám hosszú uralkodása alatt Izrael seregei jelentős győzelmeket arattak. De a jólét idején sem változott meg a megátalkodottak szíve, és végül Isten úgy rendelkezett, hogy fegyver által hal meg Jeroboám, Izrael pedig fogságba vitetik az ő földjéről (Ám. 7:11).“ (E.G.W. im.176-178.o.)

II. Jeroboám neve egy megiddói pecséten

A megiddói ásatások során (Tell el-Muteszellim IVA réteg) egy pecsét került elő, amely a „*Sema, Jeroboám szolgájának tulajdona*” feliratot viseli. A kifejezésből és a pecsét korából arra következtethetünk, hogy az illető II. Jeroboám egyik királyi tisztviselője lehetett.

Zakariás (ie. 753)

Igehelyek: II. Kir. 15:8-12

Jéhu 4. utódán beteljesedett Isten prófétai jóvondölése (II.Kir.10:30). Zakariás

mindösszesen 6 hónapig követte atyját, II. Jeroboámot a trónon, amikor Sallum, Jábes fia összeesküvést szőtt ellene és megölte őt a nép szeme láttára. (Úgy tűnik, senki nem kelt a törvényes király védelmére.)

4. Izrael pusztulása

Sallum (ie.752)

Menáhem (ie.752-742)

Pekája (ie. 742-740)

Peka (**ie. 752-732**)

Hóseás (ie.732-722)

Sallum (ie. 752)

Igehelyek: II. Kir. 15:13-15

A királygyilkos Sallum csak 1 hónapig uralkodott Szamáriában, mert a Tirza-beli Gádi fia, Menáhem megölte őt. Polgárháború tört ki Izraelben, amit Menáhem brutális kegyetlenséggel igyekezett felszámolni. *„Akkor verte le Menáhem Tifsáthot és mindazokat, akik benne voltak, és egész határát Thirsától fogva, mert nem bocsátották be, azért verte le és még a terhes asszonyokat is mind felhasogatta benne.”* (II.Kir.15:16)

„Izrael balsorsú királyságának utolsó éveit olyan erőszak és vérontás jellemezte, amelyet Akháb háza uralkodása alatti igen küzdelmes és nyugtalan időszakokban sem tapasztalhattak. A tíz törzs uralkodói két évszázadon át – vagy tovább is – szelet vetettek, így most aratták a vihart. Egyik királyt a másik után gyilkolták meg, hogy újabb becsvágyóknak nyissanak utat... A jogosság minden alapelvét elvetették...” (E.G.W. im. 175.o.)

Menáhem (ie. 752-742)

Igehelyek: II. Kir. 15:14-22

Menáhemnek nem sikerült stabilizálnia Izraelt. 10 éves uralma alatt egy ellenkirály is működött Péka személyében (ie.752-732). Erre a kettős királyságra utal talán Hóseás könyvének egyik megjegyzése is, amely kétféle néven említi az északi országrészt:

*„Körülvett engem **Efraim** hazugsággal, az **Izrael** háza pedig csalárdsággal, de Júda uralkodik még istennel és a hűséges Szenttel.” (Hós.11.12).*

Bár Jéhu dinasztiája letűnt, Menáhem alapvetően mégsem változtatott az ország korábbi politikai-vallási irányultságán, nem tanult elődei hibáiból és megvetette a prófétai üzeneteket. Izrael így elkerülhetetlenül közeledett a vég felé.

Menáhem idején a nagy asszír király Pul (a biblia máshol Tiglát-Pilésernek is nevezi őt) rátört Izraelre és hatalmas hadisarcot rótt az országra. Menáhem kénytelen volt hűségesköt tenni az észak-keleti nagyhatalomnak, annak fejében, hogy Asszíria támogatja őt és dinasztiáját.

III. Tukultu-apil-ésarra (ie.745-727)

A bibliai Pul/ Tiglát-Piléser a nagy hódító hírében álló, kegyetlen asszír király az ie.740-es években több sikeres hadjáratot is vezetett a nyugati partra. Győzelmi sztéléin megemlíti Menáhemet, Szamária királyát is, azon uralkodók között, akik sarcot küldtek a királyi udvarába. A bibliai szövegből kiderül, hogy Izrael innentől kezdve nem pusztán anyagi függésben állt (1. sz. függés lásd fent), hanem politikailag is elköteleződött Asszíriának. (2.sz. függés).

Pekája (ie. 742-740)

Igehelyek: II. Kir. 15: 22-26

Menáhem fia, Pekája csak 2 évig élvezhette uralkodói hatalmát. Gonosz királyságának az Izraelben már megszokott módszerrel vetettek véget: egy katonai puccs forgatagában megölték szamáriai palotájában. A trónfosztást végrehajtó Remália fia Péka feltehetően már eddig is birtokolhatta Izrael egy részét, mivel a Bibliában említett kronológiai adatok máskülönben értelmezhetetlenné válnak. Péka talán kihasználva a Menáhem halála utáni – feltehetően zavaros időket – hosszú, de eredményes csatározások során fennhatósága alá vonta Izrael teljes területét. Péka népszerűségét növelhette, hogy Pekájával szemben ő nem volt hajlandó behódolni az asszíroknak és nem vállalta fel az éves hadisarc fizetését.

Péka (ie. 752-732)

Igehelyek: II. Kir. 15:25-31, II. Kir. 16:5-9, II. Krón. 28.fej.

Izrael nem ismerte fel kellőképpen az északkeleti határról érkező veszélyt. Királyai belpolitikai csatározásokban merítették ki erejüket, Isten figyelmeztetései ellenére továbbra is támogatták a jeroboámi vallást, továbbá hiú ábrándokat szőttek egy életképes asszír-ellenes szövetségről.

Úgy tűnik, hogy Péka lehetett az asszír-ellenes liga motorja. Szövetkezett Damaszkusszal, Ammonnal, Moábbal és Edommal, abból a célból, hogy közösen megtagadják az asszíroknak fizetendő éves adót, majd ezután a várható megtorlást csapataik együttes fellépésével megállítják. Péka terve az volt, hogy ezeknek a törekvéseknek Júdát is megnyeri. Akház király azonban nem vállalta az öngyilkos szövetséget, mire potenciális partnerei ellenségeivé lettek és megtámadták országát. (ie. 735-734 szír-efraimi azaz szír-izraeli háború). Akház emberileg egyetlen esélyt látott a szabadulásra. Nem az Urat kereste, hanem „előremenekült”, följánlotta szolgálatait és adóját Asszíriának, ha az megvédi országát ezektől a kisállamoktól. (1.sz. függés) III. Tukultu-apil-ésarra azaz Tiglát-Piléser nagy örömmel eleget tett a kérésnek. Seregei elfoglalták Damaszkuszt, és betörték Izrael területére is. A kb. ie.734-732 között zajló háború során az asszírok elfoglalták Szíria és Izrael nagy városait (pl. Hácórt és Megiddót), megölték Reczint, a szír királyt és foglyokat, valamint nagy zsákmányt gyűjtöttek. Szamária végül megmenekült a felprédálástól, mivel Pékát megölte Hóseás, aki saját magát tette meg uralkodónak. Kisebb zsidó csoportokat már ekkor deportáltak a birodalom belső területeire. Szíria-Izraelt 3 tartományra osztották, a gyűlölt és terhes éves hadiadó megnőtt és állandóvá vált, ugyanakkor az asszírok elfogadták Hóseást bábkirálynak. (2. sz. függés)

Hóseás (ie. 732-723)

Igehelyek: II. Kir.15:30, 17:1-41, Ézsa.20:1

Hóseás személyes tragédiája, hogy bár gonoszsága nem volt annyira teljes, mint elődeié (II.Kir. 17:2), mégis az ő uralkodása alatt ért be Izrael tragédiája. Hóseás bár az asszír-barát párt embere volt, nem szűnt meg oktan reménysége, hogy visszaszerezze Izrael önállóságát és elvesztett területeit. Nem fogadta el a prófétai figyelmeztetéseket Isten ítéletéről, hanem saját bölcsességében: diplomáciai és katonai erejében bizakodott.

Hóseás követeket küldött az egyiptomi királyhoz, hogy segítségét kérje az asszírokkal szemben, majd elődjéhez hasonlóan megtagadta az adófizetést a birodalomnak. *„És olyan lett Efraim, mint az együgyű galamb: balgatag! Egyiptomhoz kiáltanak Asszíriára rohannak.”*(helyesbített fordítás) (Hós.7:11)

Emellett a király és a nép továbbra is megmaradt a bálványimádásában, ami miatt Isten nem adhatott további segítséget választott népének. *„Bálványokkal szövetkezett Efraim, hagyd hát magára! Elérkeztek a számadásnak napjai elérkeztek a megtorlásnak napjai, megtudja majd Izrael!”* – hangzott a baljóslatú előrejelzés Hóseástól, a királlyal azonos nevű, kortárs izraeli prófétától (Hós.4:17; 9:7)

Izrael függetlenségi törekvései nem maradtak büntetlenül. Salmanassár asszír király hatalmas sereggel vonult fel Izrael ellen, elfoglalta és felégette városait, fogságba vetette királyát, majd ostrom alá vette a fővárost. A 3 éves ostromot Salmanassár fia, Szargon fejezte be (Ézsa.20:1). I.e.722-ben Izrael Asszíria egyik tartománya lett, lakosait áttelepítették a Folyamköz vidékére, míg a zsidó állam területére idegeneket költöztettek (szamaritánusok).

Hóseás neve egy pecséten

1993-ban egy londoni magángyűjteményből került elő egy pecsételő, amelyen az alábbi felirat olvasható: „Abdi, Hóseás szolgájáé”. A pecsételő a felirat betűtípusa alapján az i.e.8.századra keltezhető. Minden bizonnyal egy hivatalnoké lehetett Hóseás király idejéből.

V.Sulmanu-assarídu (ie. 727-723)

A bibliai Szalmánasszár, azaz V. Sulmanu-assaridu III. Tukultu-apil-esarra fia és utóda volt. Hóseás kihasználta a nagy király halála után kialakult zűrzavart és míg Sulmanu-assarídu trónja megszilárdításával volt elfoglalva, ő megtagadta az adófizetést és asszír-ellenes koalíció létrehozásán fáradozott. Sulmanu-assarídu i.e. 726-ban tudta elindítani megtorló hadjáratát nyugatra, ami feltartóztathatatlanul haladt előre egészen Szamária erődítményéig. Ez a város azonban évekig makacsul ellenállt az ostromlóknak. A hadjárat alatt maga a nagykirály is meghalt, így a hadmozdulatokat fia és utóda, II.Sarrukin – a bibliai

Szargon – fejezte be. (ie. 722-705). Izrael állam önállósága megszűnt. Területét az Asszír birodalom kebelezte be, lakosságának nagy részét deportálták. (3. sz. függés)

II. Sarrukin leírása Szamária sorsáról:

„Megostromoltam és elfoglaltam Szamáriát, fogolyként elvezettem 27 900 lakosát. Belőlük 50 szekérből álló különítményt alkottam, és a fennmaradó lakosoknak megparancsoltam, hogy foglalják el korábbi társadalmi pozíciójukat. Kijelöltem föléjük egy tisztviselőmet, és a korábbi király sarcát vetettem ki rájuk. A várost újjáépíttettem és jobb lett, mint volt és embereket telepítettem oda azokból az országokból, amelyeket én magam hódítottam meg. ..”(ANET 284).

A történettudomány nagyon sokáig nem tudott arról, hogy Izrael meghódítása nem II. Sarrukin nevéhez fűződik, mivel ő felirataiban – dicsvágytól hajtva – atyja hódításait is magának tulajdonította. A Biblián kívül semmi nem őrizte V.Sulmanu-assridu tetteinek emlékét. Csak az újabb keletű régészeti leletek támasztották alá a bibliai leírás hitelességét.

*„Az északi királyságot sújtó pusztulás a menny közvetlen ítélete volt. Az asszírok csupán eszközök voltak, akiket Isten felhasznált szándéka véghezvitelére. Ésaías révén, aki nem sokkal Szamária eleste előtt kezdett prófétálni, az Úr úgy utalt az asszír seregre, mint haragja botjára. Pálca az ő kezében – mondta – az én búsulásom (Ésa. 10:5)..**Az Úrnak bölcs és irgalmas szándéka volt a tíz törzset sújtó büntetéssel. Így próbálta megvalósítani azt, amit atyáik földjén nem tudott már általuk elérni, hogy szétszórta őket a pogányok között...**Nem volt mindenki megátalkodott azok között, akiket fogságba vittek. Voltak, akik hűségesek maradtak Istenhez, és olyanok is, akik megalázták magukat előtte. Isten azt akarta, hogy általuk, az élő Istennek fiai (Hós. 1:10) által, az Asszír Birodalomban tömegek ismerjék meg jellemét és törvényének áldásait.” (E.G.W. i.m.181-182. o.)*

Az északi országrész függetlenségének végére ért. A deportált 10 törzs maradéka asszír fennhatóság alatt lassan újjáépítette városait, míg az elhurcoltak további sorsa ismeretlen. (Elveszett 10 törzs). Júda úgy maradt meg a nagy asszír birodalom déli tövében, mint *„kalyiba az uborkaföldön”* (Ésa.1:8). Isten választott népének Júdában azonban még mindig volt lehetősége a megtérésre. Éppen az utolsó izraeli király, Hóseás 3. évében lépett trónra

a déli országrész egyik legnagyobb formátumú reformkirálya, Ezékiás. (II. Kir.18:1)

A déli országrész, Júda története

1. Roboámtól Asáig (ie.930-869)

Roboám (ie.930-913)

Abija (ie.913-910)

Asa (ie.910-869)

Roboám (i.e. 930–913)

Igehelyek: I. Kir. 12: 1-24, 14:21-31, II. Krón. 10:1-12:16

Salamon pogány, ammonita anyától (II.Krón.12:13b) született fiára, Roboámra hagyta az akkor még egységes zsidó királyság irányítását. Származása, édesanyja befolyása és neveltetése nagyban hozzájárultak ingatag jelleméhez, amely idővel egyre sötétebbé vált. „Cselekedett pedig gonoszt, mivel az Urat szíve szerint keresni nem akarta. ” (II.Krón.12:14)

„Bár Salamon szerette volna kiválasztott utódját, Roboámot lelkileg felkészíteni arra, hogy bölcsen fogadja az Isten prófétája által megjövendölt válságot, de olyan sok hiba csúszott gyermekkori neveltetésébe, hogy már képtelen volt jó irányba fordítani a fiú lelkületét, aki ammonita anyjától ingatag jellemet örökölt. **Időnként megpróbált ugyan Istennek szolgálni.** Volt is némi fellendülés. Roboám **azonban nem volt állhatatos**, és végül engedett a rossz hatásoknak, amelyek kicsi korától körülfojták. Roboám botlásaiban és végső hitehagyásában jelentkezett azoknak a kapcsolatoknak a félelmetes következménye, amelyeket Salamon bálványimádó nőkkel alakított ki.”(E.G.W. im. 57.o.)

Roboám ingatag jelleme – tetézve a salamoni mértéktelen adók miatti rossz közhangulattal – végzetessé vált az ország egysége számára. A súlyos adók csökkentését kívánó elégedetlenek élére Jeroboám állt, akit Salamon halála után népi küldöttség keresett meg Egyiptomban. Roboám Sikkhembe gyűjtötte össze Izraelt a királyválasztásra, ide igyekeztek hát Jeroboámék is. A panaszosok kérelmét Roboám – bölcsen – három napig fontolgatta. Abban is helyesen járt el, hogy tanácsot kért többektől is. Mivel azonban az idősek válasza – csökkentse az adókat – nem volt kedvére való, végül a pajtásait is megkérdezte. Azok

nyilván ismervén a király szíve szerint való választ, azt mondták, amit igazából hallani szeretett volna. Roboám így végül büszke és gőgös választ adott a népnek: „ *...ha az én atyám megnehezítette a ti ígátokat, én még nehezebbé teszem azt, ha az én atyám ostorral fékezett titeket, én skorpiókkal ostromlak benneteket.* ”(I.Kir. 12:14)

„Ha Roboám és tapasztalatlan tanácsadói megértették volna, hogy mi Isten terve Izraellel, akkor meghallgatták volna a népet, amikor határozott reformokat kért a kormányzásban. De a sikhemi találkozáskor nem éltek a lehetőséggel, és az okokból nem következtettek az okozatra. Ezért soha többé nem tudták befolyásukat a nép nagy tömegein érvényesíteni... Amikor a király és választott tanácsadói ilyen oktalan és kegyetlen módon akartak hatalmat gyakorolni, azt tanúsították, hogy hivatkoznak a ranggal és tekintéllyel.” (E.G.W. im. 59–60.o.)

A nép a kemény válasz hatására azt a megoldást választotta, amelyre korábban – Dávid korában – már volt példa: más királyt választott, aki jobban tetszett neki. 10 törzs elutasította Roboám királyságát és Jeroboámot tette meg uralkodóvá. Beteljesedtek a silóbeli Ahija jóvendölései. (I. Kir.11:11-13, 30-40). Roboám uralma alatt csak Júda és Benjámin törzsterülete maradt.

A déli király nehezen törődött bele az érzékeny veszteségbe. Értetlenségét és tapintatlanságát mutatta, hogy egy adószedőt küldött északra, akit azonban a népharag azonnal felkoncolt. (I.Kir. 12:18). Roboám haragjában hatalmas sereget gyűjtött elszakadt népe ellen. Mintegy 180 000 fős sereggel készült a testvérháborúra. Isten Semája prófétát küldte hozzá, aki megakadályozta a vérontást. „*Azt mondja az Úr: Fel ne menjetek, és ne hadakozzatok a ti atyátokfiai ellen; térjete meg kiki a maga házába, mert éntőlem lett e dolog...*” (I. Kir.12:24).

Roboám meglepő módon elfogadta Isten intését, szó nélkül elbocsátotta seregét és visszatért Jeruzsálembe. 3 évig az igaz hitet követte és vele együtt a nép is. (II.Krón.11:17) Sok északról menekülő papot, lévitát és Istent követő egyszerű embert fogadott be országába. Ebben az időben Isten mindenben megáldotta a királyt és Júdát. Városok épültek, raktárakat hozott létre és megerősítette hadseregét is. (II.Krón.11: 5-17).

„ Ennek az eljárásnak a folytatásával Roboám nagymértékben helyrehozhatta volna a múlt hibáit és a nép újra bízott volna abban, hogy képes józanul uralkodni....” (E.G.W. im. 60.o.)

Júda királya azonban a jólétben elbízta magát: *„Lőn pedig, hogy amikor Roboám az ő királyságát megszilárdította és abban megerősödött: elhagyta az Úr törvényét, és vele együtt az egész Izrael”* (II.Krón.12:1). Júdában újra megépültek Baaál és Asera kultushelyei, a „magas helyek”. (I.Kir. 14:23-24). Roboám életének ez a mozzanata kettős tanulsággal is lehet számunkra. Egyrészt, hogy a jólét idején gyakori a magabízás, amit aztán látványos bukás követhet (Péld.16:18), másrészt hogy a vezetők felelőssége megkülönböztetett, mivel hatásuk is az.

Roboám és népe hitehagyása nem maradt következmények nélkül. Az Úr ítélete az volt, hogy a király uralkodásának 5. évében (ie. 926-925 körül) engedte a szomszédos egyiptomi birodalom seregének felvonulását és zsákmányolását választott népe területein. (II.Krón.12:1-2).

I. Sesonk (kb. ie.945-925) egyiptomi fáraó

Egyiptom ebben az időben mind gazdaságilag, mind társadalmilag és politikailag meggyengült. Ie. 1100 körül egy thébai Amon pap, Herihór elszakította a birodalomtól a déli területeket (Felső-Egyiptomot), így a birodalom kettészakadt. A fáraólistákból kitűnik, hogy időnként két, párhuzamos fáraódinasztia is uralkodott, az egyik Théba, a másik Tanisz (Nílus-delta) központtal. Az ie.10.század környékén Núbia is önállósította magát, ugyanakkor a szomszédos Líbia támadásai is folyamatos veszélyt jelentettek a birodalomra. Ebben a nem éppen kedvező helyzetben egy líbiai származású, erőskezű fáraó került Alsó-Egyiptom trónjára. (XXII. dinasztia alapítója, I. Sesonk, a bibliai Sisák). I. Sesonk centralizációs törekvései átmenetileg sikerrel jártak: Núbiát visszacsatolta az egyiptomi birodalomhoz, Thébával (Felső-Egyiptommal) is elismertette uralmát és több fiát is az ottani Amon papokhoz küldte tanulni, illetve érdekeit képviselni. Mivel a fáraó energiáit elsősorban ezek a hatalom-központosítási törekvések kötötték le, így külpolitikájában meglehetősen passzív maradt. Az egyiptomi források csak egy – a Biblia által is megörökített – palesztinai hadjáratot jegyeztek fel vele kapcsolatban.

A Biblia monumentális hadjárat képét vetíti elénk: 1200 harci szekér, 60000 lovas és

„megszámlálhatatlan” segédnép özönlötte el Júdat. (II.Krón.12:3) A lakosság jó része, a fegyveresek és előkelők Jeruzsálembe menekültek. Az Úr ekkor Semája prófétát küldte hozzájuk, aki nyilvánvalóvá tette, hogy hűtlenségük következményeként Isten engedte Júdára Sisák hadait. *”A nép még nem jutott olyan messzire a hitehagyásban, hogy semmibe vegye Isten büntető ítéletét. A Sisák támadása miatt elszenvedett veszteségben felismerték Isten kezét, és egy ideig megalázták magukat.”* (E.G.W. im. 61.o.)

„ És mikor az Úr látta, hogy megalázták magokat, eképpen szóla az Úr Semája prófétának: *Megalázták magokat, nem veszem el őket, hanem némi szabadulást szerzek nékik, és nem ontom ki az én haragomat Jeruzsálem ellen Sésák által; Mindazáltal szolgálai lesznek néki, hogy megtudják a különbséget az én szolgálatom és más országok királyságainak szolgálatai között.”*

(II.Krón.12:7-8)

Sisák seregei így bár végigpusztították az országot és sok kincset zsákmányoltak, (kifosztották a salamoni templomot is), mégsem tudták Júdat elfoglalni, mert Isten határt szabott kegyetlenkedéseiknek.

I.Sesonk palesztinai hadjáratának nyomai a történelemben

Salamon erős királysága feltehetően fenyegetést jelentett Egyiptom számára, így a királyság meggyengülése és kettészakadása kedvező lehetőséget teremtett a beavatkozásra. Az egyiptomi források szerint I. Sesonk egy határincidens ürügyén, kb. ie. 925 körül csapataival lerohanta Palesztinát. Győzelmi felirata a Théba melletti Karnakban tételesen felsorolja azt a 150 zsidó várost (Júda és Izrael területéről egyaránt), amelyeket a fáraó seregei feldúltak. Bár az egyiptomi felirat azzal dicsekszik, hogy ezeket a településeket ismét a birodalom fennhatósága alá vonták, a történészek szerint inkább csak zsákmányszerző hadjáratról lehetett szó, amelyet nem követett területgyarapítás. Sesonk győzelmének emlékét őrzi egy egyiptomi győzelmi sztéle (feliratos kőoszlop) maradványa is, amely Megiddó feltárásakor került elő.

Tragikus, hogy sem a nép, sem a király nem tartotta meg emlékezetében a történeteket. Az emberi természet felettébb hajlamos az állhatatlanságra. Hamarosan minden visszatért a régi medrébe: újraépültek a „magas helyek” és Roboám tovább folytatta elbizakodott

uralkodását.

*„Mihelyt azonban a baj elmúlt, és a népnek újra jól ment dolga, sokan elfeledkeztek arról, amitől féltek, és újra visszatértek a bálványimádáshoz. Közöttük volt maga Roboám király is. A csapás súlya alatt ugyan megalázkodott, **de nem tette ezt a megpróbáltatást élete igazi fordulópontjává.** Elfelejtette a leckét, amire Isten meg akarta tanítani és visszasüllyedt azokba a bűnökbe, amelyek előzőleg Isten büntető ítéletét hozták a népre.”*(E.G. W. im. 61.o.)

A Biblia tanítása szerint Isten a próbák és különféle élethelyzetek által formálja az ember jellemét. Ha engedelmesen kiálljuk a nehézségeket, fejlődünk, de ha lázadunk, vagy könnyelműek vagyunk, akkor rosszabb lelkiállapotba kerülünk, mint voltunk – egyre távolabb kerülünk Istentől és az ő hangjától, ezért „megkeményedünk”.

Roboám életében is ezt a törvényszerűséget figyelhetjük meg. Isten kifejezett tilalma ellenére több feleséget és ágyast is vett magának, és hogy dinasztiája uralmát biztosítsa, fiait a városok élére nevezte ki vezetőkké. Szintén az Úr parancsa ellenében járt el – sőt saját korábbi viselkedését is megtagadta –, amikor folyamatos, kilátástalan testvérháborút folytatott élete végéig Jeroboám északi királysága ellen.

„Roboám természeténél fogva önfejű, öntelt, makacs volt, és hajlott a bálványimádásra. Ennek ellenére erős jellemű, rendíthetetlen hitű, Isten kívánságát teljesítő emberré fejlődhetett volna, ha bizalmát teljesen belé veti... De amint múlt az idő, a király a maga társadalmi befolyásában bízott és az erődökben, amelyeket megerősített. Lassanként engedett öröklött gyengeségének, míg végül befolyását teljesen a bálványimádás mellett vetette latba...Néhány dicstelen év után....Roboám pihenni tért őseihez és eltemették Dávid városában. (E. G. W. i.m. 60.,63.o.)

Abija (i.e. 913–910)

Igehelyek: I.Kir. 14:31-15:8, II.Krón. 13:1-14:1

Roboám kedvenc feleségétől származó fiát még életében kijelölte utódként. (II.Krón.11:21-22) A rossz genetikai örökség, a még rosszabb szülői példa és természetesen

Abija saját döntései végső soron egy megsötétedett, Istentől távol álló jellemet alakítottak ki. A Biblia nem sok eseményt jegyez fel rövid uralkodásával kapcsolatban. Összefoglaló jellemzése azonban lesújtó: *„És járt az ő atyjának minden bűneiben, amelyeket őelőtte cselekedett és nem volt az ő szíve olyan tökéletes az ő Urához Istenéhez, mint Dávidnak az ő atyjának szíve”* (I.Kir.15:3)

Az egyetlen figyelemreméltó eseményt, ahol némi hit is megmutatkozott Abija jellemében, II. Krón.13. fejezetében olvashatjuk. Abija apja örököséként folytatta az északi országrész elleni háborút. Komoly öntudattal fogott a sereg egybegyűjtéséhez, azonban így is csak kb. fele annyi embere volt, mint Jeroboám megerősödött és jóval nagyobb királyságának. Mielőtt harcba bocsátkoztak volna, Abija rendkívül bölcs és istenfélelmet is tükröző beszédet intézett az ellenségnek. Emlékeztette őket az Úrtól megáldott dávidi királyságra, hitehagyásukra és árulásukra, bálványozásukra. Felhívta a figyelmüket arra, hogy ha Júda ellen harcolnak, az igaz Isten ellen is küzdenek. (II.Krón.13: 4-11) Végül így zárta intését: *„Azért ímé mi velünk van az Isten vezér gyanánt, és az ő papjai a riadó kürtökkel, hogy ti ellenetek kürtöljenek. Izráel fiai! Ne harcoljatok az Úr ellen, a ti atyáitok Istene ellen, mert nem lesztek szerencsések!”*(II.Krón. 13:12). Az északi seregek azonban nem hátráltak meg. Cselt készítettek a júdabelieknek, kétszeres túlerejükkel körülfogták Abija csapatait, akik szorult helyzetükben Isten hívták segítségül. Az Úr meghallgatta kétségbeesett imájukat: az izraeli seregek szétfutottak és a menekülők közül Abija emberei sokakat megöltek. Júda néhány települést is elfoglalt Izraeltől (II.Krón.13:16-17,19). Innentől kezdve Jeroboám katonailag meggyengült, hamarosan pedig meg is halt.

Abija – atyja példáját követve – sok feleséget vett magának és számtalan gyermeket nemzett, akik a dinasztia megerősítését szolgálták. Mindössze 3 éves uralkodása után feltehetően fiatalon hunyt el, ígéretes jellemű fia, Asa követte őt a trónon.

Asa (ie. 910–869)

Igehelyek: I.Kir. 15:9-24, II. Krón. 14:1-16:14

Asa ifjúkorától kezdve 41 éven keresztül uralkodott Júdában. Ellentmondásoktól nem mentes, alapvetően istenfélő jellemét így összegzi a krónikás: *„És Asa azt cselekedé, a mi*

kedves volt az Úr szemei előtt, mint Dávid, az ő atyja.” (I.Kir.15:11)

Asa uralkodása kezdetétől nagy vallásreformerként lépett fel, lerontotta az idegen istenek oltárait, és megparancsolta a népnek is, hogy az igaz Istent kövessék. Mivel istenfélelme miatt az Úr megvédte népét minden háborútól, így mintegy 10 évig békesség volt az országban. A király az ország erősítésére tudta fordítani figyelmét és anyagi erőit. Városokat építtetett át, hatalmas sereget tartott fent és sok aranyat-ezüstöt gyűjtött be Isten házába is. (II.Krón.14:1-8)

Asa és népe hitének nagy próbája volt, amikor Isten megengedte, hogy egy núbiai?/vagy etióp hadsereg, Zerah vezetésével megtámadja Júdát. A hihetetlen méretű hadsereg (ezerszer ezer ember és 300 harci szekér – II. Krón.14:9) komoly, szinte legyőzhetetlen kihívást jelentett. Asa bizalma azonban nem rendült meg. Nem katonái, nem erős városai adtak neki nyugalmat, hanem mély Istenbe vetett hite. *„Emberileg nézve várható volt, hogy a hatalmas egyiptomi sereg elsöpör mindent maga előtt. A békesség idején azonban Asa nem a saját kedvteléseit és szórakozását kereste. Készült a válságos helyzetre. Küzdelemre edzett hadserege volt. Igyekezett népét úgy vezetni, hogy Istennel békességben legyen. És most, bár hadereje kisebb volt az ellenségnél, nem gyengült meg hite abban, akibe bizalmát helyezte. A király a jólét idején az Urat kereste, ezért most a viszontagságos napokban támaszkodhatott rá.”* (E.G.W. im. 70.o.)

„Akkor kiálta Asa az Úrhoz, az ő Istenéhez, és monda: Oh Uram, nincs különbség előtted a sok között és az erő nélkül való között, hogy megsegítsed! Segélj meg minket, oh mi Urunk Istenünk, mert benned bízunk, és a te nevedben jöttünk e sokaság ellen! Oh Uram, te vagy a mi Istenünk, ne vegyen ember te rajtad erőt.” (II.Krón.14:1)

Isten ezt az imádságot nem hagyta figyelmen kívül. Azonnal cselekedett. Az etióp seregek menekülni kezdtek, de Asa csapatai üldözték őket Gerárig, ahol végül Isten ítélete mindegyiküket utolérte. Júda seregei nagy zsákmánnyal megrakottan tértek vissza Jeruzsálembe. (II.Krón.14:12-15)

„Asa imáját minden hívő keresztény imádkozhatja. Mi is harcot vívunk, de nem „test és vér ellen”, hanem „erők és hatalmak ellen, a sötétség világának urai és a gonoszság lelkei ellen,

amelyek a mennyei magasságban vannak.” Az élet harcaiban találkozunk az igazság ellen felsorakozó gonosz erőkkel. Reménységünk nem emberben, hanem az élő Istenben van. Teljes hittel és bizonyossággal számíthatunk arra, hogy Isten egyesíti hatalmát az emberi eszközök igyekezetével neve dicsőségére.” (E.G.W. im. 70.o.)

A győzelem után Isten üzenetet küldött Asának és népének Azáriás próféta által. Isten szavai fontos összefüggésekre mutattak rá Júda és Izrael lelki magatartása valamint külső körülményei között, ugyanakkor bátorítást és óvást is tartalmaztak a jövőre nézve. (II.Krón.15: 1–7) A próféta beszéd záró sorai különösen buzdítóak voltak: „*Ti azért bátorságosok legyetek, kezeiteket le ne eresszétek, mert a ti munkátoknak jutalma van.*” (II. Krón.15:)

A győzelem és a próféta üzenet hatására Asa nem elbizakodott lett – mint egy hasonló eset után Ósattyja, Roboám –, hanem épp ellenkezőleg: még nagyobb szabásúbb, még mélyebb vallási reformációt kezdeményezett Júdában. Ez a tiszta és őszinte Isten-keresés még az északi terület hívő maradékát is Júdába vonzotta. (II.Krón.15:8-15) A megújulást magával a királyi udvarral kezdte: saját nagyanyját?anyját fosztotta meg a királynői tisztségtől, mivel Asera kultuszt követett. A kánaáni vallás termékenység istennőjéről készített szobrot széttörtette és elégette a Kidron-völgyében. (I. Kir.15:13,II.Krón.15:16) ezen túl összegyűjtette és megszenteltette az Úr háza kincseit. (II.Krón.15:18) Jóllehet Asa törekvése őszinte volt, a kánaáni „magas helyeket” mégsem tudta teljesen kiirtani Júdából. Döbbenetes, hogy ez a vallás mennyire megköthető erejű lehetett! (II. Krón.15:17, I.Kir.15:14).

A vallási megújulás és Isten iránti hűség ismét hosszabb, kb. újabb 20 éves békeidőszakot biztosított Júdában. (II.Krón.15:10,19). Asa uralkodásának 36. esztendejében azonban Izrael királya, Baása erődöt épített az ország déli – azaz Júdával határos, Jeruzsálemtől csak 8 km-re levő – vidékén, hogy lezárja a határt és elvágja azok útját, akik Júdához és a jeruzsálemi szentélyhez ragaszkodtak. (II.Krón.16:1). Asa ekkor egy igen súlyos hibát követett el: Izrael régi ellenségét, északi szomszédját, Szíriát bérelte fel testvérei ellen. Bűnét tetézte azzal, hogy az éppen általa szorgosan gyűjtögetett Úr házának kincseiből vette el az ehhez szükséges pénzt. Emberileg nézve sikeresnek tűnt ez a katonai-diplomáciai fogás: Benhadád, a szír király súlyos csapást mért Izraelre, Asa pedig szétromboltatta a Baása által

építtetett határerődítményt és köveiből saját erődvárosokat alapított. (II.Krón.16:2–6, I.Kir. 15:18–22).

Benhadád

Az 1993/94 nyarán a dáni ásatások során (Izrael egyik legészakibb városa volt az ókorban) két sztéle-töredék került elő, amelyek ugyanannak a feliratnak a részei. A szöveg beszámol arról, hogy Szíria királya, Ben-Hadad feltehetően valamikor az ie. 9.század első felében elfoglalta a várost. Lehetséges, hogy ez éppen annak a betörésnek az emléke, amelyet a Biblia is feljegyez (I.Kir.15.20), de ha nem is pontosan erről az eseményről van szó, az kétségtelenné válik, hogy Ben-Hadad létezett, szír király volt és ellenséges érzelmeket táplált a szomszédos Izrael állama iránt ezekben az évtizedekben.

Mispa

II.Krón.16:6 és I.Kir.15:22 szerint ez volt az egyik erődváros, amelyet Asa az elbontott Rama köveiből építtetett. 1927 és 1935 között feltártak egy kis tellt, amelyet a bibliai Mispa-val azonosítanak. Körülbelül 14 km-re északra van Jeruzsálemtől és Asa korától kezdődően egy erődítményként szolgált.

Az Úrnak azonban nem tetszett ez az „ügyeskedés”. Hanáni próféta által szigorú üzenetet küldött Asának, amelyben emlékeztette őt Istennel szerzett korábbi tapasztalatára. *„Mivel a szíriabeli királyban volt bizodalmad, és nem az Úrban, a te Istenedben bíztál: ezért szabadult meg a szíriabeli király hada a te kezedből. Avagy nem voltak-e a szerecseneknek és a libiabelieknek nagy seregük, felette sok szekereik és lovagjaik? Mindazáltal, mivel az Úrban volt bizodalmad, kezedbe adta azokat; Mert az Úr szemei forognak az egész földön, hogy hatalmát megmutassa azokhoz, a kik ő hozzá teljes szívvel ragaszkodnak; Bolondul cselekedtél ebben; azért mostantól kezdve háborúk lesznek te ellened.”* (II. Krón. 16:7–9)

Megdöbbentő, ugyanakkor mégis nagyon hiteles emberi jellemrajz, ahogy Asa reagált a próféta üzenetére. Tömlöcbe vettette Hanánit és ezután még másokat is megnyomorított. (II. Krón.16:10–13).

Asa másik Istennel szembeni hűtlenségét már idős korában, betegségében követte el, uralkodásának 39.évében. Súlyosan megbetegedett a lábaira, de ekkor nem Istenhez

fordult, hanem az orvosokhoz. A Biblia szerint nem az volt a bűne, hogy megkereste az emberi gyógyítókat, hanem az, hogy elfeledkezett arról, hogy Isten a legfőbb, mindenek feletti gyógyító. (II. Móz. 15:26).

Nem tudhatjuk, Isten hogyan ítélte meg Asa életét. A Biblia az összefoglaló értékelésekben kiemeli, hogy Asa szíve tökéletes volt istenhez egész életében (I.Kir.15:14, II.Krón.15:17), de nem titkolja el élete végén elkövetett hibáit, gyengeségeit sem. *„Asa hűséges szolgálatának hosszú történetét elcsúfította néhány hibája, amelyeket akkor követett el, amikor nem helyezte bizalmát teljesen Istenbe.”*(E.G.W. im. 71.o.)

2. Kapcsolat a két zsidó királyság között (Josafáttól Joásig)

Josafát (872-848)

Jórám (853-841)

Akházia (841)

Athália (841-835)

Joás (835-796)

Josafát (i.e. 872–848)

Igehelyek: I. Kir.15:24, I.Kir.22.fej., II.Krón.17:1-21:1

Josafát király története kiemelkedik Királyok-Krónikák könyvei leírásaiból. Leginkább azért, mert Josafát a déli és az északi országrész hitehagyása idején is megtartotta személyes hitét és példája egész Júdára nagy hatással volt. *„Az Úr Josafáttal volt, mivel az ő atyjának, Dávidnak előbbi útjain járt és nem kért segítséget a bálványoktól, hanem az ő atyjának Istenét kereste és az ő parancsolataiban járt, és nem az Izraelnek cselekedetei szerint”* (II.Krón.17:3–4). Mintha ismét a megvalósulás közelébe ért volna az Isten által elrendelt és nem a más népeket utánzó királyság eszméje, ahol az uralkodó amellet, hogy az országot politikailag-katonailag és gazdaságilag vezeti, lelki vezető és pap is egyben, ahogy az Dávid és Salamon uralkodásának egy-egy időszakában jellemző volt.

Josafát uralkodására nagy hatással lehetettek atyja, Asa pozitív évei. Huszonöt évig tartó uralkodása alatt igyekezett *„az ő atyjának minden útjában”* járni, *„és abból ki nem tért”* (I.Kir. 22:41–43).

Trónra kerülésekor vallási reformot kezdeményezett: leromboltatta Baál és Asera újra megépült kultuszhelyeit, ugyanakkor nagy hangsúlyt helyezett a nép tanítására, Isten törvényének megismertetésére is. (II.Krón.17:6-9). Kiűzte a kánaáni vallás termékenység-kultuszt gyakorló papjait („férfi paráznáit) is. (I.Kir.22:47). Megdöbbentő azonban, hogy még ezután is fennmaradtak a nép körében pogány szentélyek, amelyeket a királyi vallásreform nem ért el. (I.Kir.22.44 vö. II.Krón.17:20:33).

Az Úr mindezért megáldotta Josafát királyságát. Nagy gazdagsága mellett, katonailag is megerősítette, olyannyira, hogy a környező országok *„nem mertek Josafát ellen hadakozni”* (II.Krón.17:10). A király erősített városokat, raktárházakat építtetett és megszilárdította a hadsereget. Néhány szomszédos nép még adót is fizetett, mint például a filiszteusok és arabiaiak. (II.Krón.17:2,5,10-19)

Josafát példás élete azonban nem volt mentes az emberi gyengeségtől. Feltehetően a béke keresése vezette, amikor fiának, Jórámnak, az északi király, Akháb leányát kérte feleségül. Akháb és Jézabel leánya családjának minden gonoszságát és hitehagyását hozta magával és a hajlítható jellemű Jórám életének, valamint egész Júdának megrontója lett. Josafát életének ez a mozzanata máig ható figyelmeztetéssel szolgál: nem tanácsos, hogy egy igazán hívő ember összekösse az életét egy Istent elvető személlyel. Sem családi-baráti kötelék szintjén, sem üzleti vállalkozás formájában. A Biblia annak ellenére mondja ezt, hogy közben nagy hangsúlyt helyez még az ellenség szeretetére is. De ugyanez az Isten mind az Ó- mind az Újszövetségben óva int a közös élettől, munkától és feladatvállalástól mindazokkal, akik a saját útjaikon járnak és nem keresik az igazságot. *„Aki jár a bölcsekkel, bölcs lesz, aki pedig magát társul adja a bolondhoz, megromol”* (Péld. 13:20); *„Ne legyetek hitetlenekkel felemás igában, mert mi szövetsége van igazságnak és hamisságnak? Vagy mi közössége a világosságnak a sötétséggel? És mi egyezsége Krisztusnak Béliállal? Vagy mi köze hívőnek hitetlenhez?* (II.Kor.6.14-15)

Josafát kétszer is beleesett ebbe a hibába: egyszer Akhábbal, másodszor Akháb fiával, Akháziával kötött szövetsége miatt. Akhábbal a már említett sógorság miatt sodródott közös hadi vállalkozásba Rámóth Gileádnál a szíriaiak ellen. A baljós előjelű, Isten által nem támogatott csatában Akháb meghalt és maga Josafát is majdnem életét veszítette. Noha

tudta, hogy az Úr nem helyesli ezt a katonai megmozdulást, rokonsága és adott szava kötelezte a harcban való részvételre. Végül csak Isten kegyelme mentette meg szorult helyzetéből. (I. Kir.22. fej. és II.Krón.17.fej. lásd részletesebben Akhábnál). A családi kapcsolatokból fakadó újabb negatív választás egy közös kereskedelmi vállalkozás kezdeményezése volt Akháziával. Az északi és déli király által közösen épített hajóflottila Ofirba készült volna aranyért, azonban még a kikötőben elpusztult Isten ítélete miatt. Az intő jelre a két király különbözőképpen reagált. Akházia újra akarta építeni szétroncsolódott hajóit, Josafát viszont innentől kezdve teljesen elhatárolódott a további közös akcióktól. (I. Kir.22:49-51)

Josafát jellemének szépségét mutatja, hogy amikor a Rámóth Gileád-i vesztes csatából hazatért és Isten feddő üzenetét meghallotta Jéhu prófétától, akkor azt teljes alázattal elfogadta és még mélyebb vallási reformot kezdeményezett. Elismerte, hogy nem arra fordította energiáját, amerre kellett volna és országának erejét felesleges vállalkozásokban pocsékolta el. (II.Krón.19:1-4).

A vallásreform mellett még egy területen fejtette ki reform tevékenységét: komoly figyelmet szentelt az igazságszolgáltatás megtisztításának. Jeruzsálemben és a nagyobb városokba bírakat nevezett ki, akiknek különös hangsúllyal parancsolta meg a korrupció nélküli ítéletet. *„Azért az Úr félelme legyen rajtatok, vigyázzatok arra, amit tesztek; mert az Úrnál, a mi Istenünkénél nincsen hamisság, sem személyválogatás, sem ajándékvétel.”* (II.Krón.19:7)

Josafát királyságának legnagyobb próbatétele és egyben legnagyobb Istennel szerzett tapasztalata az ammoniták és moabiták elleni harc volt. A két transzjordániai nép szövetsége megtámadta Júda királyságát, miközben a hír hallatára Szíria csapatai is megmozdultak. Josafát országa szorult helyzetbe került. Az uralkodó egy nyilvános, közös imára gyűjtette össze embereit Jeruzsálemben, a templom előtt. Személyesen fohászkodott az Istenhez: *„Oh Uram, mi atyáink Istene! Nem te vagy-e egyedül Isten a mennyben, aki uralkodik a pogányoknak minden országain? A te kezeden van az erő és hatalom és senki nincsen, aki ellened megállhatna...Amikor veszedelem jövend mireánk, háború, ítélet, döghalál, vagy éhség, megállunk e házban előtted (mert a te neved e házban van) és amikor kiáltunk hozzád a mi nyomorúságainkban: hallgass meg és szabadíts meg*

minket...Mert nincs bennünk erő e nagy sokasággal szemben, mely ellenünk jön. Nem tudjuk mit cselekedjünk, hanem csak te reád néznek a mi szemeink” (II.Krón.20:6-12). Josafát személyes példája, hite és őszinte imája nagy hatással volt az összegyűlt zsidó férfiakra, asszonyokra és gyermekekre. Mindannyian komolyan megrendültek. Isten nem hagyta válasz nélkül ezt a valódi hozzá térést. Még akkor üzenetet küldött egy lévita által, aki megjövendölte: *„Ne féljete és ne rettegjete e nagy sokaság miatt, mert nem ti harcoltok velük, hanem az Isten” (II.Krón.20:15).* Másnap furcsa háború vette kezdetét. Josafát seregei az Úr által mondott helyre vonultak és veszteg álltak, csak énekeseiket és zenészeiket küldték előre, hogy dicsérjék Isten hatalmát. Ahogy elkezdtek az éneklést, Isten ellenséget bocsátott a már csatarendben álló moabitákra és ammonitákra, akik ettől a nem várt fordulattól teljesen megzavarodtak és szinte védekezés nélkül elhullottak. A kardcsapás nélküli győzelem után Josafát nem feledkezett el a háláról sem. Negyednapra ismét összegyűjtötte seregét és közösen mondtak köszönetet Istennek az emberileg lehetetlen helyzetből való szabadításért.

„És lőn az Istennek félelme az országok minden királyságain, mikor meghallották, hogy az Úr hadakozott az Izrael ellenségei ellen. Megnyugodott azért a Josafát országa, és békességet adott néki az ő Istene minden felől.” (II.Krón.20:29-30)

„Josafát uralkodásának eredményeiből sok tulajdonítható annak, hogy bölcsen gondoskodott alattvalói lelki szükségleteiről. Az Isten törvénye iránti engedelmesség nagyon hasznos. Az Úr kívánalmaihoz való alkalmazkodásban átformáló erő rejlik, amely békét teremt az emberek között, és jóakarátúvá teszi őket egymás iránt. Ha minden férfi és nő Isten Igéje tanításait tenné élete irányítójává, gondolatai és érzelmei zsinórmértékévé, akkor a nemzeti és társadalmi problémák megszűnnének. Minden családból olyan befolyás áradna, amely fokozná mások lelki látását és erkölcsi erejét. Ez mind a nemzeteknek, mind az egyéneknek előnyt jelentene.” (E G. W. im.: 122. o.)

Josafát hite, életvitele, és reformtevékenysége – mind a vallás, mind a bíraskodás, mind a hadsereg területén – áldásos volt egész Júda számára. Egyetlen, bár következetesen visszatérő hibája, éppen az Akháb házával való barátkozás azonban súlyos következményekkel járt. Athália, aki fia felesége lett nem várt csapásokat hozott a királyi családra és az egész országra is. Ezek a keserű gyümölcsök viszont már csak Josafát halála

után értek be.

Jórám (ie.853-841)

Igehelyek: II.Kir.8:16-24, II.Krón.21:1-20

Jórám életét nagyban befolyásolta felesége, az Akháb házából való Athália. Apja reformtevékenységei nem tettek rá olyan mély benyomást, hogy ellensúlyozni tudták volna az északról érkezett királynő hatását.

Jórámot még apja életében társuralkodóvá választották (ie.853-848 között). Ennek oka a gondos Josafát részéről talán a trón várományosának mindenivel való elfogadtatása és az uralkodásra való felkészítés lehetett. Elképzelhető, hogy az sem mellékes körülmény, hogy éppen ie.853-ban volt az a szíriaiak ellen vívott csata, amelyben Akháb meghalt, Josafát pedig halálos veszedelembbe került. Josafát halálközeli élménye rádöbbenhetett őt múlandóságára és arra, hogy országa számára biztosítania kell a trónharcoktól mentes utódlást. Josafát halála után az akkor 32 éves Jórám egyeduralkodóként folytatta a királyság vezetését még 8 esztendőn át. (II.Kir.8:16-17).

Jórám összefoglaló jellemzése – belegondolva, hogy kinek a fia is volt ő – lesújtó. *„És járt az Izrael királyainak útján, amiképpen cselekedtek az Akháb házából valók, mert az Akháb lánya volt a felesége és gonoszul cselekedett az Úr szemei előtt”* (II.Kir.8:18). Athália anyjához, Jézabelhez hasonlóan kemény, határozott, erős akaratú asszony volt, nem mentes hatalmi ambícióktól és hatalomféltéstől. Férje életében nagy szerepe lehetett abban, hogy Jórám *„Izrael királyainak útján járt”*.

Jórám uralkodását azzal kezdte, hogy testvéreit, féltestvéreit, akiket atyja nagyhatalmú urakká tett egy-egy erődített városban, megölette. Szintén leszámolt néhány – a hatalom szempontjából veszélyesebb – fejedelemmel is. (II.Krón.21:1-4) Miután így megbiztosította uralmát, újra megépíttette a „magas helyeket” Jeruzsálemben és Júda más területein. Nem pusztán megengedte a kánaáni vallás újraéledését, de népét *„biztatta”* is erre. (II.Krón.21:11). Királysága idején Edom levált a zsidó királyságról és saját uralkodót választott, amiképpen Libna is. Jórám megpróbálta visszaszerezni ezeket a területeket, de nem járt sikerrel. (II. Krón.21.8-10).

Isten próbálta figyelmeztetni Jórámot és megállítani a lejtőn lefelé vezető úton. Illés próféta egy levél útján tolmácsolta a júdabeli uralkodónak Isten üzenetét: *„Ímé az Úr nagy csapást bocsát a te népedre, fiaidra, feleségeidre és minden jószágodra, te pedig súlyos betegségbe esel, bélbajba esel...”* (II.Krón.21.14-15). A súlyos szavak hamarosan valóra váltak. A szomszédos filiszteus-arab és egyiptomi népek szövetséges seregei rátörtek a zsidó királyságra és kifosztották azt. Maga a király is érzékeny veszteségeket szenvedett. Palotáját kirabolták, családját, legkisebb fia kivételével fogságba ejtették (II.Krón.21:16-17). Mindezek után beteljesedtek a Jórám betegségéről jövendöltek is: a király gyógyíthatatlan gyomorbajba esett és két év szenvedés után meghalt. A nép nem mutatott részvétet iránta, mert nem kedvelték uralmát és ezért nem is temették a júdabeli királyok közé. (II.Krón.21:18-20.)

Akházia (ie.841)

Igehelyek: II.Kir.8:25-29, 9. fejezet, II.Krón.22:1-9

Akháziát rendkívül nehéz genetikai örökség terhelte: apja Jórám, anyja Athália, nagyszülei anyai ágon Akháb és Jézabel voltak. Gyermekkorától rossz befolyások vették körül, amelyekből felnőtt férfiként sem sikerült megszabadulnia. A krónikaírók így összegezték a kialakult helyzetet: *„Ő is az Akháb házának útjain járt, mert az ő anyja volt néki tanácsadója az istentelen cselekedetre. És gonoszul cselekedett az Úr szemei előtt, miképpen Akháb házanépe, mert azok voltak a tanácsadói atyja halála után, az ő veszedelmére.* (II.Krón.22:3-4) Anyja és tanácsadói hatására belekeveredett az izraeliek és szírek között folyó csatározásokba Rámóth Gileádnál. A szírek győzelme után a zsidó seregek visszavonultak. Izrael királya, Jórám megsebesült és Jezréelben ápolta sebeit. Akházia épp beteglátogatóban volt nála, amikor Isten parancsára a felkent Jéhu elindult, hogy végrehajtsa az ítéletet Akháb végképp megkeményedett nemzettségén. Amikor Akházia látta Jórám halálát és Jéhu elszánt katonáit, elmenekült, de őt is utolérte az előre megjövendölt ítélet. (II.Kir.9. fejezet).

Athália (ie.841-835)

Igehelyek: II.Kir.11:1-20, II.Krón. 22:10-23:21

Athália Júda történelmében az egyetlen olyan uralkodó volt, aki nem Dávid házából származott. Fia sorsának hírére hallva elhatározta, hogy saját kezébe veszi az ország irányítását. Ennek érdekében szóbajöhető riválisait, a királyi család közelebbi és távolabbi tagjait – beleértve saját, vérszerinti unokáját is – halálra ítélte. A véres leszámolást csak Akházia csecsemőkorú kisleánya, Joás élte túl, akit Jósabát, Akházia húga magához vett és elrejtett az anyakirálynő gyilkos indulata elől. (II.Krón.22:10-12). Joást hat éven át rejtették az Úr házában, mivel Jósabát férje, Jójada, főpap volt. Amikor a kis királyfi 7 éves lett, Jójada összeesküvést szőtt a gyűlölt és idegen Atháliával szemben, akit az általános népharag elsöpört. Joást emelték a királyi székbe és a nép – leginkább a főpap hatására – visszatért Istenhez. *„És bement az egész sokaság a Baál házába (Jeruzsálemben), és azt elrontotta, és annak mind oltárait, mind bálványait összetörte. Mattánt pedig, a Baál papját az oltár előtt ölték meg.”* (II.Krón.23:17) Athália megöletése, a Baál szentély pusztulása és Joás királlyá kenése általános, lelkes fogadtatásra talált a nép körében. *„És örvendezett a föld minden népe, és a város is megnyugodott; minekutána Atháliát megölték fegyverrel.”* (II.Krón.23:21) Athália halálával teljessé vált Isten Akháb házára kimondott ítélete, míg Júda számára ismét lehetőség nyílt a teljes megtérésre és vallási fordulatra.

Joás (ie.835-796)

Igehelyek: II.Kir.11:21-21:21; II.Krón.24:1-26

Joás 40 éven keresztül állt Júda élén. Változékony, ingatag jelleme nem tette lehetővé, hogy a királyságában Athália halála után megindult vallási reformok meggyökerezzenek.

Joás gyermekként Jójada főpap családjában nőtt fel az Úr házában, ezért kicsiny korában nagyon fogékony volt Isten iránt. Uralkodása első évtizedeiben nagy hatással volt rá nevelőapja, akit Isten kivételesen hosszú élettel ajándékozott meg. (II.Krón.24:15 szerint 130 évet élt). Jójada életében Joás Isten ügyét támogatta. Tervbe vette a jeruzsálemi templom épületének kijavítását, ennek érdekében egy ládát állíttatott fel az Úr háza előtt és abban gyűjtötték a nép felújításra szánt ajándékait és adóit. Az összegyűlt pénzből nemcsak arra tellett, hogy a templomot helyrehozzák, hanem arra is, hogy edényeket és eszközöket készítsenek belőle, szintén a papok számára. Felújították a templomban folyó szolgálatot is. Jójada főpap halálával azonban minden megváltozott.

„Minekutána pedig meghalt Jójada, eljöttek a Júda fejedelmei, és meghajtották magukat a király előtt; a király pedig hallgatott rájuk. És elhagyták az Úrnak, atyáik Istenének házát és szolgáltak az Aseráknak és bálványoknak; mely vétükük miatt lőn az Úrnak haragja Júda és Jeruzsálem ellen. És küldött hozzájuk prófétákat, hogy visszatérítenék őket az Úrhoz, akik bizonyosságot tettek ellenük, de nem hallgattak rájuk.” (II.Krón.24:17-19) Jójada főpap halálával a befolyásolható Joás Júda fejedelmei tanácsát követve visszatért a Baál kultusz támogatásához. Példáját átvette a nép is, így Isten követése újra háttérbe szorult. A királyt figyelmeztető próféták között volt Zakariás, Jójada főpap fia, aki Joással együtt növekedett fel. Komoly figyelmeztetését *„Ha elhagytátok az Urat, ő is elhagy titeket”* (II.Krón.24:20) a király nagy haraggal fogadta és parancsot adott a próféta meggyilkolására. Zakariást az Úr házában ölték meg, azon a helyen, ahol valaha Jójada főpap megmentette a csecsemő Joás életét. *„És nem emlékezett meg Joás király a jótéteményről, amellyel annak atyja, Jójada volt őhöz az életében, hanem megölte a fiát. Mikor pedig meghalt ezt mondta: „Látja az Úr és bosszút áll!”* (II.Krón.24:22)

Isten feddése nem váratott sokáig magára. Egy évvel később Joásnak szembe kellett néznie Hazaél szíriai király fenyegető csapataival. Noha a szírek csak kevesen voltak, Joásnak pedig nagy serege volt, mégis alulmaradt az ellenük folytatott harcokban. *„Mert noha kevés emberrel jött rájuk a szíriabeli had, mindazáltal az Úr kezébe adta Júdának nagy seregét, mivel az Urat, atyáiknak Istenét elhagyták”* (II.Krón.24:24) Hogy elkerülje Jeruzsálem felprédálását, Joás végül Hazaélnek adta a templomi ládában összegyűjtött pénzt, ami pedig az Úr házáé volt. (II.Kir.12:17-18). A kudarcos harcok és a felháborító béke miatt a már betegeskedő Joást saját szolgálói ölték meg az ágyában. Érdemes kiemelni, hogy legbensőbb szolgálói, akik gyilkosaivá váltak, nem voltak júdabeliek. (II.Krón.24:26) Joás népszerűtlensége a hálátlanul megölt Zakariás és a megnövekedett adók miatt olyan mértékű volt, hogy holttestét nem temették a királyok közé, ahol Jójada főpap is nyugodott. (II.Krón.24:25, 16).

Joás életének tragédiája, hogy bár jól indult és évtizedeken keresztül hűséges volt Istenhez, élete második felében mindent jóvátehetetlenül elveszített. *„És ha az igaz elhajol az ő igazságától és gonoszságot cselekszik,... semmi igazságairól, amelyeket cselekedett, emlékezés nem leszen...”* (Ezék. 18:24)

3. A hanyatlás évtizedei Amásiától Akházig (ie.796-715)

Amásia (ie.796-767)

Uzziás vagy Azária (ie.792?-740?)

Jóthám (ie.750?-735?)

Akház (ie.735?-715?)

Amásia (ie.796-767)

Igehelyek: II.Kir.14:1-20; II.Krón.25:1-28

Amásia apjához, Joáshoz hasonlóan felemásan viszonyult Isten törvényéhez. Fenntartotta ugyan a templomi kultuszt Jeruzsálemben, de nem fordult szembe a Baál kultusz magaslataival sem. *„Kedves dolgot cselekedett az Úr előtt, de nem tiszta szívből”* (II.Krón.25:2).

Amásia 25 évesen került trónra és 29 éven keresztül vezette Júda királyságát. Trónra lépésekor bosszút állt apja gyilkosain. Megölette őket, azonban családjaikat a mózesi törvényeket tiszteletben tartva nem bántotta. (II. Krón.25:3-4).

Feltehetően az edomiták ellen indítandó hadi vállalkozás előtt országának erejét kívánta felmérni, amikor megszámloltatta Júda hadra fogható férfinépességét és tízes hadrendbe osztotta őket. Mivel nem találta elégségesnek az így felállt sereget, jó pénzért még újabb katonákat fogadott fel Izraelből. Immár elégedett volt királyságának erejével és készen állt a támadásra. Önmagában a népszámlálás nem volt bűn, hiszen azt volt, hogy maga Isten rendelte el. (IV.Móz.1:2). A problémát az jelentette, hogy Amásia sok elődjéhez hasonlóan elfelejtette Isten határozott kijelentését, hogy a népszámláláskor mindig Isten megváltására is emlékezzenek. (II.Móz.30:12) A választott nép a népszámlálással ne a saját harci erejét fitogtassa, ne váljon elbizakodottá, ne a maga keze erejében, vagy hadereje, lovasai és szekerei sokaságában reménykedjen, hanem Istenben. Ebbe a hibába esett egyszer még maga Dávid király is, aminek súlyos büntetését az egész ország megszenvedte. (II. Sám. 24.fejezet). Isten prófétát küldött az uralkodóhoz, aki megfedte Amásia népszámlálását és hadi készülődéseit. Az uralkodó elfogadta a próféta feddését – és pénzét veszve hagyva – szélnek eresztette izraeli zsoldosait, akik végigprédálták Júdát és

visszatértek az északi országrészbe (II.Krón.25:5-10)

Miután hadserege leapadt, Amásia már az Úrban bízva indította meg seregeit a zsidókkal rokon, de velük ellenséges edomitákkal szemben. A Holt-tengertől délre lakó edomiták Dávid idején kerültek a zsidó királyság fennhatósága alá, majd a kettészakadt királyság korában függetlenedtek. Most, Amásia fényes győzelmet aratott felettük a Sós-völgyben. Szinte érthetetlen, hogy bár az Úrban bízva érte el sikereit, mégis szinte azonnal elbukott hitében. *„Lőn azután, hogy Amásia megtért az edomiták megveréséből, a Seir fiainak isteneit elhozta és Isten gyanánt tisztelte azokat, akik előtt magát meghajtott és nekik jó illatot gerjesztett.”* (II.Krón.25:14) Tette nem csak bűnös volt, hanem ésszerűtlen is. Erre egy próféta mutatott rá találóan, akit Isten küldött Amásiához feddő üzenettel: *„Miért imádod annak a népnek isteneit, akik nem szabadíthatták meg az ő népüket a te kezedből?”* (II. Krón.25:15). Amásia azonban ebben a helyzetben már elutasítóan és dacos haraggal reagált az Úr szavára. A prófétát keményen elhallgattatta és megfenyegette.

Amásia felfuvalkodottságát jól példázzák a további események is. Követeket küldött az északi országrészbe Joáshoz, Jéhu unokájához, hogy háborúra hívja őt. Joás próbálta lebeszélni Amásiát a háborúról rámutatva valódi indítékaira is: *„Megverted az edomitákat, azért fuvalkodtál fel szívedben. Elégedjél meg a dicsőséggel és maradj otthon; miért akarsz a szerencsétlenséggel harcra kelni, hogy elessél magad és Júda is veled együtt?”* (II.Kir.14:10). Amásia azonban hajthatatlan maradt. Büszkesége hamarosan gyógyíthatatlan csorbát szenvedett, ugyanis az északi király seregei hatalmas győzelmet arattak Júda felett. Maga Amásia király is fogságba esett. Joás betört Jeruzsálembe, a város falait egy szakaszon lerombolta, kifosztotta a templomot, majd túszoikat szedve visszatért városába, Szamáriába. (II.Kir.14: 8-16.) Isten mindezt azért engedte meg, mert Amásia és népe továbbra is az edomiták isteneit követte. (II.Krón.25:20).

Amásiát később szabadon engedték és visszatérhetett Jeruzsálembe, ahol Joás halála után még 15 éven át uralkodott. Népszerűtlen királyságának egy lázadás vetett véget. Amásia Lákis erődvárosába menekült üldözői elől, akik azonban ott is utolérték és megölték őt. (II.Kir.14:17-20).

Uzziás (Azária) (ie.792?-740?)

Igehelyek: II.Kir.14:21-22; 15:1-7; II.Krón.26:1-23

Feltehetően tizenévesen, még apja életében trónra került Uzziás, aki hosszú ideig, 52 éven át volt Júda királya. Élete két elődjéhez hasonlóan alakult: uralkodása első felében hű volt Istenhez, később azonban elfordult tőle. Élete utolsó éveiben betegsége miatt fia, Jóthám uralkodott helyette.

Életének első, pozitív szakaszára nagy hatással volt Zakariás próféta. Mindaddig, amíg a próféta befolyása érvényesült, Uzziás Istent követte és uralkodása jó hatással volt országára. Megerősítette Jeruzsálemet és erődöket alapított a „pusztában” is. Támogatta a mezőgazdaságot, kutakat fúratott az ország több pontján. Neki magának is nagy állatállománya, szántói és gyümölcsösei voltak. (II.Krón.26:9-10). Katonai erejét mutatta, hogy szerencsésen vette fel a harcot a filiszteusok városai: Gáth, Jabné és Asdód ellen, amelyeknek falait lerontotta. Győzelmeket aratott a sivatagi arab törzsek felett, az ammonitákat adófizetőkké tette és visszahódította Elat városát. Hatalmának híre egészen Egyiptomig jutott. Hadseregét, amelyet egy népszámlálás több mint 300 000 főnek talált, a királyi kincstárból jó fegyverekkel látta el. A hadászatban alkalmazta a korabeli technikai vívmányokat is: hajítógépeket és nyíllövő katapultokat állíttatott föl Jeruzsálem tornyaira. (II.Krón.26:2,6-8,11-15). Életének ebben a szakaszában igaz volt, hogy *„az Úr előtt kedves dolgot cselekedett...és kereste az Istent...”* (II.Krón.26:4-5).

Uzziás azonban apjához és nagyatyjához hasonlóan csak bizonyos hatásoknak engedett akkor, amikor az Isten törvényét követte. Miután Zakariás próféta meghalt, Uzziás teljesen más emberré lett. Sikerei elbizakodottá tették, hite formaivá vált, valódi istenfélelem nem maradt többé benne. Így történhetett, hogy egy alkalommal saját maga akart papi szolgálatot végezni a templomban és a papok figyelmeztetése ellenére belépett a szentélybe. Isten azonnal megítélte elbizakodottságát: a király leprás lett. Azzal a betegséggel fertőződött meg, amelyet sokan akkoriban a bűnnel azonosítottak. A leprásokat a korabeli társadalom kivetette magából és bár gondoskodtak róluk, de elkülönítve kellett élniük, mintegy „karanténban”, hogy meg ne fertőzzenek másokat. Ez lett a sorsa Júda királyának is, akit haláláig egy elkülönített házban őriztek. Helyett fia, Jóthám lett a valódi uralkodó. (II.Krón.26:16-23).

Uzziás tragikus végkimenetelű sorsa messzemenő tanulság minden ember számára. Sok évtizedes hitben eltöltött évek, pozíciók, jócselekedetek nem mentenek fel senkit későbbi bűnei alól. Uzziás legnagyobb gyengesége az önmagában való túlzott bizakodás volt. Ez okozta bukását is:

„A megromlás előtt felfuvalkodik az ember elméje...” (Péld.18:12)

„Azért aki azt hiszi, hogy áll, meglássa, hogy el ne essék” (I.Kor.10.12)

Júda népe a királyhoz hasonlóan szintén elfordult Istentől. Bár a jeruzsálemi templomszolgálat folyamatosan működött, a legtöbben mégis a „magas helyeken” mutatták be áldozataikat Baálnak és Aserának, a kánaáni isteneknek. (II.Kir.15:4).

„Uzziás hosszú uralkodása idején nagyobb jólét volt Júda és Benjamin földén, mint bárki más alatt, aki a közel két évszázaddal előbb meghalt Salamon óta ült a trónon. Uzziás hosszú éveken át megfontoltan uralkodott...e külső jóléthez azonban nem társult ugyanolyan mértékben a lelki erő megújulása...az alázatosság és őszinteség helyét fokozatosan elfoglalta a gőg és a formaiasság...Uzziás végzetes bűne az elbizakodottság volt...Sem magas tisztsége, sem hosszú szolgálatban eltelt élete nem lehetett mentség az elbizakodottság bűnére, amellyel megrontotta uralkodásának utolsó éveit.” (E.G.W. i.m. 189-190.o.)

Uzziás „szolgálóinak” pecségei

Uzziás uralkodásának idejéből két olyan pecsételőt is ismerünk, amelyek egy-egy „szolgájától” (magas beosztású, udvari emberétől) származnak. Mindkét pecsét lelőhelye ismeretlen, régiségkereskedőktől kerültek a kutatókhoz. Az egyik pecséten: az „Abiyaw Uzziás szolgája”, a másikon „Shebnaiah, Uzziás szolgája” felirat olvasható. Paleográfiai vizsgálatok szerint az előbbi pecsételő az ie. 8.század közepéről-végéről, míg az utóbbi ugyanennek az évszázadnak a második feléből származik. Azaz koruk a bibliai kronológia szerint beilleszthető Uzziás uralkodásának idejébe.

Jótám (ie.750?-735?)

Igehelyek: II.Kir.15:32-38, II. Krón.27:1-9

Jótám atyja betegsége miatt 25 éves korától kezdve vezette a déli királyságot. Nagy

felelősség hárulhatott rá és úgy tűnik, hogy Uzziás sorsa is megrendítette. Alapvetően Isten útján próbált járni. Fenntartotta a templomi kultuszt és egy új kaput is építtetett az Úr házában. Apjához hasonlóan kedvelte a földeket és az építkezéseket. Ugyancsak apja öröksége volt, hogy az ammoniták évente nagy adót fizettek Júda kincstárába. Jótám Isten iránti hűsége nem maradt következmény nélkül: *„És hatalmassá lőn Jótám, mert útjában az Úr előtt, az ő Istene előtt járt.”* (II.Krón.27:6). Ugyanakkor a magaslatok nem rontattak le, Júda városaiban, a nép körében továbbra is használatban maradtak azok a kultuszhelyek, ahol a kánaáni vallást követték.

Isten ezért éppen ebben az időben hívta el szolgálatra az Ószövetség egyik legnagyobb prófétáját, Ésaiaást.

Akház (ie.735?-715)

Igehelyek: II.Kir.16:1-18, II.Krón.28:1-27

Akház fiatalon került Júda trónjára. Apjával ellentétben egyáltalán nem kívánt Istennek szolgálni. *„Izrael királyainak útján járt, és öntött bálványokat csináltatott Baál tiszteletére. Annakfelette tömjénezett a Hinnom fiának völgyében; fiait is megégette tűzben, a pogányok utálatossága szerint, akiket az Úr, az Izrael fiai elől kiűzött. Áldozott és tömjénezett a magaslatokon is, a halmokon is és minden zöld fa alatt.”* (II.Krón.28:2). Akház tehát a kánaáni kultusz híve lett és a vallás szokásai szerint mutatott be áldozatokat a magas helyeken és Asera termékenység istennő zöld ligeteiben. Legpogányabb tette kétség kívül az volt, hogy tulajdon fiait is tűzben égette meg Baál tiszteletére.

Akház kirívó bálványimádása nagy hatással volt népére is. Az eddig sokszor csak titokban végzett kánaáni kultuszok újult erőre kaptak. Isten fenyítő ítélete nem maradt el. A szír király, Reczin és az északi zsidó király, Péka szövetséges csapatai rátámadtak Júdára. Ebben a válságos helyzetben Isten Ésaiaás prófétát küldte el a királyhoz és fejedelmeihez a következő üzenettel: *„Légy óvatos, maradj nyugton! Ne félj, ne lágyuljon meg a szíved...Mivel azt a gonosz tervet szőtte ellened az arámi Reczin és az efraimi Remálja fiával együtt, hogy vonuljunk föl Júda ellen, törjünk rá, kapcsoljuk magunkhoz...azért azt mondja az én Uram, az Úr: Nem sikerül, nem úgy lesz...ha nem hiszitek, nem maradtok meg”* (Ésa.7:4-9) (E.G.W.im.:203-204.o.). Akház azonban nem követte a prófétai szót. Szorult

helyzetében nem Isten segítségét kérte, hanem a korabeli nagyhatalomhoz, Asszíriához fordult védelemért. Tiglát-Piléser, vagy Pul (történelmi neve III. Tukultu-apil-ésarra, lásd fent) hatalmas összegért vállalta, hogy megóvjá Akház királyságát. Akház kifosztotta az Úr házát, megadóztatta fejedelmeit, kiüríttette a királyság kasszáját, azonban Asszíria nagykirálya nem tartotta meg ígéretét. Reczin és Péka egyesült seregei kifosztották Júdát és foglyokat vittek Damaszkuszba és Szamáriába. (ie.735-734 szír-efraimi háború, lásd fent). Az izraeli seregekkel vívott küzdelemben meghalt Akház egyik fia, több főember és katonáinak jó része is. Isten parancsára Odéd próféta elállta Péka hazafelé tartó csapatainak útját és megintette őket a haszonleső fogolyszerzés miatt. Az északi királyság főemberei ekkor megalázták magukat Isten előtt és szabadon engedték testvéreiket, akiket az útra ruhával és élelemmel is elláttak. (II.Kir. 16:5-6; II.Krón.28:5-15). Tanulságos, hogy Izrael alapvetően bálványimádó fiai ekkor Istenhez sokkal inkább húnek bizonyultak, mint a dávivi házból való Akház és emberei. Az északi invázió után a legyengült Júdát további ellenséges népek özönlötték el (edomiták, filiszteusok), miközben Tiglát-Piléser saját javára hódításokba kezdett Szíria és Izrael területén. (II.Kir.16: 7-9, II.Krón.28:16-21.)

Akház mindezen fenyegetések hatására sem tért meg. Sőt úgy gondolkodott, hogy ha Szíria csapatai képesek voltak legyőzni őt, akkor Szíria istenei erősebbek Jahvénál. Ezért amikor Szíriában járt, hogy Tiglát-Piléser előtt hódoljon, lemásoltatott egy damaszkuszi oltárt és annak mintájára saját bálványoltárt készíttetett Uriás pap által. Az új oltárt a templom elé helyeztette, míg a régi rézoltárt elvitette onnan. Bezáratta az Úr házát, edényeit összetörette és kizárólag Szíria isteneit tisztelte Jeruzsálemben és Júda városaiban. Megparancsolta Uriás papnak, hogy a damaszkuszi pogány oltáron mutassa be a mindennapi áldozatot. A korabeli hitbeli állapotokat mutatja, hogy Uriás, noha Isten papja volt, mindent úgy tett, ahogy a király megparancsolta neki. (II.Kir.16:10-18; II.Krón.28:22-25).

„Akház trónra lépése olyan félelmes helyzet elé állította Ésaiaást és társait, amely Júda országában minden eddigig felülmúlt. Sok embert, akik korábban ellenálltak a bálványimádó szokások rontásának, most rávettek a pogány istenek imadására...Éltek azonban Júdában olyanok, akik hűségesek maradtak Jahvéhoz. Rájuk tekintettek reménykedve Ésaiaás, Mikeás és társaik, amikor felmérték az Akház utolsó éveiben véghezvitt pusztítást. Templomuk zárva volt, de a hűségeseket Ésaiaás megnyugtatta: Isten

van mivelünk! A seregek Urát, őt szenteljétek meg, őt féljétek, és őt rettegjétek! És ő néktek szenthely lészen! (Ésa. 8:10, 13–14)." (E.G.W.im. 200.,204.o.)

Akház féktelen uralmának korai halála vetett véget. Méltatlan elődeihez hasonlóan nem temették a királyok közé. A trónon legidősebb fia, Ezékiás követte őt, akinek uralkodásával egy új korszak vette kezdetét.

4. Júda utolsó lehetősége a megtérésre: Ezékiástól Jósiásig (ie.715?-609)

Ezékiás (ie.715?-686?)

Manassé (ie.697-642)

Amon (ie. 642-640)

Jósiás (ie.640-609)

Ezékiás (ie.715?-686?)

Igehelyek: II.Kir.18:1-19:20:21; II.Krón.29:1-32:33; Ésa. 22: 1-14, 36:1-39:8

Akház elrettentő uralkodását követően Júda egyik legnagyobb reformkirálya került trónra Jeruzsálemben. 25 éves korától kezdve majd három évtizeden át kormányozta Isten választott népét.¹¹⁶ Ezékiást Isten iránti hűsége és jóra való törekvése miatt a krónikások ősatyjához, Dávidhoz hasonlították: *„És kedves dolgot cselekedett az Úr előtt mind aszerint, amint Dávid, az ő atyja is cselekedett.”* (II.Krón.29:2). *„Ami jó, igaz és helyes volt az Úr előtt, az ő Istene előtt, azt művelte.”* (II.Krón.31:20). *„Egyedül az Úrban, Izrael Istenében bízott, és őutána nem volt hasonló Júda minden királyai között, sem azok között, akik őelőtte voltak. Mert az Úrhoz ragaszkodott és el nem hajlott tőle, és megőrizte az ő parancsolatait, amelyeket az Úr Mózesnek parancsolt.”* (II.Kir..18:5-6)

„Akház meggondolatlan kormányzásával éles ellentétben állt az a reformáció, amely fia gyümölcsöző uralkodása idején ment végbe. Ezékiás azzal az elhatározással lépett trónra, hogy minden tőle telhetőt megtesz Júda érdekében, mert meg akarta menteni az északi királyság sorsától. A próféták tanításai nem biztattak középutas megoldásokra. Csak a leghatározottabb reformációval lehet a fenyegető ítéletet elhárítani!...Ezékiás olyan

¹¹⁶ Az Ezékiás király korához kapcsolódó kronológiai feljegyzések nem kitisztáztak. Lásd bővebben E.R. Thiele korábban idézett könyvét.

embernek bizonyult, amilyenre a válságban éppen szükség volt.” (E.G.W. i.m. 205.o.)

Trónra lépésekor első cselekedete volt, hogy az apja idejében bezárt jeruzsálemi templomot újra megnyitotta és megtisztíttatta. A templomi szolgálatra rendelt lévitákat és papokat összehívatta és egy lelkesítő beszédben szólította fel őket az Istennel való szövetség megújítására, valamint a papi szolgálat helyreállítására. *„Mert vétkeztek a mi atyáink, és az Úr előtt, a mi istenünk előtt gonoszul cselekedtek, és elhagyták őt, az Úr sátorától elfordították arcukat, hátat fordítván annak...és ezért volt az Úr haragja Júdán és Jeruzsálemben és adta őket rabságra és pusztulásra és kigúnyoltatásra, amint ti magatok is látjátok...Most azért elvégeztem magamban, hogy az Úrra, Izrael Istenével szövetséget szerzek, hogy haragját tőlünk elfordítsa. Fiaim, most ne tévelyegjete, mert az Úr választott titeket, hogy őelőtte állván, néki szolgáljatok...”*(II.Krón.29:6,8,10-11.) Ezékiás tanult a múlt hibáiból. Neveltetése és atyai példája ellenére *„elvégezte magában”*, hogy az egyedül létező Istent fogja követni és az elődei által megvetett szövetséget újra megerősíti vele. Valódi meggyőződésről tanúskodó beszédében a papokat és lévitákat arra buzdította, hogy ismét töltsék be kiváltságos és felelősségteljes szolgálatukat: legyenek közbenjárók Isten és a nép között.

Ezékiás a következő lépcsőben Júda fejedelmeit és előkelő családait gyűjtötte egybe az immár megtisztított templomba, ahol országáért és népéért bűnért való áldozatot, valamint egészen égőáldozatot mutatott be. Újra felállt a templomi zenészek kórusa is, akik Istent dicsőítő énekeket énekeltek úgy, ahogy azt Dávid elrendelte. Az egész gyülekezet leborult és a királlyal együtt imádkozott Istenhez. Ezékiás maga mutatott példát arra, hogy vissza kell térni Istenhez. Felszólította a jelenlévőket is arra, hogy tegyék meg egyéni áldozataikat és ajándékaikat az Úr előtt. Az így bemutatott áldozatok száma olyan sok volt, hogy a papok nem győzték ellátni szolgálatukat és a léviták siettek segítségükre. Ezékiás határozott, következetes magatartása hirtelen, gyors változást okozott a nép vezetőinek gondolkodásában. Sokan visszatértek Jahve hitéhez. (II.Krón.29:20-36).

A király azonban még továbbment a megkezdett reformban. Nem pusztán a nép vezetőit akarta meggyőzni, hanem fontosnak tartotta, hogy egész népe előtt tegyen személyes hitvallást. Így most már Júda teljes lakosságát rendelte fel Jeruzsálemben, hogy megünnepeljék a pászkabárány ünnepét, úgy, ahogy azt Mózes könyve előírta. A király

levelet írt még az északi királyság szétszabdalt tartományainak is, hogy vegyenek részt a jeruzsálemi zarándokünnepen. Sokan kinevették Ezékiás hírvivőit. Mások azonban elfogadták a hívást és a meghatározott időben Jeruzsálembe gyűltek. Elrontották a korábbi időkben felépített pogány szentélyeket és megülték a páskabarány ünnepét. Többen, főként az északi királyságból, nem tisztították meg magukat a mózesi törvények szerint és úgy vették magukhoz a páskabarányt. Ezékiás ezt látva Isten irgalmáért könyörgött, hogy : *„A kegyes Úr tisztítsa meg azt, mindenkit, aki szívét elkészítette, hogy keresse az Istent, az Urat, az ő atyái Istenét, ha nem a szentségnek tisztasága szerint is.”* (II.Krón.30:18-19) Ezékiás tehát korát meghaladva azért könyörgött, hogy Isten ne a vallási formára, hanem az egyes emberek indítékaira tekintsen. Hitte, hogy az Úr számára nem a külső tisztaság a legfontosabb, hanem a szív elkészítése, a valódi Isten-keresés. Nem véletlen, hogy a kor nagy prófétája, Ésaías, ugyanezt az igazságot tanította: *„Mire való nékem véres áldozataitok sokasága? Ezt mondja az Úr: Megelégettem a kosok egészen égőáldozatait és a hízlalt barmok kövérét; s a tulkok, bárányok és bakok vérében nem gyönyörködöm;...Ne hozzatok többé hazug ételáldozatot, a jó illattétel útálat előttem...bűnt és ünneplést el nem szenvedhetek. Újholdaitokat és ünnepeiteket gyűlöli a lelkem, terhemre vannak, elfáradtam viselni...Mosdódjatok, tisztuljatok meg, távoztassátok el szemeim elől cselekedeteitek gonoszságát, szűnjetek meg gonoszt cselekedni; Tanuljatok jót tenni; törekedjete az igazságra, vezessétek jóra az erőszakoskodót, pártoljátok az árvák és özvegyek ügyét...”* (Ésa.1:10-17) Ezékiás imája és a próféta szavai nyilvánvalóvá teszik, hogy bár az Ószövetség idején az áldozati rendszer segített abban, hogy a választott nép megértse a megváltási terv lényegét, a hangsúly azonban mégsem pusztán a formai elemek megtartásán volt, hanem a valódi, szívbeli megtérésen. A király mélyen megértette ezt és Isten valóban meghallgatta őt. A páskabarány ünnepe után további hét napon keresztül maradtak együtt, hogy megtartsák a kovásztalan kenyerek ünnepét is. A király és a nép közösen lakomáztak, beszélgettek és imádkoztak Istenhez. *„Semmi sem lelkesít jobban a hitre, mint a hit gyakorlása.”* (E.G.W.i.m.219.o.) Elhatározásuk, hogy ismét az Urat akarják követni, egyre jobban megszilárdult. *„Nagy örömben volt azért az egész Júda gyülekezete, a papok és a lévíták és azoknak egész gyülekezete, akik Izraelből odamentek; mind az idegenek, akik Izrael földjéről jöttek, mind a Júdában lakozók. És volt nagy vigasság Jeruzsálemben; mert Salamonnak, az Izrael királyának, Dávid fiának idejétől fogva nem volt ehhez hasonló ünnep Jeruzsálemben.”* (II.Krón.30:25-27).

A közös ünnep és az Istennel való szövetség megerősítése hamarosan gyakorlati tettekben is megmutatkozott.

- A Jeruzsálemből hazafelé tartó zarándokok módszeresen elpusztították az útjukba eső pogány kultushelyeket, széttörték a bálvány szobrokat, kivágták Asera szent ligeteit. (II.Krón.31:1)
- Maga a király is következetesen fellépett a pogány szokások ellen. Még Mózes érc kígyóját is össze kellett töretnie, mert a nép körében a kígyóimádat kezdett elterjedni. (II.Kir.18:4)
- Ezékiás király helyreállította a papok és lévíták rendjét. (II.Krón.31:2)
- A király saját jövedelmének egy részét a templom számára ajánlotta fel. (II.Krón.31:3)
- Az uralkodó elrendelte a tized visszaállítását. A nép annyi tizedet és adományt halmozott fel, hogy a templom mellett raktárakat kellett felépíteni. (II.Krón.31:4-11).
- A királynak arra is gondja volt, hogy az így összegyűlt javakat a papok számára nemzetségenként szétosszák, a mózesi törvények szerint. (II.Krón.31:12-19.)

Ezékiás bármibe is kezdett bele, szerencsésnek bizonyult. Jó sorsának „titkát” a Biblia így magyarázza meg: *„És minden munkában, amelyet elkezdett az Isten házában szolgálatában, a törvényben és parancsolatban, keresvén az ő Istenét, teljes szívvel járt el és ezért szerencsés volt.”* (II.Krón.31:21).

Egyetlen hívő ember élete sem mentes a próbáktól. A nehézségek, amelyek az egyik oldalon fájdalmat, szomorúságot, vagy épp kihívást jelentenek, a másik oldalról nézve ugyanakkor lehetőséget adnak arra, hogy megtapasztaljuk Isten szabadítását, ami által bizalmunk iránta csak még jobban megerősödik. Ha a próbák idején megállunk, akkor Sátán terve, aki mindannyiunkat egyen egyenként „kikér” Istentől, kudarcot vall. Az elbuktatásunkra indított támadások ugyanis nem gyengítenek, hanem épp ellenkezőleg: erősítenek rajtunk. Ezért mondta Jézus és ezért írták az apostolok is, hogy a hívő ember számára egy-egy próba, vagy nehézség – amennyiben azt nem a saját rossz döntése idézte elő – egyenesen öröm, ha képesek vagyunk meglátni az összefüggéseket és „kitekinteni” a

gödörből, amelyben éppen vagyunk. „*Boldogok, akik háborúságot szenvednek az igazságért, mert övék a mennyeknek országa*” (Mát.5:10); Mert az kedves dolog, ha valaki Istentől való meggyőződéséért tűr keserőségeket, méltatlanul szenvedvén. Mert micsoda dicsőség az, ha vétkezve és arcul veretve tűrtök? De ha jót cselekedve és mégis szenvedve tűrtök, ez kedves dolog Istennél. (I.Pét. 2:19-20; “Szeretteim, ne rémüljete meg attól a tűztől, amely próbáltatás végett támad köztetek, mintha valami rémületes dolog történnék veletek; Sőt, amennyiben részetek van a Krisztus szenvedéseiben, örüljete, hogy az ő dicsőséges megjelenésekor is vigadozva örvendezhessete.” (I. Pét.4:12-13).

A próbatétel ezért az Istent őszintén félő és követő Ezékiás király életében sem maradt el. Szembe kellett néznie a kor legnagyobb katonai haderejével, az asszír nagykirály, Sénakherib (Szin-ahhé-eriba) seregeivel.

Sénakherib (Szin-ahhé-eriba ie.704-681)

Szin-ahhé-eriba, II.Sarrukin (lásd fent) fia, tovább folytatta elődei hódító politikáját. Előbb Elámot (mai Irán délnyugati része) győzte le, majd ie.690?-ben lerombolta Babilon városát. Országában nagy építkezéseket folytatott: gátakat, csatornákat létesített, monumentális királyi székhelyét pedig Ninivében építtette meg. Feltehetően ie.701-ben vezette harmadik hadjáratát, amelyben a nyugati területek egymással szövetségre lépett államait támadta meg. A hadműveletek azonban végül csak Júdáig értek el.

Ninive

Ninive sokáig csak egy tartalom nélküli bibliai névnek számított. A 19. század elejétől kezdve a Moszul környéki (Irak, Tigris és mellékfolyója a Hoszr találkozásánál) dombokból értékes antik tárgyak kerültek elő. A brit Henry Layard 1847-től kezdte meg a terület feltárását. A több mint 100 éven át meg-megújuló régészeti feltárások felszínre hozták az újasszír birodalom utolsó fővárosát. A város a nevét Nin istennőről kapta. Több ezer éves történetének legfényesebb időszaka Szin-ahhé-eriba korától kezdődött, aki itt rendezte be uralkodói központját. A várost 12 km hosszú fal és vizesárok ölelte körül, amelyen 15 kapu nyílt. A Hoszr folyó kettészelte a települést. A folyó jobb partján állt Szin-ahhé-eriba palotája, „amelynek párja nincs” kb. 500 x 240 méteres területen, amelyhez hatalmas terasz és függőkertek kapcsolódtak. A palotában számos reliefet és feliratot találtak, amelyek az uralkodó tetteit, hadjárait örökítik meg. (pl. Lákis ie.701-es ostroma). A Hoszr

folyó bal partján álló Jónás-dombon a hagyomány szerint Jónás próféta sírját őrzik.

Nem tudjuk bizonyosan, de a bibliai szövegekből – és a régészeti feltárásokból is – úgy tűnik, hogy Ezékiás király számított erre a támadásra. Több előkészületet is tett annak érdekében, hogy megvédje országát.

12. Átszervezte hadseregét. Új fegyvereket készíttetett (II.Krón.32:5), a nép élére vezéreket állított (II.Krón.32.6).

13. Jeruzsálemben kibővítette a városfalakat (II.Krón.32.5).

Jeruzsálem, vastag fal

Az 1970-es években az Óváros zsidó negyedének területén került elő az ún. „vastag fal”,

amely 65 méter hosszú és 7 méter széles. Az ie. 8.századi fal létesítésekor számos házat

„átvágtak”, azaz szétromboltak az építőmunkások. Ez a tény jól összecseng a kortárs nagy

próféta, Ésaías szavaival, miszerint: „ (Jeruzsálemben) ...*némely házat lerontotok, hogy a*

kőfalat megerősíthessétek”. (Ézsa.22:10)

14. Jeruzsálem vízellátását biztonságossá tette azzal, hogy a Gíhon forrás vizét, amely a városfalakon kívül eredt, egy titkos, földalatti alagúton keresztül a városon belülre vezette egy víztározóba. (II.Kir.20.20, II.Krón.32:30, Ésa.22:11).

Ezékiás alagútja

1838-ban Edward Robinson amerikai Palesztina-kutató volt az első, aki a kelet-jeruzsálemi Kidrón völgyből a Siloam medencéhez vezető földalatti alagutat feltérképezte. Az alagút enyhén S alakú, kb. 533 méter hosszú, magassága néhol a 4,5 – 6 métert is eléri. 1880-ban egy arab fiú az alagút falán véletlenül héber írást fedezett fel. A töredékes, hat soros óhéber szöveg az alagút építését meséli el. Paleográfiai vizsgálatok szerint az építési felirat épp Ezékiás király korára (ie. 700 körülre) keltezhető.

15. Királyi raktárvárosokat építtetett az élelem tárolására (II.Krón.32:28).

„LMLK” tároló edények

Több izraeli ásatáson olyan nagy, négy fülű tárolókorsók (pithos) kerültek elő,

amelyek fülén egyforma „lmlk” pecsétnyomat található. A „királynak”, „királyé”, „királyi” kifejezés mellett négy helymegjelölés egyike szerepel: Szókó (Seféla), Cíf (Negev), Hebron (Déli hegyvidék), „mmst” = kormányzat, vagyis Jeruzsálem. A tárolóedények az agyag vizsgálata alapján feltehetően ugyanott készülhettek. A régészek értelmezése szerint az Ezékiás korára keltezhető tárolóedényeket a király számára évente befolyó terményadó gyűjtésére használták. A felhalmozott élelmet aztán négy körzeti központba küldték tovább, ahol tárolták, illetve elosztották, katonai célra hasznosították.

Ezen túlmenően Ezékiás diplomáciai lépéseket is tett, amelyeket csak közvetve, az asszír forrásokból ismerünk. Sénakherib ie.701-es júdeai hadjáratának leírásaiból megtudhatjuk, hogy Ezékiás is belépett abba az asszír-ellenes ligába, amely közösen próbálta megállítani a nagykirály seregét. A szövetségbe tartozott Szidón királya, Júda királya és egyes filiszteus városok. A vonakodó Gát városát Ezékiás fegyverrel hódította meg és a szövetségbe tagolta (lásd II.Kir. 18:8 utalását). A koalíciót támogatta Egyiptom is.

A Biblia szerint AsszírIA számára az ürügyet az szolgáltatta, hogy Ezékiás elszakadt Asszíriától, *„nem szolgált többet neki”* és *„fellázadt”* Sénakherib ellen. (II.Kir.18:7b és 20. vers). A júdabeli király talán szövetségeseiben, leginkább Egyiptomban bízva tagadta meg az asszírok hűbéri jogát, amelyet még apja, Akház kezdeményezett. Sénakhérib két irányban folytatta hadmozdulatait. Főbb csapatai végigvonultak a tengerparton, elfoglalták Szidónt és a hozzá tartozó településeket, majd behatoltak a filiszteusok földjére. A másik, kisebb sereg Júda beslő területein pusztított. Egyre több királyság tette le a nagykirály előtt hűségesküjét: Búblosz, Asdód, Ammon, Moáb, Edom. Egyiptom, a *„törött nádszál”* (II.Kir.18:21) szövetséges semmit nem tett. Sénakherib csapatai Júda fallal körbevett városai közül 46-ot foglaltak el, köztük Lákist is, amely a legnagyobb erődváros volt Jeruzsálem után. Talán ekkor érkezhetek meg az asszír táborba Ezékiás király követei, akik vállalták, hogy újra adót fizetnek a nagykirálynak, csak fejeződjék be a háború. Sénakherib hatalmas hadisarcot rótt ki Ezékiásra. A zsidó király kifizette a béke árát, azonban Sénakherib katonái mégis körülvették Jeruzsálemet.

Sénakherib megbízásából egy asszír főember (Rabsaké jelentése: főpohárnok) héber nyelven szólította fel a várost megadásra. Fenyegetéssel és reálisnak tűnő érvek

felsorakoztatásával egyaránt azt akarta elérni, hogy elbátortalanítsa a Jeruzsálemet védő katonákat. Beszéde nem volt mentes Isten gyalázásától sem. *„És ne bíztasson titeket Ezékiás az Úrral ezt mondván: Kétség nélkül megszabadít minket az Úr és nem adatik e város az asszíriai király kezébe...Vajjon megszabadíthatták-e a pogányok istenei, mindenik a maga földjét AsszírIA királyának kezéből?...Kicsoda a földön való minden istenek közül, aki megszabadíthatta volna földjét az én kezemből, hogy az Úr is kiszabadíthatná Jeruzsálemet az én kezemből?* A főpohárnok szavai nem maradtak hatástalanok, noha a zsidó katonáknak tilos volt bármit is válaszolniuk rá. Ezékiás főemberei viszont kétségbeesetten, megszaggatott ruhában járultak a király elé és elmondták neki Sénakherib üzenetét. (II. Kir.18:17-37). Ezékiás komolyan megrendült. Ésaías prófétát kérte, hogy járjon közben az Úrnál és ő maga is imádságban tárta Isten elé az asszíroktól kapott fenyegető levelet. Könyörgésében hitet tett arról, hogy Isten minden országok istene és teremője, akinek hatalma van arra, hogy megszüntesse a Jeruzsálemet fenyegető veszedelmet. Júda szabadulása ugyanakkor nagy bizonyosság lenne amellet is – különösen az asszír főpohárnok beszéde után –, hogy az Úr, az egyetlen, valódi Isten. Ezékiás komoly imádsága azonnal válaszra talált. Ésaías prófétán keresztül ez az üzenet érkezett a királyhoz: *„A te könyörgésedet, AsszírIA király, Sénakherib felől, meghallgattam.”* Isten emellet nagyívű jövendölésben mutatta be Júda szabadulását és a hívő maradék ígéretét. (II.Kir.19:1-34.)

A Biblia röviden számol csak be Sénakherib csapatainak ezt követő kudarcáról: *„És azon az éjszakán kijött az Úr angyala, és levágott az asszíriabeli táborban száznyolcvanötezret, és mikor reggel felkeltek, ímé mindenütt holttestek heverték. És elindult és elment és visszafordult Sénakherib, AsszírIA király, és Ninivében maradt. ”* (II.Kir.19:35-36). Hérodotosz (II.141) görög történetíró feljegyezte ennek az eseménynek az egyiptomi változatát, mely szerint az asszíroktól való csodás szabadulást az okozta, hogy egerek rágták szét az asszír íjasok tegezeit, íjait és pajzsainak fogantyúit. Josephus Flavius zsidó történetíró *„A zsidók története”* című könyvében ugyancsak beszámol Ezékiás és népe megmeneküléséről. Szerinte pestis sújtott le az asszír seregre és ez okozta vereségüket. (X. könyv, 1. fejezet: 5). Az asszír krónikák természetesen nem számolnak be a jeruzsálemi kudarcról. Túlő leírásaik soha nem említenek veszteségeket. Szín-ahhé-eriba ie.701-es hadjáratának dicsőőses leírása azonban mégis érdekes módon zárul: *„Őt magát (Ezékiást), mint a ketrec madara, Ursalimmu (Jeruzsálem) belsejében, királysága városában, olyanná tettem...”*-olvasható az ún. Taylor-prizmán. E hadi beszámoló szerint tehát Ezékiás

Jeruzsáleme pusztán egy ostromot élt át, a város meghódítása, vagy elpusztítása nem sikerült. A városra kirótt hadisarcot is csak később, már Ninivében kapta meg az asszírok nagykirálya. Összességében tehát Sziín-ahhé-eriba harmadik, nyugati hadjárata hadizsákmányt és némi területgyarapodást hozott ugyan, de a kis Júda királyságának bekebelezése nem járt sikerrel.

Szin-ahhé-eriba ie. 701-es hadjárata a Taylor-prizmán

ie. 701-ben Szín-ahhé-eriba asszír király hadjáratot vezetett Júda ellen. A Londoni British Múzeumban kiállított Taylor-prizma ennek a hadjáratnak a győzelmeiről számol be. A barna, üreges, hatoldalú agyagprizmát Bagdad brit kormányzója, Taylor ezredes találta meg 1830-ban, az ókori Ninive – Szín-ahhé-eriba városa – romjai között. A 37,5 cm magas, ékírással sűrűn telerótt hadi beszámoló magasztalja a nagy asszír király hadjáratát, melyet az ellene összeesküvést szőtt királyságok – köztük a zsidó – városok ellen vezetett. A büntető expedíció Júda területén 46 várost érintett, 200 ezer és 150 ember került fogságba, az ellenség rengeteg zsákmányt gyűjtött, néhány települést elcsatoltak a zsidó államtól, ezen túlmenően a lázadó király, Ezékiás, hatalmas hadisarcot váltotta meg országát. Szín-ahhé-eriba a legjelentősebb fegyverténynek Lákis elfoglalását tartotta, amelynek mozzanatait – szinte képregény-szerűen – megörökíttette ninivei palotája domborművein is.

Lákis ostroma ie.701-ben

Lákis városának ie. 701-es ostromát ma már megdöbbenő pontossággal ismerjük az előkerült régészeti és történeti források alapján. A legképiesebb leletek Sin-ahhé-eriba ninivei palotájának falán kerültek elő. Az itt talált reliefek fázisonként, rendkívül élethűen számolnak be a győzelemről. Az egyik ábrázoláson asszír osztrómgépek támadják Lákis falait, miközben a védők égő fahasábokat dobálnak rájuk. Egy másik képen maga a nagykirály, Szín-ahhé-eriba is feltűnik. Egy magaslaton ül a városhoz közelében és szemléli az elébe vezetett zsidó foglyokat. A király feje felett felirat is olvasható: *“ Sin-ahhe-eriba, a világmindenség királya, Asszíria királya felült a bölcsesség trónjára Lákis városa előtt és annak zsákmánya elhalad előtte.”* A ninivei ábrázolások történeti hitelességét nagyban megerősítették a Tell el-Duweir (Lákis) feltáráskor megfigyelt régészeti jelenségek. A III. réteg pusztulásának vizsgálatakor ugyanis megtalálták azt a reliefeken is megjelenő rézsűs ostrom-rámpát, amelyen keresztül az asszírok támadták a város védműveit. Nyomai a mai

napig láthatók. Méretei még ebben a lepusztult formában is lenyűgözőek: kb. 70-75 m széles és 50-60 m hosszú mesterséges emelkedőről van szó, amelyen a támadó harcosok és az ostromgépek közlekedtek. Az ostrom-rámpa elkészítéséhez több ezer tonna földre és kőre volt szükség, amelyet az asszírok a környékből gyűjtöttek. Az ostromlott lákisbeliek az asszír rámpával szemben, saját városfalukon belül egy földből készített emelvényt készítettek, amely mintegy második védelmi vonalként szolgált. A 120 m hosszú ellen-rámpa helyenként több méterrel magasabb volt a kőfalaknál. Az itt előkerült régészeti leletek arra utalnak, hogy ez a mesterséges földnyelv az ostrom idején a legvéresebb összecsapások színtere lehetett. (850! db nyílhegy, pikkelypáncél-darabok, parittyák kövek, kőgolyók hevertek szanaszét.)

Az ie. 701-es ostromhoz kapcsolható a III. réteg ún. "nagy sírgödre" (tömegsírja) is, amelyből kb. 1500 emberi váz részei kerültek elő. A rendetlenül összedobált holttestek feltehetően az ostrom alatt elhunyt városlakók maradványai.

Ezékiás és népe kiállta a hatalmas próbát. Az ország fellélegzett az asszír terror alól. Sénakherib seregének kudarca emellett nagy hatással volt a környező népekre is. *"És sokan ajándékokat hoztak Jeruzsálembe az Úrnak, Ezékiásnak is a Júda királyának drágaságokat, és ő felmagasztaltatott minden pogányok szemei előtt azután."* (II.Krón.32:23) Isten választott népe történetének egy rövid szakaszában teljesíteni tudta eredeti küldetését: bizonyosságot tett az egyetlen, élő Isten hatalmáról. Ugyanakkor a Biblia szerint – és ennek az asszír források sem mondanak ellent – Szín-ahhe-eriba király élete tragikus véget ért: tulajdon fia gyilkolták meg ninivei palotája egyik szentélyében. (II.Kir.19:37, vö. II.Krón. 32:21).

Nem sokkal Szín-ahhé-eriba támadása után Ezékiást újabb, immár személyes próbatétel érte. Halálos betegségbe esett és maga Ésaías próféta is azt tanácsolta neki, hogy rendezze el dolgait, mert hamarosan meghal. Ezékiás rendkívül elkeseredett, de mégsem adta fel életét. Gyermeki őszinteségű és bizalmú imádságban fordult Istenhez: *„Óh Uram, emlékezzél meg róla, hogy teelőttem hűséggel és tökéletes szívvel jártam és hogy azt cselekedtem, ami jó volt a te szemeid előtt..."*(II.Kir.20:3). A teremtmény Isten számára nincs lehetetlen. (Jer.32:17, Mát. 19:26) Ő az ember valódi testi-lelki gyógyítója. (II.Móz.15:26) Ha Ezékiás beletörődött volna betegségébe, akkor meghal. Imádsága és hite viszont megtartotta őt. Ezékiás példája arra tanít, hogy a valódi imának hatalmas ereje van. Isten

már abban a pillanatban újabb üzenetet küldött a királynak Ésaías által, hogy megmenti életét és még tizenöt évet kap az uralkodásra. Ezékiás hálája határtalan volt: *„Mit mondjak, hogy ő szólott nékem és azt meg is cselekedte! Nyugton élem le évimet lelkem keserűsége után...Ímé áldásul volt nékem a nagy keserűség, és Te szeretettel kivontad lelkemet a pusztulásnak verméből, mert hátad mögé vetted minden bűneimet”* (Ésa.38:15,17). Érdekes kis mozzanat, hogy Ésaías próféta a király meggyógyításában egy adag szárított füget használt. Azaz, ha egy hívő ember betegségbe esik, nem kell, hogy kihagyja a gyógyítókat és a gyógyszereket. Hite ettől nem lesz kisebb. A gyógyulás azonban egyedül Isten kezében van. Ezen kívül a sorrendet is érdemes megszívelni: előbb Isten, utóbb az orvosok megkeresése.

Ezékiás alázata hátterén némiképp érthetetlennek tűnik a király ezutáni kérése. Noha gyógyulásért imádkozott a mindenható Istenhez és a gyógyulás ígéretét megkapta, mégis bizonytalan maradt. *„Mi lesz a jele, hogy meggyógyít engem az Úr?”* – kérdezte a prófétától. (II.Kir.20:8). A történetnek ez az apró mozzanata emberi természetünk következetlenségére mutat rá. Hiszünk is meg nem is az ima erejében. Kérünk valamit Istentől, akár épp hosszú éveken keresztül és amikor Isten, *„akinél el vannak téve a mi kéréseink”* (I.Ján.5:15) megadja nekünk, amit kértünk, akkor nem hiszünk el annak valóságát. (Lásd például az Újszövetség egyik történetét Ap.Csel.12.fejezetében). A próféta és Isten „fel voltak készülve” erre a meglepő fordulatra. Ésaías hajlandó volt jelet mutatni a királynak, hogy bízson Isten hatalmában. Ezékiás emberileg lehetetlen kérését teljesítve a király ágyasházában álló napóra „visszafele” fordult tíz grádicsal a járásában. (II.Kir.20:9-11). A Teremtő tudta, hogy Ezékiás hitének szüksége van egy ilyen nyilvánvaló megerősítésre. Általánosságban sajnos mindannyian hajlamosak vagyunk arra, amit Jézus szolgálata idején így fogalmazott meg: *„Ha jeleket és csodákat nem láttok, nem hisztek”* (Ján.4:48). Annak ellenére, hogy a valódi hitnek létezik egy magasabb formája, amely esetben ugyancsak Jézus szerint *„Boldogok, akik nem látnak és hisznek”* (Ján.20:29).

A király váratlan betegségének és csodás gyógyulásának híre (a csodajel esete vö. II.Krón.32:31) eljutott a babiloni udvarba is. Az asszír ellenes lázadás keleti szövetségese követein keresztül fejezte ki örömét, ajándékokat küldött a felgyógyult Ezékiásnak és kíváncsian tudakolta a gyógyulás mikéntjét. A király, akit magával ragadott a büszkeség messze földről érkezett szövetségesei előtt, hivalkodóan körbevezette vendégeit az

udvarban és „...megmutatta nekik az ő egész kincsházát, az ezüstöt, az aranyat, a fűszerszámokat, a drága kenetet és az ő fegyveres házát és mindent, ami csak találtatott az ő kincstáraiban...” (II.Kir.20:13). Az uralkodó minden, számára értékes dolgot megmutatott a babiloni követeknek, csak épp egy dologról nem beszélt: arról az Istenről, aki meggyógyította őt. „A messi ország uralkodójától érkezett követek látogatása alkalmat adott Ezékiásnak az élő Isten megdicsőítésére. Mily könnyen beszélhetett volna Istenről, minden teremtett dolgok fenntartójáról, akinek a kegyelméből életben maradt, amikor már semmi reménye nem volt. Micsoda nagy jelentőségű változás történhetett volna, ha ezekkel az emberekkel, akik Káldea síkságairól az igazság keresésére jöttek, Ezékiás elismerteti, hogy az élő Isten a legfelsőbb Úr! Ezékiás szívét azonban hatalmába kerítette a büszkeség és a hiúság.” (E.G.W. i.m. 346.o.) Ezékiás korábban átélt nagy tapasztalatait után – ahogy az már lenni szokott – „átesett a ló túloldalára” és túlságosan magabízóvá vált. Nagyságának tudata azonban már rögtön a követek távozása után semmivé foszlott. Ésaías próféta komoly üzenettel látogatta meg őt: „Halld meg az Úrnak beszédét: Ímé eljön az idő, amikor mindaz, ami a te házában van, és amit eltettek a te atyáid e mai napig, elvitetik Babilóniába, és semmi sem marad meg. És a te fiaid közül is, akik tőled származnak és születnek, elhurcoltatnak és udvari szolgák lesznek a babilóniai király udvarházában.” (II.Kir.20:16-17). Ez volt az első jövendölés arról, hogy Júda babiloni fogságba kerül. Ésaías jövendölése nem valamiféle „isteni bosszú” volt amiatt, mert Ezékiás sok mindenről beszélt a babiloni követek előtt, csak épp a teremtő Istenről nem, hanem következett mindabból, amit a király és népe tett. A király hibája az volt, hogy töméredek kincseinek dicsekvő bemutatása csak felszította Babilon kapzsiságát és irigységét. A nép visszatérő bűne pedig ugyanaz volt, mint Izrael esetében is: megátalkodottan vissza-visszatértek a kánaáni vallás követéséhez és ahogy sok esetben királyaik, úgy ők maguk is elfeledkeztek Istenükről.

Ezékiás magabízása csak múló tévút volt. Ésaías szavai megrendítették. Ősatyjához, Dávidhoz hasonlóan fogadta el a prófétai szó igazságát. Világossá vált számára tulajdon torz állapota, ezért őszinte alázattal válaszolt Isten üzenetére: „Jó az Úr beszéde, amelyet szóltál. És mondta: Nem merő jóság-e, ha béke és hűség lesz az én napjaimban?” (II.Kir.20:19). A király magára és népére tekintve már azt is az isteni kegyelem és szeretet megnyilvánulásának találta, hogy még van lehetőségük az életre és a békeségre. Legtöbbször természetesnek vesszük azt, hogy életünk alap szükségletei megvannak. Másokra tekintve többre vágyunk, elégedetlenkedünk saját állapotunkkal és boldogtalanok

vagyunk. Mindig jobbra, másra várunk és közben elfelejtjük megbecsülni, amink van. Sokszor csak akkor tanuljuk meg igazán értékelni legalapvetőbb értékeinket, amikor elveszítjük azokat. Ezékiás, akinek a szívében Isten látta a magabízásra való fogékonyságot és a világi értelemben vett uralkodói ambíciókat, éppen ezeken a próbákon keresztül tanulta meg igazán értékelni Istent, valamint a békés élet csendes hétköznapijait. „...elhagyta őt (Ezékiást) az Isten, hogy megkísértse és meglássa, mi van az ő szívében.” (II.Krón.32:31b). Ezékiás király fenti szavai ugyanazt a hálát fejezték ki, mint amit Jeremiás próféta fogalmazott meg jóval később Siralmaiban: „Az Úr kegyelmessége az, hogy még nincsen végünk: mivel nem fogyatkozik el az ő irgalmassága. Minden reggel meg-megújul; nagy a te hűséged” (Jer.Sir.3:22-23)

Ezékiás király pecsétjei

Több újabban előkerült régészeti lelet is Ezékiás király történetiségét igazolja. Eddig három olyan pecsétet ismerünk, amely Ezékiás király nevét viseli. Ebből kettő felirata: „*Akház fia Ezékiás, Júda királyának pecsétje*”. Azaz a felirat szövege a bibliai családfát is igazolja. Az agyag pecsétnyomatokon egy kétszárnyú, feltehetően szkarabeusz bogár (egyiptomi hatást mutató uralkodói jelkép) látható. Ezen kívül további öt olyan pecsételő került elő, amelyeken Ezékiás király tisztviselőinek nevei szerepelnek.

Manassé (ie.697-642)

Igehelyek: II.Kir.21:1-18; II.Krón.33:1-20

Ezékiás király mindent megtett, hogy halála előtt – amelynek időpontját előre ismerte – felkészítse országát a folytatásra. Amikor trónra kiválasztott fia, Manassé, nagykorúvá vált (ez az ókori zsidóság esetében 12-13 évet jelentett) maga mellé emelte őt társuralkodónak és próbálta beletanítani az uralkodás feladataiba. Manassé azonban nagyon távol állt mindattól, amiben atyja hitt. Mintha csak dacból és kamaszos ellenkezésből fejlődött volna ki lelkében az Istennel szembeni gyűlölet. Apja halála után látványosan szembefordult mindennel, amit ő szeretett. „*És gonoszul cselekedett az Úr szemei előtt a pogányok utálatosságai szerint, akiket az Úr az Izrael fiai elől kiűzött.*” (II.Krón.33:2); sőt „*Manassé...gonoszabb dolgokat cselekedett mindazoknál, amelyet az őelőtte való emóreusok cselekedtek és Júdát is vétekbe ejtette az ő bálványai által*” (II.Kir.21:11)

16. Újból megépíttette az Ezékiás által leromboltatott „magas helyeket”, Baál és Asera oltárait. (II.Krón.33:3a-b)
17. Maga Mannassé is „*tisztelte az ég minden seregeit*”, azaz természetimádó lett. (II.Krón.33:3c)
18. A Jeruzsálemi templomban pogány oltárokat emeltetett, noha tudta, hogy ez Isten törvénye szerint tilos. Egy Asera-szobrot is felállíttatott ugyanott, ezzel a termékenység kultuszt hivatalossá tette az Úr házában. (II.Kir. 21:7; II.Krón.33:4-5, 7)
19. Saját fiait tűzben égette meg Baál tiszteletére. (II.Krón.33:6a)
20. Minden olyan okkult tevékenységet felkarolt, amelyet Mózes törvényei megtiltottak az izraelitáknak (jóslás, varázslat, spiritizmus) vö. „*Ne találtséd közötted, aki az ő fiát, vagy lányát átvigye a tűzön, se jövődömondó, se igéző, se jegymagyarázó, se varázsló; se bűbájos, se ördögösöktől tudakozó, se titok-fejtő, se halottidéző; mert mind utálja az Úr, aki ezeket műveli...*”(V.Móz.18:10-12).

Manassé fékevesztett lázadása alapvetően apja rendje és Isten törvénye ellen irányult, de gyilkos indulata mindazokra lesújtott, akik az igaz hitet követték. Üldözte Isten embereit és a zsidó hagyomány szerint Ésaías prófétát is ő ölette meg. A menekülő próféta egy vastag fa odvában rejtőzött el, de a király katonái a fát – Ésaíással együtt – kettéfűrészelték. „*És Manassé nagyon sok ártatlan vért is kiontott, úgy hogy Jeruzsálem minden felől megtelt vele...*”(II.Kir.21:16a)

„*Ezekben a veszedelmes időkben is maradtak Istennek és igazságának bizonyágtevői. Azok a nehéz próbák, amelyeket Júda Ezékiás uralkodása idején átvészelt, sok embert szilárd jelleművé alakítottak. Ez a jellem most védőbástyaként állt az elharapódzó gonoszág ellen. Az igazság és a jogosság melletti bizonyágtevésük felkeltette Manassé és hatalmon levő társai haragját, akik minden rosszalló hang elnémításával akarták állandósítani gaztetteiket.*” (E. G. W. i.m. 239.o.)

A király példája gyorsan követőkre talált. Hamarosan Júda lakosságának többsége visszatért a pogány kultuszokhoz. Isten hiába küldött hozzájuk prófétákat, nem hallgattak rájuk. Szívük eddig is jórészt inkább a babonák felé hajolt, amit most már az uralkodói rendelet sem tiltott, sőt támogatott. A választott nép elfeledkezett arról, hogy Isten hajdan a

kánaáni népet is ezek miatt a bűnök miatt törölte el erről a földről és ugyanez a következmény az ő esetükben sem maradt el. (Lásd északi királyság sorsa). Mózes által Isten előre bizonyítást tett arról, hogy Isten szövetsége nem örök, csak bizonyos feltételek mellett fog kiállni népe mellett. *„Ha pedig nem hallgatsz az Úrnak a te Istenednek szavára, hogy megtartsad és teljesítsed minden parancsolatát és rendelkezését, amelyek én parancsolok ma néked; reád jönnek mind ez átkok és beteljesednek rajtad...Az Úr elvisz téged és a te királyodat, akit magad fölé emelsz, oly nép közé, amelyet nem ismertél sem te, sem a te atyáid és szolgálni fogsz ott idegen isteneket: fát és követ...Hoz az Úr ellened népet messzünnen, a földnek széléről, nem különben, amint repül a sas, oly népet, amelynek nyelvét nem értesz; vad tekintetű népet, amely nem tiszteli a vén embert, és a gyermekeknek sem kedvez...És kevesen maradtok meg, akik annak előtte olyan sokan voltatok, mint az égnek csillagai; mivelhogy nem hallgattál az Úrnak, a te Istenednek szavára.”* (V.Móz.28.1,36,49-50,62) Júda közel került ahhoz, hogy ezek a sorok beteljesedjenek.

Érthetetlen, hogy mindezek tudatában és mindezek ellenére mind Manassé, mind népe a pogány vallás követését választotta. Elvakultságuk a bűn megszokásának következménye volt. *„Ők azonban nem engedelmeskedtek, mert tévelygésbe ejtette őket Manassé, hogy még gonoszabbul viseljék magukat azoknál a pogányoknál, akiket az Úr kivetett az Izrael fiai elől.”* (II.Kir.21:9) Emberileg semmi esély nem látszott arra, hogy akár a nép, akár a király képes még a változásra. Isten azonban soha nem a látszat alapján ítél. A mindent előre látó és szíveket vizsgáló Teremtő jobban ismer bennünket önmagunknál *„...ami a lelketekben készül, én tudom”* (Ezék.11:5). Éppen ezért óv a Biblia bennünket attól, hogy másokat, vagy akár csak saját magunkat megítéljük. *„Rám nézve pedig igen csekély dolog, hogy tőletek ítéltessem meg, vagy emberi ítélelnaptól; sőt magam sem ítélem meg magamat. Mert semmit sem tudok magamról, de nem ebben vagyok megigazulva; aki ugyanis engem megítél, az Úr az. Azért idő előtt semmit se ítéljetez, míg el nem jő az Úr...”* (I.Kor.4:3-5a). Manassé esetében is már csak Isten látta, hogy még van remény.

Manassé idejében Júda Assíria vazallus államának számított. Az országnak katonai kiadásokra rendszeres, évi adót kellett fizetnie, emellett gyakran rendkívüli sarcot is kivetettek rájuk. (1. számú függés lásd fent). A Biblia nem jegyzi fel, hogy pontosan melyik asszír uralkodó alatt történt és mi volt a kiváltó ok, de Manassét fogságba hurcolták

Babilóniába, amely az Asszír birodalom egyik központja volt.

Assur-ah-iddina és Assur-ban-apli

Manassé 55 éves uralkodása alatt két király követte egymást Asszír trónján. Assur-ah-iddina (ie.681?-669?) Szin-ahhé-eriba legkisebb fia volt. Apja meggyilkolása után csak harcok árán tudta stabilizálni trónját. Az ő idején épült újjá Babilon és szerezte vissza városi, kereskedelmi jogait. Két fia között osztotta meg trónját, az idősebbik Babilon királya, míg a kisebbik, Assur-ban-apli (ie.668-629?) Asszír uralkodója lett. A két utód között folyamatos volt a rivalizálás, végül ie. 652 körül Babilon fellázadt. A rebellis város több asszír vazallus kisállamot maga mellé állított, azonban így is vereséget szenvedett. Assur-ban-apli kegyetlen bosszút állt testvére szövetségesein. Mind Assur-ah-iddina, mind Assur-ban-apli fő ellenségének és riválisának Egyiptomot tekintette. Assur-ah-iddina ie.673-ban és ie.671-ben, fia ie.667-ben és ie.663-ban kísérelte meg Egyiptom elfoglalását. Bár hadjárataik alapvetően nem voltak sikertelenek és Egyiptom formailag a birodalom részévé vált, a tényleges függést fenntartani sem katonailag, sem adminisztratíván nem lehetett. Assur-ban-apli idejére Asszír katonai hatalmának csúcsára ért, korlátai egyre inkább megmutatkoztak. Az expanzió leállt, a katonai akciók leginkább a terület megtartását szolgálták.

Mind Assur-ah-iddina, mind Assur-ban-apli felirataiban megemlíti Manassét, Júda királyát. Assur-ah-iddina arra utal, hogy Manassé 22 királlyal együtt természetbeni adót fizetett az asszír nagykirálynak ninivei építkezései számára. Assur-ban-apli felirata pedig arról számol be, hogy Manassé, Júda királya is ajándékot küldött számára, valamint segítséget nyújtott neki az ie.667-es egyiptomi hadjáratban.

Hogy Manassé Babilonban töltött asszír fogsága mikorra tehető, csak találgatni tudjuk. Mivel Királyok könyve nem is említi ezt az eseményt, és mert Manassé megtérésének már nem volt különösebb hatása, arra gondolhatunk, hogy fogsága élete utolsó éveire eshetett. Ebben az esetben Assur-ban-apli korára tehetjük, akinek testvérével, Babilon királyával való végső összezapása és leszámolóása ie. 650 körülre tehető. Talán a két fivér között folytatott háború, melybe a források szerint a Zagros hegységtől Elámon át a Földközi-tenger partvidékének vazallus államaiig és az arabokig sok nép belekeveredett, szolgáltatta az okot arra, hogy Manassé egy ideig asszír fogságban tartózkodott.

Az asszír börtönben töltött idő, amelyről csak Krónikák könyve számol be, nagy változást

hozott Manassé életében. *„Mikor pedig nagy nyomorúságban volt, fohászkodott az Úrhoz, az ő Istenéhez és teljesen megalázta magát atyái Istene előtt. És könyörögvén hozzá, megkegyelmezett neki és meghallgatván könyörgését, visszahozta őt Jeruzsálembe, az ő országába. **Akkor ismerte meg Manassé, hogy az Úr az igaz Isten.**”* (II.Krón.33:12-13)

Manassé tehát megtért a fogságban eltöltött nehéz idő alatt. Hiába nevelkedett a mózesi törvények szerint, hiába gyakorolta ő maga is apja mellett a zsidó vallást, igazi hitre csak ekkor, már érett, felnőtt fejjel jutott, sok-sok elrontott év és keserves lecke után. *„A kékek és a sebek távoztatják el a gonoszt és a belső részekig ható csapások”* (Péld.20.30).

Manassé életpéldája bizonyosság arra, hogy nincs végképp elrontott élet. Mindenki számára van út visszafelé, Istenhez, ha valódi bűnbánatra jut lelkében. *„És ha a gonosztevő megtér minden vétkeiből, melyeket cselekedett és megtartja minden parancsolatomat és törvény szerint és igazságot cselekszik: élvén éljen és meg ne haljon. Semmi gonoszságáról, melyet cselekedett, emlékezés nem leszen; az ő igazságaért, amelyet cselekedett, élni fog. Hát kívánva kívánom én a gonosz halálát? Ezt mondja az Úr Isten. Nem, inkább azt, hogy megtérjen útjáról és éljen.”* (Ezék.18:21-23).

Manassé megtérése gyakorlati tettekben nyilvánult meg hazatérése után. Módszeresen próbálta helyreállítani mindazt, amit fiatal éveiben elrontott.

- 14.) Lerombolta a Jeruzsálemben korábban épp általa felállított pogány kultuszhelyeket és bálványszobrokat (II.Krón.33:15).
- 15.) Az Úr házában megújította az oltárt, helyreállította a templomi szolgálatot és ő maga mutatott példát a népnek, amikor hálaáldozatot mutatott be rajta Istennek. (II.Krón.16a)
- 16.) Megparancsolta a népnek, hogy csak Izrael Istenének szolgáljanak. (II.Krón.33:16b)
- 17.) Figyelmet fordított országának védelmére: Júda minden nagyobb városába katonai vezetőket állíttatott. (II.Krón.33:14b)
- 18.) Emellett – most már ebben is apját követve – Jeruzsálem falait is kibővítette (II.Krón.33:14a)

Manassé minden igyekezete ellenére azonban csak féleredményt ért el. Ő maga megtért ugyan, de a nép a hosszú évekig tartó elhajlásból már nem tudott felgyógyulni. Követték

ugyan a királyi parancsot és az Úrnak áldoztak ezután, de a pogány magaslatokon. A nép fejében összekeveredett Jahve hite és a Baál-Asera kultusz (II.Krón.33:17).

Jahve társa, Asera?

Néhány újabb régészeti lelet arra utal, hogy voltak olyan zsidók, akik az ie. 8.században Jahve nevét együtt emlegették Aserával. A kutatók néhány korabeli feliratból indultak ki, amelyeket két izraeli településen, Khirbet el-Kom-ban és Kuntillet Ajrud-ban fedeztek fel a házak falán, illetve edények oldalán. A feliratok közül pl. van két áldás-szöveg: „Áldott vagyok a szamáriai Jahvétől és az ő aserájától”, illetve „Áldott vagyok a témai Jahvétől és az ő aserájától.” Azt persze lehet vitatni, hogy az asera kifejezés ebben az esetben konkrétan a termékenység istennőt, vagy annak szimbolikus megjelenítését, a szent fát, vagy oszlopot jelenti. A jelenség arra mindenképpen utal, hogy a korabeli emberek fejében Jahve és Asera kultusza összekeveredett.

Manassé másik nagy vesztesége tulajdon fia, Amon volt, akit már nem tudott a jó irányába befolyásolni. Amon önfejű, pogány kultuszokat követő ifjú maradt és Manassé tudta, hogy az ország az ő kezébe fog kerülni halála után. Minden bizonnyal nem tudta elfelejteni azt a jövődölést sem, amelyet a prófétáktól hallhatott még pogány éveiben: *„Ímé én olyan veszedelmet hozok Jeruzsálemre és Júdára, hogy mindenkinek, aki hallja, megcsendül bele mind a két füle. És kiterjesztem Jeruzsálemre Szamária mérőzsínórját és az Akháb házának mértékét és kitörlöm Jeruzsálemet mint kitörlik a tálat és kitörölve leborítják azt. És elhagyom az én örökségem maradékát, és adom őt ellenségei kezébe, és zsákmánya és ragadománya lesz minden ellenségeinek”.* (II.Kir.21:12-14). Manassé rossz döntései, eltékozolt évei tehát nem maradtak következmény nélkül. Ő maga megmenekült, de a neki fontos értékeket már nem tudta megmenteni. Fia már néhány évvel később meghalt, országa egy évszázaddal később a babiloni fogságban veszett el.

A Biblia arra tanít, hogy bár mindig van lehetőség a megtérésre, az Istentől távol töltött idő nem marad következmények nélkül. Ezért lehet az, hogy míg egyesek „gazdagon” mennek majd be Isten országába (II.Pét.1:11), addig mások „mint egy tűzön keresztül” (I.Kor.3:15) csak önmagukat megtartva, mint pl. Lót, vagy Manassé. *„Ha valakinek a munkája, amelyet ráépített (Istenre), megmarad, jutalmát veszti. Ha valakinek a munkája megég, kárt vall. Ő maga azonban megmenekül, de úgy, mintha tűzön keresztül.”* (I.Kor.3:14-15). *„Vigyázzatok magatokra, hogy el ne veszítsük, amit munkáltunk, hanem teljes jutalmat*

nyerjünk.” (II.Ján.8).

Manassé pecsétje

Mindeddig három olyan pecsételőt ismerünk, amelyet a kutatók Manassé királyhoz kapcsolnak. Ezek közül egy egészen biztosan korabeli. Ovális, szkarabeusz formájú, barna színű kő, amelyen rózsaszín és fehér érezet látható. Belső felületét két párhuzamosan futó dupla vonal osztja három részre. A legfelső részére egy szárnyas bogarat (királyi szkarabeuszt?) rajzoltak, míg a két alsó regiszterben „a király fia, Manassé tulajdona” olvasható. Egyes kutatók vitatják, hogy a „király fia” kifejezés nem lehet-e pusztán hivatali cím, azonban a többség egyetért abban, hogy a pecsét a Bibliában is említett Manassé tulajdona, még hercegsége, vagy apjával való társuralkodása idejéből. Annál is inkább, mert a szárnyas szkarabeusz ikonográfiailag mindig Júda ie.8-7. századi királyaihoz köthető.

Amon (ie.642-640)

Igehelyek: II.Kir.22:19-26; II. Krón.33:21-25

Manassé halála után fia, Amon került Júda trónjára. Mindenben atyja megtérés előtti életmódját követte. *„És gonoszul cselekedett az Úr szemei előtt, amint cselekedett Manassé, az ő atyja. És tökéletesen azon az úton járt, amelyen járt az ő atyja, és szolgált a bálványoknak, akiket szolgált atyja és azokat imádta. És elhagyta az Urat, atyái Istenét, és nem járt az Úrnak útában.”* (II.Kir.21:20-22). Amon jelleme reménytelenül romlottnak bizonyult. Még apja megváltozása sem volt rá pozitív hatással, sőt, annál megátalkodottabb lett rossz szokásaiban. *„Meg sem alázta magát az Úr előtt, mint az ő atyja, Manassé megalázta magát, hanem még sokasította Amon a bűnt.”* (II.Krón.33.23) Isten ezért hagyta, hogy beérjenek élete helytelen döntéseinek gyümölcsei. Tulajdon emberei ölték meg őt saját palotájában, mindössze két éves uralkodás után. Bár nem volt népszerű, a nép mégis megbüntette a felkent király gyilkosait és Amon kiskorú fiát, Jósiást tették meg uralkodóvá.

Jósiás (ie.640-609)

Igehelyek: II.Kir.22:1-23:30; II. Krón.34:1-35:27, Jer. 1-6. fejezet és 14-16. fejezet

Manassé és Amon istentelen uralkodásával éles ellentétben állt utóduk, Jósiás reformkirálysága. A gyermek Jósiás dédapjához, Ezékiáshoz hasonlóan kivételes jellemű és

adottságú királlyá vált. 31 éves uralkodásának ideje Júda utolsó esélye lehetett volna a megtérésre. *„És jó dolgot cselekedett az Úr előtt, és járt az ő atyjának, Dávidnak útjain, és nem hajolt el sem jobbra, sem balra.”* (II.Krón.34:2); *„Nem is volt őhöz hasonló király előtte, aki úgy megtért volna az Úrhoz teljes szívéből és teljes lelkéből és teljes erejéből, Mózesnek minden törvénye szerint; de őutána sem támadt hozzá hasonló.”* (II.Kir.23:25).

Már egészen fiatalemberként őszinte, személyes hitre jutott, ezért egész országát, sőt Izrael földjét is szeretne volna visszatéríteni az igaz Istenhez. Szigorú vallási tisztogatásának részletes leírása jól rámutat arra, hogy Manassé és Amon uralkodásának idején mennyire sokrétűvé vált az ismét elburjánzó kánaáni vallás. *„Mert az ő királyságának nyolcadik esztendejében, amikor még gyermek volt, kezdte keresni az ő atyjának, Dávidnak Istenét; tizenkettedik esztendejében pedig Júdát és Jeruzsálemet kezdte megtisztítani a magaslatoktól, Aseráktól, bálványoktól és öntött képektől. Lerontották őelőtte a Baálok oltárait és az azokon lévő szobrokat lehányatta; az Aserákat is a bálványokkal és öntött képekkel egyetemben szétromboltatta és apró darabokra törette, és elhintette azoknak temetőhelyén, akik azoknak áldoztak. A papok csontjait megégette azoknak oltárain, és megtisztította Júdát és Jeruzsálemet. Így cselekedett Manassénak, Efraimnak és Simeonnak városaiban is, mind Nafthaliig, azoknak pusztáiban köröskörül. Lehányatta azért az oltárokat; az Aserákat és bálványokat összetördelte mind porrá, és minden naposzlopot elpusztított Izrael egész földén; aztán megtért Jeruzsálembe”* (II.Krón.34:3-7) *„És lerontotta a férfi paráznák házait, amelyek az Úr háza mellett voltak, amelyekben az asszonyok kárpitot szőttek az Aserának...Megfertőztette a Tófetet, a Hinnom fiának völgyében, hogy senki az ő fiát, vagy lányát át ne vihesse a tűzön Moloknak. És eltávolította a lovakat, amelyeket Júda királyai a napnak szenteltek az Úr házának bemenetelénél...és a nap szekereit tűzzel elégettette.”* (II.Kir.23:7, 10-11). Úgy tűnik, hogy Jósiás saját maga vezette ezt az akciót, amellyel ugyanakkor egy közel 300 éves jövendölést is beteljesített. Az Izrael földjén álló bétheli pogány szentély esetében ugyanis Isten egy júdabeli próféta által jelentette ki még Jeroboámnak, hogy az oltárt és az általa emelt magas helyet le fogják rontani. (I.Kir.13:2) Jósiás a bétheli oltárt a biztonság kedvéért még a környékbeli sírokból hozott embercsontok megégetésével is megfertőztette. Csak a legendás júdabeli próféta sírhelyét hagyták érintetlenül. (II.Kir.23:15-18)

Jósiás nem elégedett meg pusztán a régi bálványok lerontásával. Az igaz hit megerősödését

azzal is támogatta, hogy adományokat gyűjtött a jeruzsálemi templom számára, hogy azt felújítsák. Uralkodása tizennyolcadik évében meg is kezdődött a salamoni templom nagyszabású renoválása. Az Úr háza sok sérülést szenvedett az előző pogány királyok alatt, emellett annyira használaton kívül került, hogy a munkák megkezdésekor a főpap meglepődve bukkant rá Mózes törvénykönyvének egy példányára. A Tóra-tekerccset a király elé vitték és parancsára felolvastak neki belőle. Jósiás korára Isten szava már annyira feledésbe merült, hogy a király csak őszinte megrendüléssel tudta azt végighallgatni. *„Mikor pedig a király hallotta a törvény beszédeit, ruháit megszaggatta. És parancsolt a király Hilkia papnak...mondván: Menjetek el, keressétek meg az Urat én érettem, s az Izrael és Júda maradékaiért, a könyv beszédei felől, amely megtaláltatott, mert nagy az Úr haragja, amely miránk szállott azért, hogy a mi atyáink nem tartották meg az Úrnak beszédét, hogy mind aszerint cselekedtek volna, amint e könyvben megíratott.”* (II.Krón.34:19-21).

Jósiás király a mózesi törvény szavaival szembesülve megfélemllett. Jól tudta, hogy sem ő, sem népe nem tartották be Isten rendeléseit. Parancsa, hogy papjai keressék meg az Urat e kérdésben, egyaránt vonatkozott saját személyére és népe helyzetére. Az elmulasztott évekért, évtizedekért önmagát és őseit ugyanolyan bűnösnek és felelősnek találta, mint Júda és Izrael lakosságát. Ebben az időben Isten egy asszonyt választott prófétájának Jeruzsálemben. Jósiás követei őt, Huldát keresték meg a király kérdésével. Hogyan tekint Isten most ránk? Ez volt Jósiás félelemmel vegyes, őszinte kérdése Istenhez. A prófétanő válasza kettős volt. Júda népével kapcsolatban kijelentette: *„Így szól az Úr, Izrael Istene: Mondjátok meg a férfinak, aki titeket hozzám küldött; Ezt mondja az Úr: Ímé én veszedelmet hozok e helyre és ennek lakosaira, mindazokat az átkokat, amelyek meg vannak írva a könyvben, melyet felolvastak a Júda királya előtt; Mivel elhagytak engem és idegen isteneknek tömjénezték, hogy engem haragra gerjessenek az ő kezeiknek minden cselekedetei által...”* (II.Krón.34:23-25). Ugyanakkor Jósiás számára Isten bátorító üzenetet küldött Hulda által. *„Mivel a te szíved meglágyult, és magadat megaláztad az Isten előtt, mikor hallottad az ő beszédeit e hely ellen és az ő lakosai ellen...én is meghallgatlak, ezt mondja az Úr. Ímé én téged a te atyáid közé takarítalak, és tétetel a te sírodba békességben, és nem látják a te szemeid azt a veszedelmet, amelyet én hozok e helyre és ennek lakóira.”* (II.Krón.34:26-28)

Jósiás, bár népéről egyértelmű ítéletet hallott, mégis elhatározta, hogy megtérésük érdekében megteszi, amit még lehet. Az Úr templomában összegyűjtette Jeruzsálem és Júda férfi lakosságát és felolvastatta előttük a törvény tekercsét. *„Azután felállván a király az ő helyén, fogadást tett az Úr előtt, hogy az Urat követi és hogy parancsolatait, bizonyágtételeit és rendelkezéseit teljes szívéből és lelkéből megőrzi, cselekedvén a szövetség beszédeit, amelyek megíratlak abban a könyvben.”* (II.Krón.34:31). Jósiás elsősorban személyes példaadásával próbálta meggyőzni népét, később azonban parancsba is adta, hogy mindenkinek kötelező megtartania Isten törvényét. A Biblia ezzel köti össze azt a kijelentést, hogy Jósiás király életében a nép nem is szakadt el többet az Úrtól. (II.Krón.34:33). Jósiás vallási reformja és tisztogatása az ünnepélyes eskütétel után csak fokozódott. *„És kivesztette Jósiás király az ördögösöket és titokfejtőket, a teráfokat és a bálványokat, és mindazokat az utálatosságokat, amelyek találtattak a Júda földjén és Jeruzsálemben.”* (II.Kir.23:24). Ezután a király őséhez, Ezékiáshoz hasonlóan nagyszabású páska – és kovásztalan kenyér ünnepet tartott a jeruzsálemi templomban. Az áldozatra szánt állatokat az uralkodó és az előkelő fejedelmek állták. (II.Krón.35:1-18).

Hilkiás főpap nevének Biblián kívüli említése?

Hilkiás neve először egy ezüst pecsételő gyűrűn tűnt fel 1980-ban. A sötétkét agát kőbe vésett óhéber sorok szerint a pecsétgyűrű *„Hanán, Hilkiás fia, a pap tulajdona”*. 1982-ben a jeruzsálemi „Dávid városa” feltárása során 51 bulla került felszínre. Ezek kora a rétegtan segítségével jól meghatározható: Jósiás király uralkodása és Jeruzsálem ie.586-os pusztulása közé keltezhetőek. Az egyik bullán óhéber betűkkel ez állt: *„Azária, Hilkiás fia tulajdona”*. *„Azária, Hilkiás fia”* a Bibliában is szerepel a papok listájában. (I.Krón.9:11 vö. I.Krón.6:13). Elképzelhető, hogy ugyanazokról a papi személyekről van szó (Hilkiás és fiai, Hanán és Azária), mind a bibliai, mind a Biblián kívüli pecsételők esetében. Érdekes még megemlíteni, hogy a Biblia szerint Azária, Hilkiás fia, a babiloni fogság utáni nagy vallásmegújító, Ezdrás pap és írástudó nagyapja volt. (Ezdrás 7:1).

Ketef Hinnom ezüst amulettje

Jeruzsálem Óvárosától délre, a Hinnom-völgyben egy sírkamra feltárása során két ezüstlemez-lapocska került elő, amelyek eredetileg feltehetően amulettként szolgáltak. A finomra kalapált lapokon óhéberül az ún. Ároni áldás szövege olvasható: *„Szólj Áronnak és*

az ő fiainak mondván: Így áldjátok meg Izrael fiait mondván nekik: Áldjon meg téged az Úr és őrizzen meg téged. Világosítsa meg az Úr az ő arcát terajta és könyörüljön terajta. Fordítsa az Úr az ő arcát tereád és adjon békességet néked.” (IV.Móz.6:23-26). Az amulett kora a sírkamra további leletei alapján ie. 600, azaz a ma ismert legrégebb bibliai szövegtöredék. (Megtalálója Gabriel Barkay tel avivi régész, 1979).

Jósiás idején békesség és jólét volt Júdában. A krónikások nem is jegyezték fel vele kapcsolatban már mást, csak korai, szerencsétlen halálát. A tragédiát az okozta, hogy Jósiás szükségtelenül belekeveredett a nagypolitikába, anélkül, hogy erről az Urat megkérdezte volna.

Hatalomváltás keleten

Az asszír birodalom az ie.7.század utolsó harmadától hanyatlásnak indult. A birodalom túl nagyra nőtt, népessége heterogén lett, összetartó erőt csak a királyi hatalom jelentett. Az expanzió megállt, az uralkodók hadseregét a belső forrongások kötötték le. A terjeszkedés megakadása negatívan hatott a gazdasági életre is. Mindeközben az Asszíriától függetlenné vált Babilon és az iráni fennsíkon élő méd törzsek szövetséget kötöttek, hogy végképp legyőzzék volt hűbérurukat és területekhez jussanak Mezopotámiában. Ie.612-ben az egyesített méd-babiloni seregek elfoglalták Asszíria fővárosát, Ninivét. Az asszír haderő maradéka nyugat felé menekült Harránba (mai Törökország déli része), ahol kapcsolatba léptek korábbi riválisukkal, Egyiptommal. Egyiptomnak nem volt érdeke Asszíria esetleges bukása, mivel az egy új nagyhatalom születését és a korabeli hatalmi egyensúly megbomlását jelentette volna. Egyiptom így Asszíria szövetségese lett, abban bizakodva, hogy a közös győzelem számára területgyarapodást is eredményez. Ie.610-ben azonban a babiloni és méd csapatok elfoglalták Harrán erődjét is. Az asszír és egyiptomi haderő visszavonult az Eufrátesz nyugati partjára, Karkemisbe. Egy évvel később, ie.609-ben, a II. Nékó vezette egyiptomi és az Assur-uballit által irányított asszír seregek megkísérelték visszafoglalni Harránt. A forrásokból csak az derül ki, hogy kezdeti sikerük után végül vereséget szenvedtek. Az asszír birodalom felbomlott, keleti részén a babiloni és méd hatalom osztozott, míg a nyugati területei – elsősorban Szíria-Palesztina és a Mediterráneum keleti partja – felett megindult a rivalizálás Egyiptom és Babilónia között.

Ezekből a politikai változásokból Jósiás király még nem sokat érthetett, mert ie.609-ben

megkísérelte feltartóztatni az Asszíria megsegítésére igyekező II. Nékó fáraó seregeit. (II.Kir.23:29-ben az eredeti szöveg szerint Nékó fáraó Asszíria megsegítésére és nem ellene indult). A zsidó király reakciója emberileg nézve érthetőnek tűnt. Őt csak az vezérelte, hogy az az isteni prófécia, amely országa veszedelmét jövendölte, minél később következzen be. A múlt eseményeit ismerve logikusnak tűnt, hogy Júda halálos ellensége csak Asszíria lehet, az a birodalom, amely jó egy évszázada rettegésben tartotta Szíria-Palesztina népeit. Jósiás ezért elszántan igyekezett Megiddóba, hogy megállítsa az asszírokat erősítő egyiptomi seregeket, amelyek a Via Marison keresztül vonultak Szíria felé. A Biblia szerint Nékó fáraó próbálta lebeszélni a júdabeli királyt az összecsapásról, mondván, hogy nem ellene irányul a katonai akció. Jósiás azonban igaza tudatában hajthatatlan maradt, noha ez az ütközet nem volt Isten szerint való. A megiddói csatában Jósiás súlyos sebet kapott és hamarosan meghalt. Váratlan és értelmetlen halálát gyászolta az egész ország. Jeremiás próféta – aki Jósiás alatt kezdte meg prófétai szolgálatát és minden bizonnyal nagy hatással volt az uralkodó személyes hitére, valamint vallási reformjaira is – siratóéneket költött a nagy reformkirály emlékére. (II. Krón.35:20-25) Jósiás halála tanulság arra nézve, hogy Isten tiszteletben tartja még rossz döntéseinket is, amelyek következményeitől azonban nem tud bennünket minden esetben megmenteni.

Asszíria bukása ugyanakkor a zsidók számára egy nagyobb rossz, az újbabiloni birodalom előtt nyitott ajtót.

Az újbabiloni (káld) birodalom (ie.626-539)

Asszíria hanyatlásának évtizedeiben, az ie.7. század utolsó harmadában a birodalom déli részén fekvő Babilon városa fokozatosan önállósította magát. A város már a korábbi évtizedekben is sok gondot okozott a birodalomban, ie.626 körül pedig végleg elszakadt attól. Tehetséges és ambiciózus királya, Nabú-apla-uszur (ie.626-605) az ún. káld törzsből származott. Előbb stabilizálta a város feletti uralmát, majd expanzióba kezdett dél felé. Hamarosan (ie.614-ben) szövetséget kötött Asszíria keleti ellenségével, az iráni fennsíkon élő médekkel. A szerződést egy diplomáciai házasság is megerősítette Nabú-apla-uszur fia, Nabú-kudurri-uszur és a méd király lánya, Amüitisz között. Asszíria ie.610-es felbomlása után a nyugat fele terjeszkedő Babilon legnagyobb riválisa Egyiptom lett.

Joakház vagy Sallum (ie.609/608)

Igehelyek: II.Kir.23:31-33, II.Krón.36:1-3, Jeremiás 22:1-19

Joakház nem a legidősebb fia volt Jósiásnak. Apja halála után Jeruzsálemben mégis őt választották meg királynak, feltehetően azért, mert Jósiás politikáját követve Assíria és Egyiptom ellensége volt. A Biblia krónikásai szerint ugyanakkor lelki téren semmiben sem hasonlított atyjára: „*És gonoszul cselekedett az Úr szemei előtt...*”(II.Kir.23:32).

Joakház mindössze három hónapig tudta megtartani trónját. II. Nékó, aki immár hazafelé tartott vesztes csapataival, fogsága ejtette őt és egy neki tetsző bábkirályt ültetett a helyére Jeruzsálemben. A fáraó választása Jósiás legidősebb fiára, Jójákimra esett. Nékó királyváltása kifejezte, hogy bár épp visszavonulóban van seregeivel, de igényt tart Júdára. Ugyanezt jelezte azzal is, hogy nagy adót vetett ki a zsidó királyságra.

Joakház fiatal élete hamarosan véget ért. Egyiptomi fogságban halt meg, távol ősei földjétől. (II.Kir.23:34)

Jójákim vagy Eliákim (ie.608-597)

Igehelyek: II.Kir.23:34-24:7; II.Krón.; Jeremiás könyvéből (időrendben): 17.fej., 7-11.fej., 26.fej., 35.fej., 25.fej., 18-20.fej., 36:1-4, 36:5-32, 12. fej.

Jójákim csak egy-két évvel lehetett idősebb féltestvérénél, Joakháznál. Nékó feltehetően politikai okokból tette meg éppen őt Júda királyává. A fiatal uralkodó az egyiptomi fáraónak köszönhetette trónját. Alávetettsége az adófizetésen kívül abban is megmutatkozott, hogy nevét is Nékó változtatta meg Eliákimról-Jójákimra. (Mindkét név hasonló jelentésű: „Akit Isten felemel”). Jójákim jellemében és hitében sem követte atyja, Jósiás örökségét. „*És gonoszul cselekedett az Úr szemei előtt, mind aszerint, amint az ő atyái.*” (II.Kir.23:37).

Nékó feltétlen hűséget várt el az általa kinevezett új uralkodótól. Jójákim így meglehetősen népszerűtlen tettel kezdte meg uralkodását: adót vetett ki az országra, hogy ki tudja elégiteni az egyiptomi fáraó követelését. Nem saját királyi kasszáját, nem is a templomi kincstárat ürítette ki, hanem a népre terhelte át a súlyos sarcot. (II.Kir.23:35). Jójákim ezt követően kb. három éven át hűséges volt Egyiptomhoz. (vö.II.Kir.24.1) A fáraótól való

későbbi elfordulását politikai események okozták.

I.e.605-ben az idős Nabú-apla-uszur helyett, már a trónvárományos herceg, Nabú-kudurri-uszur vezette a babiloni seregeket. Fő célja az Eufrátesz nyugati partján álló egyiptomi erődváros, Karkemis elfoglalása volt. Ez jelentette ugyanis a kulcsot Szíria-Palesztina birtoklásához. Az i.e.605-ös karkemisi ütközet az ókor egyik legnagyobb csatája volt. Mindkét fél hatalmas emberveszteséget szenvedett, de a babilóniak javára billent a mérleg. Bevették Karkemis erődjét, lemészárolták a helyőrséget, a menekülőket pedig üldözőbe vették. Még Jeremiás próféta is megemlékezett könyvében erről az összecsapásról. (Jer. 46:1-12). Az egyiptomi seregben Josephus Flavius zsidó történetíró feljegyzése szerint júdabeli katonák is harcoltak. (Appián ellen I. 136-137). II. Nékó fáraó a teljes visszavonulást választotta. Alapvetően feladta Szíria-Palesztina területét és a Nílus-delta mögé vonta vissza csapatait. A babilóni sereg viszont egyelőre nem tudta tovább folytatni az előrenyomulást, mert Nabú-apla-uszur halála miatt Nabú-kudurri-uszur visszasietett Babilonba, hogy biztosítsa trónját.

Babilón városa

Babilon városának beazonosítása és feltárása sok ponton erősítette meg a Biblia korabeli történeti feljegyzéseinek hitelességét. A települést 1899-1917 között Robert Koldewey (1855-1925) német expedíciója (Berlini Múzeum) hozta felszínre. Babilon (ma Hillah falu az Eufrátesz középső folyása mentén = Irak) sok ezer éves város volt. Bár írott források nem említik a korai időkben, neve alapján feltételezhető, hogy mégis ősi város lehetett, mivel eredeti névformája: Babila, a Mezopotámiában legkorábban megtelepedett sumér nép nyelvéből eredt. Később akkádul Báb-ilinek, azaz Istenek kapujának nevezték. Babilon ennek a kifejezésnek görög formája. Héber nyelven a város neve a bálál, összezavarodás szóval van kapcsolatban.

Babilon városa az újbabiloni időkben, II. Nabú-kudurri-uszur építkezései nyomán vált metropolisszá. Területe ekkor kb. 8,9 km² lehetett, amelyben kb. 800 000 lakos 20 hivatalos nyelven beszélt. Széles, kettős, helyenként hármassal védte a várost északról, keletről és délről, nyugatról az Eufrátesz határolta. Hérodotosz szerint városfalai olyan vastagok voltak, hogy két négyes fogat is elfért rajtuk egymás mellett. A külső fal hossza 18 km volt. A városfalakat 55-55 m távolságban őrtornyok, északon egy a falra épült citadella erősítette. (Koldewey szerint a belső falon 360 ilyen őrtorony volt). A falakon kívül egy 80

méter széles, vizes várak is húzódtak. A folyó egy csatornája a várost kettéosztotta. A csatorna fölött pilléreken álló hidak íveltek át. A város 9 főkapuját a babiloni istenekről nevezték el, de ennél több kisebb bejárata is lehetett. Két legszebb részén a szentélykörzet és a paloták álltak.

A legdíszesebb kapu az északi, Istár-kapu volt. Innen a központi Marduk templomig, kb. 900 méter hosszan vezetett a felvonulási út. A felvonulási utat 1x1 méteres fehér mészkőlapokkal burkolták, az út két oldalán emelkedő falat pedig mázas téglák borították. A toronytemplom (zikkurát) agyagtéglából épült, de csak az alapozása maradt meg. Az egész terület megsüllyedt, eliszaposodott. Nagy Sándor itt akarta kialakítani birodalma fővárosát, újjá akarta építeni a tornyot, ezért lebontatta, de újjáépíttetni már nem maradt ideje. Eredetileg kb. 100 x 100 méteres alapterületű és közel 100 méter magas lehetett. Neve: „Ég és föld alapjának háza”. Kb. 58 millió agyagtéglából épülhetett. A tornyot a görögök írják le, illetve a babiloni táblák adnak minden szintjéről pontos méretet. 7 szintjét más-más színűre festették. A legtetején álló szentélyt kék mázzal vonták be. A szentélyt Marduk házának tartották, egy ágy és egy asztal állt benne. Csak a Marduk feleségének tartott papnő léphetett be ide. Szent „nászuk” biztosította az állam jólétét.

Nabukodonozor a toronytemplom közelében egy síktemplomot is építtetett. Ez volt a Hérodotosz által részletesen leírt Ézagila. Falait arany borította, Marduk két aranyszobrát helyzeték el benne és az istenségnek arany ágyat és trónt is készítettek.

Az északi kapu közelében épült fel II. Nabú-kudurri-uszur északi és déli palotája. Az északi palota és az Eufrátesz közötti térségben állhatott a világ hét csodája közt számon tartott Szemiramisz függőkertje. Sztrabón szerint II. Nabú-kudurri-uszur méd feleségének, Amüitisznek építtette. A déli palota volt a király állandó székhelye, itt működött a királyi adminisztráció központja, ugyanakkor itt helyezkedtek el az uralkodói fogadótermek, a levéltár és a királyi család lakosztályai is. A palota összesen kb 45 000 m² területet foglalt el. A trónterem 52x17 méter alapterületű és 20 méter magas lehetett, falait kékmázas reliefek, padlóját fehér homokkő lapok borították, kapuit gigantikus oroszlánok őrizték.

Babiloni krónikák és Nabukodonozor

A babiloni palotákból előkerült ún. „Babiloni krónikák” ékírásos agyagtáblák, amelyek évekre lebontva mesélik el az Újasszír és Újbabiloni birodalom főbb eseménytörténetét ie. 750 és 539 között. A Biblia szempontjából legjelentősebbek azok az agyagtáblák, amelyek II. Nabú-kudurri-usur trónra lépésének és uralkodása első 11 évének eseményeit

örökítették meg. Ezek alapján több bibliai dátumot is egészen pontosan ismerünk. (ie.605 A karkemisi csata éve, egyben II. Nabukodonozor trónra kerülésének és Jójákim júdai királynak a 4. éve; illetve ie. 597 Adar 2. Jeruzsálem bevétele, Jójákin király fogságba vitele).

A történeti források szerint II. Nabú-kudurri-uszur babiloni király ie.605-ben visszatért Szíriába. Feltehetően ezzel az eseménnyel függhet össze az a bibliai feljegyzés, amely szerint ie.605-ben II. Nabú-kudurri-uszur megszállta Jeruzsálemet, kifosztotta a templom kincstárát és királyi vérből származó túszoikat – köztük a későbbi Dániel prófétát – vitte magával Babilonba. (Jer.25:1 vö. Dán.1:1-3)¹¹⁷ A Biblia szerint II. Nabú-kudurri-uszur a történelem kiemelkedő alakja volt, „az arany fej”, akit Isten hívott el arra, hogy választott népén az ítéletet beteljesítse. (Dán.2:2). Dániel próféta hatására időnként még a zsidó Istent is elismerte. (pl. Dán.3:31-33).

Dániel próféta

Nevének jelentése: „Isten a bírám”. Királyi család sarja volt, aki ie. 605-ben került babiloni fogságba. A káld bölcsék iskolájába járt, ie. 602-ben megfejtette II.Nabú-kudurri-uszur álmát. (Dán.2.fejezet), majd ő maga is kapott álmokat és látomásokat az emberiség jövőjéről. Változó birodalmak és uralkodók idején államférfiként élt idegenben, mintegy 37 éven át. Még megérte a babiloni fogságból való szabadulást, de már nem tért vissza Jeruzsálembe. 4 nagy vázlatprófeciája az emberiség történetéről: 2., 7., 8-9., 10-12. fejezetek. Időkielentése a Messiás fejedelemeiről: Dán. 9:24-27.

Ettől az eseménytől kezdve Júda, legalábbis látszat szerint, feladta Babilon ellenes magatartását. Színleg elszakadt az egyiptomi szövetségtől és éves adóját II. Nabu-kudurri-uszurnak fizette. Júda előkelői és népe két pártra szakadt. Sokan a nemzeti ellenállás és függetlenség jegyében arra bíztatták Jójákim királyt, hogy álljon ellen a káld birodalom terjeszkedésének és újítsa fel az egyiptomi szövetséget. Mások, élükön Jeremiás prófétával és néhány udvari előkelővel, arra intették a zsidó uralkodót, hogy ne lázadjon Isten ítélete ellen, hanem fogadja el a babiloni igát. II. Nabú-kudurri-uszur ie.605-ös akcióját közvetlenül megelőzően Jeremiás próféta megjövendölte, hogy a babiloni fogság innentől kezdve 70 éven keresztül fog fennállni. (ie.605-535) (Jer.25:11).

¹¹⁷ A két szakasz közti látszólagos kronológiai ellentmondás abból fakad, hogy Dániel próféta babiloni módra, míg Jeremiás Júdabeli időszámítás szerint adja meg Jójákim király uralkodási éveit. A babiloni rendszer

Jeremiás próféta

Jeremiás próféta nézetei miatt gyakran keveredett összetűzésbe Jojakim királlyal. Nyíltan és keményen közvetítette Isten üzenetét és hirdette a közeledő ítéletet. Ehhez hasonló üzenetért egy Kirját-Jeárimból származó másik prófétát az uralkodó kivégeztetett. (Jer.26:20-23). Jeremiásnak viszont magas pártfogói segítségével mindig sikerült elmenekülnie Jojakim haragja elől. Maga Jeremiás is magas rangú papi családból származott. A Biblia szerint édesapja Hilkiás pap volt, akinek neve megegyezik a jósiási reform idején élt főpap nevével. (vö. II.Kir.22:4). Egyik legmagasabb rangú pártfogója a királyi udvar egy tisztviselője, Sáfán volt. Sáfán és fiai több ízben siettek a próféta segítségére. (pl. Jer.26:24; Jer.29:3; Jer.36:10-12).

Ie.604-ben, abban az esztendőben, amikor II.Nabú-kudurri-uszur seregei elfoglalták a filiszteus Ekron városát, a jeruzsálemi templomban közös böjtre gyűlt össze Júda népe. Jeremiás próféta királyi tilalom miatt nem léphetett a szentély területére, de írnoka, Báruk, felolvasta az ott egybegyűlteknak Jeremiás könyvtekercsét. Jójakim kémei jelentették az eseményeket. Jeremiás tekercsét elkobozták. A király felolvastatta magának a próféta írást, majd nagy haraggal elégette azt. Jójakim lelke végleg elzárkózott Isten elől. Jeremiás ellenben újra parancsot kapott az Úrtól könyvének megírására. (Jer.36.fej.).

Ie.602/601 körül II. Nabú-kudurri-uszur elég erősnek ítélte hadseregét arra, hogy nyílt támadást kezdeményezzen Egyiptom ellen. Az egyiptomi-babilóni összeecsapás egyik félnek sem hozott átütő sikert. Egyiptom ugyan megtartotta a Nílus-delta mögötti területeit, de elveszítette az attól északra fekvő vidékek feletti uralmát. *„És Egyiptom királya többé nem jött ki az ő földéből; mert Babilónia királya mindent elvett, ami csak az egyiptomi királyé volt, Egyiptom folyóvizétől az Eufrátesz folyóvizéig.”* (II.Kir.24:7) A babilóni seregek beszorították ugyan saját országába a fáraót, de nagy vérveszteséget szenvedtek. II.Nabú-kudduri-uszur nem vonult fel többet Egyiptom ellen. A Bibliából közvetve úgy tűnik, hogy ezek az események ismét hatással voltak Jójakim külpolitikájára. Újabb fordulatot téve felrúgta Babilonnak tett vazallusi esküjét és Egyiptommal szövetségre lépve megtagadta az éves adófizetést II. Nabú-kudurri-uszurnak. A káld uralkodó ie.598-ban indította el megtorló csapatait Júda országa ellen. Csapatai ostromgyűrűbe zárták Jeruzsálemet. *„És*

ráküldte az Úr a káldeusok seregeit, a moabiták seregeit és az ammon fiainak seregeit, és ráküldte őket Júdára, hogy elveszenek az Úr beszéde szerint, amelyet szólott szolgálai, a próféták által.” (II.Kir.24:2)

Jójákim király az ostrom alatt meghalt. A várt egyiptomi segítség nem érkezett meg. Trónját 18 éves fia, Jójákin vette át. (Krónikák könyvében egy szövegromlással találkozunk II.Krón.36:9-ben, mely szerint a trónörökös herceg csak 8 éves volt.)

Jójákin (ie.597)

II.Kir.24:8-19; II.Krón.36:9-10; Jeremiás könyvéből időrendben: 22:20-30, 13. fej., 23. fej.

Jójákin vesztett háborút örökölt atyjától. Jelleme ugyan nem volt különb Jójákimnál (II.Kir.24:9), de – legalábbis ebben a helyzetben – bölcsebbnek tűnt a babiloni igával kapcsolatban.

A babiloni seregek hosszú hónapokon át ostromolták Jeruzsálemet. Végül maga II.Nabú-kudurri-uszur is megjelent a város falai alatt. Ekkor szánta el magát Jójákin a meghódolásra. *„És kiment Jójákin, a Júda királya Babilónia királyához az ő anyjával, szolgálival, hadnagyaival és udvariszolgálóival együtt, de fogságra vetette őt Babilónia királya az ő uralkodásának nyolcadik esztendejében.”* (II.Kir.24:12). Az ifjú Jójákin tehát hajlott arra, hogy Júda nevében ismét letegye a hűségesküt II. Nabú-kudurru-uszur előtt. A káld uralkodó azonban példát adott minden népe számára, hogy elvegye kedvüket a lázadástól. A júdabeli királyt és kíséretét elfogatta és magával hurcolta Babilonba. Mindössze három hónap uralkodás után Jeruzsálemben új király került hatalomra, akit II. Nabú-kudurri-uszur jelölt ki. Választottja Jójákin nagybátyja¹¹⁸, Jójákim féltestvére, Mattania lett, akinek édestestvére, Joakház annak idején egyiptomi fogságban halt meg. Ezért a babiloni uralkodó azt feltételezte, hogy Mattania (jelentése: „Isten ajándéka”), akinek nevét Sedékiásra (jelentése: Isten igazságossága) változtatta, nem lesz barátságos Egyiptommal. Jeruzsálem végül ie.597 márciusában esett el. Egész Júda súlyos veszteségeket szenvedett: *„És elvitte (Nabukodonozor) az Úr házának minden kincsét és a király házának kincsét...és elhurcolta egész Jeruzsálemet, összes fejedelmeit és minden vitézeit, tízezer foglyot és az*

¹¹⁸ Krónikák könyvében a Károli szövegben azt olvassuk, hogy Sedékiás Jójákin testvére volt. Az eredeti szövegben egy olyan kifejezés szerepel, amely egyaránt érthető fiú testvérnek és nagybácsinak.

összes mesterembereket és a lakatosokat, úgy, hogy a föld szegény népén kívül senki sem maradt ott.” (II.Kir.24:13-14).

A babilóniak – az asszírokhoz hasonlóan – a legyőzött népek esetében a deportálást alkalmazták. A birodalom központjába gyűjtöttek minden értéket és szaktudást, fogolytáborokat létesítettek, az előkelőket pedig igyekeztek „átnevelni”. Ezzel is próbálták „babilónivá” tenni a birodalom vegyülékes népeit. A kor másik nagy prófétája, Ezékiel is egy zsidó fogolytáborba került a Kébár folyó partján, ahol hamarosan (öt évvel fogságba hurcolása után) megkapta első látomásait Istentől. (Ezék.1:1-2).

Ezékiel próféta

A próféta előkelő papi családból származott, apja neve Búzi volt, akiről semmi közelebbit nem tudunk. (1:3) Arisztokrata származása miatt kerülhetett a második fogolycsapatba, akiket ie. 597-ben hurcolt el Nabu-kudurri-usur. Ezékiel egy zsidó fogolytáborba került, Tél-Ábíb-ba, valahová Nippur közelébe (Babilontól 80 km-re délre) Ezt a Biblia által megadott földrajzi nevet (Kébár folyó 1:3) pontosabb fordítása „nagy csatorna”, az ékírásos feliratokon szereplő Naru Kabari –vel azonosítják. Ez a csatorna a Tigris és Eufrátesz közti síkságot öntözte, Babilon felett ágazott el az Eufráteszből és kb. 100 km hosszan futott délkeleti irányban Nippur felé. Ennek a csatornának a partján állhatott a zsidó fogolytábor. Ezékiel mintegy 30 évesen, a fogság 5. évében kapta prófétai elhívását (1:1-2). Feleségét a fogság 9. évében hirtelen veszítette el (24:16), gyermekük nem volt. A könyv Ezékiel Istentől kapott látomásait tartalmazza. A fejezetek nem időrendi sorrendben követik egymást, viszont pontosan datálja őket. Kb. 20 éven át volt a fogságba vitt zsidók között, népszerűtlen szolgálata (2:6) középpontjában az elkerülhetetlen isteni ítélet (Jeruzsálem pusztulása ie. 586), a hosszantartó babiloni fogság, valamint a megtérő maradék számára adott kegyelem hirdetése állt.

Mattania vagy Sedékiás (ie.597-586)

Igehelyek: II.Kir.24:18-25:21; II.Krón.:36:11-21; Jeremiás könyvéből időrendben: 24. fejj., 29-31. fejj., 46-51. fejj., 27-28. fejj., 21. fejj., 34. fejj., 32. fejj., 33. fejj., 37-39. fejj.; Ezékiel könyvéből:

Dániel könyvéből:

Sedékiás Jósiás, a nagy reformkirály késői gyermeke volt. Jellemében azonban nem követte atyja útját. *„És gonoszul cselekedett az Úr szemei előtt az ő Istene előtt és nem alázta meg magát Jeremiás próféta előtt, aki az Úr képében szólt neki.”* (II.Krón.36:12). II. Nabú-kudurri-uszur tette meg uralkodóvá, akinek Istenre tett esküvel fogadott hűséget. (II.Krón.36:13). Ennek ellenére uralkodása kilencedik évében fellázadt a babiloni uralkodó ellen, amelynek végzetes következményei lettek. (II.Kir.25:1).

Sedékiás uralkodásáról a kortárs Jeremiás próféta könyvéből tudhatunk meg részleteket. Ebből kiderül, hogy Jeruzsálem kifosztása mélyen megrendítette és megosztotta Júda lakosságát. Maga az uralkodó is bizonytalan volt azt illetően, hogy a lázadás és háború, vagy a behódolás és béke pártján álljon. II. Nabú-kudurri-uszur hazatérését követően, már ie.597-ben egy nemzetek közti – Edom, Moáb, Ammon, Türosz, Szidón – tanácskozás folyt Jeruzsálemben arról, mit lehetne tenni a babiloni uralom ellen. (Jer.27:3). Jeremiás próféta az Úr parancsára egy fájármot vett magára és megjelent a követek előtt. Szimbolikus cselekedetét egy üzenettel is meg kellett toldania: *„Ezt mondja a seregek ura, Izrael Istene...én teremtettem a földet...és most én odaadom mind e földeket Nabukodonozornak, a babiloni királynak, az én szolgálómnak kezébe...és néki szolgálnak és az ő fiának és unokájának szolgál minden nemzet mindaddig, míg el nem jő az ő földének is ideje, és szolgálnak néki sok nemzetek és nagy királyok. Azt a nemzetet és azt az országot pedig, amely nem szolgál neki...fegyverrel és éhséggel és döghalállal verem meg, azt mondja az Úr, míglen kiirtom őket az ő kezével. Ti azért ne hallgassatok a ti prófétáitokra, se jövőmondóitokra, se álommagyarázóitokra, se varázslóitokra, se szemfényvesztőitekre, akik ezt mondják néktek? Ne szolgáljatok a babiloni királynak. Mert ők hazugságot prófétálnak néktek, hogy messze vigyelek titeket a ti földetekből és kiűzzelek titeket és elveszettek. És azt a nemzetet pedig, amely nyakára veszi a babiloni király jármát és szolgál neki, az ő földjében hagyom, azt mondja az Úr és míveli azt és lakozik benne.”* (Jer.27:5-11)

Jeremiás próféta egyenes és kemény szavai a babilon-ellenes, főként bizonyos előkelő papi körökben, nagy ellenállást váltottak ki. Hanániás, aki prófétának nevezte magát nyílt színen mondott ellen Jeremiásnak és azt állította, hogy két év múlva káldok igája lehull majd Júdáról, a fogságba vittek pedig dicsőségesen hazatérnek. Beszédét azzal toldotta meg, hogy levetette Jeremiásról a fájármot. A próféta ekkor egy vasjármot készíttetett magának, ezzel fejezve ki, hogy ha Júda nem hajlandó elviselni a fájármot, akkor hamarosan vasigát

kell majd hordoznia. Igazsága bizonyságaként azt is hozzátette, hogy a békét prófétáló Hanániás hamarosan meghal, ami be is következett. (Jer.28.fejezet)

Jeremiás egy a fogságban lévő zsidóknak írt levelében is megerősítette, hogy a babiloni iga hosszú lesz. Azt tanácsolta az elhurcoltaknak, hogy telepedjenek le a birodalomban és igyekezzenek annak jólétén munkálkodni. (Jer.29:4-7). A próféta egyértelműen rámutatott arra is, hogy Isten azokat vitette el idegen földre, akik felől még volt reménysége a megtérésre – ők a jó fűgék. Belőlük fog majd a nehézségek hatására kikristályosodni az a maradék, akik később hazatérhetnek majd az Úr városába. Ugyanakkor az otthon maradtak, akik látszólag békében élnek, valójában a romlott fűgék, akik felől Isten már nem látott reményt a megtérésre. (Jer.24.fejezet). Tehát az *„akiket szeretek megfeddem és megfenyítem”* (Jer.3:19) igazsága ebben a korban is érvényes volt.

Sedékiás Babilon ellenes akcióját a Biblia nem indokolja. Csak egyszerű tényként közli, hogy az uralkodó megtagadta az éves adófizetést II. Nabú-kudurri-usurnak. (II.Kir.24:20b). Az esemény hátterét a korabeli források teszik világosabbá. Annyi biztosnak tűnik, hogy Sedékiás, uralma negyedik évében (ie.594/593) még járt Babilonban, feltehetően azért, hogy biztosítsa a káld uralkodót a hűségéről. (Jer.51:59). A júdabeli követség egyik tagja, Serája, aki Jeremiás feltétlen híve volt, magával vitt egy a próféta által írt levelet, amelyben Jeremiás – feltehetően a foglyoknak szánt biztatásként – megjövendölte Babilon elestét. (Jer.51:61-64). Ezt követően olyan politikai változások zajlottak le Egyiptomban, amely ismét felkeltette sok júdabeli szabadulásba vetett reménységét. A II. Nékót követő fáraó, II.Pszammetik (ie.595-589) sikeres hadjáratot folytatott Núbia földje (Etiópia) ellen. Úgy tűnt, hogy az egyiptomi birodalom újból erőre kap. Ie.591-ben a fáraó egy vallásos, ünnepi felvonulást tett katonáival Palesztinában. Mivel Júda babiloni vazallus állam volt és területén babiloni csapatok is állomásoztak, ez a látogatás nem vetett jó fényt a zsidó állam hűségére, ugyanakkor felbátorította a háború híveit.

Ugyancsak a lázadókat erősítette az az általános közel-keleti várakozás is, miszerint a korábban szövetséges médek és babilóniak között a területi konfliktusok miatt hamarosan kenyértörésre kerül a sor. Ráadásul II. Pszammetik fáraó utóda, Apreisz vagy Hofra (ie.589-570) csapataival több Elő-Ázsiai akciót is indított: bevette Gázát és flottájával megtámadta a föníciai városokat. Júda számára kézzelfogható közelségbe került az egyiptomi segítség reménye.

Sedékiás, aki eddig is kényszerből követte a babiloni szövetséget, valamikor ie.589 körül végleges elhatározásra jutott és az élő Istenre tett esküjét megszegve fellázadt a babiloni iga, tulajdonképp Isten ítélete, a „fajárom” ellen. II. Nabú-kudurri-uszur seregei hamarosan megindultak Júda ellen. Sedékiás ekkor – kiissé képmutatónak tűnő módon – követeket küldött Jeremiáshoz, hogy kérdezzék meg az urat a hadjárat várható eredményéről. A próféta válasza egyértelmű volt. A babiloni sereggel szemben, csak egyet tehetnek, adják meg magukat. (Jer.21. fejezet). A királyi delegáció egy tagja, Pashúr, akik pap volt és lehetetlennek találta, hogy az Úr elhagyná az ő városát, megverte Jeremiást és egy napra kalodába záratta. A próféta ennek ellenére kitartott véleménye mellett. A babiloni seregek két irányból közelítettek a főváros felé. Egyik csapatuk a tenger partja mentén haladt végig, míg a másik csapattest Jeruzsálemet vette ostromgyűrű alá. A katonai akció kb. másfél évig elhúzódott. Ezalatt az idő alatt Sedékiás teljesen bizonytalanul kezelte a lázadást. Időnként találkozott Jeremiással és újra meg újra a véleményét kérte, aztán a fejedelmekkel és papokkal tanácskozva mégis kitartott a háború folytatása mellett. Jeruzsálem ostroma idején Hofra fáraó seregei megjelentek Palesztinában. A babiloni csapatok átmenetileg felhagytak a főváros ostromával és az egyiptomi hadsereg ellen vonultak. Sedékiás ez alkalmából ismét megkerestette Jeremiás prófétát, hogy helyzetértékelést kérjen tőle. A próféta üzenet azonban semmit nem változott. Jeremiást makacs béke-pártisága miatt ekkor bebörtönözték. (Jer.37. fejezet). Hamarosan többen követelni kezdték, hogy a király öltesse meg Jeremiást, mert szavai meggyengíti a katonák kezeit. (Jer.38:4). Sedékiás nem merte a próféta életét elvenni, de a királyi börtön udvarán lévő sáros verembe vettette. Csak a király egy idegen származású, etióp szolgája könyörült meg Jeremiáson és könnyített az ő rabságán. Sedékiás ekkor titokban újból felkereste a prófétát, hogy megtudja, mit tegyen. Jeremiás azt tanácsolta az uralkodónak, hogy adja fel magát Nabukodonozornak és akkor ő is, családja is, népe is megmenekedik. A király azonban ezt nem merte megtenni.

Úgy tűnik, hogy végül konkrét összezapásra nem került sor az egyiptomiak és a babilóniak között. Talán a fáraó csapatai maguktól visszahúzódtak a Nílus mögé. Júda sorsa megpecsételődött. Már csak két erőd tartotta magát Jeruzsálemen kívül, Lákis és Azeka (Jer.34:7). Minél súlyosabbá vált a helyzet az országban, Jeremiás annál inkább kezdett vigasztaló üzeneteket küldeni a népnek. Próbált reményt adni a távolabbi jövőre nézve. Azzal bátorított mindenkit, hogy valamikor fognak majd újra házakat építeni és

szántóföldeket venni Júdában. (Jer.32:15). Ő maga is vett egy kis földet szülőföldjén, Anatótban, hogy ezzel is bizonyosságát adja hitének. A jelen valósága ezzel szemben teljesen kilátástalan volt. Az élelem elfogyott, a babiloni seregek ie.586 (vagy 587) nyarán betörték Jeruzsálem falait. Sedékiás ezt látva az éj leple alatt kíséretével elmenekült a városból, azonban a babilóniak utolérték és Jerikó mellett elfogták őket. A királyi foglyokat II. Nabukudurri-uszur elé vitték, aki kegyetlenül megtorolta a zsidó uralkodó lázadását. Sedékiás fiait és nemeseit megölték, őt magát megvakították (alkalmatlanná tették a királyi pozícióra) és vásra verve vitték Babilonba.

Jeruzsálem elesett és fosztogatók martalékává vált. Falait lerombolták, a templomot kirabolták és felgyújtották, a házakat feldúlták és leégették. A lakosság nagyobb részét legyilkolták, míg másokat fogságba hurcolták. (II.Kir.25:8-21 vö.Jer.52. fejezet). A Biblia szerint a babiloni király előtt egyedül Jeremiás próféta talált kegyelmet. Külön küldött ment érte a királyi börtönbe, ahol átélte az ostrom napjait és lehetősége volt szabadon dönteni arról, hova megy. Jeremiás próféta lelki nagyságát mutatta, hogy úgy döntött, szenvedő népével marad. A babiloni ostrom és az azt követő nyomorúság eseményeit nagyszabású költeményben, Siralmaiban örökítette meg.

A lákisi cseréplevelek

Júda végnapjairól drámai élénkséggel tanúskodnak az ókori Lákis egyik kaputornyából előkerült cserépre írt levelek (osztraka). A levelekből kiderül, hogy Azeka, a szomszédos erőd elesett, az országban nagy a félelem és káosz, sokan a király környezetében is inkább a béke pártján állnak, valamint hogy hatékonyan tevékenykedik „a Próféta”, aki megadásra buzdító szavaival megerőtleníti a katonák kezeit, ezért félreállítását tervezik. A Bibliában az előkelő nemesek szinte szó szerint ismétlik meg ezt a vádat a kor egyik legkiemelkedőbb prófétájával, Jeremiással szemben: *„És mondának a fejedelmek a királynak: Kérünk, ölettesd meg ezt az embert, mert megerőtleníti a vitézek kezeit, a kik megmaradtak a városban, és az egész nép kezeit, hogy efféle szókat szól nékik, mert ez az ember nem a nép megmaradására igyekszik, hanem veszedelmére.”*

(Jer. 38.4)

Júda önállósága, a független zsidó királyság kora ie.586-ban (vagy ie.587-ben) véget ért.

A választott nép számára érthetetlennek tűnő fordulat oka, miszerint Isten hagyta elfoglalni

és elpusztítani az ő városát és templomát, egyszerű volt. A zsidóság Istennel kötött szövetségének lényege az lett volna, hogy Izrael minden nép számára bemutatja a Teremtő ismeretét, jellemét és áldásait. Ehhez képest ők folyamatosan megszegték az Úrnak tett esküjüket. Isten küldötteit, a prófétákat elutasították és pogány kultuszokat gyakoroltak. Isten ezért hagyta, hogy népe fogságba vitessen, ami által mégis beteljesítették eredeti küldetésüket. A szétszórásban megtanulták értékelni az Úr szeretetét és sok esetben be is mutatták, mit jelentenek az Ő törvényei. Az emberi történelmet kézben tartó Isten, ebben az esetben is „*jóra tudta fordítani a gonoszt*”. (I.Móz.50:20)

A fogság és hazatérés kora (kb. ie. 586 - ie. 400)

A korszakot tárgyaló bibliai könyvek

II.Kir.25:22-30, II.Krón.36:20-23, Ezsdrás, Nehémiás, Eszter történeti könyvei; Jeremiás 40-44., 52. fejezetek, Jeremiás Siralmi, Ezékiel könyvének egyes fejezetei (32-48.), Aggeus, Zakariás, Malakiás prófétai könyvei, Dániel könyvének egyes részletei (11.fejezet), valamint a 137. zsoltár.

A zsidók helyzete Júdában: Gedáliás „kormányzósága”

Jeruzsálem és Júda felprédálása hetekig tartott. Amikor Nabukodonozor seregei végül elhagyták Júdát, az erődített városok romokban heverték. Sok ezer ember halt meg, vagy került babiloni szolgaságba. A zsidó királyság a babiloni birodalom tartománya lett, élére egy a babiloniakkal együttműködő zsidó férfi, Gedáliás, Ahiqám, Sáfán fiának fia került (II.Kir.25:22, Jer.40:7). A szövegből nem derül ki pontosan, hogy Nabukodonozor milyen tisztségre emelte őt, de feladata szerint neki kellett gondoskodnia a helyben maradt zsidóságról. A júdabeli seregek maradékai meghódoltak Gedáliás előtt, később azonban fellázadtak ellene és megölték őt. Ez az utolsó Babilon ellenes lázadás azonban eleve kudarcra volt ítélve. A gyilkosság a katonai vezetők és a nép körében is pánikot váltott ki. Közös elhatározással Egyiptomba akartak menekülni és magukkal hurcolták a tiltakozó Jeremiás prófétát is. Jeremiás nyilvánvalóvá tette a zsidók számára, hogy mind a gyilkosság, mind a menekülés Isten akarata ellen való és Nabukodonozor büntetése kétség kívül utol fogja érni őket. A próféta maga is valahol Egyiptom felé haladva, félúton, Táfnésben veszítette el az életét. Könyvének elbeszélései és jóvendölései ugyanis ekkortól szakadnak meg. (II.Kir.25:23-26, Jer.41-43.fejezetek)

Nabukodonozor büntetése végül valóban utolérte Izrael menekülő fiait. Jeremiás 52:30 megemlíti, hogy Nabukodonozor 23. évében (ie. 582/581) ismét zsidó foglyok kerültek Babilonba, mintegy 745-en. A próféta nem magyarázza meg az eseményt kiváltó okot, de több kutató összekapcsolja ezt a fogságra vitelt Gedáliás meggyilkolásával. A Gedáliás utáni júdabeli helyzetről már nem sok információ áll rendelkezésünkre.

Gedáliás pecsétje?

Lákis területén még 1935-ben egy agyagpecsétet találtak, amely felirata szerint „*Gedálja, az udvartartás fejének tulajdona*”. A pecsét egyértelműen a város babiloni ostromát jelző hamu-és törmelékrétege közül került elő, ezért kora ie.587/586-ra tehető. Ha a pecsét tulajdonosa a Bibliában is említett Gedáliás, akkor a felirat szerint már a babiloni rombolás előtt is előkelő pozíciót töltött be a jeruzsálemi udvarban.

A zsidók helyzete Babilonban

A babiloni területekre deportált zsidók kezdeti lelkiállapotát a 137. zsoltár mutatja be kifejezően: „*Babilon folyóvizeinél, ott ültünk és sírtunk, mikor a Sionról megemlékeztünk. A fűzfákra, közepette, oda függesztettük hárfáinkat...Hogyan énekelnénk az Úrnak énekét idegen földön?! Ha elfelejtkezem rólad Jeruzsálem. Felejtkezzék el rólam az én jobb kezem...*” (1-2,4-5)

A fogságba hurcolt közrendű zsidók helyzete azonban nem volt teljesen kilátástalan. Bár messzire szakadtak őseik földjétől, úgy tűnik, hogy nagyobb csoportokban telepítették le őket (Ezsdrás 2:59, Neh. 7:61), így közösségi életük hamarosan helyreállt. Sokan komolyan vették Jeremiás próféta szavait arról, hogy a fogság hosszú évtizedeken át elhúzódik (szám szerint pontosan hetven évig - lásd lentebb), ezért igyekeztek beilleszkedni a birodalom hétköznapi életébe. „*És igyekezzetek a városnak jólétén, amelybe fogságra küldöttelek titeket, és könyörögjeteK érte az Úrnak; mert annak jóléte lesz a ti jólétetek.*” (Jer.29:7)

Mivel társadalmi helyzetük lehetőséget adott rá, földeket vettek vagy kereskedőházakat építettek, többen komoly vagyonra tettek szert. Megtanulták a birodalom közvetítő nyelvét, az arámit, de nem szakadtak el anyanyelvüktől, a hébertől sem, hiszen szent irataik továbbra is ezen a nyelven íródtak. Szombatonként és ünnepnapokon előbb saját

házaikban, később külön erre a célra létrehozott épületekben gyülekeztek hitük gyakorlására. Az áldozati rendszert felváltotta az igeolvasás és imádkozás. Ezek a gyülekezőhelyek lehettek a későbbi zsinagógák elődei. A zsidó közösségek hamarosan átvették a babiloni naptárrendszer egyes elemeit és a hónapok neveit is. Településeik belső életét egyfajta „vének tanácsa” irányította. Erre utalnak a „Júda vénei”, illetve „fogság vénei” kifejezések. (Ezék.8:1, 14:1, 20:1,3; Jer.29:1).

Ami Izrael népének nem sikerült saját hazájában a viszonylagos jólét idején, azt a fogság próbája megérlelte: kialakult az Istenben újra bízó, hívő maradék. Azok a „jó fűgék” (Jer.24. fej.), akiknek leszármazottait Isten később visszavezette az Ígéret földjére. *„Istennek célja van azzal, ha próbát küld gyermekeire. Soha nem vezeti őket másképpen, mint ahogy ők is választanak, ha látnák kezdetől fogva a véget és fel tudnák fogni a dicső célt, amelyet betöltenek.”* (E.G.W. im. 359.o.)

Babilon bukása

Jeremiás próféta pontosan megjövendölte, hogy a babiloni fogság hetven éven keresztül áll majd fent. *„És ez a föld pusztasággá csudává lesz, és e nemzetek a babiloni királynak szolgálnak hetven esztendeig. És mikor eltelik a hetven esztendő, meglátogatom a babiloni királyon és az ő népén az ő álnokságukat, azt mondja az Úr, és a káldeai földön, és örökkévaló pusztasággá teszem azt”* (Jer.25:11-12). Ez a kijelentés ismert volt a birodalomban élő zsidó foglyok között, akik közül az igazán hívők számolták az éveket és várták a szabadulást. Dániel próféta egyenesen Istenhez fordult imádságában, amikor Jeremiás tekercsét olvasva felismerte, hogy a hetven év hamarosan lejár, mert attól félt, hogy a zsidó nép bűnei miatt Isten szabadítása esetleg elmarad. (Dán. 9:1-2, 19). Jeremiás fenti jövendölése ugyanakkor arról is bizonyosságot tett, hogy a fogság vége egyben a babiloni birodalom bukását is jelenti majd. A prófécia szövege arra utalt, hogy valamilyen történelmi fordulattal, Isten ítéletével függ össze ez a váltás: *„meglátogatom a babiloni királyon és az ő népén az ő álnokságukat”*.

Ennek a történelmi váltásnak az előzményei visszanyúlnak az ie.7. század végére. Az újbabiloni birodalom születésével egyidőben ugyanis egy másik hatalom is előtérbe került a Közel-Keleten: az iráni fennsíkon élő médek királysága. Az asszír birodalom, mint közös ellenség legyőzésére létrehozott méd-babiloni szövetség azonban nem bizonyult tartósnak.

A két nagyhatalom hamarosan egymás ellen fordult, hogy saját területeit tovább gyarapítsa.

Az újbabiloni birodalom utolsó uralkodói (ie.562-539)

II.Nabú-kudurri-uszurt halála után fia, Amel-Marduk (bibliai neve Evil-Merodák) követte a trónon. (ie.562-560). A Biblia szerint az ő idejében történt, hogy szabadon engedték a zsidó Jójákint, aki Babilonban maradt ugyan, de legyőzött uralkodóként kezelték. (II.Kir.25:27-30). Amel-Marduk rövid uralkodásának feltehetően erőszakkal vetett véget sógora, Nergal-sar-uszur, aki talán azonos lehet a Jeremiás könyvében is említett magas rangú katonai vezérrel (Nergál-Sárézer Jer.39:3,13). Négy éven belül azonban ő is meghalt, a trónt kiskorú fia, Labasi-Marduk örökölte. Alkalmatlanság miatt azonban a babiloni nemesek hamarosan leváltották és a helyére Nabú-naidot (Nabonidot), egy idős, előkelő harráni férfit tették meg uralkodónak.

Nabú-naid (vagy Nabonid) (ie.556-539) kezdetben élvezte a káld nemesség és papság támogatását. Édesanyja a híres harráni Szin templomának papnője volt, aki nagy hatással volt fia nézeteire. Nabú-naid nagy hangsúlyt fektetett a hagyományok ápolására, igyekezett megtalálni egyes szentélyek alapító leveleit, ezért „ásatásokat” kezdeményezett országa több pontján. A helyi, babiloni Marduk kultusz helyett egy kozmopolitább istenség, Szin kultuszát helyezte előtérbe, ami nagy ellenállást váltott ki, leginkább Marduk papsága körében. A méd királyság belső viszályait felhasználva (perzsákkal való hatalmi harcok), Nabú-naid elfoglalta a médek fennhatósága alá tartozó Harránt, ugyanakkor világossá vált számára, hogy a perzsák élén álló II.Kürosz hamarosan az ő országa számára is veszélyes lehet. Talán ez a fenyegetés (és a birodalmon belüli vallási meg nem értés) indította arra, hogy birodalma súlypontját nyugat felé tolja. Uralkodása hatodik évében elhagyta Babilont és tíz évre az arab sivatag egy oázisába, Témába vonult. Építkezésekbe kezdett és kereskedelmi kapcsolatokat létesített országa gazdagítására. Fiát, Bél-sár-uszur (a bibliai Belsacár) Babilonban hagyta társuralkodóként. Az újbirodalom napjai azonban már meg voltak számlálva. Nabú-naid távolléte és viselkedése nyugtalanságot keltett országában. Az uralkodó a szokásos újévi Marduk ünnepen sem jelent meg, ami a nép előtt is hitelesítette volna uralmát. Emellett az országban gazdasági válság tombolt, az árak magasra emelkedtek. Amikor végül az egyesített méd-perzsa seregek, II.Kürosz vezetésével elindultak Babilon meghódítására, Nabú-naid villámgyorsan hazatért, de már későn. Sem

fiát, sem városát, sem országát nem tudta megmenteni.

Nabú-naid és Belsacár története sokáig ismeretlen folt volt a történészek számára. A görög történetírók már nem tudtak Belsacár esetéről, csak a Biblia – és a később megismert babiloni és perzsa dokumentumok – örökítették meg pontosan Babilon végnapjainak dinasztikus hátterét.

Círusz (II. Nagy Kürosz ie. 559-530)

(Neve héberül Kores, elámul Kuras, perzsa nyelven Kuru, aminek jelentése: pásztor.) Círusz azon kevesek egyike, akiről a Biblia – közel kétszáz esztendővel a fellépése előtt – Ésaías próféta által név szerint jövendölt.¹¹⁹ (Ésa. 45:1-4, 48:14-15) Az igehely szerint Círusz ugyanolyan eszköze volt Istennek a babiloni birodalom megfenyítésében, mint korábban Nabukodonozor Júda népének megbüntetésében. Ésa 45:4 külön kiemeli, hogy úgy lett Isten eszköze, hogy ő maga nem is tudott erről. Círusz személye is azt bizonyítja, hogy bár nem mindenki ismeri Isten szavát, mint tételes kinyilatkoztatást, a lelkiismeret szerint élve mégis hozzájárulhat Isten terveinek megvalósulásához. Érdekes egybeesés, hogy a történetírás is úgy tartja számon, hogy Círusz különösen felvilágosult uralkodó volt, aki korát megelőzően türelmes és bölcs politikát folytatott soknemzetiségű nagybirodalmában. Círusz apja, I. Kambüszész perzsa nemes, egy kis déli tartomány királya volt, míg édesanyja a híres méd király, Asztüagész lánya, Mandané. Kürosz így előbb saját személyében, utóbb valóságosan is egyesítette a méd és perzsa törzseket. Egyeduralma elismertetéséhez azonban le kellett győznie tulajdon nagyapját, a méd Asztüagészt. Ie. 553 és 550/549? között Kürosz két csatában is legyőzte a méd nagykirályt, majd megszervezte a méd-perzsa királyságot (mai Irán). A mindent eldöntő utolsó csata helyszínén Kürosz egy várost alapított, Paszargadait (jelentése: a perzsák helye, tábora). A perzsa medve, amely „*egyik oldaláról a másikra fordult*” (Dán.7:5) (a médek túlsúlyát a perzsák fennhatósága követte) hamarosan expanzióba kezdett. Ie. 547-ben a mesés Krőzus (Kroiszosz) országát, Lüdiát foglalták el, ezután Kisázsia és a Kaukázus következett, majd ie. 539/538-ban Babilont is utolérte Isten ítélete.

Kürosz uralkodásának 17. évében, ie. 539 nyarán indultak el az egyesített méd-elámi és

¹¹⁹ A legtöbb teológus tagadja a bibliai próféciák létezését. Ésaías ezen fejezeteit egy ún. Deutero-Ésaia stól származtatják, aki ugyan a babiloni fogság után működött, de az ie. 7. századi próféta nevében írta

perzsa seregek Babilon ellen. A babiloni király, Nabú-naid, a veszély közeledtekor felszólította a városokat, hogy isteneiket szállítsák a jól védett fővárosba. Parancsát csak vonakodva teljesítették. A döntő összecsapásra szeptember-október körül került sor (Tisri hónapban) a Tigris partján fekvő Opisznál. Kürosz győzött. A források alapján a további eseményeket úgy rekonstruálhatjuk, hogy a méd-perzsa uralkodó ezek után Sippar erődjét vette célba, ahol Nabú-naid is tartózkodott. A város a hónap 15. napján harc nélkül megadta magát. Nabú-naid ekkor még megmenekült, de később elfogták és Perzsiába hurcolták, ahol hamarosan meghalt. A méd-elámi-perzsa főseregek közben tovább vonultak Babilon falai alá. A támadók cselhez folyamodtak. A Biblia szerint Babilon pusztulásában a kulcs az volt, hogy *„Isten kiapasztotta az ő forrását”* (Jer.51:36). Hérodotosz, a Görög-perzsa háborúk című könyvében az alábbiak szerint magyarázza a város pusztulását: *„(Kürosz) lehet, hogy másnak a tanácsára, de lehet, hogy maga talált rá a megoldásra...Serege egyik részét ott állította fel, ahol a folyó eléri a várost, a másik részét pedig oda, ahol elhagyja. A katonáknak meghagyta, hogy ha majd a folyó vize kellőképp lepad, gázoljanak át rajta és úgy hatoljanak be a városba. Ezután felsorakoztatta őket, lelkesítő beszédet intézett hozzájuk, majd serege gyengébb részével elvonult...a folyó vizét csatornával az akkor már elmocsarasodott tóba vezette, minek következtében a vízszint egyre apadt, és a folyó átgázolhatóvá vált. Mikor a víz olyan sekély lett, hogy egy embernek csak a combja közepéig ért, a folyó mellé rendelt katonák behatoltak a városba...”* (Hérodotosz: Görög-perzsa háborúk I. könyv, 191. rész.)

Az ostromlók a betöréskor csak kis ellenállásba ütköztek, Nabú-naid fiát, a társuralkodó Belsacárt megölték. Maga Kürosz csak október-november körül (chesván hónapban) vonult be ünnepélyesen Babilonba. A város lakosai szabadítót láttak benne, aki véget vetett az újbabiloni birodalom nyomorúságos végnapjainak. Kürosz valóban nemes lelkű uralkodónak bizonyult. Nabú-naid halálakor országos gyászt rendelt el, amelyben ő maga is részt vett. A babiloni birodalom idején deportált népek számára pedig általános szabadságot hirdetett.

Kürosz agyaghengere

Kürosz uralkodásának legjelentősebb dokumentuma 25 cm hosszú agyaghengere, amely beszámol a város pusztulásáról és az uralkodó által kiadott „türelmi rendeletről”:

„(Marduk) valamennyi országa összességét megszemlélte, átkutatta, keresett egy igazságos, szíve szerinti fejedelmet, aki megfogja a kezét...” „Amikor Babilónba békésen bevonultam, ünneplés és öröm közepette...Marduk, a nagy úr, Babilón lakosainak barátságos szívét megnyerte számomra szélesre, míg én naponta gondoskodtam tiszteletéről. Nagyszámú csapataim Babilónban békésen vonultak fel s alá...Babilón lakosait, (akik az Istenek aka)rata ellenére (szenvedtek), megszabadítottam az igától, amely nem illett hozzájuk. Megrongált lakásaikat kijavíttattam, szenvedésüket csillapítottam...” „(Jeruzsálem városától) kezdve Assur és Susán városig...a Tigris folyón túl fekvő szent városokig, amelyek (isten) lakásait régen alapították, az isteneket, akik bennük laktak, helyükre visszavezettem, örök lakást adtam nekik. Az összes ember összegyűjtöttem, lakóhelyükre visszatelepítettem.” (Ókori keleti történeti chrestomatia)

Kürosz korát meghaladóan nem akarta erőnek erejével perzsává tenni birodalmát. Az elfoglalt területek legtöbb intézményét, szokásait és vallását tiszteletben tartotta. Babilon elfoglalás után még kilenc évig élt. Ekkortól kezdve főleg a birodalom keleti határainál harcolt és ezekben a csatákban vesztette el az életét is. Saját alapítású városában, Paszargadaiban temették el egy egyszerű sírboltban. Életét és dicsőségét egyszerű felirat őrzi: *„Óh, ember, bárki légy és bárhonnan jössz, mert tudom, hogy jönni fogsz: én voltam Kürosz, aki megteremtettem a perzsák birodalmát és Ázsia királyaként uralkodtam. Ne sajnáld hát tőlem ezt a parányi földet, amely testemet fedi.”*

A méd Dáriusz

A Biblia beszámolója szerint Babilon elfoglalása után – legalábbis a korábbi babiloni területek élére – Kürosz egy már idősebb, előkelő, méd nemest nevezett ki uralkodónak (alkirálynak?, tásuralkodónak?) (Dán.5:31, Dán.9:1). A méd Dáriusz számára a hatalmat tehát Kürosz biztosította, aki talán ezzel akarta jutalmazni őt Babilon elfoglalásában játszott szerepéért. Jelenlegi történelmi tudásunk kevés arra, hogy a méd Dáriusz személyét pontosan beazonosítsuk.

Az alábbiakban a kérdéssel kapcsolatban egy összefoglalást olvashatunk a tekintélyes Ószövetség kutató professzortól, G. L. Archertől: *„A kérdés..., hogy kicsoda is volt ez a méd Dárius. Nincs olyan ókori történetíró, aki ezen a néven említeni őt. Viszont meggyőző, egymást erősítő bizonyítékok mondják, hogy őt egy Gubaru nevű kormányzóval kell*

azonosítani, akit az ékírásos feljegyzések és a görög történetírók egyaránt említenek, mint akinek kulcsfontosságú szerepe volt Babilon elfoglalásában és az ezt követő kormányzásban...Az ókori feljegyzésekben viszont találunk a személyével kapcsolatban néhány fejtörést okozó ellentmondást is, melyek arra készítették az olyan kritikus tudósokat, mint pl. H.H. Rowley, hogy kijelentsék: Gubarut lehetetlen a méd Dáriussal azonosítani. Rowley érveit azonban cáfolta J.C. Whitcomb meggyőző munkája, a *Darius the Mede* (1959). Whitcomb összegyűjtötte az összes ókori feliratot, amelyek említik az Ugbaru, Gubaru és Gaubaruva neveket a Nabonid krónikában, a Contenau szövegekben, a Pohl szövegekben, a Tremayne szövegekben és a behisztuni feliraton....Whitcomb bebizonyította, hogy téves az a feltételezés, miszerint Ugbaru és Gubaru ugyanannak a névnek lett volna kétféle írásmódja. A tévedésből fatális félreértések származnak. Ugbaru egy idősebb hadvezér volt, aki Gutiumban volt kormányzó; ő tervezte meg Babilon elfoglalását azzal a hadicsellel, hogy az Eufrátesz folyó vizét egy mesterséges csatornába vezetik...Az ékírásos feljegyzések szerint, azonban Ugbaru csak néhány héttel élte túl a dicsőséges eseményt; halálát minden valószínűség szerint egy korai betegség okozta. Halála után Círus egy Gubaru nevű embert nevezett ki Babilon és Ebir-nári („a folyón túl”) kormányzójának...Whitcomb még ezt is mondja: 'Meggyőződésünk, hogy Babilon és a folyón túli terület kormányzója, Gubaru szerepel Dániel könyvében a méd Dárus néven...Whitcomb idézi W.F. Albright megjegyzését a 'The Date and Personality of the Chronicler' c. írásában (JBL, 40:2,11): 'Nekem nagyon is valószínűnek tűnik, hogy amíg Círus egy európai hadjáratot vezetett, Gubaru valóban megkapta a királyi rangot a 'Dárus' névvel együtt, ami talán egy óiráni királyi cím...' (Archer, G.L.: Az ószövetségi bevezetés vizsgálata, KIA, Budapest, 2001. 461-462.o.)

Ie. 535 – az első rendelet hazatéréssel

A zsidó nép szabadulása a fogságra vitelhez hasonlóan fokozatosan ment végbe. Ha a babiloni fogság kezdetét ie. 605-re tesszük, akkor a 70 év vége ie. 535-ben lehetett.¹²⁰ A Biblia szerint – méd Dárusz után – Kürosz csak ekkortól kezdte meg egyeduralkodását, és ekkor adta ki azt a rendeletet is, amely a zsidóság számára a hazatérés lehetőségét jelentette. (II.Krón. 36:22-23, vö. Ezsdrás 1:1-4). Ezsdrás könyve szerint Kürosz lehetővé tette, hogy a zsidóság visszatérjen Jeruzsálembe, újra felépítse Jahve templomát és a

¹²⁰ Ezek az évszámok körülbelüli éveket jelölnek. A Biblia alapján egyedül a 70 év vehető bizonyosnak. A bizonytalanság abból fakad, hogy az egyelőre ismeretlen méd Dárusz uralkodási éveit nem tudjuk

várost, azonban nem adott engedélyt a város falainak megépítésére, azaz a zsidók fővárosa nem nyerte vissza önkormányzati jogát. Kürosz jóindulatát az is kifejezte, hogy a babiloni kincstárból visszaadta a jeruzsálemi templom lerombolásakor elrabolt edényeket és tárgyakat.¹²¹ Ezen kívül külön rendelkezett arról is, hogy a hazatérő zsidókat a perzsa birodalomban maradó társaik anyagilag támogassák.

A hazatérést választó zsidók nem voltak túl sokan. Ezdrás könyve felsorolása szerint kb. 50 000-en lehettek. (Ezdrás 2:64-65) A többség az eltelt hetven év alatt kényelmesen berendezkedett az idegen országban és nem vállalta a vándorlás, újrakezdés nehézségeit. Sokan már itt is születtek és csak atyáik meséiből ismerték elvesztett otthonukat. A hazatérők vezetője Zorobábel (perzsa néven Sesbassár), Júda Dávid házából származó fejedelme volt (I.Krón.3:17-19, vö. Ezdrás 3:8), aki mellett Jósua teljesített főpapi szolgálatot.

A hosszú hónapokat igénybe vevő vándorlás után a nép elszéledt megpihenni Júda városaiba, de már adományokat is kezdtek gyűjteni az Úr templomának megépítésére. Ugyanebben az évben, a hetedik hónapban a nép fiai összegyűltek Jeruzsálemben, hogy megünnepeljék a sátoros ünnepet. Hetven év után ez volt az első zarándok ünnep, amelyet megtartottak. Ugyanekkor a templom udvarán felállították az áldozati oltárt. Innentől kezdve helyreállt a reggeli és esti égőáldozatok szokása, noha a templomot csak két évvel később kezdték el építeni. A közben eltelt idő alatt megrendelték és előkészítették a templom építéséhez szükséges alapanyagokat. Amikor már minden a rendelkezésükre állt, a léviták vezetésével megkezdtek a munkálatokat. Az alapfalak készítése ünnepélyes esemény volt, amelyre sokan egybegyűltek. *„Nagy sokan pedig a papok és a léviták és a családfők közül, a vének, akik látták az első házat, amikor alapot vetettek most e háznak az ő szemük előtt, nagy felszóval sírtak, sokan pedig örömben nagy felszóval kiáltottak. Úgy, hogy a nép nem tudta megkülönböztetni az örömben való kiáltást a nép siralmának szavától...”* (Ezdrás 3:12-13).

„Természetes volt, hogy szomorúság töltötte el az idős emberek szívét, amikor a sokáig

megállapítani.

¹²¹ A források nem utalnak arra, hogy a frigyláda a babiloniak birtokába került Jeruzsálem ostromakor. Kürosz listáján sem szerepel, mint olyan tárgy, amelyet visszajuttatott a hazatérő zsidóknak. A felépülő második templom szentek szentjéből is hiányzott. Feltételezhető, hogy a frigyládát Jeruzsálem elhúzódó ostroma alatt rejtették el arra méltó személyek, hogy ne kerüljön a babiloniak kézbe.

tartó megátalkodottság következményeire gondoltak. Ha ők és nemzedékük Istennek engedelmeskedve végrehajtották volna Istennek Izraellel való szándékát, akkor nem pusztult volna el a Salamon által épített templom, és nem lett volna szükség a fogságra...A körülmények most megváltoztak. A szerető Isten ismét irgalmasan meglátogatta népét és megengedte, hogy visszatérjenek saját földjükre. A múlt botlásai miatti szomorúságot nagy örömmel kellett volna felváltania...Egyesek azonban nem vették észre Isten utat nyitó, gondviselő intézkedéseit. Öröendezés helyett elégedetlenséget és csüggesztő gondolatokat tápláltak magukban...A zúgolódás, a panasz és a kedvezőtlen hasonlítás sok emberre csüggesztően hatott, és gyöngítette az építők kezét.” (E.G.W. i.m. 349-350.)

A zsidó nép hazatérése nem váltott ki osztatlan örömet Júda földjén. Az északi országrész területére az asszír, a déli királyság helyére a babiloni időktől kezdve vegyülékes, idegen népeket telepítettek be a hódítók. Ezek a jövevények – részben keveredve a helyben maradt zsidósággal – az évtizedek, évszázadok alatt berendezkedtek és saját földjükként tekintettek új otthonukra. A zsidók megérkezése megzavarta az addig kialakult viszonyokat. Sokan attól tartottak, hogy hamarosan zsidó befolyás alá kerülnek. Ravaszul előbb úgy próbálták feltüntetni magukat, mintha ők maguk is „zsidók” lennének, legalábbis hitük szerint. Miután azonban a zsidó vének, akik okultak a múlt hibáiból, mereven elzárkóztak minden hitbeli közösség felvállalásától, a tartomány szamaritánus népe nyíltan a zsidók ellen fordult. Több levelet is eljuttattak a perzsa udvarba, amelyben azzal vádolták meg a Jeruzsálemet építőket, hogy nemcsak a templomot, de a város falait is javítgatni kezdték. (Ezsdrás 4:12). *„Mostan tudtára legyen a királynak, hogy ha ez a város megépíttetik és a kőfalak elkészülnek, adót, rovást és úti vámot nem fognak fizetni, s a királyok jövedelmét megkárosítják...nézzen utána valaki atyáid történetének könyvében és meg fogod találni a történetek könyvében, és megtudod, hogy e város visszavonó és királyokat és tartományokat megkárosító város volt, s hogy eleitől fogva lázadások történtek abban, ezért pusztítottatott is el a város. Tudatjuk mi a királlyal, hogy ha ez a város megépül és a kőfalak elkészülnek: ennek miatta birtokod a folyóvizen túl nem lesz”* (Ezsdrás 4:13,15-16).

Ennek hatására a perzsa birodalom akkori uralkodója, feltehetően Ál-Smerdis (bibliai neve Artaxerxész, Ezsdrás 4:6-24) ie. 522 körül leállította a jeruzsálemi templom újjáépítését. *„Akkor megszűnt az Úr házának építése, mely Jeruzsálemben van, és szünetelt Dárius, Persia királya uralkodásának második esztendejéig.”* (Ezsdrás 4:24).

Ál-Szmerdisz (ie. 522)

II.Kürosz fia, Kambüszész Egyiptom meghódításával tovább bővítette a perzsa birodalmat. Rövid uralkodása végére esett a mágus Gaumata lázadása, aki Kambüszész egyébként korábban már meggyilkolt testvérének adta ki magát. Éppen ezekben a zavaros hónapokban ie.522 körül juthatott el a zsidókat feljelentő vádaskodók levele a perzsa udvarba. Gaumata, aki meglehetősen gátlástalan volt eszközeiben talán a szokottnál is éberebben figyelte potenciális ellenfeleit, így szigorúan betiltotta a zsidók építkezését, amelyet önállósági törekvésként értékelhetett.

ie.520 – a második rendelet, hazatérés nélkül

Az építési munkák végül nem sokáig szüneteltek. A kor két prófétája, Aggeus és Zakariás szónoklatai hatására a zsidók tovább folytatták az Úr háza helyreállítását. A munkálatok nem maradtak titokban, ezért hamarosan újabb feljelentés indult a perzsa udvarba. Isten gondviselése azonban úgy alakította, hogy a jeruzsálemiek ellen írt levél már Dárius király (a történelemben I. Dareiosz) kezébe érkezett meg. A nagykirály bölcsen rendelkezett ebben a kényes kérdésben: megparancsolta, hogy nézzenek utána a királyi levéltárban, van-e jogalapja a zsidók építkezésének. Círusz ie. 535-ös rendeletét felfedezve Dárius király határozott hangon adott utasítást a jeruzsálemi templom építésének folytatására. *„Hagyjátok, hadd épüljön meg Istennek ama háza! A zsidók helytartója és a zsidók vénei építsék meg Istennek ama templomát a maga helyén...És megparancsolom azt is, hogy valaki e rendelést megszegi, annak házából szakíttassék ki egy gerenda s felállíttatván szegeztessék reá, háza pedig szemétdombbá tétessék emiatt.”* (Ezsdrás 6:7, 11).

I. Dareiosz (ie.522-486)

Dareiosz Kürosz távolabbi rokonságába tartozott. Uralkodása a perzsa birodalom fénykora volt. Hat perzsa nemes és csapataik segítségével előbb leverte Gaumata mágus lázadását, majd a birodalom más részein is biztosította trónját. Országá határait keleten az Indusig terjesztette, nyugaton elérte a kisázsiai görög városokat, de az európai görög városállamokkal szemben alul maradt (ie. 490 Marathon). Visszatérve a Kürosz szabta irányhoz birodalma népeit a tolerancia jegyében kormányozta. Húsz nagyobb tartományra (szatrapia) osztotta birodalmát. Egy-egy tartomány élén az uralkodó által kinevezett tartományúr (szatrapa) állt, aki egyben polgári és katonai vezető is volt. Korát meghaladó

gazdasági érzékkel a teljes birodalomra kiterjedően egységes súly - és mértékrendszert vezetett be. Értékálló ezüst és aranypénzt veretett (dareikosz). Hatalmas adókat vetett ki népeire, amelyet szigorúan be is hajtottak. A kincstárba befolyt összegek egy részét királyi városok építésére (Szúza, Perszepolisz), valamint az út- és csatornahálózat bővítésére használták. A hadsereg magvát az előkelő perzsa családok fiaiból álló tízezer „halhatatlan” adta, akik egyben a király megbízható testőrségét is alkották. (Nevüket onnan kapták, hogy létszámuk mindig tízezer volt, ha valaki meghalt, azonnal újat választottak a helyére.). Dareiosz uralkodása idején kezdett elterjedni Perzsiában a zoroasztrizmus.

A behisztuni felirat

A fogság utáni időszak egyik legjelentősebb szövegforrása a behisztuni felirat, amely kronológiai támpontokat ad I. Dareiosz uralkodásának első éveire. A háromnyelvű szöveg (óperzsa, elámi, babiloni) és figurális ábrázolás kb. 100 méteres magasságban emelkedik egy ókori út fölé, mintegy 25 méterszélességben és 15 méter hosszúságban. A felirat 5 oszlopban meséli el Dareiosz hatalomra jutását és harcait ie. 519-ig. A reliefen maga Dareiosz is megjelenik. A felirat szövegének megfejtését elsősorban Henry Rawlinsonnak köszönhetjük. A behisztuni felirat adatait összevetve a korról szóló egyéb történeti feljegyzésekkel egyértelművé válik, hogy Dareiosz persza király hatalomra kerülésének éve ie. 522 volt.

A perzsa uralkodó támogatásával a fogság utáni, zorobábeli templom így ie. 516-ban elkészült. (Ezdrás 6:15) (Az első templom pusztulása, ie.586, és a második templom felépítése, ie.516 között tehát szintén 70 év telt el).

Ie. 474 – válság Xerxész idején

Ezdrás könyve történeti leírásába a 6. fejezet után beékelődik Eszter könyvének cselekménye.

„...azoknak a zsidóknak, akik a menekülésre szóló üzenetet nem fogadták meg, rettenetes válsággal kellett szembenézniük. Mivel nem voltak hajlandók az Isten által nyújtott menekülési lehetőséggel élni, most a halállal kellett szembenézniük” (E.G.W.i.m. 373.)

A rövid könyvben foglalt események Ahasvérus (a történelemben Xerxész) perzsa uralkodó 3. (ie.483) és 12. éve közt (ie.474) zajlottak Szúzában, a perzsa királyok egyik palotájában. A

történet szerint Xerxész – feltehetően görög – hadjáratainak kudarca után visszavonult háremébe. Korábban kegyvesztett főfelesége helyére új asszonyt keresett népe lányai között. Isten úgy alakította, hogy a király szemei előtt egy zsidó lány, Eszter vált kedvessé, aki eltitkolva származását az uralkodó háremébe került. Gondviselője, Márdokeus, aki az ie.597-es fogolycsapattal érkezett a babiloni birodalomba (Eszter 2:6), minden nap meglátogatta és tanácsokkal látta el őt.

Márdokeus megőrizte ősei hitét, ezért nem hajolt meg a királyi udvar akkoriban nagyhatalmú kegyence, Hámán előtt. Hámán személyes sértettségéből politikai ügyet kovácsolt és elhatározta, hogy bosszút áll a zsidó Márdokeuson és egész népén. *„És mondta Hámán Ahasvérus királynak: Van egy nép, elszórva és elkülönülve a népek között, országod minden tartományában, és az ő törvényi különböznek minden nemzetségtől, és a király törvényeit nem teljesíti; a királynak bizony nem illik úgy hagyni őket”* (Eszter3:8) A könnyelmű Xerxésztől parancsot szerzett arra, hogy a zsidókat a birodalom teljes területén kiirtsák Adar hónap (február-március) tizenkettedik napján.

A zsidó nép gyászba borult, böjttel és imádsággal keresték Isten szabadítását. Márdokeus bizonyos volt abban, hogy Eszter kulcsszereplő lehet a menekülésben. *„...és ki tudja, talán e mostani időért jutottál királyságra?”*(Eszter 4:14). A királyné tudta, hogy ha hívás nélkül keresi fel férjét, az akár életébe is kerülhet. Azonban három napi böjt és ima után Istenben bízva Xerxész elé járult, hogy megmentse népét. Eszter nem vakmerőségből jelentette ki: *„...ha azután elveszek, hát elveszek.”* (Eszter 4:16). Eszter, mint Márdokeus fogadott lánya, jól ismerte ősei történeteit és Isten mindenhatóságát. Egyedül a Teremtőben bízott, így tudott úrrá lenni természetes félelmén *„Mert általad táboron is átfutok, és az én Istenem által kőfalon is átugrom.”* (Zsolt.18:30).

Eszter nemcsak mélyen hívő ember, de okos asszony is volt. Jól ismerte Xerxészt. Ezért kérését nem azonnal adta elő, csak miután látta, hogy szépsége, kedvessége és szeretete teljesen hatalmába kerítette az uralkodót. Xerxész, aki hajlamos volt arra, hogy zabolátlanul adja át magát indulatainak, pillanatok alatt fordított az események állásán. Ennek oka – ismét a gondviselés fontosságára mutat rá – részben az volt, hogy Xerxész egyik éjjel álmatlanságban szenvedve országa krónikáit olvastatta föl magának. Az egyik feljegyzésből kiderült, hogy korábban egy Márdokeus nevű ember megmentette a király életét, mert

leleplezett egy az udvarban szőtt összeesküvést. Márdokeus akkori jutalma elmaradt, most viszont Xerxész azonnal pótolni akarta a mulasztását. Hámán nagy bosszúságára az általa gyűlölt Márdokeus a király parancsára hatalmas megtiszteltetésben részesült. Az egész zsidó népet érintő fordulat pedig akkor következett be, amikor Eszter Xerxész hirtelen támadt kegyességét felhasználva kegyelmet kért önmagának és népének. Az uralkodó számára csak ekkor derült ki felesége származása és Hámán ármánykodása. Végtelen haragja azonnal lesújtott korábbi kegyencére, aki – és ez sem véletlen – azon az akasztófán fejezte be életét, amelyet ellenségének, Márdokeusnak szánt.

Bár a perzsák törvénye megmásíthatatlan volt, Xerxész szabad kezet adott immár Márdokeusnak és Eszternek arra, hogy védjék meg népüket, ahogy akarják. Így az Adar hó 12. napjára szánt zsidóirtás a visszájára fordult. A zsidók megvédehették magukat a rájuk támadóktól. Innentől kezdve a vidéki zsidók Adar 14-ét, a Szúzában élők Adar 15-ét megtették az öröm és szabadulás emléknapjává, amikor ajándékokat is küldtek egymásnak. Az ünnep neve Purim lett, ami a Púr, azaz a sorsvetés többes száma. Hámán ugyanis sorsvetéssel döntötte el, hogy mely napon kell majd a zsidókat megölni.

Eszter könyve – bár nem fordul elő benne Isten neve – hatalmas bizonyítást tesz arról, hogy az emberi életben semmi sincsen véletlenül. Isten tartja kezében a történelem és egyes emberi sorsok kuszának tűnő szálait és gondviselése emberileg kiszámíthatatlan fordulatokat hozhat egy-egy esemény menetében.

Xerxész (ie.485-465)

Xerxész, Dareiosz fia, már apja életében 12 éven át volt Babilon alkirálya. Kegyetlenül megtorolt minden felkelést, majd kilátástalan háborúba keveredett az európai görögséggel. (ie. 480 szalamiszi, ie.479. plataiai vereségek). Kudarcos katonai akciói után visszavonult és a királyi városok: Szúza, Perszepolisz építésének szentelte magát. Hirtelen felhevülő jellemének Hérodotosz is emléket állított a Görög-perzsa háborúk című könyvében: *„Van a helléspontoszi Kherszonészoszon Szésztosz és Madütoz városa között Abüdoszal szemben egy sziklás földnyelv amely mélyen benyúlik a tengerbe; ezen a helyen feszítették keresztre az athéniaiak nem sok idővel Xerxész hadjárata után - amikor már Xanthipposz, Aripfrón fia volt az athéni vezér - azt a perzsa Artaiüktészt, aki Szésztosz városának volt a helytartója, és*

aki asszonyokat gyalázott meg Elaiuszban, Próteusz szentélyében. Erre a földnyelvre vertek két hidat a mesteremberek Abüdoszból kiindulva; az egyikhez a phoinikok fehér lenből, a másikhoz meg az egyiptomiak büblosznádból készült köteleket használtak. A híd hosszának megfelelő távolság Abüdosztól a földnyelvig hét sztadium. Már készen volt a híd, amikor egy hatalmas vihar szétszaggatta és tönkretette az egészet. Ahogy ezt meghallotta Xerxész, nagyon fölháborodott, és megparancsolta, hogy büntessék meg háromszáz korbácsütéssel a Helléspontoszt és vessenek bilincseket a tenger mélyébe. Hallottam azt is, hogy ezenkívül még szégyenbélyegeket is süttetett a Helléspontoszra. Azok, akik megkorbácsolták a tengert, a király parancsára ilyen barbár és istentelen szavakat szóltak hozzá: 'Te keserű víz, a Nagykirály büntet így téged, mert gonosz voltál hozzá, bár ő semmi rosszat sem tett veled. Xerxész király mégis átkel majd rajtad, akár akarod, akár nem; de te megérdemelnéd, hogy senki se áldozzon neked többet, mert szennyes és keserűen sós vagy!' (Görög-perzsa háborúk, VII. könyv, 34-35)

Márdokeus neve egy ékírásos táblán

A Berlini Múzeumban A. Ungnad professzor még a II. világháború idején egy olyan agyagtáblára bukkant, mely szerint egy Marduka nevű férfi (a Márdokeus név babiloni átírata) magas állami tisztséget töltött be Szúzában Xerxész uralkodása alatt. Rangja 'sipir' arra utal, hogy befolyásos tanácsadó volt. Nevének korabeli népszerűségét mutatja, hogy a nippuri 'Murashu és Fiai' üzletház I. Artaxerxész idejéből származó feljegyzéseiben 60 zsidó személy nevével találkozunk és ezek közül 6 különböző zsidó viselte a Márdokeus nevet. Valamennyien röviddel az Eszter könyvében feljegyzett események után születhettek. A nippuri kereskedelmi dokumentumokból ugyanakkor azt a következtetést is levonhatjuk, hogy ezekben az időkben a zsidók helyzete kedvező volt a birodalomban, még befolyásos üzletházak is működtethettek.

Ie.457 – harmadik rendelet hazatéréssel

A zsidóság kiirtását tervező rendelet feltehetően többeket szembesített azzal, hogy az eddig békésnek tűnő perzsa birodalom mennyire veszélyessé válhat. Talán ez idézte elő a fogságból való hazatérés második hullámát. (Ezsdrás könyve 7. fejezet). A hazatérők néhány ezres csapatát Ezsdrás pap és írástudó vezette. (Neve a héber 'ezer', azaz segítség név arámi formája).

Érdekes, hogy amikor először felsorakoztak a hazatérő családok, Ezdrás nem talált közöttük sem papokat, sem lévitákat. Csak Ezdrás külön felszólítására csatlakoztak hozzájuk néhányan. (Ezdrás 8:15-20). Artaxerxész király (történelmi neve I. Artaxerxész) 7. évében (ie. 457), öt hónapos vándorlás után érkeztek meg Jeruzsálembe. Az uralkodó ugyanekkor egy rendeletet is kiadott, amelyben engedélyt adott Jeruzsálem falainak megépítésére, azaz a város újra visszakapta önrendelkezési jogát (vö. Dán.9:24-27).

I. Artaxerxész (ie.465-424)

I. Artaxerxész uralkodása alatt a perzsa birodalom hanyatlásnak indult. Apja, Xerxész, gyilkosság áldozata lett, az inrtikák állandósultak az udvarban. Az ország stabilitását külső támadások és belső forrongások gyengítették. Az uralkodó személyesen már nem vezette seregeit. A fennmaradt korabeli források alapján arra következtethetünk, hogy Artaxerxész birodalmában a zsidók jól éltek és lehetőséget kaptak a gazdasági előmenetelre is (nippuri levéltár agyagtáblái).

Hazatérése után Ezdrás a lelki és fizikai újjáépítés oszlopa lett. *„Mert Ezdrás erős szívvel törekedett keresni és cselekedni az Úr törvényét, és tanítani Izraelben a rendelkezéseket és ítéleteket.”* (Ezdrás 7:10).

Az lelki megújulás egyik fontos eleme az volt, hogy a nép elkötelezte magát a pogányoktól való teljes elkülönülésre, így idegen származású feleségeiket elbocsátották. A múltban az idegen feleségek idegen isteneket hoztak magukkal és ez okozta a nép megátalkodott istentelenségét. Ezdrás és Izrael vezetői ezért most különösen fontosnak tartották, hogy ezt a bűnt végleg kiirtsák a zsidóság köreiből. (Ezdrás 9-10. fejezet).

Ie.444 – harmadik hazatérés, rendelet nélkül

Zsidók nagy tömegei ezek után már nem tértek haza az anyaországba. Sokan maradtak a Perzsa birodalom belső területein és Egyiptom egyes városaiban. A Biblia már csak egy hazatérést említ meg, amely nem méreteivel tűnt ki (csak néhány százan voltak), hanem hatása miatt vált emlékezetessé.

Artaxerxész király egyik főpohárnoka, a zsidó Nehémiás, Szúza várában szolgált az uralkodó közvetlen környezetében. (Nevének jelentése: „Jahve vigasztalása”). Bár távol élt eredeti

hazájától, sokat gondolt Jeruzsálemre és minden hírt figyelemmel kísért, ami szeretett városáról szólt. Amikor megtudta, hogy Ezsdrás hazatérése és a kapott királyi engedély ellenére a szent város falai továbbra is romokban állnak, mélyen megrendült. Hónapokon keresztül imádkozott Istenhez és hangulata nyomottá vált. Szomorúsága feltűnt az uralkodónak, aki gyanakodva firtatta annak okát. Nehémiás ijedten, de őszintén vallotta meg az uralkodó előtt, hogy mi bántja szívét. Akkoriban nem volt szerencsés dolog gyanút ébreszteni az állandó intrikák szövevényében élő uralkodóban. Isten azonban itt adott lehetőséget arra, hogy Nehémiás korábbi imái beteljesedjenek. Artaxerxész szimpátiája felébredt Nehémiás és népe felé, így egy olyan kérdést szegezett főpohárnokának, amely szinte határtalan volt: „*Mi az, amit kívánsz?*” (Neh.2:4)

Nehémiás átérezte a pillanat súlyát és felelősségét. Sok hónapos imádságának háttérén elegendő volt felfohászkodnia Istenhez, hogy bölcsességet kérve tőle jó választ adjon a királynak. Szavaiból kiderül, hogy nemcsak az ima, de a tettek embere is volt. Ritka, hogy ez a két tulajdonság ilyen tökéletes arányban és harmóniában legyen meg egy emberben. Nehémiás soha nem sajnálta arra az időt, hogy Istent keresse, ugyanakkor abban is hitt, hogy az ima mellett neki magának is meg kell feszülnie ahhoz, hogy eredményt érjen el. Az uralkodó elé tárt aprólékos válasza jól tükrözi, hogy mennyire foglalkoztatta korábban is a hazatérés kérdése. A királytól engedélyt kért hosszabb jeruzsálemi tartózkodásra (Artaxerxész helytartói rangot adott neki), az utazáshoz menleveleket és katonai kíséretet igényelt, ezen kívül azt is elérte, hogy az uralkodó erdejéből fát vágathasson a jeruzsálemi építkezésekhez.

Nehémiás és néhány száz fős kísérete ie. 444-ben tért haza Jeruzsálembe (Neh.2:1). Az első napokban titokban tartotta jövetele célját. Jó érzéssel nem egy külső paranccsal, hanem a lelkek ébresztgetésével kívánta elérni célját. Éjjel, egyedül járta körül a város határát, hogy meggyőződjön a falak állapotáról. Csak akkor tárta a nép vezetői elé az építkezésre vonatkozó terveit, amikor látta, hogy már megnyerte őket ügyének. „*Ekkor mondtam nekik: Ti látjátok a nyomorúságot, amelyben mi vagyunk, hogy Jeruzsálem pusztán hever és kapui tűzben égtek meg; jertek, építsük meg Jeruzsálem kőfalait, és ne legyünk többet gyalázatul! És megjelentettem nekik az én Istenemnek rajtam nyugvó jó kegyelmét és a király beszédit is, amelyeket nékem szólt, és mondták: Keljünk fel és építsük meg! És megerősítették kezeiket a jóra.*”(Neh.2:17-18).

Nehémiás praktikusán osztotta be az építőmunkásokat. Sokan saját házaik előtt erősítették a városfalakat. A kőfalak építése azonban „viszontagságos időkben” zajlott (vö.Dán.9:25). A környező népek főemberi, különösen Szamária kormányzója, Szanballat, az ammonita Tóbiás és az arabiai Gesem nem nézték jó szemmel a zsidók megerősödését. Többféle módon próbálták megakadályozni a munkálatokat:

11. gúnyolódtak (Neh.4:1-3)

12. nyílt ostrommal fenyegetőztek (Neh.4:8)

13. vádaskodtak. Azt állították, hogy Nehémiás király akar lenni (Neh. 6:5-6). Érdekes kiemelni azt az apró mozzanatot, hogy a Jeruzsálembe is beküldött vádaskodó levél *nyitva volt* – azaz számítottak rá, hogy Nehémiás mellett még mások is beleolvasnak majd, így megbontják az építők egységét.)

Többen a zsidók közül is csüggesztő szavakkal hátráltatták az építkezést: *„És mondták a zsidók: Fogytán van ereje a teher-hordóknak, a rom pedig sok, és mi képtelenek vagyunk építeni a kőfalat...És lőn, hogy eljöttek hozzánk mindenfelől a zsidók...,és nekünk tízszer is elmondták: Térjetez haza! ”* (Neh.4:10, 12).

Nehémiás minden problémára talált ellenszert, a legtöbb esetben pedig nem foglalkozott az őt hátráltató emberekkel. Négyyszer is előfordult, hogy színleg tárgyalni hívták a városon kívülre, de nem ment el. (Neh.6:1-4). Viselkedése jó példa arra a céltudatosságra, amelyre Isten ügyében szükség van. Nehémiást semmi és senki nem tántoríthatta el feladatától.

A legárnyaltabb csel kétség kívül azonban az volt, amikor egy zsidó főember azzal az álhírrrel ijesztgette Nehémiást, hogy hamarosan orgyilkosok törnek életére. Mintha csak védeni akarta volna, arra ösztökölte Nehémiást, hogy rejtőzzön el a templom szentély részében. Nehémiás, aki mindig alaposan igyekezett megvizsgálni, hogy mi jön az Úrtól és mi nem, ekkor felismerte, hogy „jóakarója” nem Istentől jön. *„Én pedig mondtam: Avagy ily férfinak, mint én vagyok, illik-e futni? Hát ilyen lévén, mint én, beléphet-e valaki a templomba, élvén? Nem megyek!”*(Neh.6:11).

„Sátán mindig támadja azokat, akik Isten művét és ügyét igyekeznek előrevinni...mindig újult erővel támad, még ki nem próbált eszközöket használva. Leginkább azonban titokban végzett munkájától kell félni, amelyet a magukat Isten műve barátainak vallókkal hajtat

vége. A nyílt támadás – ha heves és kegyetlen is – sokkal kevésbé veszélyes Isten ügye számára, mint azok titkos ellenségeskedése, akik csak mondják, hogy szolgálnak Istennek, de a szívük mélyén Sátán szolgái.” (E.G.W. i.m. 408.o.)

Nehémiás tudta, hogy ha bárki őt Isten törvénye ellen való dologra biztatja, az nem képviselheti Istent. Ezt az alapelvet mind az Ó- mind az Újszövetség is megfogalmazza: „A tanításra és bizonyágtételre hallgassatok! Ha nem ezzel összhangban szólnak, akkor nincs bennük világosság” (Ésa 8:20 – értelmi fordítása.); „De ha szinte mi, vagy mennyből való angyal hirdetne is néktek valamit azon kívül, amit néktek hirdettünk, legyen átok.” (Gal.1:8)

A kőfalakon dolgozók – egyik kezükben fegyvert, másikban szerszámot tartva – végül ötvenkét nap alatt végére értek a munkáknak. Jeruzsálem ismét védhető, erős falú várossá vált (Neh.6:15).

Az újjáépítés három nagy ellensége

Szanballatról egy arámi nyelvű elephantinei papirusz beszél. A perzsa birodalom kormányzója volt Szamária tartományban, I. Dareiosz idején. Ez a tény magyarázatot ad arra is, miért volt olyan különösen veszélyes ellenfele a zsidóknak.

Az ammonita Tóbiás egy nagyon híres ammonita család feje volt, palotájának romjai még ma is láthatóak Észak-Jordániában. Az egyiptomi el-Fajjúm közelében talált Zénón-papiruszok, melyek a későbbi ptolemaidák korából származnak, úgy említik Tóbiást és családját, mint akiknek kiterjedt kereskedelmi kapcsolataik vannak Egyiptommal. Azaz Nehémiás másik ellenfele is több lehetett, mint egy szomszédos ország közönséges polgára. Befolyásos körökhöz tartozott, akik nem szívesen látták, hogy Júda újra erős nemzetté válik.

Az arábiai Gesemet is sikerült azonosítani egy i.e.5. századból, Arábiából származó midiánita felirat révén.

Félelmetes, hogy Isten mennyire pontosan megőrizte azok nevét és emlékét, akik ebben az időben hátráltatták az ő művének beteljesedését. A kor prófétája, Malakiás nagyon kifejezően ezt úgy foglalja össze, hogy az Úr sok esetben csak „figyel és hallgat”, de egy emlékkönyvben megörökíti a jók (és rosszak) nevét. (Mal.3:16)

Lelki reformáció

Nehémiás gondot fordított szociális és vallási kérdésekre is. Már a kőfal építése idején felháborította, hogy a hazatért szegény zsidó családok közül több is teljesen eladósodott. Előbb csak földjeiket, később önmagukat és gyermekeiket kínálták fel a gazdagabbaknak gabonáért és pénzért cserébe. *„Felette nagy haragra gerjedtem azért, mikor kiáltásukat s e dolgokat hallottam. És magamba szállva, gondolkodtam erről, és megfeddtem az előjárókat és főembereket, ezt mondván nekik: Ti a ti atyátokfiaival szemben uzsoráskodtok! És szereztem ellenük nagy gyűlést; És mondtam nekik: Mi megváltottuk a mi atyáinkfiat, a zsidókat, akik a pogányoknak eladattak, a mi tehetségünk szerint; és ti is meg akarjátok venni a ti atyátokfiat, s ők nekünk adják el magukat?! És hallgattak és nem tudtak felelni semmit. És mondtam: Nem jó dolog ez, amit ti cselekesztek.”* (Neh.5:6-9a). Nehémiás feddő beszéde és példája végül jó hatással volt Izrael előkelőire, akik elengedték a szegények tartozásait.

Nehémiás helytartó és Ezsdrás pap a lelki megújulás elősegítésére elrendelték a mózesi törvények tanítását. A jeruzsálemi templomban összegyűlt férfiak, nők és gyermekek előtt a lévíták Isten törvényét magyarázták: *„Olvastak pedig a könyvből, Isten törvényéből világosan, s azután magyarázták, és a nép megértette az olvasottakat.”* (Neh.8:8). Megünnepezték a nagy engesztelési napot, majd a sátoros ünnepet is. A nép nyilvános bűnvallomást tett, sokan böjtöltek, gyászba öltöztek bűneik miatt, mások ekkor hozták meg azt a döntést, hogy elválnak idegen származású feleségeiktől. A legtöbben egy pecsétes írást is aláírtak, amelyben kötelezték magukat Isten minden törvényének megtartására: különös tekintettel a vegyes házasságok tilalmára, a szombat megtartására és a papi jövedelmek, valamint a tized megfizetésére (Neh.10:29-39).

Nehémiás második helytartói szolgálata

Nehémiás tizenkét évig volt helytartó Jeruzsálemben és ezalatt nem vett el semmilyen juttatást, ami munkájáért járt volna. Sőt, ő maga is dolgozott a kőfalon és naponként munkásokat látott vendégül asztalánál (Neh.5:14-18.). Szolgálati idejének lejártá után visszament a perzsa udvarba, majd *„napok múltával”* (Neh.13:6) újra hazatért Jeruzsálembe.

Második hazaérkezésekor több hitelvi dologban – épp azokban, amelyekre a nép korábban írásos esküt is tett – ismét fel kellett emelnie a szavát. Többen vegyesházasságokat

létesítettek, ammonita, moabita és asdódi (volt filiszteus város) asszonyokat hoztak Izrael földjére. Még a főpap családja is rokonságba került a számáriai helytartóval, Szanballattal. Nehémiás meglehetősen speciális lelkipozíciója végül orvosolta a helyzetet: *„Annakokáért feddődtem velük, és megátkoztam őket, és megvertem közülük néhányat, és megtéptem őket, és megesküdtem őket Istenre: Bizony ne adjátok leányaitokat az ő fiaiknak, és ne vegyetek leányaik közül feleséget fiaitoknak és magatoknak.”*(Neh.13:25).

A szombat valódi megtartása szintén feledésbe merült: *„Azon napokban láttam Júdában, hogy sajtót taposnak szombatnapon és gabonát hoznak be, szamarakra rakván, sőt bort, szőlőt, olajat is és mindenféle terhet behoznak Jeruzsálembe szombat napon, és bizonyosságot tettem ellenük, amely napon eleséget árultak. Tírusiak is lakoztak a városban, akik hoztak halat és mindenféle árut, amelyeket eladtak szombatnapon Júda fiainak Jeruzsálemben.”* (Neh.13:15-16.) Nehémiás ebben az esetben is csak radikális fellépéssel tudott véget vetni a helyzetnek: előbb péntek estétől szombat estig bezárták Jeruzsálem kapuit, később a kapuk előtt táborozó árusokat is szétzavarták.

A harmadik problémás terület a papi jövedelmek kérdése volt. A nép annyira elhanyagolta a lévíták részét, hogy azok többsége szétszéledt a mezőkre dolgozni. Nehémiás megfeddte Izrael előljáróit, beszédette a tizedet, majd arról is gondoskodott, hogy ezeket a javakat arányosan osszák szét Isten munkásai között.

A korszak vége

Nehémiás könyvével lezárul Izrael ószövetségi történelme. A prófétai könyvek közül még Dániel és Malakiás könyvét tudjuk ehhez a korszakhoz kapcsolni.

- Dániel könyve, bár a babiloni fogság idején keletkezett, de nagy vázlatproféciái előre jövendöltek a görög, médo-perzsa és római birodalomról. (Lásd részletesen Dániel könyve főiskolai jegyzet).
- Malakiás könyve feltehetően a legkésőbbi ószövetségi könyv. Szövegében már semmi nem utal a babiloni fogságra. A próféta – Nehémiás könyvéhez hasonlóan – a zsidó nép által elkövetett bűnöket, visszaéléseket ostromolja, (Mal.2:8 vö. Neh. 13:29, Mal.2:11-12 vö. Neh.13:23-25, Mal.3:8-10 vö. Neh.13:10), próféciai (Mal.3. és 4. fejezet) pedig összekapcsolják az Ó- és Újszövetséget.

Nehémiás korától az Újszövetség koráig hátralévő mintegy 400-430 évet

(intertestamentális kor) részleteiben azonban már nem érintik a Biblia szövegei.

